

BIJDRAGEN

VOOR HET JAAR

MDCCCXIV.

BIJDRAGEN

TOT DE

WERKEN

VAN HET

GENOOTSCHAP

TOT VERDEDIGING VAN DEN

CHRISTELIJKEN GODSDIENST,

TEGEN DESZELFS HEDENDAAGSCHE BESTRIJDERS.

VOOR HET JAAR 1814.

in DEN HAAG *bij*
DE ERVE J. THIERRY EN C. MENSING EN ZOON.
MDCCCXV.

VOORBERIGT.

Toen, in het voorleden jaar, wel verſcheidene antwoorden op uitgeſchrevene Prijsvragen waren ingekomen, maar geen derzelven zoo uitgewerkt, en genoeg ter zake dienend werd geöordeeld, om met een' eereprijs bekroond, en onder de Werken van het Genootſchap uitgegeven te worden, wierd beſloten, om evenwel, in den loop van het jaar, iets in het licht te geven, en daar van in het Programma *melding gemaakt. Ten gevolge van deze aankondiging verſchijnen thans deze* Bijdragen *over een onderwerp, waaromtrent het* Genootſchap, *reeds voor een geruimen tijd, eene Prijsvraag heeft uitgeſchreven, en ook onderſcheidene Verhandelingen zijn ingezonden, waarvan echter geene onder de Werken van het* Genootſchap *heeft*

kunnen geplaatst worden. Men vertrouwt, over deze belangrijke stof, nog wel iets naders van diezelfde achtingwaardige hand, door welke deze Bijdragen zijn vervaardigd, te zullen ontvangen: 't geen dan ook, als Vervolg van deze Bijdragen, aan onze Lezers zal medegedeeld worden, over welken onze Heer Jezus Christus in de overvloedigste mate zegen en heil gebiede! 's Hage 20 *Julij* 1815.

PRO-

PROGRAMMA

Voor het Jaar 1815.

Het Genootschap *tot verdediging van den Christelijken Godsdienst tegen deszelfs hedendaagsche Bestrijders*, opgerigt in *'s Gravenhage*, heeft deszelfs Algemeene Vergadering gehouden op Donderdag den 8 September 1814, in welke de Aanspraak is gedaan door den Heer ISAAC SLUITER, Predikant te *'s Gravenhage*, over den *gunstigen invloed, welken de jongst verledene groote wereld-gebeurtenissen gerekend mogen worden te oefenen op de goede zaak des Christendoms, bepaaldelijk in ons Vaderland.*

Hierop deed de Secretaris het navolgend verslag van den uitslag der uitgeschrevene vragen.

I. Dat het Genootschap op het gevraagd betoog, dat *de Zoenoffers des Ouden Verbonds geen enkele staatkundige instellingen, veelmin loutere navolgingen der gewoonten van oude volken zijn geweest, maar*

voornamelijk ingerigt, om het zoenlijden van den toekomstigen Verlosser af te schaduwen, met *oplossing van de tegenbedenkingen der hedendaagsche Bestrijders* (opgegeven in 1806, en herhaald in 1808 en 1812) geene Verhandeling ontvangen heeft.

II. Dat over *het gebruik van de Boeken des Ouden Verbonds, ter bevestiging der Leerstukken, die in de Schriften des Nieuwen Verbonds duidelijker worden voorgedragen*, gelijk voorheen eene Hoogduitsche, onder de Zinspreuk, *πᾶσα γραφὴ Θεόπνευστος κ. τ. λ.* (zie Progr. 1810) nu eene Nederduitsche Verhandeling is ingekomen, onder de Zinspreuk: *Gij hebt het Profetisch woord, hetwelk zeer vast is, en gij doet wel, dat gij daarop acht geeft*, welke wel vele, ter zake dienende, aanmerkingen over dit onderwerp in zich bevat, doch in welke sommige stukken, of achterwege gelaten, of te oppervlakkig behandeld zijn, waarom dezelve den uitgeloofden Eereprijs niet heeft kunnen wegdragen.

III. Dat op de Vraag: *In hoever het getuigenis of stilzwijgen der Kerkvaders en an-*

andere Schrijvers in de vier eerste eeuwen, bij de verdediging der echtheid van betwiste Bijbelboeken en Bijbelplaatsen, in aanmerking komen kan? (opgegeven in 1810 en herhaald in 1812.) geen antwoord is ingekomen.

IV. Gelijk ook niet op de beide, in 1812 uitgeschrevene Vragen:

1. *Is er in de Historische en Profetische Schriften des Ouden Verbonds zoodanigen zamenhang te ontdekken, dat daaruit eene bijzondere goddelijke leiding, waardoor derzelver verschillende Schrijvers bestuurd zijn, klaarblijkelijk kan aangewezen en bevestigd worden.* En,

2. *Op welke gronden kan men vastst ellen, dat de Brieven van* PAULUS, *zoo als die in de Schriften des Nieuwen Verbonds voorhanden zijn, door hemzelven zijn vervaardigd, en dus niet moeten aangemerkt worden, als alleen de hoofdgedachten van* PAULUS *behelzende, welke door anderen, ons onbekenden, zouden uitgebreid en beschreven zijn?*

V. Dat, eindelijk, op de Vraag: *Welk denkbeeld heeft men van de uitſtorting des Heiligen Geestes op den eerſten Pinkſterdag te vormen, en hoe ſtrekt dezelve ten bewijze van de waarheid en goddelijkheid der Euangelieleer?* (opgegeven in 1804, en herhaald in 1806 en 1808) wel is ingekomen eene Verhandeling, onder de Zinſpreuk: Καὶ οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ, PAULUS; doch welke niet voldoende geoordeeld is.

Het Genootſchap ziet zich dus, tot deszelfs leetwezen, buiten ſtaat geſteld, dit jaar eenige Verhandelingen te bekroonen, hetgeen welligt mede moet worden toegeſchreven aan de, ook voor Wetenſchappen en Geleerdheid zoo nadeelige tijdsomſtandigheden, die wij beleefd hebben, doch nu, door de tusſchenkomst der Goddelijke Voorzienigheid, zoo gunſtig ten goede veranderd zien. Intusſchen heeft het, ter vergoeding van deze teleurſtelling, beſloten, eerlang, over een belangrijk onderwerp iets, bij wijze van *Bijdragen tot de Werken des Genootſchaps*, uit te geven; terwijl het eene gegronde hope heeft, dat het, in vervolg van tijd, niet minder gelukkig, dan voorheen, in,

in het uitgeven van bekroonde Verhandelingen slagen zal.

Gelijk het dan ook nog, behalve op de voor eenen onbepaalden tijd openstaande Vragen, antwoord verwacht:

I. Volgens het Programma des vorigen jaars,

Voor den 1 *November* 1814,

op de Vraag: *Of er algemeene en zekere gronden der ware Wijsbegeerte zijn, die ons verpligten zouden, om zoodanige onmiddelijke en bovennatuurlijke tusschenkomsten der Voorzienigheid te ontkennen, als er, volgens de letterlijke verklaring der Heilige Schriften, in vroegere eeuwen hebben plaats gehad?*

Alsmede:

Of men in de verklaring der Heilige Schriften, over het algemeen, op dezelfde wijze moet te werk gaan, als bij andere Schrijvers? en of er des niet te min, nog bijzondere regels bij dezelve in acht te nemen zijn?

en voor den *laatsten December* 1814, op de beide, in het vorige jaar, uitgeschrevene Prijsvragen:

Kunnen en moeten Christen Leeraars, in het openbare en bijzondere Volksonderwijs, den geheelen omvang en waren geest der Christelijke Leer, zoo als die in de Symbolische Boeken van hun Kerkgenootschap is uitgedrukt, zonder achterhoudendheid en dubbelzinnigheid, ten allen tijde openleggen?

En:

Komt het met de Leer van den Bijbel overeen, dat het hoofddoel van het lijden en sterven van Jesus Christus geweest is, verbetering van het menschdom te wege te brengen, en, IN ZOO VER ALLEEN, *ook de vergeving der zonden te verwerven, als deze een gevolg is van onze verbetering?*

II. Voorts stelt het Genootschap de bovengemelde Vragen, waarop thans, of geene, of geene voldoende Verhandelingen zijn ingekomen, op nieuw ter beantwoording voor; en wel,

1. die

1. die over *de Zoenoffers des Ouden Verbonds*, om beantwoord te worden voor den 1 *Februarij* 1816.

2. Over het *gebruik van de Boeken des Ouden Verbonds, ter bevestiging van de Leerstukken, die in het Nieuwe Verbond duidelijker worden voorgedragen*, voor den *laatsten December* 1815, waartoe dan ook de Schrijver der bovengemelde Verhandeling over dit onderwerp wordt uitgenoodigd.

3. Over het *gewigt van het stilzwijgen der Kerkvaderen enz.* — mede voor den *laatsten December* 1815.

4. Op de beide, in het vorige jaar, uitgeschrevene en boven vermelde Vragen; Over den *zamenhang tusschen de Historische en Profetische Schriften*; en over PAULUS, *als den Schrijver der Brieven, die van hem in de Schriften des Nieuwen Verbonds voorhanden zijn* voor den 1 *Maart* 1816. en

5. Over *de Uitstorting des Heiligen Geestes*

tes op den eerſten Pinkſterdag voor den 1 *Februarij* 1816.

III. Terwijl het Genootſchap op nieuw alle kundige Voorſtanders van Waarheid en Godvrucht, met aanbieding van den gewonen Eereprijs, uitnoodigt, om

voor den 1 *November* 1815

in te leveren,

1. *Een betoog van de kracht, die er gelegen is in het bewijs voor de waarheid en goddelijkheid der Euangelieleer, ontleend uit de Geſchiedenis van derzelver voortplanting in de eerſte eeuwen, en uit de inſtandhouding van het Christendom tot onzen tijd*, met bijgevoegde *verdediging tegen de nieuwſte bedenkingen* van E. GIBBON en anderen.

2. *Eene handhaving van de Leer eener* BIJZONDERE, *in het beſtuur der wereld, en der onderſcheidene lotgevallen der menſchen zigtbare, Goddelijke Voorzienigheid, opgehelderd door voorbeelden van vroeger en later tijd.*

De Schrijvers, die naar den Prijs dingen, worden verzocht, hunne *Namen niet* bij de Ver-

Verhandelingen te ſtellen, maar dezelve met eene Spreuk te onderſchrijven, en er bij te voegen een *verzegeld Briefje*, dezelfde Spreuk tot opſchrift hebbende, waarin hunne Namen en Woonplaatſen gemeld zijn; voorts zich der ***kortheid*** en ***klaarheid*** te bevlijtigen, en hunne Verhandelingen, in *leesbaar ſchrift*, liefst in de Nederduitſche en Latijnſche, en des noods in de Hoogduitſche Taal, met Romeinſche Letters, (naardien het met Hoogduitſche karakters en onduidelijk geſchrevene niet in aanmerking gebragt wordt,) vrachtvrij, en, zooveel mogelijk, met eene bij het Genootſchap onbekende hand geſchreven, te zenden aan den *Secretaris des Genootſchaps*, THOMAS HOOG, *Predikant te Rotterdam*, en zich te ſchikken naar de voorwaarden, in vorige Programmata opgegeven.

Het Genootſchap herinnert de meermalen herhaalde waarſchouwing, in vorige Programmata gedaan, dat men zijne bekroonde Verhandelingen, noch afzonderlijk, noch in een ander werk zal mogen uitgeven, zonder bewilliging dezer Maatſchappij.

Het Genootſchap behoudt aan zich het regt, om, naar goedvinden, en ten algemeenen

nen nutte, gebruik te maken van alle de ingekomene Verhandelingen, en dezelve, ſchoon er de Prijs niet aan is toegewezen, geheel of ten deele gemeen te maken, 't zij alleen met bijvoeging der zinſpreuken, door de Schrijvers gebruikt, 't zij ook met uitdrukking van hunne Namen, indien zij, daartoe verzocht wordende, dezelve gelieven te openbaren.

Uitgegeven

Uitgegeven met Approbatie der Theologische Faculteit van 's Lands Hooge School te Leyden.

LEYDEN,
den 20 *Julij* 1815.

J. VAN VOORST,
Fac. Theol. h. t. Dec.

BIJDRAGEN

OVER HET GENE, IN DE LEERSTELLINGEN EN VOORSCHRIFTEN VAN JESUS EN DE APOSTELEN, BETREKKING HAD TOT DE PERSONEN, TIJDEN EN PLAATSEN, IN EN ONDER WELKE ZIJ LEEFDEN

VERHANDELING

OVER HET GEEN, IN DE LEERSTELLINGEN EN VOORSCHRIFTEN VAN JEZUS EN DE APOSTELEN, BETREKKING HAD TOT DE PERSONEN, TIJDEN EN PLAATSEN, IN EN ONDER WELKE ZIJ LEEFDEN.

Er kan in de uitgebreide velden der Godgeleerdheid naauwelijks iets gevonden worden, welks nasporing van meer belang is, dan het geen in de leerstellingen en voorschriften van Jezus en de Apostelen, betrekking had tot de personen, tijden en plaatsen, in en onder welke zij leefden. Voor den uitlegkundigen is zulks volstrekte behoefte, wijl zonder de kennis van de personen, tijden en plaatsen, tot en in welke Jezus en de Apostelen spraken of schreven, een groot gedeelte des Nieuwen Testaments onverstaanbaar blijft. Niet minder belang heeft hij bij deze kennis, die de leerstellingen en voorschriften van den Godsdienst, welke voor altijd gelden moeten, van alle andere naauwkeurig wil onderscheiden. Ook voor den verdediger van den Godsdienst is dezelve hoogstnoodig, zal hij de gewigtigste waarheden tegen hen beschermen, die ze als bloote inkleedsels der

Christenleer, welke met der tijd moesten weg vallen, voorftellen. En hoe nuttig kan deze kennis voor den Volksleeraar zijn, daar hij in de handelwijze van Jezus en de Apostelen het heerlijk voorbeeld ontvangt, om bij zijne gemeente natevolgen?

Dit onderwerp echter is van een zeer wijden omvang, en er dient vooraf het een en ander nader bepaald te worden, eer men alles, wat er toe behoort, tot zekerheid of zelfs tot een hoogen trap van waarfchijnelijkheid kan brengen, waarin men zou kunnen berusten.

Tot eene eerfte *Bijdrage*, ter beoordeeling van het geen daartoe behoort, ftrekke dan deze Verhandeling, waarin wij het geen in de leerftellingen en voorfchriften van Jezus en de Apostelen, tot de perfonen, tijden en plaatfen, in en onder welke zij leefden, eene bijzondere betrekking had, in overweging willen nemen. De ftof zelve geeft de verdeeling aan de hand. 1°. Zullen wij overwegen, wat betrekking had tot de perfonen, 2°. Wat betrekking had tot de tijden en plaatfen, in en onder welke Jezus en de Apostelen, het zij mondeling, het zij fchriftelijk, leerden.

EER-

EERSTE AFDEELING.

Over het geen, in de leerſtellingen en voorſchriften van Jezus en de Apostelen, betrekking had tot de perſonen, onder welke zij leefden.

Al hoewel Jezus en de Apostelen menigmalen tot dezelfde ſoort van menſchen ſpraken of ſchreven, gebeurde het toch ook niet zelden, dat zij met perſonen van zeer verſchillenden aard te doen hadden. Laat ons eerst de perſonen beſchouwen, tot welke Jezus en de Apostelen gelijkelijk hunne leerſtellingen en voorſchriften te bepalen hadden. Dezelve waren, en het Joodſche volk, en de Joodſche grooten, die in Palestina, hun vaderland, woonden.

Ten tijde van Jezus en de Apostelen had het Joodſche volk, dat in Palestina woonde, veel eigendommelijks, waarop derzelven leeringen en voorſchriften betrekking hadden. De volgende bijzonderheden ſchijnen ons toe, de voornaamſte geweest te zijn, die wij deels uit de *Rabbynſche* en *Apocryphe Schriften* des O. en N. T., deels en voornamelijk uit FLAVIUS JOSEPHUS, en het *N. Testament* zelve leeren kennen.

Godsdienstige onkunde en zedelijk bederf.

Hoewel de Joden hunne Synagogen en Rabbijnen hadden, en eenige weinige kennis van het O. T., inzonderheid van de Mozaïsche Schriften bezaten, was toch de groote hoop, ten tijde van Jezus en de Apostelen, zeer onwetend. Geen wonder; het haperde onder hen geheel en al aan zulke inrigtingen tot onderwijs en beschaving, als door middel van het Christendom zijn daargesteld De openbare godsdienstoefening onder hen bestond bijkans alleen uit plegtigheden, en het werk der leeraars bepaalde zich grootendeels slechts tot het onderzoek van spitsvinnige vragen. Het volk zag zijne Priesters alleen met offers en reinigingen bezig, en de heilige boeken bevonden zich slechts in de handen van de voorlezers der Synagogen. Terwijl de Apostelen van Jezus nu en dan, in hunne redenen en schriften, op die onwetendheid doelden, vergeleek de wijze Meester zelf het volk bij eene *kudde zonder herder*, en verklaarde hij, dat hij gekomen was *om te zoeken en zalig te maken, dat verloren was*, *Luc.* XV: 4. v. v., XIX: 10. Het geheele onderwijs van Jezus was daartoe ingerigt, om het volk van deze zijne verblinding en onkunde te genezen, waarom hij zich ook veel-

veelal van gelijkenisfen, fpreekwoorden, en fpreuken bediende Met deze onkunde ftond een wijd uitgeftrekt zedelijk bederf in verband; het was des tijds ten hoogften top geklommen. Van hier de menigvuldige vermaningen tot berouw en bekeering, waarmede Joannes de Dooper optrad, welke daarna Jezus overal ten allen tijde hooren deed, en welke vervolgens ook zijne Apostelen overnamen. De water-doop van Joannes wierd de doop der bekeering geheeten, en maakte de behoefte aan eene geheele zedelijke reiniging aanfchouwelijk, *Matth.* III: 2. IV: 17. *Marc.* I: 15. *Luc.* XXIV: 47. *Hand.* II: 38. XIX: 4.

Verkleefdheid des volks aan zijne Priesters en derzelver leerftelfel.

Hoe bijgeloovig gehecht het Joodfche volk aan zijne kerkelijke inrigting ware, en welk een blind overdreven vertrouwen het op zijne Priesters ftelde, blinkt zoo uit het N. T., als uit JOSEPHUS en andere getuigenisfen door. Zie JOS. *Antiq* Lib. XX: 4. *De Bello Jud.* Lib. II: 12. TACITUS, *Hift.* Lib. V. Cap. 4. JUVENALIS Sat. XIV vers 100 f. f. De minfte fchijn eener ontheiliging der plegtige gebruiken kon hen tot de

uiterste woede brengen. Jezus en de Apostelen hadden dan de grootste voorzigtigheid in hunne leer en hun gedrag noodig, om geenszins, door het voorkomen van minachting der Mozaïsche instellingen en voorouderlijke gebruiken, aanstoot en verbittering te verwekken. Zij onderwierpen zich dan aan de voorschriften der wet, en bezochten de jaarlijksche feesten. Paulus deed zelfs Timotheus besnijden. De Apostelen gaven somtijds gezamentlijk dergelijke bevelen, om ergenis en verwarring, zoo veel mogelijk, voortekomen, *Hand.* XV. Met dat alles, gaven Jezus en de Apostelen aan de verkeerdheid des volks niet te veel toe: integendeel zochten zij de aandacht altijd op te leiden tot de regte aanbidding van den eenigen waarachtigen God, tot de uitoefening van ware vroomheid en deugd, en tot reiniging van het hart. Inzonderheid waarschouwde Jezus zijne jongeren voor den zuurdeesem der Pharifeërs, *Matth.* XVI: 6. Petrus verklaarde, dat God den regtschapenen uit alle volken, zonder aanzien des persoons, aanneemt en lief heeft, *Hand.* X: 34 en 35. En hoe menigmaal ijverde een Paulus, ook wanneer hij met uitlandsche Joden handelde, tegen allerlei verkeerdheden, die zich van Je-

Jerusalem over de meeste Joden op den ganschen aarbodem verspreid hebben!

Nationale trots en haat der Joden tegen Heidenen, Tollenaars en Samaritanen.

Hoe zeer de Joden, op hunne afstamming van Abraham roemende, de *Heidenen* verachtten, leeren wij niet alleen uit het N. T., maar ook uit andere Schrijvers, bij voorbeeld, TACITUS, *Hist.* Lib V. Cap. 5 en 13. JUVENALIS, Sat. XIV: 103. Dit ging zoo verre, dat zelfs Jerusalemmers op de Galileërs, die aan de Heidensche landen grensden, uit de hoogte nederzagen, *Matth* IV: 16. *Joann.* I; 46. De opmerkzaamheid van dezen volkshaat kan niet weinig licht bijzetten aan het gebeurde tusschen Petrus en Paulus, *Gal.* II. Ook kan de klagte over het niet bedeelen van de weduwen der Hellenisten hieruit eenige opheldering ontvangen, *Handd.* VI: 1. v. v. Men kan zich nu ook niet verwonderen over 's Heilands bevel aan zijne Jongeren: *Gaat niet op den weg der Heidenen*, *Matth.* X: 5. voorts vergelijke men *Matth.* XV: 26. *Luc.* XIII: 16. *Joann.* VIII: 33.

De *Tollenaars* waren, zij mogten al Joden

van geboorte zijn, wegens de verbindtenis, waarin zij met de Heidenen ſtonden, en wegens hunne voor zondig gehouden' kostwinning, bij het grootſte deel der natie ten uiterſte gehaat. Daar intusſchen onder deze vele leergierige en nadenkende menſchen waren, aan welker te regtbrenging en verbetering met vrucht te arbeiden ſcheen, onttrok zich Jezus aan hunne aanzoeken en hunnen omgang niet. Ook ſprak hij van deze menſchen in vele gelijkenisſen en voorſchriften. Wie herinnert zich niet de gelijkenis van den Phariſeër en den Tollenaar, *Luc.* XVIII: 10. v. v.? Men zie ook H. XV: 1. v. v. Van 's Heilands Apostelen weten wij niet, dat zij zich zoo zeer met Tollenaars hebben opgehouden.

Ook is het geen wonder, dat het Joodſche volk de *Samaritanen* bij uitſtek haatte. De eerſte bron van dezen haat is reeds in den afval der tien ſtammen van Rehabeam, en de daarop volgende burgerlijke en godsdienſtige ſcheiding te zoeken. Dezelve nam van tijd tot tijd immer toe, en brak, door de vermenging der Samaritanen met de Heidenen, tot openbare vijandſchap uit, die aan de zijde der Joden verre het hevigst was. Deze wisten voor den Heiland geen' erger ſcheldnaam, dan dien van *Samaritaan* uitte-

den-

denken, *Joann.* VIII: 48. Hoe veel gunstiger deze groote Leeraar van de Samaritanen dacht, mogen de geschiedenis, *Luc.* XVII: 11: v. v. en de gelijkenis, H. X: 30. v. v. leeren, waarin dit volk blijkbaar boven de Joden verheven wordt, zij leenden ook meermalen aan zijn onderwijs veel genegener oor, dan de Joden, *Joann.* IV. Nogtans oordeelde Jezus het over 't algemeen veiligst zijne jongeren vooreerst te bevelen, *gaat niet in eene stad der Samaritanen*, *Matth.* X: 5. Naderhand begaven zij zich op zijn uitdrukkelijk bevel, *Matth.* XXVIII: 19. *Marc.* XVI: 15. tot alle volken; en de Samaritanen waren de eerste, waarheen zij zich begaven, en waar zij met vrucht arbeidden, *Hand.* VIII: 5. v. v.

Verwachtingen van een aardsch Messiasrijk.

Hadden de Profeten des O. T op eenen Redder des menschdoms doen hopen; het Joodsche volk misduidde hunne voorspellingen, en geloofde zich, uit hoofde van dezelve, geregtigd, om een Verlosser van de heerschappij der afgodische volken, en een Hersteller der verlorene burgerlijke vrijheid te verwachten. Waren deze voorstellingen, sedert den tijd der Babijlonische gevangenis

 heer-

heerſchende geworden; zij waren ten tijde van Jezus en de Apostelen, door de armoede en verdrukking, waaronder het volk zuchtte, zoo zeer gevoed en zoo diep in de herſenen geprent, dat zij moeijelijk konden verdrongen worden. Zelfs uitlandſche Schrijvers gewagen er van. TACITUS *Hiſt.* Lib. V. Cap. 13. en SUETONIUS, *Vit. Vesp.* Cap. 4. Zie ook JOSEPHUS de *Bell. Jud.* Lib. VI. Cap. 5. Schoon nu Jezus deze verwachtingen noch kon, noch wilde bevredigen, bediende hij zich van de in gebruik zijnde uitdrukkingen; zoo deden ook zijne Apostelen. Zij ſpraken, even als Jezus zelf, van het Koningrijk van den Mesſias; maar knoopten aan deze en andere daarmede in verband ſtaande bewoordingen reinere en edelere denkbeelden, en toonden van tijd tot tijd, met meerdere helderheid, de groote oogmerken, welke de Godheid wilde ten uitvoer brengen. Onthield Jezus zelf zich een geruimen tijd van zich openlijk als Mesſias bekend te maken; hij openbaarde zich echter aan zulken, wier harten beter geſtemd waren, dan de overige, en die er waar voordeel van te wachten hadden, *Matth.* XVI: 16. *Joann.* IV: 26. IX: 35—37. Doch dan voegde hij er meestal zulke voorſtellingen bij, die de ijdele volksverwachtingen best tegengaan konden. En,

toen

toen hij er naderhand openlijk voor uitkwam, waren er, door den zamenloop van vernederende omstandigheden, geene nadeelige gevolgen van te wachten. Na 's Heilands verheerlijking gingen zijne Apostelen, op zijn voetspoor, voort. Nu maakten zij hem ronduit als den van God gezonden' Verlosser bekend; dien zij echter, bij den aanvang hunner prediking, nog maar als Redder der Joden, doch kort daarna als Zaligmaker voor alle volken verkondigden. Zij bedienden zich daartoe ook van de beelden des O T., die het Joodsche volk naar zijne zinnelijke verwachtingen verwrongen had, doch leiden dezelve zoo uit, dat zij aan een' beschikker en uitdeeler van allerlei wezenlijk heil, van ware en eeuwige gelukzaligheid deden denken, *Hand.* II: 22. v. v. III: 12. v. v. V: 29 v. v.

Hunne vooroordeelen tegen Jezus.

Terwijl Jezus nog op aarde omwandelde, koesterden zijne landgenooten velerlei dwaalbegrippen, welke hen tegen Jezus voorinnamen, en daardoor op zijne leer en voorschriften invloed hadden. Zij verbeeldden zich, dat Elias, Jeremias, of een ander der oude Profeten voor de komst van den Messias uit

de

de dooden moest opſtaan, of dat de ziel dezer mannen, in andere ligchamen overgegaan, zich voor de verſchijning van den Mesſias moest openbaren. Doch aan deze hunne verwachting wierd niet voldaan, en dit boezemde hun lage gedachten tegen Jezus in. Deze echter wist daarvan gebruik te maken, door hier een punt te zoeken, waaruit ſomtijds zijne onderwijzing uitging, *Matth.* XVII: 10—13. — Zij waanden al verder, dat de Mesſias altijd bij hen blijven zou, en welken invloed deze waan op eene van 's Heilands laatſte redevoeringen voor de Joden had, kan men *Joann.* XII: 34—36 leeren. Ook dit was den Joden zeer aanſtootelijk, dat Jezus, die zich zoo veel gezag als Leeraar aanmatigde, evenwel geen' beroemden Rabbijn tot meester gehad had. Verg. SCHOETGENII, *Hor. Talm.* ad *Joann.* V: 43. VIII: 15. in het verband van welke plaatſen Jezus uit dit en diergelijk vooroordeel aanleiding neemt, om de goddelijkheid zijner leer te bevestigen: wijl hetgeen hem aan menſchelijk onderwijs haperde, door hemelſche verlichting vergoed was geworden. Voorts ſchijnen zich de Joden wijs gemaakt te hebben, dat de Mesſias eensklaps, en gelijk als uit den hemel, in alle zijne grootheid verſchijnen moest: waarom hen hunne mee-

meening, dat hij een timmermans zoon uit Nazareth was, in de omhelzing van zijn Euangelie geweldig hinderde *Joann.* VII: 17. Jezus nu, wanneer hij zijne hoogere afkomst leerde, bediende zich wel van zulke bewoordingen, die zijne landgenooten wegens hun vooroordeel meest aangenaam zijn moesten, maar gaf onder die bewoordingen geheel iets anders te kennen, dan zich hunne verwarde herſenen inbeelden zie *Joann.* VIII: 23. v. v. X: 30. v. v. verg. *Matt.* XII: 46. v. v.

Bleven deze en diergelijke bedenkingen tegen Jezus, zelfs na zijn vertrek van de aarde, voortduren; zij wierden echter alle verdonkerd door de groote ergernis aan den kruisdood, dien Hij, zonder eenigen tegenſtand te bieden, onderging. Deze ergernis, die bij het ganſche volk in Kanaän haar begin nam, verſpreidde zich van daar tot alle Joden over de ganſche wereld. De kruisdood van Jezus moest dan voor zijne Apostelen het hoofdonderwerp hunner verdediging van de zaak hunnes Meesters uitmaken. Zij moeſten dit in het volle licht ſtellen, dat dezelve in geenen deele tegen het plan van den Meester was aangeloopen; maar integendeel de nuttigſte, de heilrijkſte ſtrekking had voor 't ganſche menschdom. En nu leerden zij dien dood als de laatſte, en eenige offerande

ande tot verzoening der wereld, tot verkrijging van vergeving der zonden, en vaste hope op onvergankelijk heil kennen, *Hand.* II, IV, V. *Rom.* V. 1 *Cor.* I en II. 2 *Cor.* V: 18—21. 1 *Joann.* IV: 9, 10 en elders.

Hunne wonderzucht en geestenleer.

Ten tijde van Jezus en de Apostelen was de geheele wereld door hun geloof aan tooverkracht en door wonderzucht jammerhartig besmet. De wetenschap der Magen ketende, volgens het zeggen van PLINIUS, *Hist. Nat.* XXX: 1, 2. door een' drievoudigen band, de gemoederen der menschen. De toenmalige geschiedenis der Grieken en Romeinen is vol van *prodigia* en *ostenta*, in welker kennis zich zelfs de grootste Wijsgeeren lieten inwijden. Hoe zeer de Joden in en buiten Palestina aan deze dwaasheden overgegeven waren, behoeft niet gezegd te worden. Onze Heer vond hierin eene aanmerkelijke hinderpaal, die Hij echter, zoo veel mogelijk, trachtte te overwinnen. Hij ging de wonderzucht zijner landgenooten nadrukkelijk tegen, *Joann.* IV: 48. En verdedigde zich vrijmoedig tegen de boosaartige beschuldiging, dat hij zijne weldadige wonderen door de hulp van den duivel verrigtte, *Matth.* XII:

XII: 24. *Luc* XI: 14. verg. met *Joann.* XII: 37. Naderhand was dit bijgeloof ook een beletſel voor 's Heilands Apostelen bij de verbreiding van het Euangelie, *Hand.* VIII: 9. v. v. XIII: 6. v. v. XVI: 16. v. v. — Men ziet echter uit deze zelfde plaatzen, dat zij van het denkbeeld hunner tegenſprekers uitgingen, om hen te verlichten en te verbeteren. Hetzelfde beſpeuren wij in hunne brieven, bij voorbeeld, *Eph.* II: 2. VI: 12. Ook was de wonderzucht der Joden zoo wel den leerlingen, als den Meester daartoe dienſtig, om door de beroeping op hunne buitengewone daden te meerder overtuiging te verwekken. Nu en dan bouwde de wijze Meester zelf zijne redeneringen op de dwaalgevoelens der menigte, als *Matth.* XII: 27, 43—45. *Luc.* XI: 19—26. En bij derzelver wederlegging ging hij niet altijd openlijk met zulke bewijzen te werk, die geſchikt waren, het bijgeloof in den wortel aantetasten.

Hunne gevoelens omtrent het Paradijs en de onderwereld.

De Joden verdeelen de plaats, waar de geſtorvenen voor de algemeene opſtanding verblijf houden, in twee deelen, die digt aan elkander grenzen, en alleen door eene klo-

klove gescheiden worden. Dit denkbeeld ligt buiten twijfel te gronde, bij de gelijkenis, *Luc.* XVI: 19. v. v., die vol is van zulke Joodsche beelden, door den Zaligmaker gebruikt, om de vergelding, die reeds terstond na 's menschen dood volgde, regt levendig voor oogen te stellen. Even eens ligt deze meening te gronde bij de fraaije redenering van Paulus, *Phil.* II: 10.; hoewel de Apostel daar niet met Palestijnsche Joden te doen had. In hoe verre ook Petrus in de bekende plaats 1 *Petr.* III: 19, welke nog steeds aan groote zwarigheden onderhevig blijft, verg. met IV: 6. op dit volksgeloof gezinspeeld hebbe, laten wij aan anderen ter beslissing over. Intusschen schijnt de verblijfplaats der zalig gestorvenen *Paradys* genoemd te zijn, en daaruit de belofte van den moordenaar te moeten verklaard worden, *Luc.* XXIII: 43. Doch deze benaming wierd buiten twijfel ook gebruikt, om den hemel zelven, de plaats der hoogste gelukzaligheid, te kenntn te geven, waarheen de gezaligden, na de hereeniging van ligchaam en ziel, zouden opgevoerd worden. Daarop alleen schijnt Paulus te doelen 2 *Cor.* XII, waar hij van de opneming in het Paradijs spreekt, en dit met de opneming in den derden hemel verwisselt. En wie kent niet de beelden, van wel-

welke zich Joannes in zijne *Openbaring* bedient ? Tegen den hemel nu ſtelde men de helle over, niet altijd duidelijk genoeg onderſcheiden van de verblijfplaats der rampzalig geſtorvenen voor hunne opſtanding. Wat daarvan zij, vele andere beelden, waarvan zich de Heiland tot voorſtelling der toekomende wereld bediende, zijn ontleend van Joodſche begrippen. Men herinnere zich de voorſpelling *Matth.* VIII: 11, 12, waar de vergelijking van tegen elkander over geſtelde denkbeelden overvloedig leert, dat men aan de andere wereld, en aan het toekomſtig geluk der heidenen, en ongeluk der Joden, te denken heeft. Zoo ſpreekt hij, om nog eens te rug te komen tot de boven aangehaalde gelijkenis, *Luc.* XVI, van *het zitten in Abrahams ſchoot*, waarbij men het Oostersch gebruik van naast iemand aan tafel aan te liggen, (*Joann.* XIII: 23.) niet moet uit het oog verliezen. Hoe gaarne intusſchen Jezus en de Apostelen de gewone beeldſpraak der Joden in dezen behielden; zij beſtreden toch alle daarmede verbondene gevoelens, die tegen de redelijkheid aanliepen, bij voorbeeld, *Matth.* XXII: 23—30. *Luc.* XX: 27—36. 1 *Cor.* XV.

Denkwijze der Joodsche Grooten.

De bijzondere meeningen, zeden, en verkeerdheden, waarop wij tot dus verre zagen, dat de leerstellingen en voorschriften van Jezus en de Apostelen betrekking hadden, betroffen het Joodsche volk in het gemeen. Maar wij willen nog in 't bijzonder het oog slaan op de *Joodsche Grooten*, waartoe inzonderheid de leden van den raad behoorden. Met den algemeenen naam van *Ouderlingen* benoemd, waren zij de voornaamsten in den burger- en krijgsstand, en tegen de *Priesterorde* overgesteld. De *Schriftgeleerden* maakten, als *geletterden*, eene middelsoort uit. Deze laatsten waren echter, in dien, tijd doorgaans meer woordzifters, dan wetverklaarders; gelijk hun door Jezus verweten wordt *Matth.* XXIII. Intusschen moet men onder die genen, die de munthe en komijn vertienden; maar de gehoorzaamheid aan God en de liefde tot de naasten nalieten, bovenal de Phariseërs rekenen. Anders behoorden de Sadduceërs inzonderheid in den rang der Schriftgeleerden. Het verschil dezer aanhangen betrof, gelijk bekend is, voornamelijk 's menschen verwachting na dit leven. Terwijl toch de Sadduceërs eene uitvloeijing aller wezens uit den eeuwigen oor-

sprong,

ſprong, en eene terugkeering tot denzelven ſchijnen geſteld, en daardoor de onſterflijkheid der ziel geloochend te hebben, beweerden de Phariſeërs niet ſlechts de voortduring der ziel, maar ook de opſtanding der ligchamen; waardoor zij zich van de Esſeërs weder onderſcheidden, die een afgezonderd beſtaan der ziel ſchijnen aangenomen te hebben. Verg. JOSEPH. de *Bell. Jud.* Lib. II. cap. 7, 8. *Antiqu. Jud.* Lib. XVIII. cap. 1, 2, 7. Erkenden nu de Sadduceërs de goddelijkheid van den Pentateuchus, te regt bedient Jezus zich tegen hun van eene plaats uit deze oudſte oirkonden, *Matth.* XXII; en het is ook veel meer, dan ſchikking naar het Joodsch vooroordeel, wanneer Paulus *Hand.* XXIII: 6. uitriep: *Ik ben een Phariſeër.* Intusſchen heeft men ook in het Sadduceeusch ongeloof eene der redenen te zoeken, waarom dezelfde Apostel, bij zijne verhooren, zoo vaak van het toekomende leven gewaagde, XXIV: 15, 21, 25. XXV: 19. XXVI: 5, 6—8. En, terwijl ook de overige Apostelen van dit andere leven, inzonderheid op grond van 's Heilands opſtanding, ſpraken, is het geenszins te verwonderen, dat de Sadduceërs de hevigſte vijanden waren, met welken zij thans te kampen hadden. Doch daarom bleven ook de overige

 rige

rige Grooten hunne vijanden; gelijk zij die des Meesters geweest waren. Hij had hunne dwalingen en ondeugden met zoo veel vrijmoedigheid in het licht gesteld, en zijne jongeren volgden hem hierin zoo trouwhartig na, dat het ons geenszins moet bevreemden, hen door de wraakzucht van getergde Priesters en vernederde volksleiders van alle kanten aangevallen te zien.

De Phariseërs inzonderheid verdienen hier in aanmerking te komen, zoo ten aanzien van derzelver zedelijke verdorvenheid, als van hunne verslaafdheid aan de overlevering en werkheiligheid.

Zedelijke verdorvenheid der Phariseërs.

De Apostelen van Jezus hadden, uit hoofde van de grootere vijandschap der Sadduceërs, tegen de misdaden der Phariseërs minder te worstelen, en bovendien zijn ons weinige leerstellingen en voorschriften, welke daarop bijzondere betrekking hadden, ter hand gekomen. Wij bepalen ons daarom alleen tot Jezus zelven, die niet slechts op de verdorvenheid der Phariseërs in het gemeen, maar ook op voorname in 't oog loopende ondeugden opmerkzaam maakte. Hier komt vooreerst in aanmerking hunne *geldgierigheid en win-*

winzucht, die, onder ſchijn van vroomheid, met ſnoode bedoelingen zwanger ging, *Matth.* XXIII: 4, 13, 25. Deze gaf niet alleen aanleiding tot de gelijkenis van den onregtvaardigen rentmeester, maar ook tot die van Lazarus en den rijken man, *Luc.* XVI, waarin de ongenoegzaamheid van tijdelijke goederen tot verkrijging van ware gelukzaligheid zoo overtuigend werd aangewezen. De uitdrukkingen van den Zaligmaker waren tegen deze ondeugd geheel en al overgeſteld, en dus wel eens ſterker, dan men ze anders, zonder die bedoeling zou verwacht hebben. Als, bij voorbeeld, in de benaming van *onregtvaardigen Mammon.* — Hierbij kwam hunne verregaande *eer- en rangzucht*, welke zij door hunne aalmoeſen openbaar te maken, door eene walgelijke vertooning van bidernst, door overal met breede gedenkcedels te pronken, en dergelijke ijdelheden meer aan den dag legden. *Matth.* VI: 2, 5. XXIII: 5, 14. JOSEPH. *Antiq.* Lib. IV. cap. 1. BUXTORF. *Syn. Jud.* IX. p. 170 ſ. ſ. Ook de waarſchuwingen, welke Jezus ten dezen aanzien geeft, zijn veelal tegenoverſtellingen, en moeten dus niet te zeer gedrukt, noch te verre getrokken worden. Gebiedt Jezus *Matth* VI: 6., dat men *in het verborgene bidden* zal, hij keurt daarmede de

 open-

openbare gebeden geenszins af; maar wil alleen, dat het gebed in het verborgene boven de ijdele vertooning der Phariseërs verre te verkiezen is. verg. *Luc.* XVIII: 9. v. v. Even zoo is het ten aanzien der aalmoesen *Matth.* VI: 3, waar hij alleen leert, dat de aalmoesen uit *een welwillend hart, zonder praal of grootspraak, moeten gegeven worden.* Hetzelfde geldt met betrekking tot *Luc.* XIV: 7, waar het *verkieslijker* geoordeeld wordt, *de geringste, dan de eerste plaats bij een' maaltijd in te nemen.* — Op de *onbarmhartigheid* der Phariseërs doelt Jezus, in de gelijkenis van den barmhartigen *Samaritaan*, *Luc.* X: 30, zonder daarmede te hebben willen aanduiden, dat alle de Priesters en Leviten zoo ongevoelig waren. Op soortgelijke wijze schijnen vele andere vermaningen tot milddadigheid en medelijden, zoo als *Matth.* V: 42. IX: 13. *Luc* VI: 36, en vele waarschuwingen tegen liefdeloosheid in de beoordeeliing van anderen, bij voorbeeld, *Matth.* VII: 1, *Luc.* VI: 37, *Joann.* VII: 24, als tegenstellingen tegen de gewone hardvochtigheid der meeste Phariseërs, te moeten opgevat worden. — Dat ook *ontucht* en *echtbreuk* des tijds zeer in zwang gingen, mag men wel uit de toespeling *Joann.* VIII: 7 opmaken, waar de *ontucht* bijzon-

der

der bedoeld wordt; en hierom zeide Jezus, dat Mozes de echtſcheiding geenszins geboden, maar alleenlijk toegelaten had, wijl hij onder zijne ruwe tijdgenooten niets meer kon bewerken, en evenwel grooter misdaden wilde voorkomen, *Matth.* XIX: 8. verg. JOSEPH. *Antiq.* Lib. IV. cap. 8.

Hunne verſlaafdheid aan de overlevering en werkheiligheid.

Met de zedelijke verdorvenheid der Phariſeërs hing hunne verſlaafdheid aan de overlevering en hunne werkheiligheid naauw zamen. Zij wisten, door kunſtige beroeping op de voorvaders, en willekeurige uitlegging der wet alles te draaijen en te wenden, waarheen zij wilden. Zij waren, langs dezen weg, voorſtanders van de dwaasſte en ſchadelijkſte gevoelens. Op het *wasſchen van handen en voeten* ſtelden zij hoogen prijs, en eenigen hunner gingen zoo verre, dat zij het eten met ongewasſchen handen voor geen kleiner zonde verklaarden dan hoererij. Bij het eten van gewijde dingen moesten de handen niet ſlechts afgewasſchen, maar in het water ondergedompeld zijn. Verg SURENHUS. *Mischna* §. VIII p. 480. Jezus leerde integendeel, dat het eten met ongewasſchen handen geene

zonde zij, en drong veel meer aan op reininiging van het hart *Matth.* XV: 11—20. *Luc.* XI: 39. Het is mogelijk, dat de gewagmaking van *de leere der doopen Hebr.* VI: 2 hierop ook eenige betrekking heeft. Men voelt ligtelijk, dat, door het tegengaan van diergelijke wanbegrippen, de uitwendige reinheid des ligchaams geenszins misbillijkt werd. — Zeer menigvuldig en bezwarend waren verder de Rabbijnſche voorſchriften nopens *verboden ſpijzen.* Zij wilden vele ſpijzen niet ſlechts als onrein beſchouwd hebben; maar achtten het zelfs voor groote godloosheid dezelve te gebruiken. De Heiland vond noodig, dit regelregt tegen te gaan, *Matth.* XV: 11: terwijl hij tevens toonde, welke geringe waarde hij aan hun vasten toeſchreef *Matth.* IX: 14 v. v. *Luc.* V: 33 v. v. XVIII: 12. Het vasten zelve verbood hij niet; maar deed het als eene zaak tusſchen God en het geweten voorkomen, *Matth.* VI: 16—18; om dat hij het nog niet durfde afſchaffen. Men behoeft intusſchen het bijgevoegde gezegde van Jezus: *zalf uw hoofd*, niet als een onbepaald gebod op te vatten; er zal alleen door te kennen gegeven worden, wat verre weg te verkiezen was. In vervolg van tijd was er eene bijzondere Goddelijke tusſchenkomst noodig,

om

om Petrus en andere Apostelen van de nutteloosheid der ſpijswetten te overtuigen *Handd.* X, waartegen zich niemand ſterker verzet heeft dan Paulus. Trouwens het Phariſeeuwsch bijgeloof had zich met het Jodendom van Palestina wijd en zijd over de wereld verſpreid, en vele, die tot het Christendom overgegaan waren, trachteden ook de opvolging dezer voorvaderlijke inrigtingen daarin over te brengen. Zij rigteden dan ook in der daad vele wanorden in ſommige Gemeenten aan. Van hier de ſcherpe taal, waarvan Paulus zich hier en daar bedient, *Gal.* IV: 10 *Col.* II: 16, 21 en elders. Doch aan den anderen kant gebruikte dezelve Apostel, ook wel uit kracht van de algemeenheid en orgeneesſelijkheid des vooroordeels, eenige toegevendheid, en wilde hij de zwakken niet geërgerd hebben. *Rom.* XIV: 1 v. v. — Bovendien was de *viering van den Sabbath* een voorwerp van overdrijving bij de Phariſeërs; zij gingen zelfs zoo verre, dat zij werken van noodzakelijkheid en liefde op den Sabbath wilden geweerd hebben, en ook de zelfsverdediging op dien dag afkeurden. De Zaligmaker had zich derhalve niet alleen over het plukken van airen door zijne leerlingen, *Matth.* XII; maar ook over zijne genezing van ongelukkigen op den Sabbath te

verdedigen, *Joann.* V. En Paulus vond ook naderhand noodig daaromtrent gepast onderrigt te geven, *Joann.* XIV: 1 v. v. — Nog meer andere inzettingen hield de Pharifeeuwfche werkheiligheid; doch om niet te uitvoerig te worden, willen wij dezelve maar even aanroeren. Zij onderfcheidden *kleine* en *groote geboden*, tot welke laatfte zij de uitwendige plegtigheden rekenden. En dit deed ook den Zaligmaker van het *minfte zijner geboden* gewag maken. *Matth.* V: 19 XXII: 36 *Marc.* XII: 30. Zij kenden eene bijzondere heiligheid aan den *tempel* toe, fchoon zij hem door fchandelijke gebruiken lieten ontheiligen, *Joann.* II: 13 v. v. *Matth.* XXVI: 61. Het was daarom de grootfte befchuldiging, die zij tegen Jezus konden uitdenken, dat hij zou voorgegeven hebben, den tempel in drie dagen te zullen afbreken. En naderhand wierden Stefanus en Paulus over de voorgewende ontheiliging van denzelven fchromelijk aangevallen *Hand.* VI: 13 XXI: 28. Intusfchen hield de Apostel zelf den tempel in behoorlijke achting, en ontleende er gepaste beelden van voor zijne vermaningen, 1 *Cor.* VI: 19. Voorts waren bovenal de Pharifeërs op de *uitwendige pracht van den Mozaïfchen Godsdienst* gezet. Altaren en offeranden waren hunne heilig-

doms

dommen. Zij konden zich geene andere Godsveréëring verbeelden, dan die, op voorgang van den hoogenpriester, door de geheele Priesterorde en de Leviten volbragt werd. En van dit oogpunt moet men uitgaan, wanneer men den *brief aan de Hebreën* verstaan wil, waar tegen deze zinnelijke pracht de inwendige schoonheid van den Christelijken Godsdienst wordt overgesteld.

De twaalf leerlingen, welke de Heiland zich tot zijnen vertrouwden omgang verkozen had, waren, uit kracht van hunnen stand en opvoeding, aan dezelfde verkeerde begrippen onderhevig, met welke de groote hoop der Joden bezet was. Ook zij verwachtten eenen aardschen Koning en Verlosser, en slechts langzamerhand kon de Heiland hen van dit wanbegrip genezen; zij hingen nog geheel en al aan de kerkplegtige wet van Mozes, zonder ook van het Joodsche vooroordeel, dat geene andere volken Gode welgevallig zijn, en den trots hunner natie vrij te zijn. Hoewel dan de Heiland hen op de waarde b. v. die ook andere volken bij God hebben, nu en dan opmerkzaam maakte, *Matth.* VIII: 5 v. v., schikte hij zich in 't eerst nog min of meer naar hunne gehechtheid aan de genoemde volksbegrip-

grippen. Men denke aan zijn gegeven antwoord, toen zijne leerlingen het euvel namen, dat Hij de bede der Kananeefche Vrouw onbeantwoord liet *Matth.* XV en aan 't geen dezelve ten antwoord kreeg, vs. 26, waar men het gezegde van Jezus niet volſtrektelijk, maar als eene vrage te vatten heeft: *Het is immers niet goed?* enz. En even eens geloove ik, dat men het voorgaande, *vers* 24, te verſtaan heeft: *Ik ben immers alleen tot te regt brenging van Israëls verſtrooide ſchapen gezonden?* Van hier, dat de Jongeren ook niet eer tot duidelijke inzigt van den aard van 's Heeren Koninkrijk geraakten, dan na de uitſtorſting des Heiligen Geestes. En nog meer andere vooroordeelen hadden zij met hun volk gemeen. Alleenlijk waren zij boven vele ondeugden en gebreken verheven, welke den grooten hoop en inzonderheid de Joodſche grooten onteerden. Doch daartegen hadden zij weder dwalingen, die hun bijzonder eigen ſchijnen geweest te zijn. Wij willen nu over deze, en over alles, wat de Jongeren bijzonder kenmerkte, handelen.

Bijzondere vooroordeelen en zwakheden van 's Heilands Jongeren

Tot de vooroordeelen, den Jongeren bijzonder eigen, behoorde vooral hunne verbeelding, dat zij eenmaal de eerste staatspersonen in het rijk van den Messias worden, en dan in den rijkdom en het grootste aanzien van hunnen Heere boven allen deelen zouden. Hoe gaarne had hun Jezus ronduit hunne dwaling voor oogen gehouden; maar wijze voorzigtigheid gebood, hen niet anders dan van ter zijde er over te onderhouden, door hen bovenal op eene andere wereld te wijzen. Hij bediende zich dan uit toegevendheid, in zijne toezeggingen, van soortgelijke bewoordingen, waarmede zij gewoon waren, hunne aardsche verwachtingen uit te drukken, zie *Matth.* XIX: 28 v. v. *Marc.* X: 29 v. v. *Luc.* XVIII: 29 v. v. Hier wordt hun met een zeer aanzienlijken stand en voorrang te gelijk de hoogste belooning in een ander leven toegezegd. Toen Jakobus en Joannes, door tusschenkomst van hunne moeder, de allereerste posten in het rijk van den Messias verzochten, *Matth.* XX: 20 v. v., *Marc.* X: 35 v. v., deed Jezus hen wel de ongerijmdheid van dit verzoek gevoelen; doch, in plaats van ronduit te verklaren, dat

dat zulk eene grootheid niet dan ijdele verwachting was, zeide hij: *zulks kan ik alleen hun geven, wien het van mijnen Vader bereid is*, waardoor hij, overeenkomstig zijnen gewonen leertrant, de toekomende heerlijkheid bedoelde. Kwam het intusschen op den strijd met wezenlijke ondeugden aan, dan verzettede zich de Zaligmaker openlijk: zoo als bij elken nieuw opkomenden twist der Jongeren over het meerder of minder aanzien, dat zij in het rijk hunnes Heeren hadden, of hebben zouden, *Matth.* XVIII: 1 v. v. *Marc.* IX: 33 v. v. *Luc.* IX: 46 v. v.; XXII: 24 v. v. Nog in de laatstgemelde plaats blijkt het, hoe zinnelijk zij bij het einde van zijn leven dachten, en hoe de Heer het niet raadzaam oordeelde hun iets meer, dan een bloot *ἱκανόν ἐστι, genoeg daarvan*, toe te voegen. Zelfs na zijne opstanding, bespeurt men nog dezelfde toegevendheid in het antwoord: *Het komt u niet toe, te weten de tijden of gelegenheden, die de Vader in zijne eigene magt gesteld heeft*, *Hand.* I: 7.

Verschil der Jongeren in temperament en gemoeds gesteldheid.

Even gelijk Jezus in het algemeen de traagheid en zwakheid zijner Jongeren met geduld en

en toegevendheid droeg; zoo wist Hij ook een ieder hunner, naar deszelfs temperament en gemoedsgesteldheid, te behandelen. Wanneer een anders zachte Joannes, uit groote teederheid voor Jezus, de verwoesting van een Samaritaansch vlek wenschte, was eene enkele aanmerking, dat verdelging geenszins het oogmerk van 's Heilands komst in de wereld is, tot te regtwijzing des gevoeligen en volgzamen Jongers volkomen toereikend, *Luc.* IX: 51. v. v., waar het echter bedenkelijk is, of vs. 56 de woorden *en zeide: gij weet niet, van hoedanigen geest gij zijt. Want de Zoon des menschen is niet gekomen om de zielen der menschen te verderven, maar die te behouden*, wel echt zijn. Nadrukkelijker integendeel bestrafte Jezus de aanmatigende en onbescheidene tegenspraak van een' meer hartstogtelijken, en zich dus ligter overijlenden Petrus *Matth.* XVI: 22, 23. Was deze vervolgens, na de driemalige verloochening zijnes Meesters, genoegzaam tot kennis zijner zwakheid gekomen; er was toen alleenlijk tot berisping zijner overdrevene grootsprekerij en menschenvrees beide, een zacht verwijt noodig, hetgeen wij aantreffen in de driemalige vrage: *hebt gij mij lief? Joann.* XXI: 15. v. v. Eenen Thomas, die van zinnelijke verwachtingen nog meer

ver-

vervuld, en dus bij 's Heilands dood boven anderen vertwijfeld ſchijnt geweest te zijn, gaf Jezus ook zulke in het oog loopende en handtastelijke bewijzen, als hij behoefde *Joann.* XX: 24. v. v. Ook een Judas Iskarioth behandelde Hij, gelijk hij moest behandeld worden. Waarſchijnelijk was hij een mensch van voortreffelijken aanleg, en nog tamelijk onſchuldig, toen Jezus hem onder zijne Jongeren opnam. Maar toen de wijze Meester het kwaad allengskens in zijn hart zag opkiemen; trachtte hij hem van tijd tot tijd opmerkzaam te maken op zich zelven; en dat wel ſomtijds zeer nadrukkelijk, *Joann.* VI: 70, 71. XIII: 10 *Matth.* XXVI: 9. v. v. — Ook nog op den laatſten avond zocht hij deszelfs ziel te roeren door dat *wee dien menſche*, hetwelk geenszins als eene geduchte bedreiging van een' vertoornden rigter, maar als eene laatſte waarſchuwing van den nog altijd getrouwen en innig bekommerden vriend en leeraar moet aangemerkt worden, *Matth.* XXVI: 24.

Bijzondere beſtemming der Jongeren.

Het hoofdoogmerk van Jezus met de verzameling van een aantal ſcholieren tot zijn beſtendig gezelſchap, was buiten twijfel, hen,

hen naderhand in alle oorden der aarde uit te zenden, om zijne leer te verbreiden, en voor de toekomende geslachten te grondvesten. Ten dien einde waren zij getuigen zijner redenen en daden, en moesten, hetgeen hij hun in vertrouwen zeide, daarna openlijk verkondigen, *Matth.* X: 26, 27 *Luc.* XII: 2, 3. Evenwel gaf Jezus hun eenige bijzondere voorschriften, die hun uitsluitend als zijnen Jongeren aangingen, en meestal voorzigtigheids regels waren. Daarenboven leerde hij hen het aan hun medegedeeld vermogen, om kranken te genezen, op de regte wijze gebruiken. Ook deed hij hen eene proeve van onderwijzing des volks nemen. Bij deze gelegenheid nu gaf hij hun verscheidene bijzondere verordeningen, die wij niet onaangeroerd kunnen laten. *Matth.* X: 1. v. v. *Marc.* VI: 7. v. v. *Luc.* IX: 1. v. v. Zij moesten *twee aan twee* de reize ondernemen, om elkander broederlijk te helpen en te ondersteunen. Zij moesten zich niet *op den weg der Heidenen of in eene stad der Samaritanen* begeven, om zoo lang mogelijk te vermijden, hetgeen den Joden aanleiding tot ergernis verschaffen kon. Zij moesten in het algemeen de *nabijheid van het Messias rijk* prediken, zonder op een' bepaalden persoon, veel min op Jezus, te wijzen, wijl zulks on-

tijdig zou geweest zijn; terwijl zij hunne prediking door *weldadige wonderen* moesten bekrachtigen. Al hoewel zij zich daar, waar zij werkzaam waren, *het onderhoud mogten laten toereiken*, moest alles voor het overige *zonder belooning* geschieden, om de verdenking van eigen belang voor te komen. Zij moesten noch *goud*, noch *zilver*, noch *ander geld*, bij zich dragen, of, gelijk men mogelijk de woorden *κτήσησθε* en *ἄιρετε* hier te verklaren heeft, *van iemand aannemen*. Zelfs was hun het hebben van *reiszakken* verboden, ten einde niemand hen van de begeerte verdenken mogt, dat men die vullen zou. *Eén kleed*, *ééne reiszak*, *één paar schoenen*, moest hun genoeg zijn. Zoo zou ook hunne reize niet bezwaard worden, en dezelve zou te kort duren, om meer met zich te dragen. Bij hunne intrede in stad of vlek hadden zij zorgvuldig te vernemen, *wie hunne toespraak bijzonder waardig ware:* om niet in de noodzakelijkheid gebragt te worden, van telkens een' anderen intrek te zoeken: iets, waardoor ligt het vermoeden ontstaan kon, dat het hun meer om een' goede ontvangst, dan om de zaak des Evangelies te doen ware. Indien men desniettegenstaande hunne prediking verwierp, en den Goddelijken zegen versmaadde; zij mogten

ten zich van daar begeven, en *zelfs het stof van hunne voeten schudden*; ten teeken, dat zij met zoodanigen niets wilden gemeen hebben. — Diergelijke verordeningen gaf Jezus ook aan de *zeventig* leerlingen, die hij, volgens *Luc.* X, op een' anderen tijd uitzond, die hij ook gebood, *niemand op den weg te groeten*; en zulks, wijl de omslagtige wijze van groeten bij de Oosterlingen, en daaruit ligt ontstaande gemeenzaamheid, hen beletten zou, de gemoederen voorbereid te hebben, eer de Heer zelf hen volgde. — De overige bijzondere verordeningen van Jezus, zoo als, *dat zij zich geenszins Rabbi moesten laten noemen*, *Matth.* XXIII: 8, kan men met het bijgebragte zeer gemakkelijk vergelijken, om het algemeen geldende van het bijzondere behoorlijk te onderscheiden.

Hunne toekomende lotgevallen.

Daar Jezus vooruitzag, met hoe vele wederwaardigheden de Apostelen zouden te kampen hebben, wanneer zij, na zijn vertrek van de aarde, voor zijne zaak uitkomen, en zijne leere voortplanten zouden, gewaagde hij daar van van tijd tot tijd meer opzettelijk en duidelijk, op dat zij naderhand over 't geen hen bejegende niet te zeer zouden

verslagen worden. Uit dit oogpunt moet het gebod van *zelfsverloochening*, *Matth.* XVI: 24, beschouwd worden. Hij kondigde hun aan, dat het zou noodig worden *de naaste bloedverwanten vaarwel te zeggen*, *dat zij op verlies van tijdelijke goederen*, *en op levensgevaar zelfs*, *moesten rekenen*. *Matth.* XVI: 25. v. v. *Marc.* VIII: 35. v. v. *Luc.* IX: 24. v. v. zie ook *Matth.* X: 17. v. v *Luc.* XII: 11. v. v. XXI: 16, 17 *Marc.* XIII: 12, 13. In deze plaatsen wordt tevens geleerd, hoe veel *voorzigtigheid* zij zouden noodig hebben, om gevreesde gevaren, zoo verre dit met een goed geweten bestaanbaar was, te ontwijken, en met hoedanige *eenvoudigheid* zij deze te paren hadden, ten einde niet door twisten en kunstgrepen van den weg der onschuld en regtschapenheid verwijderd te worden. Van hunnen kant moesten zij de ongestoordste *eendracht* onder elkanderen aankweeken, en zich in heldhaftig *geduld* en kloekmoedig *vertrouwen op God* oefenen. Ook wanneer men hen ter verantwoording voor het gerigt zou slepen, moesten zij niet verlegen staan, maar met *Gods bijzonderen bijstand zich gerust stellen*, *Joann* XIV: 16 XX: 22. Alle deze en soortgelijke onderrigtingen bepaalden zich echter niet alleen tot de Apostelen en hunne medehelpers in

de

de voortplantingen van het Christendom, maar ſtrekten zich uit tot alle de eerſte belijders en voorſtanders dier Goddelijke leere, die in vervolgingen en onderdrukkingen van hunne voorgangers rijkelijk zouden deelen. In zoo verre kan men de belofte van hoogere hulp als algemeen beſchouwen, zonder echter de meer bepaalde toezegging van de buitengewone gaven des Heiligen Geestes op alle Christenen toepasſelijk te maken. Voorts is het hier de plaats niet, te toonen, welke toepasſing de voorgeſtelde verordeningen en voorſchriften, (van voorzigtigheid, geduld, vertrouwen enz.) op alle Christenen, door alle tijden heen, vorderen en toelaten.

Na dat de Heer de wereld verlaten had, en de Apostelen in zijne plaats waren opgetreden, kwamen zij in betrekking tot perſonen, en omſtandigheden, welke bijzondere voorſchriften vorderden. Zij rigtten, volgens 's Heilands bevel, gins en elders gemeenten op, en moesten in en buiten dezelve met verſchillende ſoorten van vijanden ſtrijden, van welken men te voren niet geweten had. Zoo verdedigde, b. v., Paulus de *toekomende opſtanding der dooden*, welk leerſtuk ſommige in eene *Allegorie* wilden veranderen, 1 *Cor.* XV: 2 *Tim.* II: 18. Jacobus vond zich gedrongen, om de noodzakelijkheid van *Chris-*

telijke deugd uitvoerig aan te toonen, *H* II. en Joannes pleitte met klemmende redenen voor de groote waarheid, dat *Gods Zoon in de wereld gekomen is, om 't grootste menschenheil daar te stellen*, 1 *Br.* II: 22. vv. IV: 1 v. v. Had Jezus bijkans alleen met Palestynsche Joden te doen gehad; zijne Apostelen, bijzonder Paulus, moesten in hunne redenen en schriften zeer dikwijls met Grieksche Joden in 't strijdperk treden. Deze nu hadden wel doorgaans ook de dwalingen der Palestyners ingezogen, en waren met vele van derzelver verkeerdheden en ondeugden besmet, zoo dat de leeringen en voorschriften der Apostelen van die hunnes Meesters vaak weinig verschilden; doch hun was bovendien nog wel het een en ander eigen, waar tegen de Apostelen zich moesten wapenen. De Grieksche Joden namelijk gebruikten, even gelijk de Palestijnsche, en mogelijk nog meer, dan deze, het Oude Testament, om hunne Godsdienstige leerstellingen, door middel der allegoriesche uitlegging, uit hetzelve te bewijzen. Zij deden dit te eerder, daar men algemeen aan zulk eene manier van redenering eene zeer groote kracht toeschreef, en zij geen beter weg konden kiezen, om zeker te zijn, dat zij overtuiging zouden te wege brengen. Nu verwonderen wij ons niet,

wan-

wanneer zich Paulus van die allegoriesche uitlegging bedient, om de Galatische Christenen, nog te zeer verknocht aan de Mozaïsche plegtigheden, hunne hooge bestemming tot het genot van ware vrijheid te doen gevoelen, *Gal.* III: 6. v. v. IV: 21. v. v. Hieruit volgt geenszins, dat de Apostel anders op dit soort van bewijsredenen hoogen prijs stelde. De Grieksche Joden hadden bovendien veel eigendommelijks, waarop men mag vooronderstellen, dat in het Apostolisch onderwijs veelal zal gedoeld zijn. Daarom vermaant welligt Paulus de Colossensers, dat zij zich geenszins *tot den dienst der Engelen* moesten laten verleiden; waardoor eene zekere Godsdienstige vereëring van die wezens, die men meende, dat 's menschen gebeden voor Gods troon bragten, en volgens velen in Gods wereldbestuur deelden, schijnt te kennen gegeven te worden, *Col.* II: 18. Elders doelt Hij op het toenmalig gebruik, hetwelk ook onder de Joden plaats had, om het volk door middel van blaas-instrumenten tot de Godsdienstige of andere vergaderingen op te roepen, 1 *Thess.* IV: 16 alwaar hij zegt, dat de Heer *met de bazuine Gods* zal nederdalen, waarbij men evenmin, als bij het te voren gemelde *geroep* en de *stemme des Archangels*, het beeldrijke der uitdruk-

king moet uit het oog verliezen. En wie kent niet de onderfcheidene zinnelijke uitdrukkingen in de *Openb. van Joannes*, welke velen aan het dolen gebragt hebben.

De Zaligmaker had zijn onderwijs niet uitgeftrekt tot Heidenfche volken. Er verliep ook nog een geruime tijd na zijn vertrek van de aarde, eer de Apostelen het van zich verkrijgen konden, om ook aan dezen het Evangelie te verkondigen. Eindelijk echter werd hun Joodsch vooroordeel door hoogere verlichting verdrongen. Inzonderheid leidde zich Paulus op de bekeering der Heidenen toe, waartoe hij ook van 't begin af opzettelijk was geroepen, *Hand.* XXVI: 17, 18. Men zou hieruit vermoeden, dat er in de redenen en fchriften van dezen Apostel zeer vele gezegde gevonden worden, die alleen de Heidenen, of de Christenen uit de Heidenen betreffen; doch men neme het volgende in aanmerking. Was Paulus zelf van Joodfche ouders afkomftig, naar Joodfche wijze opgevoed, en aan Joodfche zeden gewoon geworden; dit moest niet alleen in zijne voordragt uitblinken, maar ook dezelve doorgaans meer op de Joden dan op de Heidenen betrekkelijk maken, daar het niet anders kon, of de leerftellingen, zeden, gewoonten

ten, omſtandigheden en gebreken der eerstgenoemden moesten zich immer levendiger aan hem voordoen, dan die der laatstgenoemden. Bovendien beſtond er geene Christengemeente, of er bevonden zich in dezelve voormalige Joden, van welke de Apostelen doorgaans met hun onderwijs begonnen, en van daar voortgingen tot de Heidenen. Deze laatſten voegden zich dan aan de eerstgenoemden, die daardoor een' zekeren voorrang verkregen, en zeer dikwijls den toon in de gemeenten gaven. Weldra wisten zij dan hunne verkeerde begrippen, vooroordeelen en ongeregelde zeden, bij hunne heidenſche geloofsgenooten in te voeren, welke deze ook al zeer ligt van het voormalige volk Gods overnamen; waarop dan in de Apostoliſche Brieven meer wordt achtgeſlagen, dan op 't geen de heidenſche Christenen alleen eigen was, waaromtrent zich veel minder opdeed, hetwelk de bijzondere aandacht van den Apostel na zich trok. Echter verdient het een en ander, dat hiertoe betrekkelijk is, in overweging genomen te worden.

Dwalingen der Heidenen in het Godsdienſtige.

Hoe zeer de heidenſche volken, ten tijde

der Apostelen, in Godsdienstige beschaving zeer verschilden, werden zij toch algemeen door onkunde, bijgeloof en ongeloof jammerlijk beheerscht. Geen aanhang vond meerder bijval onder de aanzienelijken, dan die van Epicurus, die, even gelijk die der Sadduceërs, het geloof aan de onsterfelijkheid ondermijnde, en deze taal voerde: *Laat ons eten en drinken, want morgen sterven wij*, 1 *Cor*. XV: 32. Anderen gingen nog verder, en dreven de twijfelzucht zoo verre, dat zelfs het bestaan van God en de Voorzienigheid werd gerekend onder de onzekere dingen. Het gros des volks had zich verslaafd aan de vereëring van godheden, die hen in allerlei misdaden voorgingen. Het was dan ook natuurlijk, dat de meesten hun geen' eerbied toedroegen, en de vrees voor een hooger wezen uit vele gemoederen verbannen was. De Apostel beschrijft den toestand der zulken, wanneer hij hen beschrijft, als *zonder God in de wereld*, *Eph*. II: 12. Intusschen waren zij aan hunne ongerijmde begrippen ten sterkste gehecht. Paulus oordeelde dezelve, bij elke voegzame gelegenheid, te moeten bestrijden. Hij stelt dan hun ongeloof en bijgeloof niet alleen met afzigtige kleuren voor, *Rom*. I, maar leert met den meesten nadruk,

dat

dat *afgoden niets zijn* 1 *Cor.* VIII: 4; waarmede zijne redenering, X: 20, 21 moet vergeleken worden, op dat men niet in den waan gerake, dat hij immer het bestaan der afgoden toegeve. Doet hij dezelve ook elders als alleen bestaande in de *ijdele verbeelding* van derzelver vereërers voorkomen, *Hand.* XIV: 15; hij vermaant te gelijk *tot bekeering van dezelve*, dat is, om van derzelver dwaze vereëring terug te komen, en waarschuwt de Christenen, dat zij niet op nieuw tot afgoderij vervallen 2 *Cor.* VI: 14. v. v.; zoo deed ook Joannes, 1 *Joann.* V: 21. Fraaijer en gewigtiger behandeling van dit onderwerp zal men te vergeefsch zoeken, dan die in de voortreffelijke redevoering voor den Areopagus, *Hand.* XVII: 22 - 31 wordt gevonden, waar en het bestaan van den eenigen waren God, en deszelfs alles omvattende Voorzienigheid, en de zekerheid van een leven na dit leven, in het heerlijkste licht gesteld worden. Intusschen zal de voorstelling, dat *die onbekende God, wiens altaren hij gezien had, door hem werd verkondigd, vers* 23, opzettelijk zijn gekozen, om de Atheners voor zich in te nemen, en bij de prediking der waarheid des te eer gehoor te vinden.

Hun-

Hunne overgegevenheid aan zinnelijk vermaak.

Dat de Heidenen aan allerlei ondeugd en zedeloosheid waren overgegeven, is blijkbaar uit vele voorſtellingen, die gins en elders in het N. T. vooral *Rom.* I. voorkomen; hunne eigene geſchiedſchrijvers en dichters getuigen dit ook allerwege. Bovenal waren zij verſlaafd aan het misbruik van ſpijs en drank, en aan allerlei dierlijken wellust. En hierin ligt de reden, waarom de Apostel Paulus in zulke plaatſen, waar hij in 't bijzonder de Heidenen op het oog heeft, zich bijzonder op de beſtrijding van die ondeugden met veel ijver toelegt. De brieven aan de Corinthiërs, en Epheſiërs kunnen ten bewijze ſtrekken. Hoe nadrukkelijk leert Paulus, dat *geen ontuchtige*, van welken aard ook, *het Koningrijk Gods beërven kan*. *Eph.* V: 5. 1 *Cor.* VI: 10, in welke laatſte plaats de Apostel er op laat volgen, *vers* 11. *Zoo waart gij ſommige; maar gij zijt immers afgewaſchen* enz. Zoo althans zou men de woorden kunnen opvatten: want hoe kon hij dit in vollen ernst ſchrijven aan eene gemeente, in welke de verfoeijelijkſte bloedſchande ongeſtraft begaan wierd? Op deze Heidenſche zedeloosheid zinſpeelt Paulus *bovenal*, wanneer hij de

de Ephesiërs beveelt, *den vorigen levenswandel vaarwel te zeggen*, en *den ouden mensch af te leggen*, *Eph.* IV: 22: en om dezelfde reden verklaart hij zoo ernstig, dat *zij van nature kinderen des toorns* waren, waardoor wel in 't algemeen op hunnen verdorven aard, maar, bij uitnemendheid, op hunnen *overgegevenen lust aan booze lusten en zinnelijke genietingen*, die hen hoogst strafbaar maakte, gezien wordt. Verg. H. II: 3, 12. met V: 6. Geen wonder derhalve, dat ook in de brieven van Timotheus en Titus dezen Opzieneren der Ephesische en Cretensische gemeenten zoo nadrukkelijk wordt ingescherpt, om tegen dit kwaad zorgvuldig te waken, 1 *Tim.* I: 9, 10. *Tit.* II: 12.

Hunne ingenomenheid met eene taal, die het oor streelde.

Waren de Heidenen in het gemeen met pronk en praal ingenomen; de bewoners van Griekenland streefden hierin alle anderen te boven. Inzonderheid waren zij gezet op de fraaiheid en welluidendheid van uitdrukking, waartoe hunne taal buitengemeen geschikt was, en waarin hunne redenaars en dichters, hunne wijsgeeren en geschiedschrijvers, van vroegen tijd af hadden uitgemunt. En binnen de palen gehouden, zou deze lief-

liefde voor het ſchoone hoogst prijswaardig geweest zijn, maar met der tijd waren hunne groote mannen verdwenen. Hunne vrijheid was ondergegaan. Het geen aan genie en ware welſprekendheid ontbrak, had men door kunst en vinding willen vergoeden. Nu was de valſche ſmaak overal doorgedrongen, en, de zaken uit het oog verliezende, ſtelde men alleenlijk prijs op eene ijdele woordenpraal, die tevens verblinden en vermaken zou. Zoo was het, ten tijde der Apostelen, over het geheel te Athene geſteld. Verg. *Hand.* XVII: 21. Zoo bevond Paulus het inzonderheid te Corinthe, waar niet alleen de leere van den gekruisten Christus voor dwaasheid gerekend, maar ook met de voordragt van den Apostel geſpot wierd, wijl zij niet ingekleed was in zulke bewoordingen, die het ijdele volk zoo doldriftig begeerde, 1 *Cor.* I: 22, 23. II: 1 vv. Doch de Apostel liet zich daardoor niet afſchrikken. Zich zelven ronduit onbekwaam verklarende, om door fraaije taal aan het oor voldoening te geven, 2 *Cor.* XI: 6, toont hij tevens, dat hij hier naar ook niet ſtreefde, daar het bij de voortreffelijkheid en Goddelijke kracht der leere, welke hij verkondigde, volſtrekt niet noodig was, om de kunst der tale tot overreding der harten te baat te ne-

nemen, 1 *Cor.* II: 4 en 5. Wat meer is, hij ſtelt, I: 25 vv. zijne prediking als *dwaas* en *onvermogend* voor, het welk niet onbepaald te verſtaan is, maar, met betrekking tot de verbeelding der Corinthiers, moet uitgelegd worden. Zie III: 18 vv. Nu en dan echter toont de Apostel, dat hij in de ſierlijke taal der dichters niet geheel onbedreven was, 1 *Cor.* XV: 33. *Tit.* I: 12. *Hand.* XVII: 28, in welke laatſte plaats hij nogthans alleenlijk Menanders woorden op zijn onderwerp overbrengt. Sommige zijner redeneringen in de Brieven, die wij van hem hebben, bewijzen ook middagklaar, wat Paulus in de daad vermogt, wanneer hij zich, ook in den briefſtijl, van de ſchoonheden der Redenkunde wilde bedienen. Hij gebruikt ook niet ongaarne bij voorkeur zulke woorden en ſpreekwijzen, die bij de Grieken welgevallig waren, en ook tot aanbeveling zijner leere van God en den Zaligmaker konden medewerken: waartoe men het gebruik van het woord *Behouder*, (Σωτὴρ), van *God*, in de brieven aan Tim. en Titus, zou kunnen brengen. De Heidenen bezigden hetzelve veelal van hunne Goden, inzonderheid de Epheſiërs van hunne Diana. Men kan hen hierin navolgen, en God in veel verhevener zin, dan zij zich hadden kunnen voorſtellen, (Σωτὴρ), *Behou-*

der

der), noemen. Zie 1 *Tim.* I: 1. II: 3. IV: 10; *Tit.* III: 4.

Hunne bijzondere zeden en gebruiken.

Onder den afgodendienst groot geworden, bleven vele Christenen nog immer zeer gehecht aan de maaltijden, die men, ter eere der Goden, in de tempelen gewoon was te vieren. Terwijl dan de Apostel dit, als een onwaardig gebruik, met de meeste kracht tegenging 1 *Cor.* X: 21; verloor hij geenszins uit het oog, dat het in Heidensche landen geheel anders gesteld was, dan in Palestina. Er wierd, bij voorbeeld, openbaar op de markt van dat vleesch verkocht, het welk tot verëering der Goden reeds gediend had; en kon nu Paulus een meer gepast voorschrift, dan dit voorschrijven: *Eet al, wat in het vleeschhuis verkocht wordt*, 1 *Cor.* X: 25? Zeer zonderling waren de zeden der Heidenen in het gemeen, en dus ook der Corinthiers, ten aanzien van de bedekking des hoofds in openbare zamenkomsten. De eerbaarheid werd geoordeeld het niet te dulden, dat eene vrouw in dezelve met een ongedekt hoofd verscheen, zijnde dit de gewoonte van oneerlijke vrouwen, en alle zoodanige, die in geene achting bij het publiek

bliek waren. Van deze wet weken echter eenige Corinthische vrouwen, na de aanneming van het Christendom, tot aanmerkelijke ergernis harer stad- en landgenooten, af: welligt, om dat zij zich verbeeldden, dat de Christelijke vrijheid haar veroorloofde, om zich boven dit oud gebruik te verheffen. Geen wonder dan, dat Paulus zich tegen deze verkeerdheid opzettelijk aankantte, en, terwijl hij *de ontdekking van het hoofd aan den man* voorschreef, de *vrouw* gelastte, *het hoofd gedekt te houden*, 1 *Cor.* XI: 1. v. v. — Vele der ouden betoonden weinig achting voor een tweede huwelijk: zoo dat het ook den Epheseren aanstoot zou gegeven hebben, wanneer tot den rang van *Opzienders* of *Diakonessen* in de gemeente zulke toegelaten werden, die voor de tweedemaal getrouwd waren. Hieraan gedachtig beveelt de Apostel 1 *Tim.* V: 9: *dat eene weduwe gekozen worde, welke éénes mans vrouwe geweest is*, dat is, *welke maar éénen man gehad heeft:* want eene andere uitlegging kunnen de woorden niet wel lijden, verg. *vers* 11. v. v. En even zoo wil hij 1 *Tim.* III: 2, dat een Opziender *maar ééne vrouw moet gehad hebben.* Immers deze opvatting wordt, zoo uit vergelijking der eerstgenoemde plaats, als uit het spraakgebruik bij andere Schrij-

vers, bewezen. Zie ook *Luc.* II: 36, en VITRINGA *de Synag. Vet.* Part. II. p. 655 f. f. Ook schijnt de veelwijverij zoo algemeen onder de Joden van dien tijd niet geweest te zijn, dat de bestuurder der Ephesische gemeente daarover bijzonder onderrigt behoefde te ontvangen. Voorts hadden wij eene rijke stof, wanneer wij van de toespelingen, die Paulus op de feesten, schouwspelen en andere gebruiken der Heidenen maakte, gewagen wilden.

Genoeg hiervan. Even gelijk Jezus zelf, zoo hadden ook zijne Apostelen hunne leerlingen, op welke hunne leerstellingen en voorschriften eene bijzondere betrekking hadden. Onder die van Paulus zijn ons *Timotheus* en *Titus* bijzonder bekend. Het was deswegens te vermoeden, dat de brieven, welke hij dezen toezond, zeer vele dingen zouden bevatten, welke niet regelregt voor alle Christenen gelden. Van dien aard is het geen 2 *Tim.* IV: 9 v. v. gevonden wordt. Ook schijnt men in zekeren zin 1 *Tim.* IV: 8, daartoe te moeten brengen. Ik geloove namelijk, dat Timotheus zich eenigzins met de Ephesiers had ingelaten, die den heilzamen invloed van ligchamelijke onthouding op de vordering in deugd en godvrucht dreven. Om nu den jongen Leeraar niet geheel

heel neder te ſlaan, ſchreef mogelijk de Apostel: *de ligchamelijke oefening is tot weinig nut;* en bediende hij zich dus van eene verzachtende uitdrukking, waardoor hij de geheele nutteloosheid dier onthoudingen wilde te kennen geven. Zie *vers* 3 vv. Om dezelfde reden ſchrijft Timotheus zich met water tot zijnen gewonen drank vergenoegd te hebben. Maar Paulus oordeelde het voor hem heilzaam, dat hij er een weinig wijns zou onder mengen, 1 *Tim.* V: 23.— Titus ontving diergelijke bijzondere voorſchriften; als, dat hij *twistingen en ſtrijdingen over de wet moest tegenſtaan*, *Tit.* III: 9, waar MICHAËLIS zeer wel opmerkt, dat men niet aan allerlei geſchil, maar aan die ijdele woordentwisten van waanwijze menſchen moet denken, die toen ter tijd veelal gevoerd wierden. Leert de Apostel in het volgende vers, dat een *kettersch mensch, na de eerſte en tweede vermaning, moest verworpen worden;* men ſtelle zich geenszins een' twijfelaar of verſchillend denkenden mensch van onze dagen voor, die met het beste hart dwalen kan; maar een' *αἱρετικὸς*, een *kettersch mensch*, zoo als de Nederlandſche Overzetting heeft, *van dien tijd*, zoo iemand, die van de zuiverheid en eenvoudigheid der leere blijkbaar afweek, en wien het,

uit trotsheid en eigenzinnigheid, te doen was, om zich door ſcheuring een' aanhang te verwerven; terwijl hij niet alleen zelf een ſlecht leven leidde; maar ook ſlechte en zedenlooze beginzelen predikte. — Er zijn meer diergelijke voorſtellingen en voorſchriften in de Apostoliſche Brieven voorhanden, die elk nadenkend lezer, naar deze gedane aanwijzing, daarin gemakkelijk zal ontdekken. Wij zouden geen einde vinden, wanneer wij bij die alle wilden ſtilſtaan.

TWEEDE AFDEELING.

Over het geen in de leerſtelling en voorſchriften van Jezus en de Apostetelen betrekking heeft tot de tijden en plaatſen, in welke zij leefden.

Bij de beſchouwing van de perſonen, met welken Jezus en de Apostelen te doen hadden, is reeds het een en ander te berde gebragt, het geen anders ook, bij de overweging der tijden en plaatſen, met welke hunne leerſtellingen en voorſchriften in betrekking ſtonden, in aanmerking zou moeten komen. Door deze voorbij te gaan, zal deze Af-

Afdeeling veel korter worden, dan de vorige. Ook de natuur der zake brengt dit mede. Om het betrekkelijke der leerſtukken en voorſchriften van Jezus en de Apostelen tot de omſtandigheden van tijd en plaats, in welke zij leefden, te beſchouwen; willen wij *eerst* letten op zulke omſtandigheden, die de menſchelijke maatſchappij in 't algemeen betroffen, *daarna* op dezulke, welke de uitvoering van het Chriſtendom medebragt, *eindelijk* willen wij er nog eenige aanmerkingen, het plaatſelijke in het bijzonder betreffende, bijvoegen.

Nopens de eerstgenoemde, *de omſtandigheden, welke de menſchelijke maatſchappij betroffen*, kunnen wij ons het meeste bekorten. Wij beginnen met

Den ſtaat der wetenſchappen in die tijden.

De prediking van Jezus en de Apostelen, ſchoon in de gevolgen zoo bevorderlijk voor den bloei van kunſten en wetenſchappen, had echter een hooger doel, te weten, de verbetering van zondige menſchen en de bevordering van eeuwigdurend geluk, door middel van eenen reinen Godsdienst Men gevoelt derhalve, dat zich hunne leerſtellingen

en voorschriften geenszins tot de uitbreiding van kunsten en wetenschappen uitstrekten. En evenwel is het ontegenzeggelijk, dat deze op hunne prediking een' grooten invloed hadden. Onder de eerste Romeinsche Keizers was het menschelijk verstand op eene hoogte gevoerd, hetwelk het nooit te voren beklommen had, hetwelk echter met bepaling moet verstaan worden. Vooreerst had men het in de kunsten tot een' hooger trap van volkomenheid gebragt, dan in de wetenschappen, waaronder vele nog zeer weinig beoefend waren. Daarenboven beperkte zich de beschaving doorgaans binnen den engen kring van de schranderste vernuften; het gros des volks had er minder deel aan, dan men zich doorgaans voorstelt. En al wilde men, dat deze beschaving onder de Grieken en Romeinen tot alle klassen ware doorgedrongen; men zal dezelve toch aan die volken, die Barbaren genoemd werden, moeten ontzeggen. De Joden inzonderheid hadden over het geheel weinige vrucht van de kunsten en wetenschappen, die onder hunne beheerschers bloeiden; ja zij waren van dezelve doorgaans afkeerig, als van ijdele dingen, waarmede de Heidenen zich ophielden. Redenen genoeg, waarom Jezus en de Apostelen van het een en ander, in hunne leerstellin-

lingen en voorſchriften weinig gebruik maakten. Zij moesten toch verhoeden, dat hunne natie zich aan iets ergerde, waarvan zij konden gezwegen hebben. Zij verkondigden bovendien eene leer voor alle menſchen, voor geleerden en ongeleerden, voor Grieken en Barbaren, en moesten zich voor niemand onverſtaanbaar maken door eene geleerdheid, welke vele verſtanden te boven ging. Ook waren zij zelve in de kunſten en wetenſchappen der beſchaafde wereld niet onderwezen. Wanneer zij iets van dien aard voordroegen, volgden zij den trap der kennis, tot welken de Joden opgeklommen waren. Zie *Joann.* XII: 24. 1 *Cor.* XV: 36. *Jac.* V: 3. Voor het overige toonden zij den beklagelijken toeſtand van velen, die boven anderen in kennis uitmunteden, zeer duidelijk in te zien, die uit de hoogte hunner beſpiegelingen in de rampzaligſte onrust en troosteloosheid waren neergeſtort. Ook om deze rede trachteden zij de menſchen met zoo veel ernst en ijver tot het eenvoudig, maar gerustſtellend en troostvol geloof aan den Heere Jezus Christus te brengen, en hen alzoo te bewegen, om die menſchelijke wijsheid, waaruit eerlang de ſchrikkelijkſte wanhoop zou geboren worden, vaarwel te zeggen.

De staat der burgerlijke maatschappij.

De overwinning van AUGUSTUS bij *Antium* had een groot gedeelte van de bekende wereld onder één Opperhoofd gebragt, hetwelk den schepter des gebieds in het magtig Rome zwaaide. Onder hetzelve stonden vele door list en geweld overheerschte volken en Koningrijken, waarvan sommige, onder een eigen bestuur, en door het behoud van hunnen Godsdienst en hunne zeden, den schijn van vrijheid behouden hadden. Dit was het geval met de Joden, zelfs nadat het geslacht van Herodes de magt verloren had, en het bestuur van het gansche land door Romeinsche zendelingen werd waargenomen. Met dat alles bleven zij altijd aan den Keizer onderdanig. Jezus mengde zich nooit in staatszaken, en even min deden dit zijne Apostelen. Zij onderwierpen zich aan de toenmalige Landsregering, en schikten zich zorgvuldig naar de wetten, die zij vonden; geen wonder, daar het Christendom onder allerlei regeringswijzen bestaan kan. Toen men eens den Zaligmaker een woord wilde uitlokken, hetwelk den schijn van oproerigheid hebben kon, antwoordde hij: *Geeft den Keizer, dat des Keizers is. Matth.* XXII: 21 *Marc.* XII: 17 *Luc.* XX: 25.

De

De Apostel Paulus gebood onderwerping aan alle regeringen *Rom.* XIII: 1. vv. En elders vindt men dezelfde bevelen. 1 *Tim.* II: 2. 1 *Pet.* II: 13, 17, waar door *Koning* in het gemeen elk, die het opperbestuur in handen heeft, schijnt aangeduid te worden. Om alle verdenking van oproerige prediking, en tevens den minsten schijn van opstand onder hunne volgelingen te verhoeden, onthielden zij zich ook, van immer over de *Vaderlandsliefde* opzettelijk te handelen. Eerbiedigden zij zelfs zoodanige wetten en gebruiken, welke de invoering van het Christendom langzamerhand zou doen vervallen; zij trachtten dezelve toch in den boezem der Christenkerk zoo dragelijk te maken, als eenigzins zijn kon. Men weet, b. v. dat in hunnen tijd de slavernij door hoog gezag gevestigd was, en het zou de dwaasheid zelve geweest zijn, zich tegen dat des tijds nog ongeneesselijk kwaad regelregt te verzetten. De Apostelen dan bevalen *den slaven gehoorzaamheid en onderwerping aan hunne meesters*, 1 *Tim.* VI: 1. *Tit.* II: 9. 1 *Pet.* II: 18. v. v.: even als of zij de slavernij billijkten. Maar dat dit enkel en alleen tijdelijke voorschriften waren, blijkt uit den eigen aard der Christelijke leer, die in den *brief aan Philemon*, met opzigt tot den slaven-stand, wordt in 't licht ge-

gesteld. — Bleef er, niettegenstaande de algemeene onderwerping des menschdoms onder de Romeinen, evenwel nog een wijde afstand tusschen volken en volken; de Apostelen volgden het gewone spraakgebruik bij derzelver benoeming, zelfs wanneer het voor sommigen vernederend schijnen mogt: zij spraken, bijv. van *Barbaren Rom.* I: 14. *Col.* III: 11. verg. *Hand.* XXVIII: 2, 4. Wel verre echter van verdeeldheden en de vernederende verachting van sommige volken door anderen te billijken, bedroefde hen niets meer, dan de partijdigheid, die er tusschen Jood en Griek, tusschen Griek en Barbaar, plaats had, en die ijdele waan, waarmede men zich wel liet voorstaan, door de Godheid boven alle andere geliefd en uitverkoren te zijn. Zeer diep was inzonderheid zoodanig vooroordeel bij den Israëliet, die er roem op droeg een afstammeling van Abraham te zijn, geworteld. Joannes de dooper zocht hen reeds over hunne dwaze verbeelding beschaamd te maken; Jezus sprak in den zelfden geest, en in dat voetspoor traden ook de Apostelen, *Matth.* III: 9. *Luc.* III: 8. *Joann.* VIII: 33 v. v. *Rom.* II, III. Daarom leerden zij zoo nadrukkelijk, dat er bij *God geen aanzien des persoons is;* welke spreekwijze bijzonder van dezelfde waarde van alle volken

ken bij God moet verſtaan worden, *Hand.* X: 34. *Rom.* II: 11; hoewel zij ook van Gods onpartijdigheid in het gemeen gebezigd wordt, *Eph.* VI: 9, en elders. Ook vermaanden de Apostelen daarom zoo ernſtig tot onderlingen vrede, waarvan bovenal de *Brief aan de Epheſiers* vol is. Te gelijk konden zij nooit een' tijd gevonden hebben, waarin zoo vele vertroostingen omtrent lijdende vereischt werden, als in de dagen der algemeene onderdrukking, welke zij beleefden. Van hier, dat zij dezelve ook zoo hartelijk en nadrukkelijk mededeelden, als b. v. Paulus *Rom.* VIII: 18. v. v. 2 *Cor* I: 3 v. v. IV: 17. v. v. Deze gevoelens lieten zij verzeld gaan van de ſtiptſte gehoorzaamheid aan allen, die de regering in handen hadden. Nu en dan zinſpeelden zij zelfs op onderſcheidene rangen, waarin deze geplaatst waren, waarin de Meester hun was voorgegaan, *Matth.* V: 22: eene plaats, die niet zoo letterlijk op alle tijden kan toegepast worden.

Om niet in herhalingen te vallen, gaan wij *de zedelijke geſteldheid* dier tijden hier voorbij. Wij gaan dan liever over tot de overweging der bijzondere omſtandigheden, welke de invoering des Christendoms medebragt, en derzelver betrekking op de voorſchrif-

ſchriften en leerwijze van Jezus en de Apostelen. Letten wij op de volgende ſtukken.

Belijdenis van het Christendom in de eerſte tijden.

Men kan zich, bij de geruste belijdenis van den Christelijken Godsdienst, welke de Voorzienigheid voor latere eeuwen bewaard heeft, naauwelijks eene verbeelding maken van alle de opofferingen, welke deszelfs omhelzing aan de eerſte Christenen kostte. Al wie zich van het Joodſche of Heidenſche bijgeloof losmaakte, en de nieuwe leer aannam, moest op allerlei verdrukkingen en vervolgingen, welke derzelver getrouwe belijders door list en geweld berokkend werden, rekening maken. Hij moest zich dan geheel en al overgeven aan de belijdenis van Christus, met het vaste voornemen, om zich de berooving van rust en genoegen van alle tijdelijke goederen, en het dierbaarſte zelfs te getroosten. Daarom zegt Jezus, *Luc.* IX: 62: *Niemand, die zijne hand aan den ploeg ſlaat, en ziet naar hetgeen achter is, is bekwaam tot het koninkrijk Gods.* Verg. *vers* 51. v. v. Uit dit oogpunt beſchouwe men ook het bevel aan den rijken Jongeling, *Matth* XIX: 21. *Marc.* X: 21 *Luc.* XVIII: 22: *Verkoop al-*

alles, wat gij hebt; en geef het den armen; hetwelk geenszins als een voorſchrift voor alle Christenen kan beſchouwd worden, daar het met *het volgen van Christus* zamenhangt. Hiertoe behoort ook het gewillig ondergaan van allerlei, ook het zwaarſte lijden, hetwelk van de belijders van het Christendom in die eerſte tijden werd gevorderd. *Die achter mij wil komen*, zeide Jezus *Matth.* XVI: 24. *Marc.* VIII: 34 *Luc.* IX: 23, *verloochene zich zelven, neme zijn kruis op, en volge mij*. En hoe vele voorſtellingen treft men ten dezen aanzien in de ſchriften zijner leerlingen aan. Men hoore b. v. Paulus 2 *Tim.* III: 12: *Allen, die godzaliglijk willen leven in Jezus Christus, zullen vervolgd worden*; hetwelk alleen tot tijden behoort, waarin zulke het opperbewind voerden, die het Christendom vijandig waren. Verg. *Hebr.* XII: 1. v. v. 1 *Pet.* IV: 12. v. v. — Niets was intusſchen van meer belang, dan dat de eerſte belijders dier leere derzelver weldadigen invloed in hun geheele leven openbaarden. Hier in is wel, ten allen tijde, het echte kenmerk van ware gehechtheid aan den Zaligmaker, en dit draagt ook het meeste bij tot deszelfs verheerlijking; echter vorderde de geſteldheid der echte Christen-eeuw hieromtrent nog bijzondere bepalingen. Te weten,

ten, de gezanten des Heilands moesten, tot regte vervulling hunner bediening, overal op de wereld huizen en harten aantreffen, aan welke zij hunne ligchamelijke verzorging en de beveiliging van hun leven gerust vertrouwen konden. Hiertoe behulpzaam te zijn, was te grooter blijk van Christelijke liefde, wijl het niet alleen geld en moeite kostte; maar ook met het fchromelijkst gevaar gemengd was. En zie hier de reden, waarom men in de Apostolifche fchriften zoo vele vermaningen tot *Gastvrijheid* ontmoet. *Rom.* XII: 13. *Hebr.* XIII: 2. 1 *Pet.* IV: 9. Zij, die in de beoefening van dezen pligt achterlijk waren, mogten geenszins tot eenige bediening in de Christenkerk bevorderd worden, 1 *Tim.* III: 2. *Tit.* I: 8. Het was ook een vereischte in de *Diakonen herbergzaam te zijn*, *en* tot zulke dienften, als bij voorbeeld, in die landen, *de voetwasfching* was, zich gereed te toonen, 1 *Tim.* V: 10. Zij moesten ten allen tijde de omzwervende belijders en verkondigers van Jezus, op de eerbiedigfte en liefderijkfte wijze, bij zich ontvangen. De Zaligmaker zelf noemt ook onder de pligten zijner vereërders, waaromtrent ten genen dage rekenfchap zal gevorderd worden, *het herbergen van de broeders*, *Matth.* XXV: 35, 43 Verg. vers 40, 45. Men gevoelt van

zel-

zelven, dat dit zich niet verder uitstrekt, dan tot dien tijd, toen de Apostelen en hunne leerlingen door allerlei landen omzwierven, en dus niet dan met bepaling tot alle eeuwen kan gebragt worden. De geheele reden van Jezus, waaruit dit ontleend is, is vervuld met voorstellingen uit de gebruiken van zijnen tijd genomen, om als door voorbeelden te leeren, hoedanig onderzoek eenmaal naar ieders werk en naar de volbrenging van alle schuldige pligten zal in 't werk gesteld worden. Ook dit verdient nog opmerking, dat ook de ongehuwde staat in de eerste tijden des Christendoms voor vele belijders van het Christendom verkiesselijk kon gerekend worden; waarom de Apostel de Corinthiers mogt aanmanen zich *van het huwelijk te onthouden*, 1 *Cor.* VII.

Prediking der Christelijke Leere op de geheele wereld.

Gelijk de grond en aanleiding van vele leeringen en voorschriften des Nieuwen Testament ligt in de omstandigheden, welke met de Christenbelijdenis in den eersten tijd verbonden waren, zoo moet die van andere gezocht worden in hetgeen met de prediking der Christelijke Leere verbonden was. De Apos-

te-

telen en hunne medehelpers werden hiertoe door hunnen Heer bepaaldelijk geroepen. Tot dat groote werk, hetwelk hun alzoo werd opgelegd, zouden zij voorzeker buiten ſtaat geweest zijn, indien zij op zich zelven gelaten waren. Welke verwachting kon er toch zijn van zwakke menſchen, die daarenboven, bij 's Heilands vertrek van de aarde, nog maar een half doorzigt van zijne leer hadden, zoo hen God niet op eene buitengewone wijze te hulp kwam? Zij zelven zagen met beſchroomdheid eene toekomst te gemoet, waarin zij 's Meesters plaats vervullen moesten. Doch, hoe meer zij dat tijdperk naderden, hoe meer hen de Heer gerust ſtelde. Hij beloofde hun tot dat gewigtig werk de gaven van den Heiligen Geest. *Matth* X: 19, 20. *Marc.* XIII: 11. *Luc.* XII: 12. XXI: 15. XXIV: 49 *Joann.* XIV—XVI, XX: 21, 22. *Hand.* I: 4, 8. Door dezen Geest leerden zij nu ook vreemde talen ſpreken, hetwelk ook aan anderen der eerſte Christenen vergund werd, en door Paulus als iets algemeen verkrijgbaars aan alle de Corinthiers toegewenscht was, 1 *Cor.* XIV: 5. Die Geest bemoedigde hen ook tot het gewillig ondergaan van verdrukkingen, om de verkondiging van Christus. Waarlijk dit hadden zij zoo

zeer noodig. Als openbare voorſtanders hadden zij veel meer gevaren te wachten, veel meer aanvallen van Joden en Heidenen door te ſtaan, dan de eenvoudige belijders, welke eer konden bedekt blijven, of over het hoofd gezien worden. Jezus kondigt hun dit ook onbewimpeld aan, *Matth.* X: 16. XXIV: 9 vv. *Marc.* XIII: 9 vv. *Luc.* X: 3. XXI: 12 vv. *Joann.* XVI: 2, 33. Hij leert hen tevens, dat zij zich zelfs van de geliefdſte betrekkingen moesten losmaken, om de Evangelie-prediking behoorlijk te volbrengen, *Matth.* VIII: 22. X: 34 vv. *Luc.* IX: 60. XII: 51 vv. doch Hij beloofde hun ook, dat dit gemis hun reeds in deze wereld zou vergoed worden. Voor vaders, moeders, broeders en zusters, die zij hadden moeten vaarwel zeggen, zouden zij gins en elders anderen aantreffen, die zich als andere vaders, moeders, broeders en zusters jegens hen zouden betoonen, *Matth.* XIX: 29. *Marc.* X: 29, 30. *Luc.* XVIII: 29, 30. Vergelijken wij dan daarmede de geſchiedenis der Apostelen en andere allereerſte Christen belijders; dan ontwaren wij, dat alles ſtiptelijk is vervuld geworden, zonder dat men het verder dan tot die eerſte tijden mag uitſtrekken. Zouden zij intusſchen in de verkondiging des Evangelies gelukkig ſlagen, dan hadden zij nog

 meer

meer noodig; zij moesten ook in ſtaat zijn, om dezelfde groote daden, als hun Meester, te verrigten. Deze toch zijn niet alleen de beste bewijzen voor iemands goddelijke zending, maar waren te noodwendiger in een' tijd, waarin, om de algemeene wonderzucht der toen levende menſchen, zonder dezelve geen ingang zou gevonden zijn. De Heiland had zijnen Jongeren toegezegd, dat zij *nog grooter werken doen zouden*, dan *Hij gedaan had*, *Joann.* XIV: 12; waardoor hij de grootere uitwerking en het uitgebreider nut, hetwelk hunne wonderen zouden te weeg brengen, zal hebben willen te kennen geven. Hij deed hun ook deze veel omvattende belofte, *Marc.* XVI: 17, 18: *Den genen, die geloofd zullen hebben, zullen deze teekenen volgen: in mijnen naam zullen zij duivelen uitwerpen: met nieuwe tongen zullen zij ſpreken: ſlangen zullen zij opnemen, en al is het, dat zij iets doodelijks zullen drinken, het zal hun niet ſchaden. Op kranken zullen zij de handen leggen, en zij zullen gezond worden.* Ook dit ziet op de eerſte Christen tijden; en wij vinden er de bewijzen van *Handd.* II: 4. XVI: 16 vv. XXVIII: 2 vv. en elders. Intusſchen moesten zij ook, met bewustheid van eigene magteloosheid, allesvermogende kracht tot het verrigten van wonderen inroepen;

pen, en mogten dan ook vast vertrouwen, dat die met hun zou medewerken. Dit noemde Jezus: *bidden in zijnen naam*, *Joann.* XIV: 13, 14. XV: 16. XVI: 23, 24; hetwelk thans in dien zin, en met dat bepaalde doel, niet meer kan plaats hebben. Reeds kort na de hemelvaart van Jezus, ondervonden de eerste Christenen de waarheid van 's Heilands toezegging, *Handd.* IV: 23 vv. uit welke en andere plaatsen zoo wel, als uit den aard der zake, het blijkbaar is, dat Jezus de woorden, *in mijnen naam*, niet bij wijze van formulier opgegeven, maar daar door bedoeld heeft, *het bidden voor zijne zaak*, *en als zijne plaatsvervangers op aarde.* (Men vergel. *Noesselt*, *Opusc.* f. II. p. 57. *A. Brink*, *Afscheid van Jezus* bl. 148.) Zoo toegerust gingen dan deze eerste Christenleeraars de wereld om, met deze algemeene uitnodiging: *Gelooft in den Heere Jezus Christus.* En deze prediking werd alzoo dienstbaar, om vele duizenden van ingekankerde vooroordeelen en allerlei buitensporigheden, door de kennisse van Jezus Christus, op den weg der wijsheid en der ware gelukzaligheid terug te brengen.

Besturing der eerste Christenkerk.

Het is aan ieder een bekend, dat het bestuur der eerste Christenkerk van dat der latere eeuwen veel verschilde, zoo ten aanzien der waardigheden, welke er in bekleed wierden, als met betrekking tot de wijze, waarop men de orde in dezelve bevorderde. Onder anderen maakte het de tijd noodzakelijk, om eenigen, onder den naam van *Diakonen*, ten dienste der Gemeenten en derzelver Opzienders, aan te stellen, die voor de behoeften der armen zorgen, en te gelijk aan de uitbreiding des Euangelies bevorderlijk zijn moesten, *Handd.* VI. Behalve deze voerde men ook *Diakonessen* in: waaromtrent Paulus 1 *Tim.* V: 9, dit bevel gaf: *Dat eene weduwe gekozen worde, niet minder dan van zestig jaren, welke eenes mans vrouwe geweest zij.* Laat nu het Joodsche gebruik daartoe aanleiding gegeven hebben; de voorname grond der instelling lag toch, naar het schijnt, in de omstandigheden van den eersten tijd. Had men toen zoo groote behoefte aan menschen, die door grondige en opgeklaarde begrippen, door werkdadigheid en behulpzaamheid, het Christendom versierden, en aan deszelfs bevestiging en uitbreiding dienstbaar waren; men oordeelde waarschijnelijk, dat ook de

de invoering van zoodanige orde van Diakonesfen dit edel doel uitnemend kon bevorderen, wijl men toen reeds bij ondervinding had, dat vrouwen, die de zorge voor armen en ongelukkigen wilden op zich nemen, en aan de voortplanting der Euangelieleer ijverig medewerkten, nog veel meer dan mannen doen konden. En daar de Apostelen, door hunne prediking, bij uitnemendheid vele vrouwen voor de goede zaak des Christendoms fchijnen gewonnen te hebben, gaf dit hun ook een' wenk, om ook ten dien opzigte van haren dienst gepast gebruik te maken. Men bemerkt derhalve, dat Paulus ook hier geen bevel geeft, hetwelk in alle tijden behoort opgevolgd te worden. — Wat de wijze van beftuur in de eerfte Christenkerk aanbelangt, ook deze vereischte bijzondere gebruiken en verordeningen; zij vereischte eenige grootere ftrengheid in het weren van verkeerdheden, die voor volgende eeuwen minder voegde. Naar buiten moest zich de Christenkerk hoeden tegen dien zwerm van befpieders en lasteraars, waardoor zij van alle zijden omringd was, en die gereed ftonden, haar, bij den minften fchijn van wanorde, voor de wereld ten toon te ftellen. Inwendig moest de pas opgerigte maatfchappij de eerfte beginfels van het kwaad tegengaan, dat

als de kanker zou voortëten, en alles verwoesten. Wijsfelijk dan handhaafde Petrus de vastgeftelde orde in het geval met Ananias en Saffira, *Handd.* V: 1 vv. De Apostel Paulus beval, 1 *Cor.* V: 5, den bloedfchandigen *aan den Satan over te geven tot verderf des vleesfches.* *Joannes* fprak, 1 *Joann.* V: 16, van *eene zonde tot den dood, voor welke hij niet wilde, dat men bidden zou.* In de laatstgenoemde plaats meene ik, dat *zulk eene zonde* bedoeld wordt, waarover de doodftraffe van Gods wege was bedreigd, (*Handd.* V: 9); en dan ziet men de reden, waarom men niet voor zoodanigen zieken, (even als in andere gevallen, *Jac.* V: 16), om herftelling mogt bidden, (*Jac.* V: 15). Wil men nog een ander voorfchrift, waarin op het beftuur van den eerften tijd gezien wordt; men wende zich tot Paulus, 1 *Tim.* V: 20. *Die zondigen,* zegt hij, *beftraft in tegenwoordigheid van allen, op dat ook de anderen vreeze mogen hebben.* Was dit in dien tijd veelal noodwendig; het zou, in vele gevallen, groot nadeel ftichten, wanneer men het als een algemeenen regel voor alle tijden wilde invoeren. De Heiland zelf had voorzeker ook alleen de eerfte tijden van het Christendom onder het oog, toen Hij tot de Apostelen zeide, *Joann.* XX: 23: *Zoo gij iemands zonden ver-*

geeft,

geeft, dien worden ze vergeven: zoo gij iemands zonden houdt, dien zijn ze gehouden. Van dien aard is ook eene andere toezegging: *Zoo wat gij zult binden op de aarde, zal in den hemel gebonden zijn: en zoo wat gij ontbinden zult op de aarde, zal in den hemel ontbonden zijn, Matth.* XVI: 19. De magt, om wetten en verordeningen te maken, die met Goddelijk gezag zouden bekleed zijn, bepaalt hier de Heiland alleen tot Petrus; maar heeft dit naderhand, XVIII: 18, ook tot de overige Apostelen uitgeſtrekt. Wij beroepen ons nog alleen op het bevel van *Jacobus*, V: 14, om de Ouderlingen bij den zieken te roepen, op dat zij voor hem bidden, en hem met olie zalven zouden; buiten twijfel eene verordening alleen voor die tijden, zoo als ook 's Heilands leerlingen, bij de wonderdadige genezing van kranken, zich wel eens, naar het voorſchrift hunnes Heeren, van olie bediend hebben, *Marc.* VI: 13.

Geſteldheid der eerſte Christen Gemeenten.

Men gaat immer van een verkeerd punt uit, wanneer men de bijeenkomsten der eerſte Christenen met onze ſtatelijke godsdienstoefeningen vergelijkt. Zij vereenigden zich tot een genootſchap van broeders en zusters,

die in elkanders huizen of op andere vertrouwde plaatsen, in stilte, en in de grootste eenvoudigheid, vergaderden, om zich onderling in het geloof aan Jezus Christus te versterken, in de deugd te oefenen, en onder het lijden te vertroosten. Elk, die zich daartoe opgewekt voelde, vattede het woord op, gelijk men uit de redenering van Paulus, 1 *Cor.* XIV, zien kan, vooral *vers* 26: *Wanneer gij zamenkomt*, zegt hij, *een iegelijk van u*, *heeft hij eenen psalm*, *heeft hij eene leere*, *heeft hij eene* (*vreemde*) *tale*, *heeft hij eene openbaring*, *heeft hij eene uitlegging*; *laat alle dingen geschieden tot stichting*. Ook wanneer men, bij gelegenheid der liefdemaaltijden, het heilig Avondmaal vierde, wilde de Apostel, 1 *Cor.* XI: 26, dat men den dood des Heeren *verkondigde*, dat is, *daarover onderling*, met ingenomenheid *handelde* en daarover lofspraken deed. — In zulke bijeenkomsten was het gewis een kwaad teeken, wanneer er tusschen rijken en armen zoodanig onderscheid gemaakt wierd, hetwelk de eersten tot hoogmoed vervoeren, en de laatsten bedroeven kon. Regt ter snede is dan de verontwaardiging van den Apostel, *Jacobus* II. 1 vv., waar hij zulk eene onderscheiding ten strengsten tegengaat. Doch wie zal durven beweeren, dat ook naderhand, toen de Chris-

ten-

tenkerk onder alle ſtanden meer uitgebreid en tot den godsdienst van den Staat verheven is, zoodanige onderſcheiding geheel heeft kunnen voorgekomen worden? Toen hield ook de hooge noodzakelijkheid van een ander gebruik op, het welk Paulus ſtiptelijk wilde gevolgd hebben, te weten, om, wanneer Christenen met elkander verſchil hadden, zulks aan de broederſchap alleen ter beſlechting over te geven, 1 *Cor.* VI: 1. Niets toch was voor de zaak van het Evangelie ſchandelijker en voor deszelfs belijders gevaarlijker, dan tegen elkander voor heidenſche regtbanken te verſchijnen, en met elkander twistgedingen over tijdelijke belangen te voeren. En hoe zeer liep zulks uit op de verdooving van het vuur der liefde, hetwelk immer onder hen branden moest, zouden zij voor zichzelven de zalige vruchten van hun geloof plukken, en de pas opgerigte Christenkerk ſtaande houden. Hiertoe behoorde ook het bevel, het welk Jezus, ten deele van de Joodſche Synagoge ontleend, en op zijne volgers toegepast had. *Matth.* XVIII: 15—17. Zulk eene vermaning door de gemeente, als hier beſchreven wordt, kon alleen in die tijden plaats vinden, waarin deze als broeders en zusters vertrouwelijk zamenkwamen, om elkander tot volſtandigheid en getrouwheid

aan hunnen pligt op te wekken. Dit ondervonden reeds de Apostelen in de eerste gemeente te Jeruzalem, waar de naauwe verbindtenis der Christenen ook spoedig de oorzaak was van het *gemeenschappelijk gebruik van goederen en eigendommen*, hetwelk echter van *gemeenschappelijke bezitting* wel moet onderscheiden worden, *Hand.* II: 44 vv. IV: 32 vv. V: 1 vv. (verg. MOSHEIM *Dissert. ad Hist. Eccles. pertinent.* vol. II. p. 13 f. f.). Hoe weinig men zulks echter als algemeene verpligting rekende, kan men uit de woorden van Petrus genoeg opmaken. Het stond dus een' ieder vrij, of en in hoe verre hij in deze gemeenschap wilde deelnemen; en zoo gaven de Apostelen vrijheid tot alles, wat geene ontstichting in de Christenkerk zou verwekken. Doch hetgeen daartoe strekte, trachtten zij met alle kracht te weeren, al ontsproot het alleen uit de toenmalige inrigtingen. En daartoe behoorde bovenal *het eten van afgodenoffers, van bloed en van het verstikte, en tot onkuischheid aanleiding gevende Godsdienstplegtigheden.* Daar de eerste Christenkerk uit voormalige Joden en Heidenen bestond, en de eerstgenoemden in die heidensche gebruiken nog een gruwel vonden, moest zulks de grootste verdeeldheid en wanorde aanrigten. De Apostelen dan oordeelden

den zulks door een ſtellig verbod te moeten tegengaan, *Hand.* XV: 29, over welke plaats, behalve andere, HEINRICHS verdient nagelezen te worden. Van dit verbod nu kunnen wij nog in onze dagen nut trekken; doch, eigenlijk gezegd, betrof het alleen die tijden, waarin rondom de Christenen de altaren der afgoden rookten.

Een aanzienelijk gedeelte der leeringen en voorſchriften van Jezus en de Apostelen, welke wij tot dus verre, als in betrekking ſtaande tot de toenmalige tijdsomſtandigheden, beſchouwden, zou men ook, in zeker opzigt, *plaatſelijk* kunnen noemen: het eene is moeijelijk af te ſcheiden van het andere. Doch het verdient nu nog onze aandacht, dat de plaatſelijke betrekking bijzonder doorſtraalt in de beelden, waarin Jezus en de Apostelen veelal hunne denkbeelden inkleedden, in de aanleidingen, welke zij doorgaans tot hunne voordragt verkregen, in de aanſpelingen, welke zij dikwijls maakten, en in vele andere dingen. Letten wij inzonderheid op de leerwijze van Jezus. Nu eens zeide hij, terwijl er van den tempel geſproken wierd, *Breekt dezen tempel af*, en bedoelde echter zijn ligchaam, *Joann.* II: 19 vv.; dan eens zinſpeelde hij op de gewoonte, om, bij gelegenheid van het Loofhuttenfeest, ten tijde van

van het morgenoffer, water uit de fonteine Siloam te ſcheppen en over den altaar uit te ſtorten, en riep uit: *Indien iemand dorst, hij kome tot mij, en drinke*, *Joann.* VII: 37. Meermalen maakte hij opmerkzaam op onderſcheidene verſchijnſelen en voortbrengſelen der natuur, vogelen, boomen, bloemen, zand, en meer andere dingen, om er voor de zijnen, of de hem volgende ſchare, nuttig onderwijs uit te trekken. Zijne gelijkenisſen waren doorgaans uit de natuur en uit de meest gewone bedrijven des dagelijkſchen levens genomen; zeer gemeenzaam waren hem inzonderheid de beelden van herders en het herderleven, van den wijnſtok, en diergelijke, die zich uit de geſteldheid van Palestina allerbest laten verklaren. Deze leertrant is ook niet vreemd in de Apostoliſche Schriften. De *Brief aan de Hebreen* en die van *Jacobus* zijn er vol van; en wie herinnert zich niet een aantal gezegden, vooral in de brieven van Paulus, waarin op de Griekſche ſpelen, den Romeinſchen krijgsdienst, en velerlei andere oefeningen, manieren en gebruiken, gedoeld wordt? Keeren wij, met opzigt tot manieren en gebruiken, nog eens terug tot het onderwijs van Jezus. Wijl de voornaamſte maaltijden bij de Oosterlingen, zoo als ook bij de Grieken en Romeinen, des avonds gehouden wer-

werden, moet daaruit de bedreiging van te zullen *uitgeworpen worden in de buitenſte duisternis* verklaard worden, *Matth.* VIII: 12. XXII: 13. Was het bij de Joden niet minder, dan bij andere Oosterlingen, in gebruik, om de lijken te balſemen; dit dient tot opheldering van 's Heilands onderrigt, *Matth.* XXVI: 12. *Marc.* XIV: 8. *Joann.* XII: 7. het geen hier op neerkomt: *Men mag het er voor houden, dat zij het tot voorbereiding voor mijne begravenis gedaan heeft.* De Oosterſche bouwörde werd ook dikwijls in zijne leeringen vooronderſteld; denken wij alleen aan de platte daken in het Oosten, waarop men gewoon was zich niet alleen door ſlaap te verkwikken, en door geſprekken en wandelingen te verlustigen, maar ook tot God te bidden, en ook wel, naar het ſchijnt, tot het beneden ſtaande volk redenen te houden. Hier op ziende beval Jezus zijnen Jongeren het Evangelie *op de daken te prediken*, *Matth.* X: 27. verg. *Luc.* XII: 3. Plagt men zich tot mesting der landen ook van zout te bedienen; welligt doelt hier op het onderwijs van Jezus: waarbij dit wordt ten gronde gelegd: *Gij zijt het zout der aarde*, *Matth.* V: 13. verg. *Marc.* IX: 50. — Wilden wij voortgaan met de opnoeming van dergelijke bijzonderheden, wij zouden geen einde vinden. Dit

al-

alleen kunnen wij niet voorbijgaan; dat de geheele voordragt van Jezus, en dikwijls ook van de Apostelen, den Oosterling kenmerkt. Zij bedienden zich veeltijds, in het voordragen van leeringen en voorfchriften, van korte ftellingen, fpreuken en gelijkenisfen, die de bedoelde zaken levendig voor den geest brengen; maar in welker uitlegging men fchromelijk mistast, wanneer elk woord op de weegfchaal van wijsgeerige naauwkeurigheid gelegd wordt. Zij kleedden niet zelden hun onderrigt, volgens den loop der Oosterfche verbeeldingskracht, in allerlei beelden en allegoriën, waardoor hunne taal de bepaaldheid van den onderwijzenden ftijl miste, en fomtijds van het Proza bijkans tot de Poëzij overging. Ja zij bedienden zich menigmaal van vergrootingen en Paradoxen, die aan het Oosten eigen zijn, en bij het overnemen van hunne leerftellingen en voorfchriften veel voorzigtigheid aanraden. — Doch ook hierbij willen wij niet langer vertoeven. Wij achten het beter nog opmerkzaam te maken op *eenige leeringen en voorfchriften, welke bij uitnemendheid plaatfelijk waren.* Zeer opmerkelijk is, ten dezen aanzien, het gebod van Jezus, *Matth.* V: 41. *Zoo wie u zal dwingen, ééne mijle te gaan, ga met hem twee* (*mijlen*). Te weten, het was in de despotie-

tieke ſtaatsgeſteldheden van het Oosten gegrond, en eigenlijk van Perſiaanschen oorſprong, dat men de onderdanen dikwijls dwong, om ſtaatsperſonen, gezanten, boden, op ſtaande voet te geleiden. Hiervan nu bediende men zich ook wel, door misbruik van het regt, wanneer men voor zijne eigene zaken reisde; of handelde altans meermalen onder weg zeer geweldadig, gelijk met *Simon van Cyrene*, bij de wegleiding van Jezus naar de kruisplaats, *Matth.* XXVII: 32. *Marc.* XV: 21. *Luc.* XXIII: 26. Nu leerde de Zaligmaker zijne belijders, dat het niet alleen veiligheidshalve raadzaam was, zich hiertegen niet te verzetten, maar dat zij liever zulke onbillijke menſchen boven hunnen eisch moesten trachten te believen. Het bevel, hetwelk onmiddelijk voorgaat, bevat mede, zoo als het daar ſtaat, geen algemeen geldende leere, *Zoo iemand met u regten wil, en uwen rok nemen, laat hem ook den mantel*, *Matth.* V: 40. De Oosterlingen, namelijk, dragen eenen grooten wijden mantel over hunne kleederen, en bedienen zich daarvan inzonderheid des nachts, om er zich in te wikkelen, en zich daardoor tegen den hevigen aanval der koude, die op de hitte van den dag volgt, te beſchermen. Dien onontbeerlijken mantel moesten 's Heilands aanhangers

lie-

liever ten beste geven, dan zulken, die on-heusch genoeg waren hun zoo iets af te vergen, voor het gerigt te roepen. Men treft in het onderwijs van Jezus meer dergelijke bevelen en vermaningen aan, welke in derzelver volle kracht alleen op het Oosten kunnen toegepast worden, als *Matth.* V: 22, 25. Daartoe brengen wij ook het bevel, aan de zeventig leerlingen op hunne reizen door Palestina gegeven, *Luc* X: 4. *Groet niemand op den weg.* Het is bekend, dat men in het Oosten, bij gelegenheid van het groeten, dikwijls een' omflag van pligtplegingen had, welke op reis, bij elke ontmoeting, in acht genomen zijnde, een geruimen tijd kostten. Dit nu zou de zeventig leerlingen te zeer hebben opgehouden op die tochten, welke zij spoedig volbrengen moesten, om de gemoederen overal voor den hen volgenden Mesfias voor te bereiden. Van een eenigzins anderen aard is het voorfchrift van *Joannes*, 2 *Joann.* 10: *Indien iemand tot ulieden komt, en deze leere niet brengt, ontvangt hem niet in huis, en zegt tot hem niet, zijt gegroet.* Hier wordt namelijk bedoeld een vriendfchappelijke omgang met vijanden van het Evangelie, en wanneer het *groeten van deze* verboden wordt, moet men ook hier die gemeenzame pligtplegingen verftaan, die daarmede in het Oosten

ver-

vergezeld gaan. Voorts zijn vele andere uitdrukkingen in de Apostolische brieven enkel plaatselijk: zoo als de verklaring aan de Hebreeuwsche en Corinthische Christenen, dat zij melk behoefden, en geene vaste spijze, 1 *Cor.* III: 1. vv. *Hebr.* V: 12. — Doch het is onnoodig bij deze en diergelijke dingen stil te staan. Wij vergenoegen ons, in eenige voorname punten, het personelijke, tijdelijke en plaatselijke der leeringen en voorschriften van Jezus en de Apostelen te hebben leeren kennen.

PROEVE VAN BETOOG,

DAT DE VERKLAARDE WIL VAN JEZUS EN DE APOSTELEN ONS VOLKOMEN GEREGTIGT, OM DERZELVER LEERSTELLINGEN EN VOORSCHRIFTEN ALS ALGEMEEN GELDEND AAN TE NEMEN.

De vrage: *Welke leerſtellingen en voorſchriften van Jezus en de Apostelen zijn van een algemeen, welke van een niet algemeen verbindend aanzien en gezag?* zal ſommigen Lezeren misſchien zonderling voorkomen. Reeds achttien eeuwen is de Christelijke Godsdienst in Europa beleden. Aan alle oorden worden deszelfs leerſtellingen en voorſchriften gepredikt, geloofd, beoefend. De grootſte Kerkgenootſchappen komen met elkander in de hoofdpunten overeen. Hoe kan men dan nog deze vrage opwerpen? Het antwoord ſchijnt moeijelijk te zijn, doch is inderdaad gemakkelijk. Vooreerst is er tusſchen de onderſcheidene Kerkgenootſchappen der Christenen nog immer een aanmerkelijk verſchil in de bepaling en uitlegging

van

van meer en min voorname leerſtellingen en voorſchiften van het Christendom overgebleven: zoo dat hetzelve nooit, in zijnen geheelen omvang, overal eveneens is gepredikt, geloofd en beoefend geworden. Daarboven is de reden, waarom het eene meer algemeen dan het andere, als altijd geldend, erkend en beleden is, mogelijk ruim zoo veel in bijkomende omſtandigheden, als in de overtuiging des gemoeds en in de kracht der waarheid, gegrond geweest. En om niet meer te zeggen; wij beleven dagen, die de geopperde vrage hoogst noodzakelijk maken. Door de uitlegkunde van den Bijbel, die, sedert de laatſte vijftig jaren, groote voortgangen gemaakt heeft, is men er thans meer dan ooit bedacht op gemaakt, om het altijd geldende van het perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke, hetwelk in het Nieuwe Testament voorkomt, naauwkeurig te onderſcheiden. Doch dit is van tweederlei gevolg geweest. Er zijn mannen opgetreden, die van deze onderſcheiding partij getrokken hebben, om die leerſtellingen en voorſchriften, welke eeuwen lang en vrij algemeen door de Christenheid aangenomen zijn, als altijd geldend des te helderder te doen uitkomen. Maar tegen deze hebben zich anderen verzet met de poging, om aan alles, wat uit

de beginſelen der rede niet kan afgeleid worden, hoezeer men het doorgaans tot de beſtanddeelen des Christendoms rekende, het aanzien te geven, als of het alleen voor bijzondere perſonen, tijden en plaatſen gediend had. Uit deze verſchillen is eene botſing ontſtaan, die nog immer voortduurt, en kracht genoeg heeft, om ook den edelſten vriend van waarheid en godvrucht te ſlingeren. Men ziet hieruit, hoe tijdig de geopperde vrage zij, en het zou een zegen zijn, wanneer men eindelijk het punt kon treffen, waarop de ſcheidspaal tusſchen altijd geldende, en perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke leerſtellingen en voorſchriften behoort geplaatst te worden.

De Steller dezer proeve zou gaarne tot dit gewenscht einde iets bijdragen. Hij wil zoeken *te betogen, dat de verklaarde wil van Jezus en de Apostelen ons volkomen geregtigt, om derzelver leerſtellingen en voorſchriften als algemeen geldend aan te nemen.* In drie deelen zal deze Verhandeling verdeeld zijn. Wij zullen dan

1. Onderzoeken, *wat wij door den verklaarden wil van Jezus en de Apostelen te verſtaan hebben.*

2. Aantoonen, *dat alleen, uit kracht van dezen verklaarden wil van Jezus en de Apos-*

te-

telen, de altijd geldende leerſtukken en voorſchriften van andere kunnen onderſcheiden worden.

3. Die genen trachten te wederleggen, *die van oordeel zijn, dat men dit onderſcheid tusſchen het een en ander, langs andere wegen, kan leeren kennen.*

EERSTE DEEL.

Wat wij door den verklaarden wil van Jezus en de Apostelen te verſtaan hebben?

Wij moeten dan *eerst* onderzoeken, *wat wij door den verklaarden wil van Jezus en de Apostelen te verſtaan hebben.* Twee vragen moeten hier beantwoord worden: vooreerst, *Wat is verklaarde wil?* ten tweeden: *Wat is verklaarde wil van Jezus en de Apostelen?* Of, om duidelijker te ſpreken; moeten wij twee dingen onderzoeken; vooreerst: *wie verklaring moete afleggen*, ten tweede, *hoe deze verklaring zijn moete*, om iets voor den verklaarden wil van Jezus en de Apostelen te houden.

Wat het eerſte betreft; voor *verklaarden wil van* JEZUS EN DE APOSTELEN houden wij *elke opgave eener leerſtelling of voorſchrift*

als algemeen geldend in de Schriften des Nieuwen *Verbonds*. Vier gevallen kunnen hier plaats hebben. Er kan eene verklaring, of alleen door Jezus, of alleen door de Apostelen, of alleen door éénen of fommigen hunner, of eindelijk door Jezus en fommige of alle Apostelen worden afgelegd. Maar hoe dit ook zij; wij befchouwen het zonder bedenking als verklaring VAN JEZUS EN DE APOSTELEN, genomen zelfs, dat *maar één Apostel* een leerftuk of voorfchrift als altijd geldend opgeeft. Welaan, Laat ons de zaak nader overwegen. Doch daar niemand betwisten zal, dat het voor verklaarden wil van Jezus en de Apostelen moet gehouden worden, dat eene leerftelling of voorfchrift altijd geldend zij, wanneer *zij beide* hetzelve als zoodanig voorftellen, behoeven wij ons alleenlijk met de drie overige gevallen bezig te houden.

Als verklaarden wil *van Jezus en de Apostelen* befchouwen wij dan het geen in het onderwijs van JEZUS gegrond is, al is dit door de Apostelen niet opgenomen. Ook dit zal men ons vrij algemeen toegeven. Trouwens wij mogen veilig vooronderftellen, dat de Evangelien 's Heilands onderwijs, zonder bijvoegfelen of verminkingen, tot kennis der nakomelingfchap gebragt hebben. In die fchrif-

ſchriften ontmoet men menige blijken van de getrouwheid, waarmede zij zijn vervaardigd geworden. Men denke aan de menigvuldige, vaak woordelijke overeenſtemmigen van Mattheus, Marcus en Lucas: aan het onderſcheid, hetwelk Joannes maakt tusſchen 's Meesters voordragt, en zijne eigene aanmerkingen op dezelve, aan de betuiging van de Evangelisten, en vooral van Lucas (*Hoofdſt.* I: 1—4), dat zij een naauwkeurig verhaal der dingen geven willen, en wat dies meer is. Wij mogen dus vertrouwen, dat ons de leere van Jezus, zoo al niet overal woordelijk, dan toch hoofdzakelijk, is medegedeeld geworden. Van hier dan ook, dat vele hedendaagſche Godgeleerden, met de bekende ſpreuk: *Eén is uw Meester*, daarop gedrongen hebben, om alleen uit die redenen en geſprekken, die van Jezus geboekt ſtaan, de leere van den Godsdienst op te maken. Ik weet wel; men zou nu nog kunnen beweren, dat de Apostelen in het onderwijs van hunnen Meester geen genoegen genomen hadden, en dus, het geen Jezus heeft opgegeven, geenszins, als met hunnen wil geſchied, kan aangemerkt worden. Doch genomen, dat zulks naar waarheid werd aangevoerd; ook dan zouden wij zeggen; *één is uw Meester*, en zoodanige leer-

ſtellingen en voorſchriften, die Jezus als altijd geldend voorgeſteld heeft, als zoodanig eerbiedigen. Maar de ongegrondheid van dit voorgeven is te zeer in het licht geſteld, om ons door hetzelve eenigermate te laten verontrusten. Men kent de Verhandelingen, die, *over de éénheid der leere van Jezus en de Apostelen*, in de laatſte jaren zijn geſchreven. Dat er in 's Heilands onderwijs perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke voorſchriften en leerſtellingen gevonden worden, die de Apostelen naderhand met ſtilzwijgen voorbijgegaan, of waaromtrent zij zich anders uitgedrukt hebben, om dat zij toen onnoodig en ongepast moesten geoordeeld worden; dit is eene geheel andere zaak, welke met het geſtelde in geen verband ſtaat.

Wij komen tot een geval, hetwelk aan meer betwisting onderhevig is. Wij erkennen het namelijk zoo wel voor DEN VERKLAARDEN WIL VAN JEZUS, *als van de Apostelen, wanneer alleen de* LAATSTGENOEMDEN *eenige leerſtelling of voorſchrift als altijd geldend opgeven.* Wij verſchillen dus hierin grootlijks van alle dezulken, die het gezag der Apostelen verre beneden dat van Jezus ſtellen, of ten minſten de ſcholen der Griekſche Wijsgeeren tot voorbeelden bijbrengen van afwijkingen, welke er tusſchen meesters

ters en leerlingen immer plaats hadden. Zoodanige voorbeelden laten wij gaarne gelden, wat zij gelden kunnen. Wij ontkennen niet, dat de voordragt der Apostelen hier eens dat fraaije en innemende, daar eens dat klemmende en treffende miste, hetwelk aan die van Jezus kracht en leven bijzettede, en dezelve tot in het binnenste van het hart deed doordringen. Hoe zouden wij dit ontkennen durven? Is niet de leere van Jezus vervuld van krachtvolle spreuken, welke bij de Apostelen zeer zelden voorkomen? Waar vindt men in hunne redevoeringen en brieven iets van die gelijkenissen, waarin Jezus zijn onderwijs zoo voortreffelijk wist in te kleeden? Of van die verhalen, die voor den onvatbaren toehoorder de aangelegenste zedelijke waarheden zoo overtuigend ophelderden? Of van die Symbolische handelingen, zoo geliefd bij den Oosterling, om de denkbeelden aanschouwelijk te maken, waartoe *de voetwassching der leerlingen*, *de plaatsing van een kind in derzelver midden*, en meer andere dingen behoorden? Bovendien bemerken wij in de schriften der Apostelen, wanneer zij dezelfde zaak als hun Meester behandelen, dat veel omvattende en dat roerende in de uitdrukking niet, hetwelk ons bij Jezus dikwijls verrascht en wegsleept:

iets, dat echter welligt nu of dan ten deele aan onze verbeelding, die natuurlijk iets grooters van Jezus wacht, mag zijn toe te fchrijven. Aan den anderen kant betwisten wij niet, dat in de leere der Apostelen ftellingen gevonden worden, welke in die van Jezus niet voorkomen. Maar waarom zouden dit afwijkingen van den geest des Meesters zijn moeten? Verdienen die niet veel eer den naam van uitbreidingen zijner leere, naar de behoefte des tijds, van ontwikkelingen dier ftukken, die in zijn onderwijs lagen opgefloten, doch thans in het volle daglicht moesten gefteld worden? Wij althans meenen aan dezelve met het hoogfte regt dien naam te mogen geven, en ook tot de leere van Jezus te moeten betrekken, hetgeen alleen van zijne Apostelen is voortgekomen.

Men moge hier en daar in de Apoftolifche fchriften eenige nieuw leerftelling of voorfchrift aantreffen; niets van dien aard kan te berde gebragt worden, dat het tegen den geest van 's Heilands leere inloopt. Men ga de *Biblifche Theologiën* van ZACHARIAE, HUFNAGEL, AMMON en BAUER na; maar vereenige dan daarmede ook de verdedigfchriften, die, het zij in het bekende *Magazin* van FLATT en SÜSKIND, het zij in de werken van het *Haagsch*

Gen.

Gen, als van REGENBOGEN en LOTZE, het zij afzonderlijk, als door den Heere CLARISSE, zijn uitgegeven. Wat ook door door sommigen is in het midden gebragt, zoo als eenige verklaringen over *de hooge waarde van Christus*; over *de kracht van zijn lijden en sterven tot vergeving der zonden*; anderen hebben daartegen getoond, dat diezelfde verklaringen, of reeds duidelijk in het onderwijs van Jezus voor handen zijn, of dat althans de zaden derzelve in zijne leere lagen. Daarenboven hebben de Apostelen ronduit verklaard, dat zij de leere van Jezus zuiver verkondigden, en daarom zich met den meesten ijver tegen alle menschelijke bijvoegselen verzet. 1 *Cor.* III: 5 vv. 2 *Cor.* II: 17. *Gal.* I: 6 vv. 2 *Petr.* I: 16. vv. 1 *Joann.* I: 1 — 4. En hoe zal men van menschen, die zulke verklaringen afgelegd, en met de daad getoond hebben, dat de waarheid hun boven alles, boven het leven zelfs dierbaar was, en altijd bleef, anders kunnen verwachten, dan dat zij zich aan de leere van Jezus geheel en volkomen zullen gehouden hebben? Doch het geen mij het sterkste bewijs van hunne volmaakte overeenstemming met Jezus voorkomt, is gegrond in de uitspraak van Jezus zelven. Deze toch betuigt in zijne laatste gesprekken met de Apostelen, *Joann.* XVI: 13, 14. *Wanneer de Geest der waarheid*

heid zal gekomen zijn; hij zal u in alle waarheid leiden: want hij zal van zich zelven niet ſpreken; maar, zoo wat hij gehoord zal hebben, zal hij ſpreken, en de toekomende dingen zal hij u verkondigen. Die zal mij verheerlijken: want hij zal het uit het mijne nemen, en zal het u verkondigen. De Heilige Geest, hun Goddelijke Helper, die in en door hun ſpreken en leeren zou, wordt hier gezegd, hun eenig en alleen *de leere van Jezus* te zullen verkondigen, en alzoo in *alle waarheid* te zullen leiden. Ook heeft het volgende anders geen' goeden zin. *Al wat hij gehoord zal hebben, zal hij ſpreken,* ſtaat over tegen het geen voorafgaat: *Hij zal niet van zich zelven*, dat is, *niets nieuws, niets vreemds, ſpreken*, en wordt met het geen volgt: *hij zal het uit het mijne nemen, en zal het u verkondigen*, verwisſeld. De mond der waarheid belooft dan aan zijne jongeren, dat zij zijn Euangelie onbedorven zouden voordragen, en ſtemt dus reeds vooraf in met het geen zij prediken zouden; en hoe zouden wij dan, na verloop van 18 eeuwen, met eenig regt kunnen beweren, dat zij van zijn onderwijs zijn afgeweken? Verre daarvan ſtellen wij voor vast, dat wij ook de uitſpraken der Apostelen, nopens het altijd geldende der door hun voorgedragene leer-

ſtuk-

ſtukken en voorſchriften, voor *verklaarden wil van Jezus* mogen houden.

Er blijft nog een derde geval over, namelijk, dat SLECHTS SOMMIGE VAN 'S HEILANDS LEERLINGEN, of ÉÉN HUNNER zich nopens het altijd geldende der leerſtellingen of voorſchriften hebbe uitgelaten. Ook in deze voorſtellingen meenen wij niet zonder reden DEN VERKLAARDEN WIL VAN JEZUS EN DE APOSTELEN te mogen aannemen. Wij willen niet ontkennen, dat de perſonen, welke door de Apostelen moesten onderwezen worden, de werkzaamheden waarmede zij zich bezig hielden, en de omſtandigheden, waarin zij verkeerden, ja ook hunne wijze van denken en gevoelen, invloed op hunne voordragt gehad hebben. Wij ontkennen evenmin, dat zij, om bijzondere redenen, de door hen voorgeſtelde leerſtellingen en voorſchriften van onderſcheidene kanten beſchouwd, en hetzelfde woord wel eens in onderſcheidene beteekenisſen gebruikt hebben. Zoo moet men, bij voorbeeld, oordeelen over het woord *geloof*, het welk bij Paulus, inzonderheid in de brieven aan de Romeinen en Galatiërs, *Christelijke deugdsbetrachting*, als onafſcheidelijk daarmede verbonden, inſluit, maar bij Jacobus voor *de bloote belijdenis des Christendoms* genomen wordt. Ook ſtemmen wij gaarne toe, dat zij

met

met elkander omtrent de meerdere of mindere noodzakelijkheid van tijdelijke en plaatselijke voorzigtigheids regelen, en omtrent het gedrag, hetwelk zij veiligheidshalve te houden hadden, verschild kunnen hebben. Van dien aard was, onzes inziens, het geschil van Paulus met Petrus, *Gal.* II: 12. over de handelwijze van den laatstgenoemden, die zich, om der Joden wil, van de gemeenschap met de heidenen onttrokken had: iets, het welk echter de leere zelve niet in het minste aanging. Maar, terwijl wij dat alles erkennen, kunnen wij geenszins met die uitleggers van onzen tijd instemmen, die oordeelen, dat de Apostelen alleen hunne bijzondere meeningen, ten aanzien van de godsdienst- en zedeleer, voorgedragen hebben, en in voorname punten van elkander afgeweken zijn.

Ook hier beroepen wij ons op de bovenaangehaalde geschriften van geleerde mannen, bl. 90, 91. Aan den eenen kant heeft men maar zeer weinige voorname stukken der geloofs en zedeleer kunnen te berde brengen, waarin eenige afwijking der Apostelen van elkander zou voorkomen. Door anderen is integendeel voldoende bewezen, dat de meeste grondleeringen van het Christendom door allen in meerdere of mindere

uit-

uitgebreidheid zijn voorgedragen, en dat, waar de een of ander iets bijzonders heeft, zulks in geenen deele tegen de gevoelens der overigen aanloopt, of tegen den geest des Christendoms ftrijdt. Zoo zeer waren zij van hnnne onderlinge overeenftemming bewust, dat zij niet noodig achtten, zich hieromtrent in hunne fchriften te verklaren. Treft men op eene enkele plaats al iets aan, dat hierop eenige betrekking heeft; dit dient al weder tot bevestiging van ons gevoelen. Men zie 1 *Cor.* I: 12. vv. XI: 23. XV: 1—11. 2 *Petr.* III: 14—16. De laatfte plaats heeft men wel dikwijls daar heen pogen te wringen, als of Petrus zijnen medebroeder Paulus befchuldigd had, van *onverftaanbare zaken gefchreven te hebben*; maar men heeft fchandelijk voorbijgezien, dat hij juist hier van Paulus gewaagt, om hem te roemen, en naar hem te verwijzen; hetwelk met die befchuldiging niet overeenkomt, en dat hij alleen het onderwerp, hetwelk hij even had aangeraakt, (τούτων, ἐν οἷς) *zwaar om te verftaan* noemt; van Paulus melding makende, wijl die het breedvoeriger verhandeld had, en eindelijk, dat hij zelfs van dit *niet verftaan*, veel meer aan de verkeerdheid der menfchen, welke de zaken verdraaiden, dan aan de onbegrijpelijkheid

heid of donkerheid des onderwerps zelven toeſchrijft. En twijfelden wij nog, of de Apostelen van Jezus met elkander in de geloofs en zedenleer overeengekomen waren; het zou genoeg zijn, ons op nieuw 's Heilands belofte van de zending des Heiligen Geestes te herinneren. Wij beroepen ons dus nog eens op zijne laatſte geſprekken, *Joann.* XIV: 16, 17 en 25, 26. XV: 26, 27. XVI: 7—15. De taal, die de Zaligmaker in deze plaatſen voert, is voldoende ter overtuiging, dat dezelfde geest der waarheid alle de zijnen zou bezielen, en dat dezelfde leer, welker beginſelen hij verkondigd had, door hen allen zou gepredikt worden. En, op dat niet de een of ander inbrenge, dat Joannes hier of daar 's Meesters verklaring of niet wel begrepen, of een weinig anders mag voorgedragen hebben, lette men, hoe nadrukkelijk in deze redenen een en hetzelfde gedurig herhaald en bevestigd wordt, zoo dat ieder eerlijk beminnaar der waarheid niet kan in bedenking nemen, of hij de eigene beloften van Jezus leze. Wij maken dan ook gerust het beſluit op, dat, in geval alleenlijk eenige der Apostelen, of ſlechts één hunner, een leerſtelling of voorſchrift als altijd geldend voorſtellen, men het ook daarvoor houden

mag

mag, dat dit *de verklaärde wil van Jezus en de Apostelen* geweest is.

En zoo is het onderzoek naar de perfonen, die, ten aanzien dezes onderwerps, verklaring moeten afleggen, afgeloopen; wij moeten nu in de tweede plaats zien: HOEDANIG DEZE VERKLARING ZIJN MOET, om iets voor den verklaarden wil van Jezus en de Apostelen te houden.

Doch nu wij ons zoo verre begeven hebben, gevoelen wij, dat wij naauwelijks eene moeijelijker taak hadden kunnen op ons nemen, en van welke wij vreezen ons niet voldoende te zullen kwijten. Doch laat ons beproeven. Wij willen tweederlei verklaringen, *regelregte* en *zijdelingfche*, onderfcheiden. Trouwens wij zijn van oordeel; en het zal, hopen wij, nader blijken, dat men, ten aanzien van den verklaarden wil van Jezus en de Apostelen, niet altijd even zeker onderrigt bekomen kan, en men niet zelden de uitfpraak gedaan heeft: *Hier verklaren Jezus en de Apostelen deze leerftelling of dit voorfchrift voor altijd geldend*, zonder dat er genoegzame reden voor handen was, om zoo volftrekt te beflisfen.

De *zijdelingfche* verklaringen van Jezus en de Apostelen willen wij het eerst overwegen. Van ter zijde verklaren zij eene leer-

ſtelling of voorſchrift, voor perſonelijk, tijdelijk en plaatzelijk, in de volgende gevallen.

Vooreerst, wanneer zij iets voorſtellen of aanbevelen, het geen tegen den geest hunner leere ſtrijdig is. Zoodanig iets toch konden zij niet begeeren, dat altijd en overal gehouden wierd, daar het hunne leere zelve zou in den weg ſtaan. De geest van het Euangelie, bij voorbeeld, vordert de uitgeſtrektſte menſchenliefde, hulpvaardigheid en beſcheidenheid, *Matth.* V: 44—48. *Rom.* XII: 9. vv. *Phil.* IV: 5. 2 *Petr.* I: 7. Maar nu ſtrijdt hier tegen het bevel van *niet te groeten, Luc.* X: 4. 2 *Joann.* 10, het welk dus in in geenerlei wijze voor alle tijden en menſchen kan gegeven zijn.

Ten tweeden, wanneer zij iets voorſtellen of aanbevelen, hetwelk, volgens hunne leere, onnoodig is. Immers laat het zich van de juistheid en verhevenheid hunnes verſtands niet denken, dat zij de beſtendige voortduring van noodelooze leerſtellingen of voorſchriften gewild zouden hebben. Dit is zelfs volſtrekt onvereënigbaar met het karakter van leeraars, die overal met minachting van de Phariſeeuwſche, en ook van de Mozaïſche inſtellingen, als thans onbruikbaar geworden, ſpreken, en onder welke zelfs een hunner, die nog het meest aan de oude plegtigheden

moest

moest zijn verkleefd gebleven, dezelve *een jok* noemt, het welk noch zij, noch de vaderen dragen konden, *Hand.* XV: 10. Om dit door een voorbeeld op te helderen, de Heiland gebiedt, *Matth.* VI: 17. *Als gij vast, zalf uw hoofd, en wasch uw aangezigt.* Wij gaan hier voorbij, dat hij op Oosterſche zeden zinſpeelt, en hechten alleen daarop, dat hij hier het *vasten* ſchijnt aan te bevelen, en zoo ook op andere plaatſen. Maar nu hoore men zijn onderwijs, *Matth.* XV: 11. *Marc.* VII: 15: *Het geen den mond ingaat, verontreinigt den mensch niet.* Ja men hoore hem en de Apostelen, in het gemeen, over de noodeloosheid van het vasten ſpreken, *Matth.* XII: 1. vv. *Marc.* II: 23. vv. *Luc.* VI: 1. vv. *Rom.* XIV: 1. vv. *Col.* II: 16. En wie zal niet beſpeuren, dat hunne verördeningen, ten dezen aanzien, alleen voor de toenmalige perſonen, tijden en plaatſen zijn voorgeſchreven?

Ook dit, *dat zij eene leerſtelling of een voorſchrift voordragen, hetwelk zekere bijzondere meeningen of gebruiken, volgens hun eigen getuigenis, vooronderſtelt*, mag men mogelijk voor hunne verklaring houden, dat het niet voor alle perſonen, tijden en plaatſen dienen moest. Jezus en de Apostelen hadden toch ten doel, om eene godsdienst- en zedeleer over de aarde te verbreiden, welke, geheel onafhan-

kelijk van de bijzondere inrigtingen en gewoonten der volken, beſtaan kon, en alle dwalingen uit 's menſchen hart moest verbannen. Van dien aard ſchijnt, bij voorbeeld, te zijn het bevel *Matth.* V : 42. *Geef den genen, die iets van u bidt, en keer u niet af van den genen, die van u leenen wil,* hetwelk in de Mozaïſche wetten ten deele zijn grond had. Nu was het de wil van Jezus en de Apostelen, die reeds in de taal tot de Samaritaanſche Vrouw, *Joann.* IV : 21—24, zoo helder doorſchijnt, dat die wetten met der tijd door het Euangelie zouden worden opgeheven: en zoo lang ſlechts wilde de Heiland, dat zijn gegeven bevel in deszelfs regte kracht zou voortduren, moetende het naderhand naar de verſchillende tijdsomſtandigheden gewijzigd worden. Intusſchen zij men ſteeds bedacht, om zich volkomen te verzekeren, dat Jezus en de Apostelen zelve het bijzondere der meeningen en gebruiken, waarop zij hunne leerſtellingen en voorſchriften gronden, erkend hebben. Men kon toch anders grovelijk dwalen, of ten minſten voor verklaring van Jezus en de Apostelen aanzien, het geen niets meer, dan ons beſluit is, opgemaakt uit vergelijking van vorige tijden en omſtandigheden met de onze. Zoo weten wij, bij voorbeeld

beeld, dat het voorschrift, *Matth.* V: 41. *Zoo wie u zal dwingen ééne mijle te gaan, ga met hem twee mijlen*, in ons land van geene toepasfing is, en alleen de toenmalige Staatsinrigtingen van het Oosten vooronderstelde. Wij noemen hetzelve dan plaatselijk; maar zulks geenszins uit kracht der verklaring van Jezus en de Apostelen, daar wij die met betrekking tot dit voorschrift missen.

Men ziet dus, in welke gevallen men vrij zeker besluiten kan, dat deze of gene leerstelling of voorschrift van Jezus en de Apostelen alleen voor zekere personen, tijden en plaatsen diende. Met dat alles moet men, om zich hiervan te overtuigen, steeds den weg van vergelijking inslaan; en daarom hebben wij het *zijdelingsche verklaringen* genoemd, bij welke men altijd zorgen moet, om *den geest van het Euangelie* regt te vatten.

Vestigen wij nu ook onze aandacht op de *zijdelingsche verklaringen*, welke Jezus en de Apostelen voor het tegendeel, dat is, voor altijd geldende leerstellingen en voorschriften afgelegd hebben. Het is echter, gelijk in vele andere gevallen, zoo ook hiermede dus gelegen, dat men gemakkelijker kan bepalen, wat daartoe *niet*, dan wat er *wel* toebehoort. *Zijdelingsche verklaringen* van Jezus en de Apostelen, nopens altijd geldende

leerſtellingen en voorſchriften, noemen wij zulke, bij welke immer *gevolgtrekkingen* vereischt worden.

In de nadere aanwijzing van 't geen wij meenen daartoe te behooren, zullen wij gebruik maken van de gepaste aanmerkingen, die wij daaromtrent hebben aangetroffen in NIEMEYER's *Briefe an Christliche Religionslehrer*, 2 *Samml.* in de Verhandeling van LANG in FLATT's *Magazin für Dogm.* enz. St. VII en VIII., en in J. A. G. MEYERS *Beitrag zur endlichen Entſcheidung der Frage: In wiefern haben die Lehren und Vorſchriften des N. T. blos eine locale und temporelle Beſtemming, und in wiefern ſind dieſelben von einem allgemeinen und ſtets gültigen Auſchen?* Zoo echter, dat wij onzen eigen weg volgen, en ons van noodelooze herhalingen onthouden.

Hier komt mij dan vrij zeker voor, dat, wanneer wij voorſtellingen aantreffen, in welke het tegenovergeſtelde plaats heeft van de zoodanigen, in welken *zijdelingſche verklaringen* van Jezus en de Apostelen, *nopens het perſonelijke*, *tijdelijke en plaatſelijke* der leerſtukken en voorſchriften voorkomen, wij dan aan *zijdelingſche verklaringen*, *omtrent 't geen altijd geldend is*, mogen denken. Zoodanige verklaringen mogen zij gerekend worden afteleggen, wanneer zij *iets voorſtellen*, *dat*

dat met den geest hunner leere overeenkomt. Aan de gegrondheid dezer ſtelling zal niemand twijfelen, en even min aan de waarheid van deze: *Zij leeren of bevelen iets als altijd geldend, wanneer zij iets voorſtellen, dat den geest hunner leere helpt uitmaken.*

Men moet echter bekennen, dat deze regels alleen tot beſlisſing kunnen dienen, in gevallen, waarin men, omtrent den geest van het Euangelie, genoegzaam zeker is. Niemand, bij voorbeeld, zal het in twijfel trekken, of *algemeene menſchenliefde* tot den geest van het Christendom behoort. Daaruit beſluite men nu tot die plaatſen, waarin *vijandsliefde* wordt geboden, als *Matth.* V: 44. *Rom.* XII: 14, 19. vv. En dan oordeele men, of de ſofisterijen van eenige zoogenaamde Wijsgeeren tegen de algemeen geldende leere van Jezus wel gehoor verdienen.

Wij komen aan eene andere vrage: Kan men het voor *verklaring van Jezus en de Apostelen nopens altijd geldende leerſtellingen of voorſchriften aanmerken, wanneer zij iets voordragen in verband met hunne ontwijfelbare godsdienst- of zedeleer?* Dit verband kan zeer verſchillend gedacht worden, en naar dit verſchil moet het antwoord op de voorgeſtelde vraag uitvallen. Jezus en de Apostelen hebben wel eens uit hunne altijd

geldende Godsdienst en Zedeleer zekere ſtellingen, vermaningen en voorſchriften, bij wijze van *gevolgtrekking* afgeleid, die er niet onafſcheidelijk mede verknocht waren, en deswegens geenszins hetzelfde algemeen verbindend gezag hebben, als de leere zelve, waarmede zij in verband ſtaan. Bij voorbeeld, Paulus leert *Rom.* XIV: 23. *Al wat niet uit het geloof is, dat is zonde*, of, gelijk men het ſchijnt te moeten nemen, *Al wat men tegen zijne overtuiging van pligt doet, is zonde.* Hiermede ſtelt hij zijne voorſchriften, omtrent *het gebruiken en niet gebruiken van zekere ſpijzen*, in verband, welke evenwel alleen voor die tijden dienden. Dan alleen, wanneer Jezus en de Apostelen twee dingen met elkander vereenigen, die onafſcheidelijk zijn, mag men het daarvoor houden, dat zij zoo wel het eene als het andere voor altijd geldend wilden gehouden hebben. Bij voorbeeld, het is onbetwistbare Christenleere, dat men ſlechts *éénen God aanbidden moet.* Maar nu lezen wij *Phil.* II: 10, 11: *Opdat in den naam van Jezus zich zouden buigen alle knieën, en alle tongen belijden zouden, dat Jezus Christus de Heer zij, tot heerlijkheid Gods des Vaders.* Het is dan even ontwijfelbaar, dat den *verheerlijkten Jezus ten allen tijde de*

eer-

eerbiedigste hulde van alle redelijke schepselen toekomt, en, dat deze hulde *tot vereëering van God den Vader zelven strekke.* De aanbidding van Jezus Christus wordt dus onafscheidelijk met die van den eenen waren God verbonden, en wij hebben eene zijdelingsche verklaring, dat de eerste zoo wel als de laatste een voorschrift voor alle personen, tijden en plaatsen is.

Men heeft het ook wel eens als eene *verklaring van Jezus, dat eene leerstelling of een voorschrift voor altijd gelden moet*, aangezien, *wanneer hij zeide gekomen te zijn, om zoodanig leerstelling of zoodanig voorschrift voor te dragen.* Wij twijfelen echter, of sommige daartoe bijgebragte uitspraken wel de vereischte bewijskracht hebben. Wij zullen het in het vervolg, langs een' anderen weg, als een altijd geldend leerstuk leeren kennen, dat *Jezus de Verlosser en Zaligmaker van zondige menschen is.* Hij zelf heeft onbewimpeld verklaard, *gekomen te zijn om te zoeken en zalig te maken, dat verloren was*, en, *om zijn leven tot een rantsoen te geven voor velen*, *Luc.* XIX: 10. *Matth.* XX: 28. Maar nu vergelijke men daar mede een ander gezegde, *Matth.* X: 34: *Meent niet, dat ik gekomen ben, om vrede te brengen op aarde: ik ben niet gekomen, om vrede te*

brengen, maar het zwaard. Vergisse ik mij niet, dan ziet deze aankondiging op de eerste tijden des Christendoms, toen er, door de aanneming of verwerping van hetzelve, in vele huisgezinnen en geslachten de vreesselijkste verdeeldheden ontstonden; en slechts bij gevolgtrekking kan men er het een en ander voor alle tijden uit afleiden. Boven dien wordt in de eerstgenoemde plaatsen niet letterlijk gezegd, dat Jezus gekomen is, om *iets te leeren of voor te schrijven.* Met meer grond kan men de betuiging van Joannes daartoe brengen, 1 *Joann.* V: 20: *Wij weten, dat de Zoon van God gekomen is, en heeft ons het verstand gegeven, dat wij den Waarachtigen kennen.* Wij mogen hieruit besluiten, dat wij de kennis, die de Zoon van God ons van den waren God medegedeeld heeft, voor een wezenlijk deel der Christelijke leere, hetwelk er niet van mag afgescheiden worden, moeten houden. Wij zouden echter niet durven beweren, dat de uitdrukking zelve, *ergens toe gekomen te zijn*, het zeker kenmerk eener altijd geldende leere oplevert. Ten aanzien van *leerstellingen*, moge dit aan mindere twijfeling onderhevig zijn: maar waarom zou een Leeraar niet kunnen zeggen gekomen te zijn, om het een of ander *voorschrift* te geven,

het

het geen alleen voor zijne tijd- en landgenoten moest dienen.

Uit het een en ander meenen wij te mogen besluiten, dat wij, ja wel van ter zijde, den wil van Jezus en de Apostelen, nopens het al of niet geldende van hunne leeringen en voorschriften, eenigzins leeren kennen; doch dat het, om eenstemmigheid van gevoelens ten dezen aanzien te bevorderen, bovenal noodig is op de *regelregte verklaringen van Jezus en de Apostelen* te letten. Zoodanige bedoelen wij voornamelijk, wanneer wij *van hunnen verklaarden wil* spreken.

Eer wij echter onderzoeken, wat wij door *regelregte verklaringen van Jezus en de Apostelen, ten aanzien van leerstellingen en voorschriften*, te verstaan hebben, moeten wij eene aanmerking maken, die niet mag voorbijgezien worden. Het zou eene onbillijke vordering zijn te beweren, dat omtrent alle altijd geldende leeringen en voorschriften zoodanige verklaringen in het Nieuwe Testament moeten voorhanden zijn. Er zal wel eens eene leerstelling of voorschrift voorkomen, waarvan wij of het tijdelijke plaatselijke of personelijke, of in tegendeel het altijd geldende alleen uit zijdelingsche verklaringen kunnen opmaken. Hoe zou dit anders kunnen zijn, daar het N. T. niet bestaat

ſtaat uit kunstmatig zamengeſtelde ſchriften, waarin alles naar de wetten der ſchole gerangſchikt en behandeld, en het bijzondere van het algemeene overal zorgvuldig onderſcheiden, en iedere leerſtelling en elk voorſchrift, als door middel van naauwkeurig getrokken lijnen, tot plaats en perſonen, waartoe zij behooren, bepaald worden? Perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke uitdrukkingen ſtaan meestal met de altijd geldende onder elkanderen. Waarom zouden Jezus en de Apostelen ook zoodanige ſchifting en afſcheiding gemaakt hebben? De menſchen van hunnen tijd hadden daaraan geene behoefte: het bijzondere, en het algemeene was voor hun even noodig. De onderſcheiding van het eene en het andere zou dikwijls zeer onvoegzaam geweest zijn. Wat zegge ik? de goede zaak van het Christendom belemmerd hebben. Deze opmerking intusſchen moet niet te verre getrokken worden. Van die leerſtukken en voorſchriften, die tot onzen tijd toe door onderſcheidene Christengenootſchappen erkend en geoordeeld zijn het voornaamſte der Christenleere, en de gronden van al het overige te bevatten, treft men doorgaans *regelregte verklaringen* aan; terwijl nu en dan het perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke, evenzeer regelregt wordt aangewezen.

Twee

Twee voldoende kenmerken van het perfonelijke, tijdelijke en plaatfelijke, meenen wij in het N. T. opgemerkt te hebben. Vooreerst; *Jezus en de Apostelen verklaren iets voor zoodanig; wanneer zij zeggen, dat zij hetzelve volgens de heerfchende begrippen voorftellen.* Het fpreekt toch van zelve, dat zij dit door zoodanige bepaling van het algemeene en altijd geldende afzonderen, en te kennen geven, dat het alleen uit hoofde der omftandigheden, waarin zij zich bevinden, wordt voorgedragen. Men heeft wel eens ontkend, dat er zoodanige verklaringen in het N. T. gevonden worden; maar men fla eens op *Hand.* XXI. Daar geven de Ouderlingen der Jeruzalemfche Gemeente, *vers* 23 en 24, aan Paulus dezen raad: *Wij hebben vier mannen, die eene gelofte gedaan hebben: neem deze tot u, en heilig u met hen, en doe de onkosten nevens hen, op dat zij het hoofd befcheeren mogen.* Ware er nu iemand, die zich verbeeldde, dat dit een bevel voor Christenen in het gemeen ware; wij zouden hem verwijzen naar *vers* 20, 21. Daar wordt uitdrukkelijk berigt, dat de Ouderlingen enkel een voorzigtigheids regel gaven, om *vele duizenden van Joden, die geloofden, doch tevens yveraars van de wet waren*, gerust te ftellen. Zoo ziet men, dat

dat het N. T. wel eens ronduit verklaart; dat iets tot genoegen van bijzondere perſonen, en overeenkomſtig des tijds heerſchende begrippen voorgeſteld is. Nemen wij een ander voorbeeld. Wanneer Paulus, *Hand.* XX. en elders, van zijne gewoonte ſpreekt, om zich zelven door zijner handen arbeid onderhoud te verſchaffen, zou men in den waan kunnen komen, dat het even eens de pligt van alle Christenenleeraars is, om de gemeente kosteloos te leeren, te leiden en te beſturen. Maar nu leze men *vers* 35 van het aangetogen Hoofdſtuk. Het blijkt daar uit middagklaar, dat de Apostel zulks uit inſchikkelijkheid voor zwakke broeders gedaan heeft: zoo dat het in geenen deele een algemeene regel wezen kan: *Ik heb u in allen getoond*, zegt hij, *dat men alzoo arbeidende de zwakken moet opnemen.* Zoo iets regelregte verklaring, nopens het perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke, mag genoemd worden, ligt zij in deze en diergelijke ſtellige gezegden.

Het tweede kenmerk is ontkennend. Wij noemen het namelijk ook ten dezen aanzien *regelregte verklaring van Jezus en de Apostelen, wanneer zij zeggen, dat 't geen zij voorſchrijven, volgens den eigen aart der Christenleere, niet volſtrekt noodig is.* Uit

zoo-

zoodanige verklaring volgt van zelfs, dat hetzelve in andere tijden, op andere plaatzen, en onder andere omstandigheden, kan nagelaten worden. De vraag is dan, of zich Jezus en de Apostelen ook wel op zoodanige wijze uitgedrukt hebben. Misschien zou men dit ook betwisten willen; maar dan herinnere men zich alleen de redeneringen van Paulus, 1 *Cor.* VII. Hij raadt daar het ongehuwde leven boven het gehuwde aan; en men weet, hoe veel misbruik men reeds in oude tijden van deze voorstellingen gemaakt heeft. Maar men heeft ongelukkig voorbij gezien, dat de Apostel tevens uitdrukkelijk zegt, *dat trouwen met de Christenleere toch ook wel bestaan kan. Indien gij*, lezen wij *vers* 28, *ook trouwt, gij zondigt niet, en indien eene maagd trouwt, zij zondigt niet.* Waarom deelde dan de Apostel dezen raad mede? Om de Christenen voor vele verdrukkingen te bewaren, die de getrouwden zouden te lijden hebben. *Ik houde*, zegt hij, *vers* 26, *dan dit goed te zijn, om den aanstaanden nood, dat de mensch alzoo*, dat is, ongetrouwd *zij;* en, voegt er vers 28 bij de getrouwden *zullen verdrukkingen hebben in het vleesch, en ik spare ulieden.* Kan men duidelijker bewijs daarvoor begeren, dat wel eens iets als leerstelling of voorschrift

wordt

wordt voorgedragen, het geen men echter niet als volstrekt noodig behoeft aantemerken.

Door deze opgave van regelregte verklaringen van Jezus en de Apostelen, nopens personelijke, tijdelijke en plaatselijke leerstukken en voorschriften, hebben wij den weg gebaand, om te onderzoeken, wat wij door hunne *regelregte verklaringen, nopens altijd geldende leerstellingen en voorschriften*, te verstaan hebben. Vraagt men dan, in welke gevallen mag men het daarvoor houden, dat Jezus en de Apostelen zeker leerstelling of voorschrift regelregt verklaren, voor alle personen, tijden en plaatsen, te moeten dienen; men brenge hiertoe het volgende. *Wanneer Jezus en de Apostelen eene leerstelling als grondwaarheid van den Godsdienst voorstellen, verklaren zij regelregt, dat hetzelve tot alle tijden en plaatzen en personen behoort.* Tegen dit kenmerk vallen geene bedenkingen, wijl Jezus en de Apostelen zelve hunne Godsdienstleere voor altijddurend verklaard hebben. Jezus zelf zegt, eene gemeente te willen gronden, *welke de poorten der helle niet zouden overweldigen*, *Matth.* XVI: 18. Zijne leere moet *aan alle volken* verkondigd worden. *Matth.* XXVIII: 19. *Marc.* XVI: 15. *Luc.* XXIV: 47. Hij noemt zich daarom *het licht der wereld*, *Joann.*

Joann. VIII. en voorſpelt, dat *heidenen uit alle landen* zijne leere omhelzen, en daardoor gelukkig worden zullen, *Matth.* VIII: 11. *Luc.* XIII: 29. Hiermede ſtemmen vele Apoſtoliſche uitſpraken volkomen overeen. Het Christendom wordt, als het *blijvende* en *onbewegelijke*, tegen den *vergankelijken Moſaïſchen Godsdienst* overgeſteld, 2 *Cor.* III: 11. *Hebr.* XII: 27. Hij zelf wordt, met opzigt tot zijne leere, gezegd, *dezelſde te zijn, gisteren, en heden, en in eeuwigheid, Hebr.* XIII: 8. *Geen ander Evangelie* moet gepredikt, *geen andere grondſlag* moet voor Godsdienſtig onderwijs gelegd worden, dan die nu gelegd is, *Gal.* I: 7, 8. 1 *Cor.* III: 10. Dit is het *vaste fundament*, het welk onbewegelijk ſtaat, 2 *Tim.* II: 19. Jezus zelf is in den hemel, om het te bewaren; Hij regeert door alle eeuwen heen, *tot dat hij alle vijanden aan zich zal onderworpen hebben*, 1 *Cor.* XV: 25. *Eph.* I: 22. Men vergelijke daarover inzonderheid REINHARD's *Proeve over het plan, het welk de ſtichter des Christendoms tot heil der wereld ontwierp*, naar de nieuwe uitgave van den Eerw. WOLTERBEEK, bl. 13. vv. Hebben dan nu Jezus en de Apostelen hunne leere in dat licht beſchouwd, als beſtemd voor het geheele menschdom,

en voor alle plaatſen en tijden, dan moeten zij ook zoo gedacht hebben over al het geen zij als grondwaarheden van die leere hebben doen voorkomen. Dit geldt nog veel meer, wanneer zij uitdrukkelijk zeggen, *dat eene leerſtelling of voorſchrift tot die grondwaarheden behoort.* Die verklaring toch onderſcheidt hetzelve geheel en al van alles, wat met den tijd moest verloren gaan; zij leert het zonder omwegen, als volſtrekt noodig, als een wezenlijk deel van het Christendom kennen, en is dus zoo goed, als of er met zoo veel woorden gezegd was, dat het voor altijd gelden moet. Dit laatstgenoemde moet vooral niet voorbijgezien worden, daar het zelfs in duidelijkheid alle andere kenmerken overtreft. *Wanneer dan Jezus en de Apostelen van eene leerſtelling of voorſchrift duidelijk verklaren, dat het door een ieder, overal en altijd moet geloofd of opgevolgd worden;* dan is het hun verklaarde wil, dat wij het ook, in onze dagen, voor algemeen geldende Godsdienstleere, moeten houden. Want door uitdrukkelijk te beweren, dat de door hun ingevoerde leere tot de voleindiging der wereld moest voortduren, ſluiten zij elk volk en elken leeftijd in; en zulken verzetten zich dan tegen hun ſtellig gebod, die zoodanige

leer-

leerſtelling of zoodanig voorſchrift van de Christelijke Leere willen afgeſcheiden hebben.

Op dat nu niemand zegge, dat wij luchtkasteelen bouwen, en kenmerken opgeven, die niet in het N. T. te vinden zijn, willen wij dezelve op deze en gene leerſtellingen en voorſchriften, welker uitgeſtrektheid tot alle perſonen, tijden en plaatſen betwist wordt, toepasſelijk maken, en alzoo trachten te regtvaardigen, en tevens opteHelderen. Jezus wordt in het N. T. voorgeſteld, als de *Verlosſer van zondaren*; en men begint thans daarin overeen te komen, dat dit niet ſlechts eene zinnebeeldige uitdrukking is, om hem als *Leeraar* voor te ſtellen; maar dat daardoor buiten twijfel eene *werkelijke redding en zaligmaking, die de mensch aan Jezus verſchuldigd is*, wordt aangeduid. Echter zijn er die beweren, dat dit een leerſtuk zij, alleen voor de eerſte belijders des Christendoms geſchikt, om dat die in Jezus voor het gemis hunner Priesters en offeranden zekere vergoeding moesten erlangen, wien men dan Jezus als Verlosſer deed aanmerken: naderhand, toen men aan Priesters en offeranden niet meer verbonden was, zou deze voorſtelling van Jezus als Verlosſer, behoudens zijne leere, hebben kunnen wegvallen. Maar hooren wij nu Jezus en de Apostelen. Hij zelf zegt van zich zel-

 ven,

ven, *Joann.* XVII: 2, 3. *Gij hebt hem magt gegeven over allen vleesch, op dat, al wat gij hem gegeven hebt, hij hun het eeuwig leven geve. En dit is het eeuwig leven, dat zij u kennen den eenigen, waarachtigen God, en Jezus Christus, dien gij gezonden hebt.* De leere der erkentenis van Jezus Christus, als van God gezonden tot behoud der wereld, ſtelt hij hier in denzelfden rang als die der erkentenis van den eenigen waren God. Hij merkt beide als grondwaarheden aan, die den weg tot de eeuwige gelukzaligheid openen. Gelijk de laatstgenoemde van zijne leere onafſcheidelijk is, zoo is het ook de erkentenis van Jezus, als Verlosſer. Men vergelijke hier mede 2 *Theſ.* I: 8. waar juist het tegendeel van allen, *die God niet kennen, en het Euangelie des Heeren Jezus Christus ongehoorzaam zijn*, beweerd wordt. Men zal dan ook te dezer plaats, aan *de verwerping van den eenigen waren God, en van de leere van Jezus Christus, als den Verlosſer van zondaren*, moeten denken; en dan word hier weder zoo wel het een als het ander aangemerkt als grondwaarheid, en als zoodanig uitdrukkelijk *genoemd.* En wie herinnert zich de uitſpraak van Paulus niet 1 *Tim.* I: 15.? Daar wordt het, en *eene zekere waarheid*, en *eene leere, die alle aanne-*

neming waardig is, geheten, *dat Jezus Christus in de wereld gekomen is, om zondaren zalig te maken.* Er ſtaat wel in den Griekſchen tekst niet letterlijk *aller aanneming* waardig, maar de bedoeling van Paulus ſtrekt zich, volgens vs. 16, blijkbaar uit tot allen, *die vervolgens gelooven zouden ten eeuwigen leven.* Dit komt dan openbaar als *grondwaarheid* van den godsdienst voor, die door elk verdient geloofd en hartelijk omhelsd te worden. Van hier, dat in den *Brief aan Titus* II: 11. vv. zoo wel de hoop op Jeſus Christus als *Verlosſer*, als de reiniging van hart en wandel tot de *genadeleer* betrokken, en als *zaligende voor alle menſchen* voorgedragen wordt. Het woord *zaligend* of *zaligmakend* wordt, in den grondtekst, allernaauwst vereënigd met *alle menſchen*, En wij geven hierom aan de gegevene vertaling de voorkeur boven de andere. Men vergel. H. III: 4.

Een ander leerſtuk, waarvan men het altijd geldende in de laatſte jaren ontkend heeft, is dat van *'s Heilands verheerlijking na zijnen dood*, waartoe deszelfs *opſtanding*, *hemelvaart* en *koninklijke waardigheid* moeten gebragt worden. Dat dit geenszins overdragtelijke uitdrukkingen zijn, waarbij ten deele aan de zegepraal der leere van Jezus, ten

deele aan de zaligheid zijner ziele bij God moet gedagt worden, is men eindelijk beginnen toetegeven, en is ook door voorname Godgeleerden, zoo in deze en gene Verhandelingen dezes Genootſchaps, als in andere Schriften ontegenzeggelijk bewezen. En dat deze leerſtellingen, volgens den wil van Jezus en de Apostelen, door alle zijne belijders geloofd moeten worden, dit is weder zoo ontwijfelbaar, als iets van dezen aard zijn kan. De Apostel Petrus leide deze ſtukken tot den grondſlag van zijne prediking, en ſprak bij name van 's Heilands Opſtanding bij Cornelius en de zijnen, zoo nadrukkelijk en geheel en al op zoodanige wijze, dat hij dezelve voor grondwaarheid van 't Christendom toonde te erkennen, en voegt er deze belangrijke uitſpraak bij: *Hij*, (*Christus* of *God*), *Hij heeft ons geboden den volke te prediken, en te betuigen, dat hij is de gene, die van God ververordineerd is tot een' Regter van levenden en dooden*, *Hand.* X: 42. Wie erkent niet, dat deze hooge waardigheid van den algemeenen *Wereldrigter* den verheerlijkten ſtaat des eeuwig gezegenden Verloſſers, als bekleed met Goddelijke majeſteit, vooronderſtelt? Het *gebod*, om dit te prediken ſtelt deze ſtukken ongetwijfeld regtſtreeks in den rang van grondwaarheden. En dat er *den*

vol-

volke, (τῷ λαῷ,) ſtaat, kan geen vermoeden wekken, of zulks alleen aan de Joden moest gepredikt worden. De Apostel gebruikt dit woord, om bij Cornelius den eerſten last van Christus, zoo als hij dien tot dus verre begrepen had, van den naderen, (X: 9. vv.) om hetzelfde den heidenen te verkondigen, te onderſcheiden. En waarom predikte hij het anders nu aan deze menſchen? Waarom Paulus te Athenen, *Hand.* XVII: 31? En hoe laat deze zich uit in zijne brieven? Ten aanzien der opſtanding van Christus behoeven wij enkel zijne woorden, 1 *Cor.* XV: 14, te lezen: *Indien Christus niet is opgewekt, zoo is onze prediking ijdel, en ijdel is ook uw geloof.* Zoo vervalt dan, volgens de uitſpraak van Paulus, het geloof aan Christus en dus het geheele Christendom, wanneer men niet erkent, dat Jezus is opgeſtaan. Met betrekking tot 's Heilands Hemelvaart, beroepen wij ons op 1 *Tim.* III: 16. Daar wordt ook dit, dat Christus *opgenomen is in heerlijkheid*, tot de *verborgenheid der godzaligheid* gerekend. Ongetwijfeld hebben wij er de *hemelvaart van Jezus* door te verſtaan. Men zie, behalve de uitleggers te dezer plaats, BAUER, *Bibliſche Theologie des N. T.* IV. B. bl. 16. En deze noemt hij *verborgenheid der godzaligheid*, dat is, *leere van*

van den Godsdienst, die aan vorige geslachten onbekend geweest, maar thans door God geopenbaard was. Als men dit behoorlijk indenkt, zal men dan nog kunnen vragen, of Paulus gewild heeft, dat de hemelvaart van Jezus ten allen tijde zou erkend worden? Het is eveneens met de Koninklijke waardigheid van onzen Heere Jezus Christus gelegen. Hieromtrent is een zeer duidelijke plaats in den Brief aan de Philippensen voorhanhanden. Hoe zou de Apostel zich sterker en duidelijker hebben kunnen uitdrukken, dan hij doet in de bewoordingen, dat *God onzen Heer Jezus Christus uittermate verhoogd, en hem een' naam gegeven heeft boven allen naam, opdat in zijnen naam alle knijen gebogen worden der genen, die in den hemel, die op de aarde, en die onder de aarde zijn.* Zij *allen* moeten hem dus in deze zijne heerlijkheid erkennen. En wat zegt dit anders, dan dat die verheerlijkte staat door alle personen, in alle tijden en op alle plaatsen, moet geloofd worden?

Een zeer gewigtig voorschrift van het Nieuwe Testament is: *Geloof aan het Euangelie*, of wel *geloof aan God en Jezus, geloof aan Gods woord.* Hoe zeer men wel eens over den waren aard van het gevorderde geloof getwist heeft; mij komt die niet

zeer twijfelachtig voor. Dat alleen het gebod, om *deugdzaam te zijn*, er door zou moeten verſtaan worden, is geheel onaannemelijk; terwijl het geloof doorgaans als middel tot Christelijke deugd aangemerkt, en van dezelve duidelijk onderſcheiden wordt. Aan den anderen kant verſta men er ook geenszins eene bloote erkentenis der geopenbaarde waarheid, of een bloot vertrouwen op God en Jezus door, waarin het hart geen deel neemt, en waarmede geen reinheid in den wandel onafſcheidelijk is verbonden. Men denke veeleer aan *zoodanige erkentenis van de leere der waarheid en der zaligheid, welke met zuivere deugd en eerbiedig vertrouwen op God en den Zaligmaker gepaard gaat.* Deze leere is Goddelijke leere, en alzoo ons geloof, *geloof aan God*; en daar de hoofdleere des Christendoms uitloopt op Jezus Christus, en op 't geen hij voor zondige menſchen leed en deed, wordt *geloof aan Jezus Christus* met *geloof aan Gods woord*, *geloof aan het Euangelie* verwisſeld. Dat nu dit voorſchrift geenszins op de eerſte tijden alleen, maar het geheele menschdom ziet, leeren wij al weder door regelregte verklaringen van den Bijbel. Men lette, bij voorbeeld, op den last, dien Christus voor zijne hemelvaart aan zijne jongeren

 gaf,

gaf, om overal het Euangelie te prediken; terwijl hij er bijvoegde, *Marc.* XVI: 15, 16: *Die geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden; maar die niet zal geloofd hebben, zal verdoemd worden.* Hier wordt geloof als een hoofdvereischte van het Euangelie voorgesteld, en dat wel *voor allen.* Zoo dit niet reeds bleek uit het onbepaalde dezer uitdrukking, alle twijfel zou toch weggenomen worden door het voorgaande vers, waarin het bevel om het Euangelie te prediken, *tot alle schepselen*, tot het geheele menschdom, uitgestrekt wordt. Men vergel. hiermede andere uitspraken, bij voorbeeld, *Joh.* III: 14—18. VI: 40. Even regtstreeks verklaart zich Paulus, *Rom.* III: 21 vv.; alwaar hij de verkrijging van Gods genade alleen met het geloof verbindt, en dat wel *voor allen, wijl er geen onderscheid des persoons is.* Men vergel. daarmede Hoofdst. X: 10—21. *Hand.* XIII: 38, 39. Wij behoeven derhalve geen nader betoog, dat het geloof een van die voorschriften is, welke, volgens den wil van Jezus en de Apostelen, door alle tijden heen behooren opgevolgdte worden.

En even hetzelfde meenen wij, met betrekking tot *Doop* en *Avondmaal*, te moeten vaststellen. Wij willen juist niet beweren, dat Jezus en de Apostelen de voortduring ver-

verlangd hebben van al 't gene bij de invoering des Christendoms wel eens met deze heilige plegtigheden vergezeld ging, en van de geheele wijze van inrichting en viering derzelven onder de eerſte Christenen. Het doopen door *indompeling*, en de vereëeniging van het heilige Avondmaal met andere maaltijden mogt ophouden, maar het was de uitdrukkelijke wil van Jezus en de Apostelen, dat de Doop als inwijings-plegtigheid in de Christenkerk, het Avondmaal als gedachtenis-viering van 's Heilands lijden en ſterven, door alle tijden heen zou in ſtand blijven. Hoe zou men zulks hebben kunnen ontkennen of in twijfel trekken, wanneer men maar behoorlijk had gelet op *Matth.* XXVIII: 19. verg. met *Marc.* XVI: 15, 16. en 1 *Cor.* XI: 26. Bij *Matth.* en *Marc.* beveelt Jezus, dat allen, die zijn onderwijs aannemen, en gelooven, *moeten gedoopt worden*; terwijl hij bezig is met het geven van voorſchriften, die tot aan de voleinding der wereld moesten ſtand grijpen, met bijgevoegde belofte van Goddelijke hulp, die nimmer zou ontbreken. Met ronder woorden kon zich de Zaligmaker voor de voortduring van deze plegtigheid niet wel verklaard hebben. Wat het Avondmaal betreft, men geve al eens toe, dat het eigen bevel van Jezus min of meer be-

bedenking onderhevig is; de uitlegging en uitdrukking van Paulus in de aangehaalde plaats uit den eerſten Brief aan de Corinthiers neemt alle bedenking geheel weg. Hij zegt daar niet alleen, dat de Corinthiers, door de behoorlijke Avondmaalsviering, *'s Heilands dood verkondigden;* maar beveelt dit tevens als een ſchuldigen pligt, die door alle Christenen alzoo moet waargenomen worden, *tot dat de Heer komt*, dat is, *tot zijne wederkomst ten oordeele van levenden en dooden*; en dus door alle tijden heen, tot de voleindiging der wereld toe.

TWEEDE DEEL.

De altijd geldende leerſtellingen en voorſchriften kunnen alleen uit den verklaarden wil van Jezus en de Apostelen onderkend worden.

Wij meenen het dan nu duidelijk genoeg gemaakt te hebben, wat wij door den *verklaarden wil van Jezus en de Apostelen* te verſtaan hebben. Doch nu rijst de vrage, of dezelve tot een kenmerk dienen kunne,

om

om alle zulke leerſtellingen en voorſchriften, welke alleen op zekere perſonen, tijden en plaatzen, betrekking hebben, van die genen, die voor alle tijden gelden moeten, te onderſcheiden. Hieraan, meene ik voor mij, is geen twijfel. Ja de verklaarde wil van Jezus en de Apostelen ſchijnt mij toe, het eenig onbetwistbaar kenmerk te zijn, hetwelk hier in aanmerking kan genomen worden. Welaan beproeven wij het betoog, dat alleen uit kracht van den verklaarden wil van Jezus en de Apostelen, de altijd geldende leerſtellingen en voorſchriften kunnen onderkend worden. Wij willen Jezus en de Apostelen eerst als *menſchelijke Leeraars*, als *verkondigers eener door hun uitgevondene of althans deels nieuwe leere*, daarna als *inſtellers van eene geopenbaarde Godsdienstleere* beſchouwen.

Al hadden wij Jezus en de Apostelen alleen voor zulke menſchelijke Leeraars te houden, ook dan zouden wij ons, ter beoordeeling van het geen in hun onderwijs, of alleen voor ſommige perſonen, tijden en plaatſen, of voor alle eeuwen geleerd en aanbevolen is, alleen aan hunnen verklaarden wil moeten houden. Dit vordert de natuur der zaak; en het is ook op het algemeen gebruik gegrond.

Wat

Wat is natuurlijker, dan dat de Insteller van een' godsdienst zelf, en ook hij alleen bepale, wat in zijne voordragt voor zijne tijden alleen en voor de menschen en omstandigheden van zijnen tijd geschikt zij, en wat daartegen ook voor volgende tijden tot algemeen gebruik behoore te dienen? Men mag veilig vooronderstellen, dat niemand den schakel van het geheel zoo goed overziet, en het verband van alle deelen zoo wel kent, als hij, die dit godsdienststelsel uitgedacht en op zich genomen heeft, om het aan anderen overteleveren. Genomen, dat men in zijne voorstellingen zelfs ongerijmdheden meende te ontdekken, en dat daarin dingen, die onmogelijk bestaan konnen, als waarheden gepredikt werden, of ook wel geheel onuitvoerelijke voorschriften, dezulke althans, die voor vele menschen ongepast moeten geoordeeld worden, schenen voorhanden te zijn; er zou echter geen andere weg open zijn, om te weten, wat hij waarlijk gewild heeft, dan hem zelven te hooren. Bleek het dan ververvolgens zijn verklaarde wil geweest te zijn, dat dit geheele stelsel, hoe ongerijmd ook in sommige opzigten, door alle zijne aanhangers moet geloofd, en dat alle door hem aangeprezene instellingen en leefregels door hun behooren ter uitvoer gebragt te worden; dan

dan kon men niet wel ontkennen, dat de man zelf grovelijk gedwaald had; maar het geen nu dwaling bevonden wierd, bleef even zeer zijn verklaarde wil, als elke waarheid, die hij er mede mogt verbonden hebben. Wie kent den algemeen regel niet: Elk is zelf de beste uitlegger zijner woorden? wat zeg ik? Wanneer men in zulke gevallen bij anderen, die na hem opgeſtaan zijn, te rade gaat, en deze hierover uitſpraak doen laat, doet men hem, die zijn eigen werk best beoordeelen kan, onregt. Men mag zich van de hulp van anderen bedienen, om de taal van den godsdienstleeraar te beter te verſtaan, en hoe verder die van onzen leeftijd verwijderd is, hoe noodzakelijker dit moet gerekend worden; maar heeft men den zin zijner woorden gevonden, dan is van hem alleen uitſpraak te verwachten over de vraag, wat hij ten algemeenen gebruike, ook voor volgende tijden, of ook wel ten nutte van het geheele menschdom, heeft willen voordragen. Zonder dat ik meer zegge, gevoelt een ieder de billijkheid van dezen eisch. En waarom zouden wij bij de behandeling van het geen Jezus en de Apostelen verkondigd hebben, er van afgaan? Zij ſtaan hierin in zoo verre met alle Godsdienstleeraars gelijk. Zij alleen moeten dns gehoord worden, wanneer men

wil bepaald hebben, wat in hun godsdienstig onderwijs bijzonder, en wat algemeen zij.

Men brenge hier niet in, dat deze grondstelling alleen kan gevolgd worden, *wanneer godsdienstleeraars het bijzondere van het algemeene kunnen*, of *willen onderscheiden.* Want, gelijk wij dit volkomen toestemmen, zoo ontwijfelbaar komt het ons voor, dat Jezus en de Apostelen deze onderscheiding hebben willen maken. Wij hebben boven reeds gezien, hoe zij werkelijk zulke voorschriften en leerstellingen, welke alleen voor sommige personen, tijden en plaatsen, geschikt waren, van andere, die zij voor altijd wilden geloofd en betracht hebben, afzonderden. Zij zouden dus daarmede veilig volstaan kunnen. Doch om alle voorwendsel af te snijden, willen wij daarbij, dat zij dit *konden* en *wilden* doen, nog een oogenblik vertoeven. Zij *konden* zulks, wijl zij hunne leere, (om deze uitdrukking te gebruiken), als *tweeledig* aanzagen, als deels voor hunne tijdgenoten moetende dienen, en deels voor alle volgende geslachten en voor alle menschen. Het laatstgenoemde is in het eerste deel, zoo wij hopen, voldoende bewezen. Zij wisten derhalve, dat alles, wat zij zeiden, niet voor alle menschen geschikt was,

was, en liepen geen gevaar, om het misbare met het onmisbare te verwarren. En dit hebben zij ook in geenen deele *willen* doen. Of was het hun oogmerk niet de zuiverste, de volkomenste Godsdienst- en Zedeleere in de wereld in te voeren, om het menschdom, langs den weg der reinste kennis en onbevlektste deugd, dezen hoogstmogelijken trap van geluk te doen beklimmen? De *waarheid* was den Zaligmaker zoo heilig, dat hij haar ook nog in 't gerigt voor Pilatus hulde deed, en daaromtrent stellig verklaarde: *Een iegelijk, die uit de waarheid is, hoort mijne stemme, Joann.* XVIII: 37. En in dat laatste plegtige gebed, H. XVII, hooren wij hem vs. 17, nog voor zijne jongeren bidden: *Heilig ze in de waarheid.* Paulus leerde de volmaking der Christenkerk, als het verheven doel, hetwelk zich de Heer der Gemeente met de rondzending zijner gezanten, en de instelling van Euangelisten, Herders en Leeraars voorstelde, kennen, *Eph.* IV: 13. vv. *Opdat wy allen*, zoo zegt hij onder anderen, *tot de eenigheid des geloofs en der kennis van Gods Zoon, tot eenen volkomen man, tot de mate der grootte der volheid van Christus komen mogen.* Regtschapene Godsdienstleeraars, die zich van zulke en diergelijke uitspraken bedienden, en tevens in staat waren, om

 per-

persoonelijke, tijdelijke en plaatzelijke leerstellingen en voorschriften van algemeene en altijdgeldende te onderscheiden, hebben zich hieraan ook niet willen onttrekken. Vorderden heerschende denkbeelden, zeden en gebruiken van hunnen tijd, dat zij wel eens iets toegaven en aannamen, het geen eigenlijk niet tot de Godsdienstleere behoorde, of iets voorschreven, hetwelk de omstandigheden, waarin zij verkeerden, medebragten; dit wierd daardoor geen eigenlijk gezegd deel van het door hun ingevoerd of voortgeplant leerstelsel. Men mag eer vooronderstellen, dat zij het een en ander met genoegzame duidelijkheid zullen onderscheiden hebben.

De geschiedenis der letterkunde stemt hiermede volkomen in. Wij zien er uit, dat dit ten allen tijde zoo begrepen is, en dat men naar dezen regel altijd te werk gegaan is, en nog te werk gaat. Willen wij, bij voorbeeld, weten, of PLATO zeker iets alleen voor zijne leerlingen, of voor het gansche publiek gezegd hebbe; wij mogen wel tot OLYMPIODORUS, PLOTINUS, en andere uitleggers van dezen Wijsgeer de toevlugt nemen, om door hunne hulp deszelfs ware meening te beter te leeren kennen; maar zoodra wij die verstaan, moet hij zelf, hij alleen tot beslissing van het

het voorgestelde, gehoord worden. Deze regel wordt door alle deskundigen bij de behandeling van oude en nieuwe Schrijvers, die een of ander leerstelsel beschreven hebben, in acht genomen. Zoo handelt men ook bij het onderzoek naar de leere van MUHAMMED. Hier beslist eenig en alleen de *Coran*, wat die Arabische Wetgever voor zijne familie, voor die van Medina en Mecca, voor vreemdelingen, voor volgende tijden, gezegd hebbe. Om nader te komen; men heeft, vooral sedert eenige jaren, die Godgeleerden berispt, wien het Nieuwe Testament is voorgekomen te kunnen dienen om de Godsdienstige denkbeelden van de Schrijvers des Ouden Testaments te bepalen, en heeft dit ongetwijfeld veel te ver gedreven. Het is echter onloochenbaar, dat men in dier voege wel eens aan Moses en de volgende Profeten leerstellingen heeft toegeschreven, waarvan in hunne eigene schriften niets voorhanden is. Men verklare dan liever de leere van die vroegere Godsgezanten, uit 't geen zij zelve daarvan zeggen. In 't bijzonder bij de oude voorzeggingen, lette men naauwkeurig op de woorden en spreekwijzen, op de eigenschappen van dezen dichterlijken stijl en orakeltoon, op het spraakgebruik in den leeftijd van elk der Profeten, en op

het verband, waarin alles ſtaat, waarbij de ſchriften van het N. T. goede dienſten kunnen bewijzen. Zoo ſpore men zorgvuldig na, wat die heilige mannen dachten en bedoelden, en hoe verre zij hunne voorzeggingen uitſtrekten. Ziet daar den weg, den door alle verſtandigen thans betredenen weg, waar langs wij te weten komen, wat alleen tot den leeftijd der Profeten, of tot volgende tijden, wat tot de Babijloniſche gevankenis, of tot de Makkabeeuwſche oorlogen, of tot den Mesſias en Jezus rijk, wat tot het Joodſche volk alleen, of ook tot de Heidenen betrekking hebbe. Men handele dan ook op dezelfde wijze, wanneer men het perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke der leerſtellingen en voorſchriften van het N. T., en het voor altijd geldende derzelven wil onderſcheiden.

Doch wij hebben ons reeds lang genoeg bij eene vooronderſtelling opgehouden, welke, door onze erkentenis van den Goddelijken oorſprong van het Christendom, geheel vervalt. Jezus en de Apostelen zijn geene *Verkondigers* van eene door hun zelven uitgevondene leere, maar *Inſtellers van eene door God zelven geopenbaarde Godsdienstleere.* Hun verklaarde wil leert dan niet alleen, wat zij alleen voor hunne tijdgenoten, wat

tot

tot algemeen gebruik voor alle tijden, voorgedragen hebben; maar heeft ook voor ons verbindend gezag, omtrent 't geen door ons en alle menſchen moet geloofd en betracht worden. Wij willen deze ſtelling: *De verklaarde wil van Jezus en de Apostelen is voor ons het onbetwistbaar kenmerk, welke leerſtellingen wij gelooven, en welke voorſchriften wij betrachten moeten*, nog wat nader trachten in 't licht te ſtellen. Ik bemerke wel, dat ik mij hier tot eene uitgebreide taak begeve, die met de bewijzen van de goddelijkheid der Christelijke leere in 't naauwst verband ſtaat. Het is hier ook de plaats niet, om deze bewijzen in alle hare kracht en uitvoerigheid voorteſtellen. Doch aan den anderen kant is het mij altijd voorgekomen, dat zij, die bij het onderzoek, wat algemeen geldende leerſtellingen zijn, zich vergenoegen met den goddelijken oorſprong der Christenleere als bewezen aan te nemen, zich van het *voornaamſte geſchilpunt* ſtilzwijgende afmaken, en voor het minſte ſommige lezers, die de bewijzen niet altijd voorhanden hebben, in verlegenheid laten. Ik heb daarom geoordeeld mij bij dit belangrijk ſtuk te bepalen. Maar welk een' middelweg nu gekozen, om niet te uitvoerig te worden? Ik heb daarop niets beters gezien, dan het oog

van den Lezer op eenige bij uitſtek lichtende punten te wijzen, en voor het overige, het gewigtigſte, voor zoo verre het tot mijne kennis gekomen is, zamen te trekken. Het ſpreekt van zelve, dat men hier geene nieuwe oogpunten moet zoeken. Men kent de geleerde ſchriſten van LESZ, NOESSELT, ROSENMULLER, VAN HAMELSVELD, en, om geene andere meer te noemen, het gouden boeksken van onzen onſterfelijken DE GROOT: *Over de waarheid van den Christelijken Godsdienst.* Wij hebben ons die ten nutte gemaakt, en zullen voorts onzen eigen weg volgen.

Jezus dan en de Apostelen ſchreven hunne leere aan eene Goddelijke openbaring toe. Wij verſtaan daardoor geenszins eene ontdekking van waarheden, welke God hun langs den weg van eigen nadenken en onderzoek deed toekomen. In dezen zin openbaarde hij zich van tijd tot tijd aan vele ſchranderе boven de groote menigte verlichte mannen, vooral onder Grieken en Romeinen, die niet zonder het beſtuur der Goddelijke Voorzienigheid het hunne tot verlichting en verbetering des menschdoms hebben bijgedragen. In dien zin openbaart God zich ook door middel der zigtbare ſchepping aan ieder mensch. Zoodanige openbaring hadden, volgens Paulus opmerking, *Rom.* I: 19, 20., ook weleer de Hei-

Heidenen. Van deze openbaring is die der Christenleer geheel onderſcheiden. Wij verſtaan er door eene regelregte en bovennatuurlijke ontdekking van 't geen geloofd en betracht moet worden, zonder verder de wijze, waarop de de Godheid deze ontdekkingen deed, eeniger mate te willen bepalen. Met zoodanige openbaringen wierden de oude Profeten begunstigd. En op dergelijke wijze gaven ook wel LYCURGUS, NUMA en andere onder de Grieken en Romeinen voor hunne inſtellingen van de Goden ontvangen te hebben. In lateren tijd beriep zich MUHAMMED op zulke hemelſche ontdekkingen. Jezus en de Apostelen hebben er nooit een' anderen zin aan gehecht, wanneer zij van den Goddelijken oorſprong hunner leere gewaagden. Erinneren wij ons eenige voorname uitſpraken uit hun onderwijs. *Ik heb*, zegt JEZUS, *Joann.* XII: 49, 50. *uit mij zelven niet geſproken; maar de Vader, die mij gezonden heeft, die heeft mij een gebod gegeven, wat ik zeggen zal, en wat ik ſpreken zal; en ik weet, dat zijn gebod is het eeuwige leven. Het geen ik dan ſpreke, dat ſpreke ik alzoo, gelijk mij de Vader gezegd heeft.* De Heiland ontkent hier ſtellig *uit zich zelven* geſproken te hebben, en hij verklaart rondelijk, alleen het geen de Vader toen had

geboden, *geleerd*, en wel alzoo geleerd en gepredikt te hebben, als hem door den Vader gelast was. Zulke uitdrukkingen zijn onbeſtaanbaar met de prediking eener menſchelijke leere, welke men alleen door eigen nadenken en navorſching opmaakt. Men veréénige hiermede 's Heilands betuiging, *Joann.* VII: 16, 17. *Mijne leere is mijne niet, maar des genen, die mij gezonden heeft; zoo iemand wil deszelfs wil doen, die zal van deze leere bekennen, of zij uit God is, dan of ik van mij zelven ſpreke.* Hier heeft men weder dezelfde tegenoverſtelling van *eene door eigen nadenken uitgevondene, en eene door God zelven medegedeelde leere.* Daarenboven ontkent de Heiland uitdrukkelijk, dat de leere, door hem gepredikt, van hem zelven is voortgekomen; het geen hij niet had kunnen doen, wanneer hij aan eene zoogenaamde middelijke openbaring gedacht had. Men zegge niet, dat de woorden *vers* 17 zulks toch inſluiten: en dat Jezus niets anders heeft willen zeggen, dan dat zijne leere allezins *heilzaam en goed* was. Wij bekennen het, in een anderen zamenhang zouden 's Heilands woorden dus kunnen verſtaan worden; maar nu er voorgaat: *Mijne leere is de mijne niet*, enz. kan alleen deze de zin zijn: *Die begeerig is mijne leere*

te

te beoefenen, zal derzelver Goddelijkheid op de proeve bevinden. Vooral vergelijke men *vers* 15, waar de Joden van Jezus vroegen: *Hoe weet deze de Schriften, daar hij ze niet geleerd heeft?* Zij gaven dus te kennen, dat hij *geen menſchelijk onderwijs genoten had.* Wanneer nu Jezus hierop antwoordt: *Mijne leer is de mijne niet, maar des genen, die mij gezonden heeft*, is het immers zoo veel, als of er ſtond: *die kennis* heb ik *niet aan menſchelijk onderrigt, of nadenken*, maar *aan* Gods *openbaring* te danken: en wie kan hier iets anders verſtaan, dan eene regelregte en bovennatuurlijke ontdekking? Men ziet dus ook, hoe men het moet opvatten, wanneer de Zaligmaker elders zegt: *Alle dingen zijn mij overgegeven*, dat is, *geleerd van mijnen Vader: en niemand kent den Zoon, dan de Vader, noch iemand kent den Vader dan de Zoon, en wien het de Zoon wil openbaren, Matth.* XI: 27. *Luc.* X: 22. Even eens verklaren zich de Apostelen over den oorſprong hunner leere. De geheele redenering van Paulus, 1 *Cor.* II. is van dien aard, dat zij met het gevoelen, als of men, bij 't geen de Apostelen meermalen zeggen door Goddelijke openbaring geleerd te hebben, alleen aan kundigheden, onder Gods hoog opperbeſtuur, langs den

weg van eigene oefening verkregen, denken mogt, volstrekt niet overeengebragt kan worden. De Apostel zegt daar, dat de leere, welke hij verkondigde, aan niemand bekend geweest is, maar *hem door den Geest van God is ontdekt geworden.* Niet minder beslissend is zijne taal, *Gal.* I: 11, 12: *Ik make u bekend, dat het Euangelie, hetwelk van mij verkondigd is, niet is naar den mensche. Want ik heb ook hetzelve niet van een mensch ontfangen, of geleerd, maar door de openbaring van Jezus Christus.* Deze woorden zou men gewis buiten hun verband rukken, wanneer men aan ontdekkingen langs den gewonen weg dacht. Om de Galatiërs te leeren, dat zijn Euangelie niet naar den verkeerden smaak van waanwijze menschen ingerigt was, beroept zich de Apostel daarop, dat hij hetzelve aan geen menschelijk onderrigt verschuldigd was: dus ook niet aan eigen nadenken, waartoe men zulk een onderrigt behoeft. Ja, op dat zich niemand ook van dit eigen nadenken iets verbeelden mogt, doet hij de openbaring van Jezus Christus terstond als de eenige bron, waaruit hij geschept heeft, kennen: en zoo wordt, al wat menschelijk is, buitengesloten. Men vergelijke hiermede 1 *Thesſ.* II: 13; waar Paulus God dankt, dat die van Thessalonica

het

het woord der prediking ontvangen hadden, *niet als der menschen woord, maar, gelijk het waarlijk is, als Gods woord.* Hoe veel belang toont er dus de Apostel in te stellen, dat de Christenen door *openbaring, eene regelregte en bovennatuurlijke bekendmaking van God zelven* verstonden. Hetzelfde denkbeeld vinden wij, om nog dit getuigenis alleen te noemen, bij Petrus. Hij verklaart, 1 *Petr.* I: 12, dat hij met zijne medebroeders aan zijne lezers *het Euangelie verkondigd* had *door den Heiligen Geest, die van den hemel gezonden is.* En op dat men ook hier niet bij uitvindingen van menschen blijve stilstaan, vergelijke men zijne eigene uitlegging, wat hij door *de leere van den Heiligen Geest* bedoele: te weten, hetgeen niet *naar den wil, naar het goedvinden van menschen*, geleerd wordt, 2 *Petr.* II: 21.

Het staat vast, dat Jezus en de Apostelen den oorsprong hunner leere van eene Goddelijke openbaring afgeleid hebben. Doch nu is de vrage; hebben zij dit met regt gedaan? Hier komt vooreerst het een en ander in aanmerking, het geen den Goddelijken oorsprong hunner leere zeer waarschijnelijk maakt. Laat ons dit kortelijk nagaan.

Hoe kon zulk eene leere, als de Christelijke leere is, van zulke menschen, als Jezus en

en de Apostelen naar het uiterlijk aanzien waren, uitgedacht worden? Jezus zelf werd onder een volk geboren, dat ook nog te dien tijde vreemdeling was in kunsten en wetenschappen. Een ieder, die de geschiedenis van deszelfs godsdienstige begrippen kent, kent ook den lagen trap van beschaving, waarop deze natie, bij de verschijning van Jezus, stond. En hij had niet eens dat onderwijs, het welk den Rabbijnen althans eenigen schijn van geleerdheid gaf, genoten; maar was als een timmermans zoon, geheel en al buiten den kring der Letterkunde, opgevoed geworden. De Apostelen kennen wij uit de Euangeliën, als geheel ongeletterde menschen, met alle de volksvooroordeelen besmet, en tot den dood van hunnen Meester toe ongeschikt, om zijne leere te vatten, ik laat staan voortteplanten. Voor het overige waren zij menschen van gering aanzien, veracht bij de grooten hunnes volks, en althans voor het grootste deel ook niet uitstekende in natuurlijke schranderheid en scherpzinnigheid. Deze menschen evenwel brengen eene zoo verhevene en allezins voortreffelijke leere in de wereld. *Zij* verkondigen eene leere, waarin alle Gods deugden als in eene harmonie zamenstemmen, waarin aan alle 's menschen behoeften volkomen voldaan wordt.

Zij

Zij verkondigen eene leere, zoo als geene ſtervelingen er eene verkondigd hebben; eene leere, waarin de grootſte vernuften, een DE GROOT en BOERHAVE, een NEWTON en LEIBNITS, het helderſte licht, de heerlijkſte zamenſtemming, de vervulling van alle menſchelijke behoeften, en in hare deelen in waardigheid, ſchoonheid en goddelijkheid ontdekt en bewonderd hebben. De vijanden van het Christendom zelve komen in de erkentenis van de uitmuntendheid van een gewigtig gedeelte der Christelijke leere met ons overeen. ROUSSEAU en andere bezadigde Naturalisten en Deïsten hebben er zich zeer rondborſtig over verklaard. EBERHARD, die den bovennatuurlijken oorſprong der Christelijke leere zoo heftig heeft beſtreden, noemt het Christendom eene vereeniging van al het ſchoone en goede onder de Oosterlingen en Grieken. Vele andere hierin met hem overeenſtemmende Geleerden in Duitschland vinden hetzelve zoo boven alle Godsdiensten verheven, dat zij in deszelfs verſpreiding op aarde een bijzonder beſtuur der Voorzienigheid erkennen. Alleenlijk verſchillen zij van ons in de gevolgtrekking. Zij meenen, namelijk, dat Jezus en de Apostelen langs den weg van eigen nadenken tot de kennis dezer leere gekomen zijn. Ons komt dit denkbeeld

beeld ongerijmd voor. Wanneer men ons het bovenstaande toestaat, en geen bedaard onderzoeker zal het kunnen ontkennen; dan houden wij dit voor het besluit: *Zulk eene leere kan van zulke menschen, niet zonder Goddelijke openbaring, bedacht en verkondigd zijn.*

Nu neme men ook de karakters en deugden van Jezus en de Apostelen in oogenschouw. Nooit heeft de wereld zulk eene schole gezien. De Meester zelf is een volkomen model van de reinste, heiligste en volstandigste pligtsbetrachting. Huisselijke genoegens, rust en veiligheid, eer en aanzien, en wat verder door de meeste menschen op den hoogsten prijs gesteld wordt, dit alles offerde hij gaarne op, om zijne opgenomene taak te volbrengen. Dit noemde hij zijne spijze. Waarheid en deugd stonden hooger bij hem, dan de vriendschap der menschen en de goedkeuring zijner leerlingen. Schoon deze zich wel aan hem ergerden, of hem zelfs verlieten, hij week van zijnen weg geene schrede af. Onder dit alles gaf hij immer de ondubbelzinnigste bewijzen van de hartelijkste en uitgestrektste liefde voor God, en de menschen. Hoe algemeen ook de partijzucht onder zijne tijdgenooten ware, hij maakte geene uitzonderingen. Gelijk Hij geleerd

leerd had: *Bidt voor de genen, die u geweld aandoen*, zoo hooren wij ook hem zelven aan het kruis voor hun, die hem zoo medogenloos mishandelden, bidden: *Vader, vergeef het hun: want zij weten niet, wat zij doen. Luc.* XXIII: 34. verg. *Matth.* V: 44. Voorts heeft men nooit ééne wezenlijke vlek in hem kunnen aanwijzen. Integendeel zijne jongeren, die hem overal vergezelden, wien hij zoo menigmaal onverklaarbaar en ergerlijk geweest was, hebben van hem getuigd: *Dat hij geene zonde gekend heeft*, en *dat er geen bedrog in zijnen mond geweest is*, 1 *Petr.* II: 22. verg. 2 *Cor.* V: 21. *Hebr.* IV: 15. VII: 26. 1 *Petr.* I: 19.

De Apostelen hebben de voetstappen hunnes Heeren getrouw gedrukt. Zij hunkerden noch naar eer of aanzien onder de menschen, noch naar tijdelijke bezittingen: de voortplanting van het Euangelie was hun eenig doel. Ook hun ging de waarheid meer ter harte, dan de vriendschap der wereld. Wel verre van er zich op toe te leggen, om hunne fouten te verschoonen, of zich op de beste wijze te vertoonen, geven zij de onpartijdigste berichten van hun te voren gehouden gedrag in den vertrouwelijken omgang met Jezus. Zij verbergen hunne voormalige onnoozelheid en bevooroordeelde begrip-

grippen niet; verhalen het opregtelijk, hoe zij hunnen Meester dikwijls tegenspraken, en hem eindelijk, bij zijne gevangenneming, verlieten; hoe Petrus hem verloochende, en andere dergelijke dingen meer. Maar terwijl zij alles dus met de meeste getrouwheid opteekenen, leeren wij enkel hunne *zwakheden* kennen. Nergens treffen wij het minste spoor van eene eenige *grove hoofdondeugd* aan. Integendeel overal blinken hunne deugden uit; eerlijkheid en trouwe staan altijd op den voorgrond. Men heeft de taal van SOCRATES voor zijne regters bewonderd, en als het grootste bewijs van zijn voortreffelijk karakter aangeprezen. Maar is de vrijmoedige taal van Petrus, voor de vergadering zijner verhitste vijanden uitgesproken, van mindere waarde: *Men moet Gode meer gehoorzaam zijn, dan den menschen, Hand.* V: 29? Wie bewondert ook niet Paulus, als men hem, volgens de aanteekening van Lucas, *Hand.* XXIV: 25, den wuften Felix, voor wien hij te regt stond, over *geregtigheid en matigheid, en het toekomend oordeel* zoo hoort onderhouden, dat hem de gewaande ruste uit het hart week? In het kort, edelere karakters en deugden, dan die in Jezus en de Apostelen doorblinken, weet de geheele geschiedenis niet aantewijzen. Nu herinnere men zich

dat

dat diezelfde menfchen tevens de heerlijkfte leere verkondigden, en dat zij die leere aan Gods openbaring toekenden. Hoe? Is 't mogelijk, dat zij hierin de wereld zouden hebben willen bedriegen? of dat zij zelve door hunne eigene verbeelding zouden misleid zij? Zulke menfchen? Menfchen van zulke hoedanigheden, van zulke deugden? —

Letten wij hierbij ook nog op den voorfpoed, welken zij op hunne prediking hadden. Die was zonder voorbeeld. Wat de uitbreiding van het Euangelie zelve aangaat; wij willen het niet ontveinzen; de voortplanting van het *Islamismus* ftaat in fnelheid daar mede gelijk; doch door die vergelijking wordt het wonderbare in geenen deele verminderd. MUHAMMED breidde zijne leere uit door het geluk zijner wapenen: het Euangelie daarentegen wierd door geene dwangmiddelen hoe ook genaamd aangenomen; en bemeesterde van zelfs de harten der menfchen, en veroverde die alleen langs den weg van redelijke en zachte overtuiging. Eerampten en tijdelijke voordeelen haalden de menigte tot de belijdenis van den *Coran* over; maar om Jezus hulde te doen en Hem getrouw te blijven, moest men zich de grievendfte, de ijsfelijkfte ftrafoefeningen en wreedfte folteringen getroosten. De vergoeding,

K wel-

welke daar voor werd toegezegd, bepaalde zich bij het verwijderd uitzigt op de toekomende wereld. Voorts was deze leere volstrekt niet geschikt naar den bedorvenen smaak der menschen. Zij veroordeelde de heerschende ongeregeldheden dier eeuwe, en liet niet ééne zwakheid toe. Zij predikte eene volkomene onderwerping aan God en verloochening van zich zelven. De leere van MUHAMMED integendeel vierde aan meer dan ééne buitensporigheid den vrijen teugel, liet vele zwakheden toe, en was geheel listig uitgedacht, om met welgevallen door een bedorven menschdom omhelsd te worden. Het blijft dan immer wonderbaar, dat het Christendom binnen drie eeuwen door vele millioenen menschen uit allerlei standen aangenomen, en in Europa, Azia en Afrika gevestigd is geworden. En hoe verbazend groot waren de zegeningen, welke daardoor aan het menschdom zijn te beurt gevallen. Van tijd tot tijd zijn door den invloed van het Euangelie de schandelijkste gebruiken afgeschaft, de verderfelijkste zeden verbannen. Men denke aan den Afgodsdienst, vooral in Europa, aan de schouwspelen, den kindermoord, het te vondeling leggen, waarzeggerijen, priesterbedrog, slavernij en wat dies meer is. Kunsten en wetenschappen hebben in het Chris-

ten-

tendom eene ſterkte verkregen, die haar bewaard heeft, van in de vierde en volgende eeuwen na Christus geboorte door den allesvernielenden ſtroom der barbaarschheid geheel verzwolgen te worden, van waar zij ook, in later tijd, op nieuw zijn uitgegaan, om de wereld tot op onzen tijd toe te verlichten, en haren weldadigen invloed wijd en zijd te verſpreiden. De Christelijke beſchaving heeft in allerlei landen, en ook in ons vaderland, de treffendſte inrigtingen meer en meer daargeſteld. Hoe vele weezen, weduwen en ſtokouden, hoe vele naakten, blinden en ſtommen, hebben niet hunne redding en inſtandhouding aan den invloed van het Euangelie op de harten der menſchen te danken. Voeg daarbij de invoering der ſcholen, en vooral ook van de openbare en gemeenſchappelijke Godsdienstoeffeningen, die wij wel onder de grootſte en algemeenſte zegeningen van het Euangelie voor het menſchelijk geſlacht mogen tellen. Ik wil nog maar alleen de aandacht vestigen op zoo vele allerheerlijkſte vruchten, die alle ware Christenen, door alle eeuwen heen, van hun geloof en van hunne hope, van den zin, die in hun woont, en van de gevoelens, die hen bezielen, ſedert de eerſte verkondiging der Christelijke leere, hebben mogen inoogſten. Wat komt hierbij in vergelijking? En dit alles duurt nog

 im-

immer voort. Het Christendom blijft, niettegenstaande alle onophoudelijk herhaalde aanvallen, nog steeds het rustpunt van 's menschen gemoed, steeds de fakkel voor den verdwaalden, steeds de noordstar voor hun, die uit deze zee des levens naar de haven der eeuwigheid oversteken. Ik moet mij bedwingen hierover niet verder uittewijden; wie ontdekt ook hier niet iets Goddelijks? Waarlijk de verklaring van Jezus en de Apostelen mag niet verworpen worden. Eene zoodanige leere als de hunne, door zulke onvergelijkelijke Leeraars verkondigd, kan niet anders dan van God wezen.

Alle uitvlugten, die men hier nog altijd zou kunnen maken, moeten geheel wegvallen, wanneer men verder let op de wonderen en voorzeggingen, waarmede alles bekrachtigd is. Deze maken den Goddelijken oorsprong der Christelijke leere ontwijfelbaar.

Voorzeggingen, dat is, duidelijke voorspellingen van toevallige gebeurtenissen, aan welke de uitkomst volkomen heeft beantwoord, vinden wij eene enkele reize gedaan door de Apostelen en andere heilige mannen, *Hand.* V: 9. XI: 28. XX: 22, 23, 29, 30, XXI: 10, 11. 2 *Petr.* III: 3. vv. *Rom.* XI: 25, 26 en elders. Doch van dat belang zijn zij niet, dat zij veel opmerk-

zaam-

zaamheid na zich getrokken hebben. Grootendeels zijn het ook *algemeene* voorzeggingen, welker vervulling in die van het geen Jezus voorzegd heeft reeds ligt opgesloten. De Apostelen moesten zich ook wel tot het algemeene uitstrekken. Hunne eigene lotgevallen wekten zoodanige belangstelling niet, als die van Jezus. Jeruzalems verwoesting was reeds door den Heere verkondigd. Wat zouden zij nu verder mededeelen? Wij bepalen ons dan bij de voorzeggingen van Jezus zelven, en, om niet te veel om te halen, alleen bij die van zijn eigen lot. Jezus heeft voorspeld, dat hij aan het kruis zou sterven, en ten derden dage weder opstaan, *Matth.* XVI: 21. *Marc.* VIII: 31. *Luc.* IX: 22. *Matth.* XVII: 9. *Marc.* IX: 9. *Matth.* XVII: 22, 23. *Marc.* IX: 31. *Luc.* IX: 44. *Matth.* XX: 18, 19. *Marc.* X: 33, 34. *Luc.* XVIII: 31—33. *Matth.* XXVI: 2, en elders. De echtheid van deze voorzeggingen kan men te minder loochenen, daar zij gedurig herhaald zijn. Men vergelijke hier REINHARD's uitnemende *Dissertatie*, *De Christo*, *suam*, *dum viveret*, *resurrectionem praedicente*, in deszelfs *Opusc. Acad. vol.* II. Aan de vervulling dezer voorzeggingen kan men nu ook niet twijfelen. Dat Jezus aan het kruis gestorven, en vervolgens uit de dooden op-

 ge-

gestaan is, wordt in het Nieuwe Testament met zoo veel bewijs van waarheid verhaald, en door onderscheidene getuigenissen der Euangelisten en Apostelen zoo zeker gemaakt, als men ooit verlangen kan. De jongste pogingen zelfs, om de wereld wijs te maken, dat Jezus alleen in flaauwte gevallen, en daarvan bekomen is, hebben ook aan voorname Geneesheeren, zoo als RENSING en de beide GRUNERS de schoonste aanleiding gegeven, om ons in de waarheid nog meer te bevestigen. Nemen wij alleen de *kruisstraf* in aanmerking; bij geene menschelijke doorzigtigheid was het te voorzien, door geen bloot mensch kon het vooraf als eene zekere zaak voorspeld worden, dat Jezus deze straf na zoo velerlei folteringen, welke hij mede in de bijzonderheden stellig voorzeide, op het aanstaande Paaschfeest te Jerusalem zou aangedaan worden.

Even eens is het met de *wonderen* gelegen: welke beschrijving men van deze ook verkieze, men verstaat er toch altijd zulke daden door, die de krachten van hem, die 't wonder verricht, te boven gingen. Ik wil ook hier slechts enkele proeven aanhalen, kunnende men verder met de werken van TEYLER'S *Godgeleerd Genootschap*, XV Deel, die van het *Haagsche Genootschap* voor het

jaar

jaar 1800, en andere geſchriften te rade gaan. Men neme derhalve het verhaal, *Hand.* III. Daar lezen wij eenvoudig, dat een man, die van zijne geboorte kreupel, en dagelijks naar de tempelpoort, tot inzameling van aalmoeſen, wierd gedragen, op het zeggen van Petrus: *In den naam van Jezus Christus, den Nazarener, ſta op en wandel*, oogenblikkelijk het gebruik zijner voeten ontving, en ſpringende met de Apostelen in de tempelzalen omtrok. Het verhaal bevat alle inwendige blijken van echtheid en geloofwaardigheid. De genezing wierd door al het tegenwoordig zijnde volk erkend, ja ook, na gerigtelijk onderzoek, door den raad zelven. Zie *Hand.* III: 9. vv. IV: 14. vv. Langs een' natuurlijken weg kan nu zulks niet geſchied zijn, gelijk de proeven van natuurlijke verklaringen, die men in de laatſte jaren genomen heeft, klaarblijkelijk toonen. Dat men aan een Mythe, of verdicht verhaal, niet denken kan, is nog onlangs door den Heere PAREAU in de *Werken van* TEYLERS *Godg. Gen.* XXV Deel, voldoende bewezen. Er blijft dan niet anders over, dan dat men een wonderwerk erkenne, door Petrus aan dezen ongelukkigen verrigt. Dezelfde redenering geldt van de overige berigten des N. T., waarin de Apostelen, en ook Jezus zelf, gezegd worden wonderen gedaan te hebben. Men neme, bij

voorbeeld, nog de *genezing van den blindgeborenen*, *Joann.* IX. Ieder een zal moeten toegeven, dat daar van de genezing der blindheid zonder eenig toereikend middel gewaagd wordt, en men alleen aan een wonder denken kan, mits alles zoo gebeurd zij, als Joannes het heeft opgeteekend. Zoo wel de blindheid als de genezing is door het getuigenis der geburen en bekenden, door de ouders van den herſtelden, en door het onderzoek van 's Heilands hevigſte vijanden, buiten twijfel geſteld. Eene natuurlijke verklaring is volſtrekt onmogelijk. Eene Mythiſche uitlegging komt ook bij dezen Schrijver, en zijne wijze van verhalen, geenszins te pas. Alles heeft het inwendig kenmerk van waarheid. Wij lezen hier eene gebeurtenis, die volſtrekt niet anders dan door de buitengewone tusſchenkomst eener Goddelijke kracht kon daargeſteld worden.

Wij nemen het dan als bewezen aan; Jezus en de Apostelen hebben wonderen en voorzeggingen gedaan: en, wij durven er bij voegen, zij hebben die gedaan, om den Goddelijken oorſprong van hunne leere te bekrachtigen. Ten aanzien der voorzeggingen hoore men den Heiland zelven. Hij verkondigt zijnen jongeren bij Joannes, dat één hunner hem verraden zou, en nu laat hij (XIII: 19.) hierop volgen: *Van nu zegge ik het*

u

ulieden, eer het geschied is, op dat, wanneer het geschied zal zijn, gij gelooven moogt, dat ik het ben. Hij wil hier door te kennen geven, dat, wanneer het verraad van Judas zou volbragt zijn, en zij zich deze zijne voorzegging zouden herinneren, ook dit tot bevestiging en versterking van hun geloof, dat Hij de Mesſias was, zou ſtrekken. Men vergelijke het *Lexicon* van SCHLEUSNER, op het woord *εἰμί*. Men zou de voorzeggingen onder de wonderen kunnen ſtellen, en welligt wordt daarom over derzelver doel niet zoo dikwijls in het N. T. geſproken, dan over dat der wonderen in het algemeen. Van hier, dat Jezus en de Apostelen deze als voldoende bewijzen voor de Goddelijkheid hunner leere wilden aangezien hebben. *Zeer* duidelijk zijn daaromtrent verſcheidene uitſpraken in de Apostoliſche Brieven, bij voorbeeld, *Rom.* I: 4. XV: 18, 19. *Hebr.* II: 3, 4. Petrus redeneert op dien grond over de boven aangehaalde genezing des kreupelen, *Hand.* III. vv., en beſluit daaruit tot de waarheid der verheerlijking van Jezus, en tot deze allergewigtigſte leere: De *zaligheid is in geen' anderen.* Zeer bekend en ieder in het oog loopend zijn de verklaringen van Jezus. Toen de gezanten van Joannes den Dooper kwamen om te vernemen, of hij de Mesſias

 ware,

ware, was hij juist bezig met wonderen te verrichten, en nu deed Hij daarop, als op een der voornaamste bewijzen, dat Hij waarlijk de Messias was, de aandacht gevestigd zijn: *Gaat heen, en verkondigt Joannes, het geen gij ziet en hoort. De blinden worden ziende, de kreupelen wandelen, de melaatschen worden gereinigd, en de dooven hooren, en de dooden worden opgewekt, Matth.* XI: 2—5. *Ik heb*, zegt hij, bij eene andere gelegenheid, *een getuigenis meerder dan dat van Joannes, want de werken, die mij de Vader gegeven heeft te volbrengen, dezelve werken, die ik doe, getuigen van mij, dat mij de Vader gezonden heeft, Joann.* V: 36. Dat hij daar door zijne *werken* het doen van *wonderen* verstaat, blijkt reeds daaruit, dat hij vervolgens, bij deze zelfde gelegenheid, zijne waardigheid boven die van den Dooper verheft, van wien het opmerkelijk is, dat hij, hoewel door Jezus zoo hoog geroemd boven alle Profeten, echter nooit wonderen verrigt heeft. Het zou ons, zoo wij hierover hier mogten uitweiden, niet moeilijk vallen te bewijzen, dat men overal, waar de Zaligmaker bij Joannes het woord *werken*, ἔργα, in het meervoud gebruikt, er zijne *wonderen* hier door moet verstaan. En is het dan niet onwedersprekelijk, dat hij uit

uit deze het bewijs ontleent voor de Goddelijkheid zijner zending? Geleerde mannen hebben dit wel eens ontkend, maar men is ook daar van in de laatste jaren begonnen terug te komen. Zie, bij voorbeeld, STÄUDLINS *Lehrbuch der Dogmatik und Dogmengeschichte*, 3 Ausg. bl. 157, 158. En nu moet men dan ook niet langer vragen, of wel in wonderen en voorzeggingen waarlijk zoodanig bewijs ligt. Wij althans weten niets, dat gemakkelijker is te beantwoorden; ja wij houden deze voor het allersterkste, voor het meest beslissende bewijs. Wij hangen ons zegel aan de redenering van den blindgeborenen, *Joann.* IX: 31. *Wij weten, dat God de zondaars niet hoort*, dat is, *leugenaars en bedriegers zal God zulke een buitengemeen vermogen niet vergunnen.* Zulke tusschenkomsten, als wij in wonderen en voorzeggingen door de Godheid zien daarstellen, konden niet anders dan ter bevestiging der waarheid dienen. Eene leere door zulke mannen, als Jezus en de Apostelen waren, ingevoerd, en die in zich zelve zoo veel Goddelijks heeft, en zich zoo heerlijk vertoont in de verbazendste uitwerkingen, en bovendien van wonderen en voorzeggingen vergezeld ging, heeft ongetwijfeld eenen Goddelijken, een' bovennatuurlijken oorsprong.

Wa-

Waren dan Jezus en de Apostelen verkondigers eener Goddelijke leere, hier uit volgt van zelve, dat hun verklaarde wil het onbetwistbaar kenmerk is, welke leerſtellingen en voorſchriften wij als perſonelijk, tijdelijk en plaatſelijk, mogen aanmerken, en welke wij daarentegen als altijd geldende gelooven en betrachten moeten. *Zij* alleen hebben deswegens het regt om te beſlisſen, wat voor ſommigen geweest zij, en wat tot allen behoort; welke andere regters men mogt willen inroepen, zij zijn allen aan dwaling onderhevig. Jezus en de Apostelen integendeel zijn door de hemelſche verlichting, die hen beſtraalde, op eene hoogte geplaatst, van waar zij den omvang der leere juist overzien konden. Het ſtond aan hun te beoordeelen, wat tot het wezenlijke en onveranderlijke der Godsdienstleere behoorde. Van hun alleen kunnen wij het onderſcheid tusſchen 't geen daarin perſonelijk, tijdelijk en plaatſelijk was, en tusſchen 't geen altijd geldt, leeren.

DERDE DEEL.

Wederlegging van hun, die de altijd geldende leerſtellingen en voorſchriften van Jezus en de Apostelen langs andere wegen van de perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke, willen leeren onderſcheiden.

Hebben wij op goede gronden, zoo wij meenen, bewezen, dat de verklaarde wil van Jezus en de Apostelen de eenige toetſteen is, door welken perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke leerſtellingen en voorſchriften van zulken, die altijd gelden kunnen, onderſcheiden worden; wij zouden daarin kunnen berusten. Wij willen echter, tot bevestiging van het gezegde, ook nog aantoonen, dat andere door ſommige aangewezene hulpmiddelen, om hieromtrent tot zekerheid te geraken, geenszins de proef kunnen doorſtaan.

Vele zijn van oordeel, dat wij in de rede een' zekeren toetsſteen hebben, waardoor al het geen in het N. T. perſonelijk, tijdelijk en plaatſelijk, is, kan onderkend en van het geen altijd geldt, afgezonderd worden. Al wat

wat dan, hunnes oordeels, met de rede niet overeenkomstig is, moet onder het eerstgenoemde soort van leerstellingen en voorschriften gerangschikt, en van de eigenlijk gezegde Christenleere afgezonderd worden. Dat niet overeenkomstige met de rede kan op verschillende wijzen verstaan worden. Men kan er dat gene mede bedoelen, dat met de beginselen der rede geheel en al strijdig is, of dat gene, dat door de rede niet volkomen kan begrepen worden; of ook wel dat gene, waar voor de rede geene bewijzen kan bijbrengen. Hoe men het ook versta; de overeenkomst of strijdigheid met de rede kan geenszins de toetsteen zijn van het geen in de Godsdienstleere is voor alle tijden en voor alle menschen.

Letten wij vooreerst op de *onbepaaldheid* van het begrip, dat men aan het woord *rede* hechten moet. Twee dingen worden hier zeer dikwijls met elkander verward. Men kan zich daarbij of die algemeene waarheden voorstellen, waarin de meeste menschen over het geheel zamenstemmen, en die men ook wel beginselen der rede noemt, of ook de denkbeelden zelve, welke zich het wijsgeerig verstand, gelijk van andere zaken, zoo ook van God en den mensch vormt. Het spreekt van zelve, dat geen Christelijk voorschrift en geene leer-

leerstelling met de rede in den eerstgenoemden zin strijden kan. Wie zal dit niet erkennen? Maar wanneer men hier in een' toetssteen van het bijzondere en algemeene zoekt, vooronderstelt men reeds, dat er ook in het N. T. dingen voorkomen, welke tegen die eerste beginselen der rede aanloopen. En evenwel heeft men zulks nog nooit kunnen aanwijzen. De *leer van Vader, Zoon en H. Geest* is de eenige, waarop men zich met schijn van waarheid heeft beroepen. Maar het is ook niet meer dan schijn. Zij heeft toch in de daad niets gemeen met het ongerijmd begrip, het welk men er soms aan wil gehecht hebben, dat drie te gelijk en in dezelfde betrekking één zijn: eenige zoogenaamde *Tritheïsten* mogen zich zoo onbetamelijk uitgedrukt hebben. Wij laten dit geheel en al aan hunne verantwoording over. Door rede kan men hier dan niets anders verstaan, dan die denkbeelden zelve, welke zich het wijsgeerig verstand ook van God en den mensch vormt. Maar waar zal het heen, zoo men deze tot een' toetsteen der Godsdienstleere stellen wil? Hoe velerlei Theoriën zijn er van de vroegste tijden af, vooral in de laatste jaren, voortgebragt, aangenomen en vervolgens weder bestreden. Zal iets, om altijd geldend te zijn, moeten overeenstemmen met het geen

NEW-

NEWTON, WOLF, KANT, FICHTE, SCHELLING en andere geleerd hebben, of slechts door één hunner vastgesteld is? Hoe wijd loopen de vermaardste Wijsgeeren uit elkander! Uit welk een geheel onderscheiden oogpunt hebben zij het Christendom, die hetzelve kenden, beschouwd! Wiens rede moet dan nu gevolgd worden? Het geen de eene goedkeurt, verwerpt de andere, en dus blijft er altijd een onafgebroken strijd, wat men voor personelijk, tijdelijk en plaatselijk, en wat men integendeel voor algemeen geldend, te houden hebbe. Wenden wij het oog naar de grootste Kerkgenootschappen der Christenen. Zij mogen thans alle daarin overeenkomen, dat tot den Christelijken Godsdienst niets kan gerekend worden te behooren, het welk tegen de echte beginselen der rede strijdig is: maar welken invloed heeft dit op de afscheiding van het wezen der Christelijke leere van dat gene, dat alleen tot de eerste tijden behoort? Men denke alleen aan *het Godsdienstig vasten.* De Roomsch Katholijken, de Grieken en eenige Protestanten oordeelen hetzelve, en der menschheid waardig, en Gode welgevallig, en passen daarop eenige uitspraken van het N. T. toe, waarin zij een voorschrift voor alle tijden meenen te vinden. De meeste Protestanten

zijn

zijn van een tegenovergesteld gevoelen. Deze dan erkennen hier geen voorschrift, dan alleen voor den eersten tijd, gene onderwerpen er zich steeds met eerbied aan, als een altijd geldend gebod van Jezus en de Apostelen. Wat kan nu hier de zoogenaamde *Rede* beslissen? In de daad het begrip, dat men aan dit woord hechten moet, is en blijft altijd te onbepaald, dan dat men van zulk een' toetsteen zou kunnen gebruik maken.

Letten wij in de tweede plaats op de *begrensdheid der menschelijke rede*. Raadplegen wij onze eigene ondervinding. Hoewel men alles, wat KANT daar over heeft aangemerkt, niet moge goedkeuren, zal men echter niet ontkennen kunnen, dat hij genoeg gezegd heeft, om elken bezadigden onderzoeker, die op zich zelven behoorlijk let, de begrensdheid onzer rede te doen erkennen. Aan alle kanten vertoont zij hare zwakheid. Neem eens die hoofdwaarheid van allen redelijken Godsdienst, dat er niet meer dan *één Opperwezen* bestaat, en laat hier de rede de bewijzen aan de hand geven. Hoe kort reikt haar vermogen! Laat ons de edelste vernuften des menschelijken geslachts daarover hooren. Griekenlands en Romes oude Wijsgeeren mogen er getuigenis van geven; het is slechts weinigen hunner, met alle inspanning

van hunne geestvermogens, gelukt, zich tot het denkbeeld van één eenigen God te verheffen, die ook tot dit verheven denkbeeld meer door zeker soort van geloof, dan door beslissende redeneringen en gevolgtrekkingen geleid wierden. En wie is de wijsgeer, die naderhand, ook bij den hedendaagschen bloei der wetenschappen, een eenig onbetwistbaar bewijs voor deze groote waarheid heeft kunnen bijbrengen? Men herinnere zich, het gene ook onder ons over dit onderwerp door den beroemden WYTTENBACH en anderen, in de uitgegevene Verhandelingen van het Stolpiaansche Legaat, is in 't midden gebragt. Men late ook de bewijzen, welke de rede voor het bestaan eener Godheid oplevert, in alle derzelver kracht gelden; men zal het toch niet loochenen kunnen, dat er altijd zwarigheden overblijven, die de rede niet volkomen kan oplossen. Bleef niet de *Theodicée* tot dus verre het vraagstuk, in welks beantwoording de edelste vernuften slechts gebrekkig slaagden? En staat niet de rede nog altijd verlegen, als men haar twijfelingen voorwerpt over zoo vele verschijnselen, die zij niet in staat is te verklaren, als, bij voorbeeld, het aanzijn van vele onzinnigen? Waarom schemert het haar immer, zoo dra zij onderneemt, om het zedelijk kwaad

in

in de wereld met Gods deugden te vereffenen? — Doch ik wil niet meer vragen. De begrensdheid der rede is buiten tegenspraak. En hoe zal deze dan tot toetsteen der Godsdienstleere kunnen strekken? Zal zij het regt hebben, om te beslissen, welke leerstellingen en voorschriften des Nieuwen Testaments personelijk, tijdelijk en plaatselijk zijn, en welke tevens, in onderscheiding van deze, moeten gerekend worden voor alle eeuwen en voor alle menschen bestemd te zijn? Zij moge zich dit als Priesteres der Godheid aanmatigen en tot die hoogte verheffen, dat zij het wage om over de groote vrage: *Wat is waarheid?* voor Adams gansche nakroost uitspraak te doen; vroeg of laat tuimelt zij gewis in den nacht van onzekerheid neder. Zij is veel te kortzigtig, om overal waarheid van dwaling te onderscheiden, en dus noch in staat, noch bevoegd, om te beslissen, wat al of niet tot het wezen des Christendoms behoore.

Letten wij eindelijk op de *minderheid der rede in vergelijking der Openbaring.* Het geen wij boven tot bewijs van den Goddelijken oorsprong des Christendoms gezegd hebben, zal, vertrouwen wij, genoegzamen grond hebben, om er onze verdere redenering op te kunnen bouwen. Nemen wij dan

nu den Goddelijken oorſprong der Christelijke leere aan, dan verdwijnt voor dezelve alle de glans der rede, even gelijk de ſtarren voor het licht der zon. Gods oogmerken in het daarſtellen eener buitengewone openbaring kan niet anders geweest zijn, dan om dat gene te ontdekken en in het licht te ſtellen, waartoe de rede te kort ſchoot. Men zal voor het minſte toegeven, dat het Gode behaagd heeft de zwakheid der rede daardoor te gemoet te komen, of althans dingen te leeren, tot welker kennis het menschdom, aan zich zelve overgelaten zijnde, niet zoo vroeg en nooit zoo gemakkelijk zou gekomen zijn. En dit toont reeds de minderheid der rede aan. Doch eene openbaring, gelijk die, welke in de Heilige Schriften is vervat, heeft buiten twijfel hoogere en uitgeſtrektere bedoelingen; terwijl de Christelijke leere volgens Gods plan door alle tijdperken heen voortduren, en dus ten allen tijde het gebrek der rede vergoeden moet. Het geſchenk der Goddelijke openbaring moet dan ten oogmerke gehad hebben, om waarheden, welke door de rede nooit zouden gevonden zijn, en voorſchriften, welke zij nooit zou uitgedacht hebben, bekend te maken. Wij krijgen daardoor zekere kennis van dingen, welke door de rede altijd twijfelach-

achtig zouden gelaten zijn, en welke wij nogtans, om gelukkig te leven en te ſterven, behoorden te weten en te beoefenen. En vestigen wij dan met deze denkbeelden het oog op de ſchriften des N. T., dan komen ons daar in ontwijfelbaar zulke ontdekkingen voor. Om één voorbeeld te noemen; wij krijgen daaruit kennis van de toekomſtige algemeene *opſtanding der dooden.* Men heeft wel vele gewaagde uitleggingen van die plaatzen, waarin dit leerſtuk voorkomt, te berde gebragt, en alzoo beproefd, om het uit de gewijde Schriften te verdrijven; doch men bevindt hoe langer hoe meer, dat dit onbeſtaanbaar is, en komt allengs daarin overeen, dat Jezus en de Apostelen van eene werkelijke opſtanding der dooden geſproken hebben. Er blijft dan alleen over aantenemen, of dat zij zich hierin des tijds naar de heerſchende vooroordeelen des volks geſchikt hebben, of dat zij dit ſtuk, als een wezenlijk beſtanddeel der Godsdienstleere zelve, voorgedragen hebben. Zal nu de rede daarover beſlisſen? Wanneer de opſtanding der dooden aan haar ongerijmd voorkwam; zou zij daarom ongerijmd zijn moeten? En welke bedenkingen kan zij hier inbrengen, die niet met de uitſpraak van Jezus: *Gij verſtaat noch de Schriften, noch de magt van God,*

 be-

beantwoord worden? Aan den anderen kant is het boven haar bereik de noodwendigheid der opſtanding te bewijzen, en op goede gronden te beweren, dat het met Gods deugden niet zou ſtroken, indien de zielen der menſchen altijd alleen overbleven. Stellen wij dan vast, dat de inhoud der Goddelijke openbaring veel te hoog is, om aan de beoordeeling der rede onderworpen te worden, en dat deze derhalve geenszins de toetſteen zijn kan, van het gene wij in het onderwijs van Jezus en de Apostelen alleen voor wezenlijke Godsdienstleere aannemen en betrachten moeten.

Sommige hebben een' anderen weg ingeſlagen, om hieromtrent tot zekerheid te geraken. Men heeft, namelijk, eenige vooronderſtellingen opgeworpen, of eene verzameling gemaakt van regelen, welke tot toetſteen in dezen dienen zullen. Wel bezien zijnde, hebben zij ook daarin haren grondſlag, dat al wat met de rede niet overeenkomt, geenszins voor altijd geldend te houden zij. Konden wij vooronderſtellen, dat de uitmuntende Verhandeling van den geleerden J. H. LANG, in FLATTS *Magazin*, VII en VIII Stuk, in ieders handen ware, wij zouden alleen daarheen verwijzen. Men zal het echter niet ongepast oordeelen, ten gemeenen nutte, daaruit

uit het een en ander overtenemen, tot wederlegging van deze of gene vooronderſtellingen, voor zoo verre wij ze in den loop dezer Verhandeling niet reeds wederſproken hebben, doch met bijvoeging van 't gene wij verder zullen meenen ter zake te dienen.

Vooreerst noemen wij het eene willekeurige vooronderſtelling: *Dat men voor altijd geldend te houden hebbe, het gene door Jezus als geheel nieuw voorgedragen, en tegen de vervalschte Godsdienstleere van zijnen tijd overgeſteld is.* Dit vooronderſtelt vooreerst, dat Jezus en de Apostelen niets als wezenlijke Godsdienstleere hebben voorgedragen, het welk reeds in de oude Godsdienstleere was aangenomen. Men vooronderſtelt al verder, dat de geheele Godsdienstleere van dien tijd bedorven en verkeerd geweest is. Men neemt nog bovendien aan, dat Jezus en de Apostelen de wanbegrippen van hunnen tijd, nopens zeker leerſtuk of voorſchrift, hetwelk in de daad tot den Godsdienst behoorde, niet hebben kunnen verbeteren. Dit zijn alle willekeurige vooronderſtellingen. Immers wat de eerſte betreft; die vervalt ſpoedig, uit vergelijking van *Hand.* XVII: 26. met het algemeen gevoelen der Joden, van de oudſte tijden af, dat het geheele menschdom uit éénen ſtam is voortgekomen. Zij,

 die

die de rede tot toetsteen nemen, moeten zelve erkennen, dat hierin geene de minste zwarigheid gelegen is. En de taal van den Apostel, die hier tot *heidenen* spreekt, is te beslissend, om te loochenen, dat hij hier van eene leerstelling van den Godsdienst heeft willen gewag maken. De tweede vooronderstelling is niet minder willekeurig, daar bij dezelve al het gene in de schriften des Ouden Testaments Goddelijk gezag heeft, en daaruit door de latere Joden was overgenomen, zonder grond tegengesproken, en zonder gegronde reden zou moeten ontkend worden, dat de zekerste waarheden, als de *onsterfelijkheid der ziel*, door vele tijdgenooten van Jezus en de Apostelen waarlijk omhelsd zijn. De derde vooronderstelling is even willekeurig, en strijdt regelregt met de doorgaande handelwijze van deze heilige Mannen, en met de eigene betuiging van Jezus, *Matth.* V: 17. *Meent niet, dat ik gekomen ben, om de Wet of de Profeten te ontbinden. Ik ben niet gekomen, om die te ontbinden, maar te vervullen.* En hoe weinig deze regel zelfs het gevoelen van hun, die geene bovennatuurlijke ontdekkingen aannemen, begunstige, zal men weldra bemerken, als men slechts 1 *Cor.* XV: 51. vv. opslaat. Daar noemt de Apostel de toekomende verandering van

'smen-

's menſchen ligchaam eene *verborgenheid.* Hij verſtaat daardoor, gelijk wij boven zagen, iets, het welk God nu eerst den Corintheren door hem bekend maakte: en geen wonder, daar de Phariſeërs van de herrezene ligchamen zich zeer grove denkbeelden vormden. Dit is dan nu iets nieuws, tegen de vervalschte godsdienstleere overgeſteld. Maar zal men het daarom als wezenlijke Christenleere eerbiedigen? —

Een tweede willekeurige regel is deze: *Men heeft in het onderwijs van Jezus en de Apostelen geenszins voor altijd geldend te houden, het geen men geſchiedkundig kan bewijzen, uit den loop der lotgevallen van het Joodſche volk ontſtaan te zijn.* Hier immers treft men op nieuw twee vooronderſtellingen aan, welke beide ongegrond zijn. Vooreerst neemt men als bewezen aan, dat er in het onderwijs van Jezus en de Apostelen leerſtellingen of voorſchriften van dien aard gevonden worden; want anders kon men dezen regel achterwege gelaten hebben. Ik weet wel; men beroept zich op de *leere van den Mesſias, van de Engelen enz.* Maar men moet zich met bloote gisſingen vergenoegen, wanneer men uit de lotgevallen der Joden verklaren wil, hoe zij tot die begrippen gekomen zijn. Om niet

te uitvoerig te zijn, verwijzen wij, deels op de Verhandeling van den Hoogl. HERINGA, *Over de Engelen*, in de *Nieuwe Verhandel. van het Haagſche Genootſch.*, I Deel, deels op de onlangs uitgekomene *Verhandel. van* TEYLERS *Godgel. Genootſch.* XXVI Deel. De tweede vooronderſtelling, welke hier willekeurig wordt aangenomen, is deze, dat, al wat uit den loop der geſchiedenis van het Joodſche volk kan verklaard worden, niet behoort tot de blijvende Godsdienstleere. Er waren ongetwijfeld bij het eenige volk op aarde, het welk den eenigen waren God vereërde, nog twee wegen, langs welke het door zijne lotgevallen op nieuwe waarheden kon geleid worden. *Zij* konden, namelijk, dezelve of door eigen nadenken vinden, of ook door middel van Goddelijke openbaringen leeren kennen. En waarom zouden Jezus en de Apostelen zoodanige leerſtellingen en voorſchriften niet voor altijd aan hunnen Godsdienst hebben mogen verbinden?

Wij komen tot een' derden willekeurigen regel: *De beelden en inkleedingen, onder welke eene leerſtelling, uit hoofde van de geſteldheid der hoorders of lezers, moest worden voorgedragen, behoorden tot de behoeften der tijden; terwijl de leerſtelling zelve tot*

tot de blijvende en Christelijke Godsdienstleere behoort. Hoe zeer wij de waarheid van dit gestelde in het afgetrokkene beämen, vinden wij er geen' toetsteen in van het gene in de leerstellingen en voorschriften des Nieuwen Testaments personelijk, tijdelijk en plaatselijk is, en van het gene altijd geldend is. Genomen zelfs, dat er in het onderwijs van Jezus en de Apostelen zulke beelden en inkleedingen der wezenlijke Christenleere voorhanden zijn; wij vorderen door dezen regel, tot onderkenning van het een en ander, geene enkele schrede. Dat beelden, welke de gesteldheid der toenmalige lezers of hoorders vorderde, slechts zoo lang bruikbaar waren, als deze gesteldheid voortduurde; dit zal niemand betwisten. Maar zoodra wij nu het Nieuwe Testament inzien, en onderzoeken, wat wij daar voor zoodanige beelden en inkleedingen te houden hebben, laat deze regel ons verlegen staan, ten zij men daarbij al weder andere willekeurige vooronderstellingen te hulp neemt. Als men, bij voorbeeld, om den aangenomen regel op de leere van de *opstanding der dooden* toetepassen, vooronderstelt, dat deze voorstelling alleen eene inkleeding van de onsterfelijkheid der ziel bevat, en dan al verder vooronderstelt, dat zich de Joden geene *onsterfelijkheid* zonder *opstanding* verbeelden

den konden. Is dit eene bedachtzame wijze van handelen? Waarlijk het tegendeel kan veel eer bewezen worden; en waarom anders hebben Jezus en de Apostelen de onsterfelijkheid en opstanding meermalen duidelijk onderscheiden? Zie LANG, t. a. p. VII St. bl. 15. volgg.

Van geene hoogere waarde is deze vierde regel: *Wanneer eene leerstelling in beelden wordt uitgedrukt, die elkander tegenspreken, kan alles in zoodanige voordragt niet tot het wezenlijke des Christendoms behooren.* Wij erkennen gaarne, dat er in het N. T. wel eens beelden van geheel verschillenden en schijnstrijdigen aard omtrent dezelfde zaak gebruikt worden. Zoo wordt, bij voorbeeld, van de verblijfplaats der rampzaligen in het toekomende leven, nu eens het zinnebeeld van *vuur*, dan weder van eene *stikdonkere duisternis*, gebruikt. Maar wie heeft ooit geleerd, dat het tot het wezenlijke der Christenleere behoort, den staat der rampzaligen en de plaatsen des verderfs ons alleen onder zinnebeelden, en wel te gelijk onder het beeld van een brandend vuur en van eene stikdonkere duisternis, voor te stellen? De gegeven regel kan dan hier van geenen dienst zijn, en dat is dezelve nergens. Men verwart daarbij twee verschil-

len-

lende dingen, even als in den naast voorgaanden: te weten, hoe de Uitlegger, bij de verklaring des N. T., en hoe de Godgeleerde, in het bijeenzamelen der uitspraken van Jezus en de Apostelen, om er hun Godsdienstig leerstelsel uit op te maken, moet te werk gaan. De vrage, welke hier behoort onderzocht te worden, betreft alleen leerstellingen en voorschriften; en nu heeft men zich bepaald bij de uitdrukking derzelve in beelden; als of die de leere zelve uitmaakten. Doch genomen, dat hierin niets berispelijks ware; dan nog kunnen wij er geen toetsteen van het voor ons misbare en onmisbare in het onderwijs van Jezus en de Apostelen in vinden. Nog altijd blijft toch de vrage over, wat men voor beelden te houden hebbe? Bovendien wordt door dezen regel niet bepaald, wat eigenlijk blijvend zij, en wat kan en moete verworpen worden. En dit is juist het punt van verschil. Wanneer, bij voorbeeld, de Bijbel God en een *liefderijk Vader* noemt, en een *brandend vuur*, moeten wij nog andere hulpmiddelen hebben, om te weten, wat bij deze voorstellingen tot de Christenleere behoort, en dan zullen wij bevinden, dat deze beelden geenszins tegen elkander strijden, maar voegelijk in onderscheidene betrekkingen van

dat

dat Wezen gebruikt worden, aan het welk men zoo wel regtvaardigheid als goedheid moet toekennen.

Men voegt hier een' vijfden regel bij: *Alle tegenſtellingen, of uitſpraken van Jezus, waardoor hij, om zijne tegenſtrevers te wederleggen, het tegengeſtelde van hunne meening voordraagt, moet men voor plaatſelijk en tijdelijk houden.* Doch dit gaat even weinig door, als het voorgaande. Men moge den Bijbeluitlegger voorſchrijven, dat hij bij alle zulke tegenſtellingen naauwkeurig behoort te onderzoeken, wat het eigenlijk zij, het gene Jezus voordroeg. Deze zal dan uit zijne eigene woorden en wijze van redeneren wel weten optemaken, voor hoe verre het geſtelde tot die leeringen en voorſchriften behoort, die altijd en overal moeten geloofd en opgevolgd worden. Maar die geheele tegenſtelling voor tijdelijk en plaatſelijk te houden; dit is willekeurig en ongegrond. De Zaligmaker, bij voorbeeld, ſtelt *Matth.* V. zijn bevel: *Hebt uwe vijanden lief*, tegen het in zwang gaande voorſchrift van dien tijd: *Gij zult uwen naasten liefhebben, maar uwen vijand zult gij haten.* Zal dit daarom geen bevel voor alle tijden zijn? Dan vervalt ook het gene Paulus ſchreef, *Rom.* XII: 20, *Indien uw vijand hon-*

hongert, zoo ſpijzig hem: indien hem dorst; zoo geef hem te drinken. En, let wel op; zoo ſchreef Paulus *zonder tegenſtelling.* Wil men dus den geſtelden regel behouden; dan moet men bijkans aannemen, dat iets te gelijk altijd geldend en tijdelijk zijn kan.

Zie daar dan, Lezer, ook eenige willekeurige vooronderſtellingen, welke men hier tot toetſteen wil gebruikt hebben, kortelijk wederlegd. De overige zijn in den loop dezer Verhandeling ſtilzwijgende wederſproken geworden, of moeten nu in het derde ſtuk voorkomen.

Wij wilden daarin nog onze gedagten zeggen over die genen, die zich, ter onderſcheiding der perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke leerſtellingen en voorſchriften des N. T. van de altijd geldende, aan het oordeel van menſchen meenen te kunnen houden.

Toetſen wij vooreerst de vrage: *Of de uitſpraken der Kerkvaders ten dezen aanzien beſlisſend zijn kunnen.* Het gene de allereerſte Christenſchrijvers vastgeſteld hebben, is zeker voor ons geen regel van geloof: hoedanig gezag wij alleen aan de Schriften des ouden en nieuwen Verbonds toekennen; maar daar zij toch aan den leeftijd van Jezus en de Apostelen zeer nabij waren, zou het in de daad kunnen ſchijnen, dat hun

hun getuigenis voor ons het beste hulpmiddel zijn moet, om het wezenlijke van het niet wezenlijke te onderscheiden. Doch vooreerst missen wij die getuigen, welke voor ons van de meeste waarde zijn zouden, bijna geheel en al. Wij hebben geene zoodanige schriften van belang over, die de tweede helft der tweede eeuwe in oudheid te boven gaan; zoo men alleen den *Eersten Brief van Clemens den Romein*, en eenige andere kleine en nog altijd onzekere stukjes, uitzondert. Het is er bovendien zoo verre af, dat wij daaruit een volledig Christelijk leerstelsel zouden kunnen opmaken, dat wij er maar zeer weinige leerstellingen en voorschriften des Euangelies met genoegzame duidelijkheid en naauwkeurigheid in voorgesteld vinden. Latere geschriften kunnen tot het gezegde einde nog minder in aanmerking komen, om dat derzelver schrijvers veelal op uitleggingen van hunne voorgangers gebouwd hebben, en er zich van tijd tot tijd allerlei wanbegrippen in de Christenkerk indrongen. Men neme slechts de bekende werken van DALLAEUS, BARBEYRAC en andere in handen, en, al kan men hunne dikwijls overgedrevene berispingen der Kerkvaders niet goedkeuren, men zal het toch door hun bewezen vinden, dat de Kerkvaders de mannen niet zijn, op wel-

welken wij ons in dezen verlaten kunnen. Doorgaans zijn zij in de voordragt der leerſtellingen en voorſchriften oneenparig; uit vele plaatſen des N. T. leidt de een deze, de ander gene gevolgtrekking af, en men ontdekt bijkans zoo veel leerſtelſels, als er Kerkleeraars geweest zijn, die boven de groote menigte min of meer uitſtaken, of althans iets in geſchrift nalieten. Aan wien moet men zich dan houden? Niets ſtaat ons hier meer in den weg, dan hunne armhartige uitlegkunde, althans voor ORIGENES. En ook deze raakte in 't laatst van zijn leven dikwijls 't ſpoor bijſter. Vele redeneringen uit plaatſen der Heilige Schrift zijn niet gegrond op derzelver letterlijken zin, langs den weg van gezonde uitleggingsregelen nageſpoord en ontwikkeld, maar op allegoriſche ſpelingen, die vaak allerbuitenſporigst en ongerijmdst zijn. Voor een groot gedeelte uit het Heidendom in de Christenkerk overgekomen; en voorheen in de wijsgeerte van hunnen tijd onderwezen, droegen zij allerlei, meest Platoniſche, begrippen in den Godsdienst over. Door gemaakte verbindtenisſen met voormalige Joden namen zij al verder een aantal Rabbijnſche verdichtſelen over, waarmede zij het Euangelie poogden op te ſieren.

 Hier

Hier kwamen nog onderscheidene bijzondere meeningen bij, die zij zich door ongelukkig misverstand van vele leerstellingen vormden. Om nu aan dit alles een glimp te geven, vervielen zij tot het allegoriseren, 't gene zij, en van de Joden, en van de uitleggers der oude Godenleere, ontleend hadden. En het gene hier vooral verdient in aanmerking te komen; zij hielden zich doorgaans alleen met het Oude Testament, althans zeer spaarzaam met het Nieuwe bezig. Uit het een en ander blijkt, hoe weinig gezag hun getuigenis hebbe, wanneer het op het misbare en onmisbare in het Christendom aankomt. Doch al hadden de Kerkvaders een' beteren weg betreden; het bleef dan nog altijd bedenkelijk, om hunne uitspraak in dezen te volgen. Door hunne nabijheid aan den tijd van Jezus en de Apostelen kon immers wel eene leerstelling of voorschrift voor hunnen tijd geschikt zijn, het welk in onze dagen geen onderwerp van geloof en betrachting is.

Maar, zouden dan evenwel de uitspraken der *Conciliën* en *Synoden* in dezen niet meer beslissend wezen? Hier heeft men geen onderling verschil, geene onbekookte meening, maar wel beradene besluiten, door de bevoegste beoordeelaars van den Christelijken

Gods-

Godsdienst veelal eenſtemmig uitgebragt. Deze kan men dan, zoo 't ſchijnt, gerust volgen. Doch het zij eens zoo, dat de *Conciliën* en *Synoden* met elkander ſteeds overeengeſtemd hebben, en dat de beſluiten op dezelve altijd langs den regten weg zijn in de wereld gekomen; dan nog had men alleen het oordeel van feilbare menſchen, aan het welk het toch altijd onvoorzigtig zou zijn het zegel te hangen. Bovendien weet men, dat de tijden, waarin door de Kerkvergaderingen bepalingen nopens de leerſtellingen en voorſchriften des Euangelies gemaakt wierden, zelden gunſtig geweest zijn, om zich aan de zuivere waarheid te houden. De meeſte dier Vergaderingen toch zijn niet bijeen gekomen, dan nadat reeds de barbaarschheid in het Romeinſche Rijk was ingedrongen, en de overige zijn meestal kort na de Kerkhervorming gehouden, toen de nacht der middeneeuwen alle zijne nevelen nog niet had te ruggetrokken. Doch zulke redeneringen van voren behoeven wij niet. Alwie de bedoelde *Conciliën* en *Synoden* maar eenigzins van nabij kent, kent ook derzelver onbevoegdheid, om in dezen een' toetſteen van het misbare en onmisbare op te leveren. Vooreerst toch is het geſchiedkundig bewezen,

 dat

dat zij elkander zeer dikwijls ronduit hebben tegengesproken. Veelal veroordeelde eene latere vergadering, het gene eene vroegere goedgekeurd had. En het gene het meeste afdoet; men kwam veeltijds niet langs regte wegen tot die bepalingen, welke omtrent leerstellingen of voorschriften vastgesteld wierden. Doorgaans was het meer de geest van partijdigheid, die het een of ander gevoelen doordreef, dan die der billijkheid en liefde voor de waarheid. Wanneer dan de eene partij over de andere zegevierde, rekende men de zaak wel beslist en algemeen aangenomen te zijn. Ik zwijge van misdadige middelen, die men wel eens te voren had aangewend, om den boventoon te verkrijgen. Ik zwijge van de tusschenkomst der wereldlijke magt, die de stemmen meer dan eens door beloften en bedreigingen leidde. Ik zwijge daar van, dat in vergaderingen, waarin het gevoelen der talrijksten gevolgd wordt, wel wijze beraadslagingen kunnen daargesteld, ook wel de waarheid kan gehandhaafd worden, maar dat aan dezelve dan alleen de handhaving der waarheid kan toegekend worden, wanneer die reeds van elders bekend is. Doch waartoe zouden wij ons dieper begeven in eene stof, die

die uit de *Kerkelijke geschiedenissen* onbetwistbaar blijkt.

Het gezegde moge genoeg zijn ten bewijze, dat ook de *Conciliën* en *Synoden* geen toetsteen zijn kunnen, ter onderscheiding van leerstellingen en voorschriften, die personelijk, tijdelijk en plaatselijk zijn, van de zulke, welke voor altijd geldend zijn.

Beriep men zich mogelijk nog op *de eenstemmigheid der Christenen*; men zou ook hiermede niet vorderen. Men zou zich immers op iets beroepen, het welk niet bestaat. Nooit heeft er volkomene eenstemmigheid, ten aanzien van de leerstellingen en voorschriften des Christendoms, geheerscht, zelfs niet in die eeuwen, waarin bijna alles onder de magt van Rome bukte. Na de Hervorming mogen vele zich tot groote Kerkgenootschappen vereenigd hebben; er bleef altijd nog een groot getal andersdenkende over. En hoe is het in onze dagen? Hoe regelregt loopen thans niet de begrippen nopens de leere des Christendoms tegen elkander aan? En hoe ongepast is de overeenstemming, welke ten aanzien van sommige grondstellingen nog bestaat, om tot een' toetsteen van het misbare en onmisbare te verstrekken? Men ga alleen de bronnen na,

waar uit die veelal haren oorſprong heeft. Het kan niet geloochend worden, dat opvoeding, onderwijs, gezelſchap, beroepsbezigheden en andere dingen, de gevoelens der menſchen maar al te dikwijls naar het algemeen oordeel leiden. Ook dezulke, die met meer bedachtzaamheid te werk gaan, zelfs mannen, aan wier geleerdheid en doorzigt de bepaling van het onderſcheid tusſchen het perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke, en tusſchen het altijd geldende anders wel toevertrouwd kon ſchijnen, worden wel eens door deze en andere oorzaken op een ſtandpunt geplaatst, waar uit zij de Godsdienstleere beoordeelen, en dan naar die beoordeeling uitſpraak doen. Hoe weinig zal men dus, ik zal niet zeggen op het oordeel van den grooten hoop der Christenen, maar zelfs op dat der uitmuntendſten, bouwen kunnen? Men kan er de proeve van nemen, door zich te herinnnren, hoe algemeen ſommige gevoelens, welke thans weinig bijval vinden, voorheen omhelsd wierden. Zoo hield men, bij voorbeeld, vrij algemeen ſtaande, dat de burgerlijke wetten van Mozes nog op onze maatſchappijen toepasſelijk zijn. Men raadpleegde dezelve in allerlei omſtandigheden. Men velde zelfs doodsvonnisſen naar derzelver uitſpra-

ſpraken. Het heugt mij zeer wel ergens gelezen te hebben, dat toen *Peter de Groote* de Godgeleerden van zijn rijk gevraagd had, welke ſtraf zijn zoon, die tegen hem was opgeſtaan, volgens Goddelijke wetten verdiende, zij uit kracht der Mozaïſche verordeningen antwoordden, *den dood.* Ook de eenſtemmigheid der Christenheid is dan niet voldoende, om te beſlisſen, welke leerſtellingen en voorſchriften van Jezus en de Apostelen, ook nog in onze dagen, moeten geloofd en betracht worden.

BEANTWOORDING DER VRAGE:

Hoe kunnen wij den verklaarden wil van Jezus en de Apostelen leeren kennen?

Na in de vorige Verhandeling betoogd te hebben, dat wij alleen uit kracht van dezen verklaarden wil van Jezus en de Apostelen, perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke leerſtellingen en voorſchriften onderſcheiden kunnen van zoodanige, die door alle tijden heen gelden moeten; komt de vrage bij ons van zelve op: *Hoe kunnen wij dien verklaarden wil leeren kennen?* Wij mogen hierop antwoorden: *Door middel van eene gezonde Uitlegkunde.* Maar wie weet niet, welk eene onzekerheid er ten aanzien van menige bijbelplaats, door de verſchillende, dikwijls regt tegenſtrijdige, verklaringen heerſche? Wie weet niet, hoe door velen eigenlijk en naar de letter begrepen worde, hetgene door anderen als beeld en inkleeding aangezien wordt? Zoo ontſtaan er uit dit antwoord weder onderſcheidene vragen, die hieromtrent in aanmerking verdienen genomen te worden. De vijf volgende ſtel-

ſtellingen zullen, zoo wij vertrouwen, over deze ſtof wel eenig licht verſpreiden, en mogen dan ook tot eene nieuwe *Bijdrage* dienen, om in de beoordeeling van het perſonelijke en plaatſelijke tot meerdere zekerheid te geraken.

1°. *Wat Jezus en de Apostelen als altijd geldend voorgeſteld hebben, moet, naar de regelen van het ſpraakgebruik, in het Nieuwe Testament gevonden worden.*

Men mag het hier voor uitgemaakt houden, dat, ter verklaring van de Schriften des Nieuwen Testaments, alleen de zoogenoemde *Hiſtoriſche* en *Grammatikale uitlegging* kan toegelaten worden, door welke onderzocht en bepaald wordt, wat de Schrijver zelf bij de woorden, waar van hij zich bediend heeft, gedacht en aan andere voorgedragen hebbe. Wij willen ons daarbij alleen bepalen, en achten het onnoodig te dezer plaats iets te zeggen over *Myſtiſche*, *Typiſche* en andere zoogenaamde, van de *Hiſtoriſche en Grammatikale* verſchillende uitleggingen. Wij zullen, naar de behoefte van onzen tijd, in het vervolg nog wel iets over de *Allegoriſche*, en *Morele* uitlegging aanmerken.

Voor alle dingen moet hier dan vast ſtaan, dat men geenszins eigene of van elders ontleende begrippen in de gezegden van Jezus

 en

en de Apostelen mag inschuiven, maar dat men alles uit dezelve, door middel van uitlegkundige regelen, en door het getrouw gebruik van de tot verklaring vereischte hulpmiddelen, behoort afteleiden. Anders kent men aan de woorden beteekenissen toe, die zij of nergens, of niet in den Bijbel hebben, of althans in die plaatsen, waarover gehandeld wordt, onmogelijk hebben kunnen. Men zie dan wel toe, om bij de onbetwistbare beteekenissen der woorden geene andere te voegen, van welke, noch in de woorden zelve, noch in den zamenhang, eenig spoor te bemerken is. Ook verberge men het niet, dat, hoezeer men over het geheel de Schriften des N. T. onbevooroordeeld, en met verwijdering, zoo van alle eigene meeningen, als van alle ontijdige geleerdheid, lezen mag, de *gemakkelijkste* zin evenwel niet altijd de *regte* is, maar integendeel niet zelden eene andere, die, naar de regels der kunst, en met behoorlijk gebruik van gepaste hulpmiddelen, nagespoord wordt, dient voorgetrokken te worden. Echter helpen de beste regelen weinig of niets, wanneer men dezelve niet voorzigtig en juist weet te gebruiken. Somwijlen komen er zelfs zoo vele botzingen bij de uitlegregels voor, dat ten laatsten alles van de bekwaamheid des uitleggers

schijnt

schijnt af te hangen. Kan deze door onvermoeide vlijt niet tot in de kleinste bijzonderheden doordringen; is hij aan dit onderzoek van kleinigheden niet gewend; heeft hij door lange oefening geenen uitlegkundigen smaak verkregen; dan zal hij zelfs in de ligtste dingen mistasten.

Tot de regte verklaring der woorden en spreekwijzen, moet men zich niet alleen van de zoogenaamde *Etymologie* en *Analogie*, (de kennis van derzelver oorspronkelijke beteekenissen, van het taaleigen naar vaste regels, en het daar van dikwijls afwijkend spraakgebruik,) bedienen, maar ook het voorbeeld en de te regtwijzing van geleerde mannen, die oude Schrijvers hebben leeren behandelen, zich ten nutte maken. Bij woorden, die meer dan ééne betekenis hebben, (πολύσημα en *Synonyma*), moet inzonderheid de zamenhang, benevens de gelijkluidende plaatsen, en de verklaringen, die menigmaal de Schrijver zelf geeft, te raad getogen worden. Grondige kennis der Hebreeuwsche taal is hier even zeer noodig, als die van 't Grieksch. Inzonderheid moet men de zoogenoemde *Hellenistische* manier van spreken grondig verstaan. De vergelijking der Schriften van Josephus brengt somtijds tot de regte uitlegging veel meer toe, dan an-

andere schrijvers, die echter nu en dan eenig
licht geven. Doorgaans echter zal men
met het beste gevolg, de Schriften des Ou-
den Verbonds, en wel inzonderheid de *Ale-
xandrynsche* en andere *Grieksche Vertalin-
gen* derzelve, alsmede de zoogenaamde *Apo-
cryphe* Schriften, en dergelijke, om meer-
dere overeenstemming der tale, te hulp nemen.

Bovendien heeft gewis elk Schrijver des
N. T. in zijnen stijl iets eigendommelijks,
het welk men door vlijtige lezing van den-
zelven, door nasporing van den zamenhang,
en door vergelijking van gelijkluidende plaat-
sen, kan leeren kennen. Hiertoe behoort,
bij voorbeeld, dat deze Schrijvers dezelfde
woorden en uitdrukkingen niet overal in de-
zelfde uitgestrektheid, maar dikwijls in een
zeer bepaalden zin opvatten: zoo als dit
met de woorden πίστις, μετάνοια, βασιλεία
τοῦ θεοῦ, (*geloof*, *bekeering*, *Gods Konink-
rijk*), niet zelden plaats heeft. Ook hier moe-
ten de zamenhang, en de eigene verklaring
der Schrijvers beslissen. Hetzelfde geldt in
die gevallen, waarin een Schrijver eene an-
dere beteekenis aanneemt, dan hij anders ge-
woon is te volgen. Niettemin kunnen wij, na
aftrekking van alles, wat ieder Schrijver,
uit hoofde van zijne opvoeding, onderwijs,
karakter en omgang, eigendommelijks heeft,
ge-

erust vastſtellen, dat Jezus en de Apostelen *ene gemeene godsdienſtige ſpraak* gehad heb- en. En daarvan zijn verſcheidene bronnen an te wijzen. Inzonderheid vorderde het e aard van het nieuwe Godsdienſtige on- errigt, dat ſommige anders bekende woor- en nieuwe beteekenisſen verkregen, waar an men de woorden, πνεῦμα, ἐυαγγέλιον, αλιγγενεσία, νόμος, ἔργα, (*geest*, *Euan- elie*, *wedergeboorte*, *wet*, *werken*,) tot oorbeelden kan bijbrengen.

Aanmerk. Het gene hier nopens de uit- legkunde gezegd wordt, is gegrond op het gene nader betoogd wordt in de bekende werken van ERNESTI, MO- RUS, SEILER, BECK, KEIL, JAHN en anderen.

°. *Wat Jezus en de Apostelen als altijd gel- dend voorgeſteld hebben, moet geen beeld of inkleeding, maar de leere zelve wezen.*

Het menigvuldig gebruik van *Beelden* en *iguren* door Jezus en de Apostelen laat ich, te gelijk met den *Nadruk* en het *Menschvormige* in vele gezegden, best be- rijpelijk maken uit de armoede der taal, n vergelijking van de grootte en verheven- eid der zaken, welke er door uitgedrukt

moes-

moesten worden. Men treft dezelve nie blootelijk aan in enkele gezegden of woorden, maar dikwijls zijn zij door eene gansche reeks van stellingen heen voortgezet waartoe de *Allegorien* en *Parabelen* behooren. Hoewel nu ons bestek verbiedt, om van alle deze *Beelden* en *Figuren* te handelen, en zulks ook overbodig zijn zou wijl men daar over in onderscheidene opzettelijk daartoe vervaardigde schriften het noodig onderrigt kan bekomen, zullen echter eenige algemeene aanmerkingen, ter onderscheiding der Bijbelsche inkleeding van de leere zelve, hier geene verkeerde plaats vinden.

Niet zelden beslist reeds het *gezond verstand*, of *de natuurlijke uitlegkundige smaak*, of zekere woorden en uitdrukkingen eigenlijk, dan wel oneigenlijk moeten genomen worden. De uitdrukking, namelijk, kan van dien aard zijn, dat de *natuur der zake* de eigenlijke beteekenis niet toelaat. Men denke, bij voorbeeld, slechts aan de uitdrukkingen: *God zien*, *aan de regtehand van God zitten*, enz. Buiten dien geeft ook gemeenlijk de *zamenhang*, of het *oogmerk* van een gezegde, of ook de daarbij gevoegde *verklaring* van den Schrijver zelven, aan het gezond menschenverstand de beslissing aan de hand. Men neme, bij voorbeeld, *Matth.* V:

29,

29, waar de zamenhang, (*vers* 28) leert, dat van het *uitrooijen der begeerten*, en niet van het eigenlijk uitrukken des oogs en afhouwen der hand gesproken wordt. De eigenlijke opvatting zou dus openbaar tegen het oogmerk der uitdrukking aanloopen. Zoo kan men ook, ten aanzien der spreekwijzen: *Dood zijn in zonden en misdaden, als kinderen des toorns wandelen, der zonde afsterven* enz. *Eph.* II: 1. vv. verg. VI: 14. vv. uit den ganschen zamenhang, waarin zij voorkomen, genoeg opmaken, hoe zij moeten begrepen worden. Bij *Joann.* H. V: 21, heeft men aan eene *eigenlijke opwekking der dooden* te denken, niet alleen wegens de verbinding derzelve met het *oordeel*, *vers* 22; maar ook wijl van dooden gesproken wordt, die *in de graven zouden zijn*, *vers* 28. Anders is het gelegen met de uitdrukking: *Waak op, gij die slaapt, en sta op uit de dooden*, *Eph.* V: 14, waar het geheele verband ons liever aan eene oneigenlijke opstanding uit de dooden, dan aan *zedelijke verbetering*, doet denken.

In gevallen, waarin de zamenhang zoo wel eene oneigenlijke, als eene eigenlijke verklaring toelaat, moet men tot het *eigendommelijk spraakgebruik des N. T.*, *den inhoud der Christenleere zelve*, *en den zamen-*

hang

hang van derzelver bijzondere leerſtellingen; en tot de *vergelijking van andere duidelijke, en in den eenvoudigen leerſtijl uitgedrukte gezegden*, de toevlugt nemen. Men zal bezwaarlijk in geheel het N. T. eene beeldrijke uitdrukking vinden, die langs dezen weg niet uit den Bijbel zelven kan verklaard worden. Zoo laten zich, bij voorbeeld, de uitdrukkingen: *Vrede met God hebben*, (*Rom.* V; 1.), en *Door den dood van Christus met God verzoend worden* (*vers* 10.), uit het Bijbelsch ſpraakgebruik, en uit vergelijking van andere plaatſen, gemakkelijk verklaren. Van God door de zonden verwijderde en ſtrafwaardige zondaren worden voorgeſteld, als nu met God bevredigd, door den dood van Christus, door wiens wil zij tot God te rug gebragt, in zijne gunst herſteld en van alle verdiende ſtraffen ontſlagen zijn. Men verg. 2 *Cor.* V: 14. vv. 1 *Petr.* III: 18. 1 *Theſſ.* I: 10. Dat *Rom.* VII: 24. bij het *ligchaam dezes doods* geenszins aan het ſterfelijk ligchaam, de woonplaats der ziele; maar aan de *vleeſchelijke lusten* te denken is, blijkt uit vergelijking van *Col.* III: 5. *Doodt uwe leden, die op aarde zijn, hoererij*, enz. Het is met zulke plaatſen eveneens gelegen, als met dezulke, waar *oogen*, *ooren*, *handen*, en dergelijke van Gods eigenſchappen ver-

ſtaan

ſtaan moeten worden, om dat wij uit de duidelijke uitſpraken der heilige Schrift weten, dat wij ons den Allerhoogſten, den eenigen waren God, niet dan als een geestelijk en onzigtbaar, boven alle menſchelijke driften en aandoeningen verheven Wezen, mogen voorſtellen.

Somwijlen hebben *dezelfde oneigenlijke uitdrukkingen verſchillende beteekenisſen*, die evenwel aan elkander zoo verwand zijn; dat er bij dezelve iets gemeenſchappelijks moet ten gronde liggen. Zoo beteekent de uitdrukking *Kinderen Gods*, nu eens zulken, die gelijk God gezind zijn, (*Matth.* V: 45.); dan weder zoodanigen, wier gelukſtaat eenige gelijkheid aan den volzaligen God vertoont, (1 *Joann.* III: 1. Het hoofddenkbeeld is derhalve dat van *gelijkheid aan God.* Aan den anderen kant wordt dikwijls dezelfde zaak door onderſcheidene beelden voorgeſteld: in welk geval de bedoeling, die zij met elkander gemeen hebben, naauwkeurig moet uitgevorscht worden; wijl anders het eene beeld niet te gelijk met het andere zou kunnen beſtaan. Zoo wordt, bij voorbeeld, *de toeſtand der rampzaligen in de andere wereld*, nu eens door *knarſing der tanden in de buitenſte duisternis*, dan eens door *een ondragelijk verblijf*, *een onuitbluſchelijk vuur*,

uitgedrukt. Wij hebben reeds gezien, dat beide deze dingen niet te gelijk bestaan kunnen. Men blijve derhalve alleen bij het denkbeeld van *hevige smart*, het welk ook door *den worm, die niet sterft*, door den *tweeden dood*, en door andere gezegden wordt te kennen gegeven. Om nog een ander voorbeeld bij te brengen; de volstrekt noodige *zinsverandering* wordt door verscheidene beeldrijke woorden uitgedrukt, als *bekeering*, *wedergeboorte*, *vernieuwing*, enz.: zonder dat daar door onderscheidene trappen in deze zinsverandering aangeduid worden. *De verbetering des zondaars in het gemeen* wordt er alleen door beteekend. Het regt verstand van het eene beeld baant ook dikwijls den weg, om gelijke, of op dezelfde zaak betrekking hebbende, beelden te vatten. Het is, bij voorbeeld, vrij duidelijk, dat de uitdrukking: *Wij zullen woning bij hem maken*, *Joann.* XIV: 23., zoo veel zegt, als: *Wij zullen hem nader onderwijzen en verlichten* (zie *vers* 22 en 25. Hieruit mag men opmaken, dat eene dergelijke spreekwijze: *In Christus blijven* (XV: 4.), niets anders beduidt, dan *zich volstandig aan de leere van Christus houden.*

Voegen wij hier een' regel bij, die tot alle beeldrijke uitdrukkingen betrekking heeft: de-

dezen namelijk, *dat men geen beeld buiten het derde van vergelijking mag trekken.* Men pasfe denzelven inzonderheid toe op de parabelen of gelijkenisfen van Jezus. Ziet men het hoofddenkbeeld, het welk door het verdicht verhaal wordt aangeduid, voorbij, en blijft men dan in het woordelijk verhaal hangen, dan zal men noch den bedoelden zin, noch de leere, welke er in ligt, behoorlijk verftaan, wijl de fpreker bij elke beeldrijke uitdrukking iets anders, dan het beeld letterlijk uitdrukt, moet bedoeld hebben. Zelfs dan, wanneer het beeld eenig wanbegrip in zich mogt fchijnen te bevatten, kan het daar door aangeduide denkbeeld evenwel waar en gegrond zijn. Men herinnere zich menige fpreekwoordelijke en Hyperbolifche uitdrukkingen, die in de Heilige Schrift voorkomen. Voorts denke men aan de dwalingen, nopens het jongfte gerigt, waarvoor men zich, door dezen regel in het oog te houden, wel zou gehoed hebben.

3°. *Het gene Jezus en de Apostelen als altijd geldend voorgedragen hebben, moet*

op iets meer gegrond zijn, dan op bewijzen, die alleen voor derzelver toehoorders geschikt waren.

Jezus en de Apostelen spraken geenszins met wijsgeerige naauwkeurigheid, maar in de taal des gemeenen levens. Hieruit laat zich veel eigendommelijks in hunne voordragt verklaren: zoo als het menigvuldig gebruik van beeldrijke gezegden, uitlatingen, vergrootingen, enz., inzonderheid van zoogenoemde *argumenta ad hominem*, *bewijsredenen bepaaldelijk voor die genen, bij welken zij gebruikt worden*, in één woord van al 't gene wel overtuigend was voor de toenmalige lezers of hoorders, maar voor alle tijden niet voldoen kan.

Immers de bewijzen, van welke Jezus zich bediende, waren dikwijls geheel ingerigt naar den zinnelijken denktrant der Joden. Bij voorbeeld, wanneer Jezus, *Matth.* XI: 14, Joannes als den Elias voorstelt, van wien de Joden zich voorstelden, dat hij, om den weg voor den Messias te bereiden, op aarde zou te rugge komen, voegt hij er zelf bij: *Zoo gij het wilt aanemen.* Joannes, namelijk, was wel niet de *Elias*, die voormaals geleefd had, maar evenwel een, aan denzelven in geest en ijver gelijk, Profeet, op wien de

de bedoelde voorzeggingen der Heilige Schrift moesten toegepast worden. Tot een ander voorbeeld diene *Matth.* XVI: 1. Daar vordert Jezus van de Joden, dat zij uit de gebeurtenissen des tijds even zeer de aanwezigheid van den Messias zullen leeren kennen, als zij uit de luchtgesteldheid opmaakten, welk weder het den volgenden dag zijn zou. Hij laat hier het besluit, het welk men nopens het weder uit de lucht plagt te trekken, in zijne waarde, en bedient zich van hetzelve slechts als hulpmiddel, om de aandacht der toehoorders op de kenmerken van het Messiasrijk heen te leiden. Op eene zinnelijke wijze willende toonen, dat hij magt had op aarde om de zonde te vergeven, zeide hij, *Matth.* IX: 6. tot den geraakten: *Sta op, neem uw beddeken op, en ga naar uw huis.* Ook wierd hier, zoo als men, in de taal des gemeenen levens, wel gewoon was, iets verzwegen. De Heiland wilde, namelijk, dit te kennen geven: *wie magt tot het eene heeft*, (te weten, tot de genezing door een enkel woord), *die heeft ook magt tot het andere*, (dat is: om de zonden te vergeven). Doch dit laat hij zijne toehoorders bij zijne woorden denken. Zulke uitlatingen, gelijk die in de dagelijksche zamenleving menigvuldig voorkomen, treft men ook allerwegen

in het N. T. aan. Tot een voorbeeld diene alleen nog *Joann.* VIII: 16.; waar de Zaligmaker zegt: *Ik oordeele niemand*, te weten, *alzoo*, of *zoo als gijlieden*, (*οὕτως*); welke invulling door het geheele verband geboden wordt. Even eens is het bij Paulus, *Rom.* XII: 19, waar de Apostel leert, dat men het nemen van wraak *aan God* behoort over te laten.

Tot den populairen bewijstrant behooren al verder, (voornamelijk in de voordragt van Jezus), alle zulke bewijzen, die uit gebruikelijke *spreekwoorden* en *spreuken*, als uit erkende beginsels, afgeleid worden. Van deze bediende Jezus zich dikwijls liever, dan van algemeen geldende gronden, wanneer zij het in vruchtbaarheid, duidelijkheid, en kracht van overtuiging voor zijne tijdgenooten wonnen. Zoo zegt Jezus *Matth.* VII: 7. *Geeft het heilige den honden niet, en werpt uwe paarlen niet voor de zwijnen.* Het was hem hier geenszins te doen, om de Joden in hunne verachting jegens andere natiën te stijven, maar om den leerlingen wijze voorzigtigheid jegens de verachters van het Euangelie in te scherpen. In het bekende spreekwoord, *Matth.* XIX: 24. *Het is ligter, dat een kemel ga door het oog van een naald, dan dat een rijke in 't Koninkrijk*

rijk Gods inga, wordt geenszins geleerd, dat een rijke niet kan zalig worden, maar dat dit met de grootfte zwarigheid verknocht is. Bij *Marcus* wordt het duidelijk verklaard van zulke rijken, die op hunne tijdelijke goederen *vertrouwen*, *Marc.* X: 24. Alle zoodanige fpreekwoorden en fpreuken moeten dus veelal *met eenige bepaling* verftaan worden, om derzelver waren zin, en de kracht van bewijs, welke doorgaans uit den zamenhang, en uit vergelijking van andere plaatfen blijkbaar is, te ontdekken. Zonder zulk eene beperking, zou men dikwijls uit de gezegden van Jezus geheel ongepaste, ftrijdende leerftellingen en voorfchriften afleiden.

Men neme hier al verder dat foort van bewijzen in aanmerking, welke in *toefpelingen op de oude gefchiedenis der Israëliten*, of *aanhalingen des Ouden Testaments* vervat zijn. Men herinnere zich, bij voorbeeld, het gene JEZUS, *Matth.* XII: 3. vv., aan de Pharifeërs toevoegt, die hem de toelating van het plukken van airen op den Sabbath aan zijnen jongeren voorwierpen. Hij wijst hen, namelijk, op het gene David gedaan had, en het gene de Priesters nog gedurig op den Sabbath deden. Hoe zeer nu zulks geen altijd geldend bewijs zijn mogt;

voor 's Heilands tijdgenooten was het volkomen voldoende. Zoo komen ook in de schriften van Petrus, Judas, en vooral van Paulus, bewijzen voor, eenig en alleen daartoe aangevoerd, om indruk bij lezers van Joodsche afkomst te maken. Zoo als, bij voorbeeld, de allegorische redeneertrant over *Sara* en *Hagar*, *Gal.* IV: 21. vv. Hoe onverstaanbaar zij ook voor ongeoefende Christenen van onzen leeftijd zijn moge, en hoe weinig bewijskracht geleerden van onze dagen er in mogen vinden; zij was voor Joodsche ooren niet ongepast, en vond daar gereeden ingang. Ook is de geheele zaak, welke de Apostel daar verhandelt, door de wijsheid en den moed van dien Christenheld en zijne medearbeiders zoo overtuigend beslist, en zoo algemeen erkend, dat wij ons over zijne manier van bewijzen, door middel der allegorie, niet te beklagen hebben. En is het wonder, dat hij ten betoge van dingen, die men met der tijd van zelve zoude inzien, voornamelijk van zulke redenen heeft gebruik gemaakt, die den grond tot algemeene overtuiging konden leggen. Voor het overige zal de oplettende lezer door opmerkzaamheid op den zamenhang, en op hier en daar gegevene wenken, zoo wel als door onderlinge vergelijking van plaatsen,

de bewijzen wel van de waarheid zelve weten af te zonderen. Terwyl deze altijd geldend is, kunnen en moeten de bewijzen steeds naar de geschapenheid der toehoorders en omstandigheden zijn ingerigt, daar het voor een' wijzen leeraar pligt is, zoodanige te kiezen, die hij vermoeden kan, dat de verstaanbaarste en de krachtigste ter overtuiging zijn zullen. Zoo voeren Jezus en de Apostelen dikwijls plaatsen des O. T. in zulk een verband aan, waarin zij, neemt men derzelver waren zin in aanmerking, niet wel schijnen te passen. In zulke gevallen zouden wij grovelijk dwalen, met uit die toespelingen en aanhalingen de ware bedoeling der Schrijvers in de aangehaalde plaatzen te willen opmaken. Wij hebben alleen daarnaar te onderzoeken, welk denkbeeld Jezus en de Apostelen door de bijgebragte woorden uitgedrukt hebben.

In het algemeen mag men het wel als een tamelijk algemeenen regel aannemen, dat in gevallen, waarin het wezenlijke van eene leerstelling, ook zonder de voorkomende inkleeding, en zonder de gebruikte bewijzen, gekend en betoogd kan worden, de inkleding en manier van bewijzen slechts als tijdelijk moeten aangezien worden. Doch, daar wij dezen regel slechts als hulpmiddel beschou-

 wen,

wen, om den verklaarden wil van Jezus en de Apostelen te leeren kennen, konden wij er ons in de vorige Verhandeling niet van bedienen. Ook twijfelen wij, of dit wel zoo algemeen doorga. Men houde er nog bij onder het oog, dat het, bij gewone ſpreekwijzen, niet zoo zeer aankomt op de *Etymologiſche* of oorſpronkelijke beteekenis der woorden, zoo dezelve op eene valſche vooronderſtelling gegrond is, als wel op het ware begrip, het welk Jezus en de Apostelen er mede verbonden, en op de leerſtelling, tot wier voordragt zij zich van die ſpreekwijzen bediend hebben. Men denke aan de krankheid der *maanzuchtigen*, van welke vele Joden zich allerlei wonderlijke denkbeelden vormden.

4°. *Hetgene Jezus en de Apostelen als altijd geldend voorgedragen hebben, moet tot de zaak van den Godsdienst zelven behooren.*

Uit het bovenſtaande blijkt reeds, dat Jezus en de Apostelen zich door het gebruik van de taal des gemeenen levens, zoo als door de manier, waarop zij hunne leerſtellingen en voorſchriften bewezen en inkleedden, naar de bevatting hunner tijdgenooten geſchikt

ſchikt hebben, en in de *eerſte Verhandeling* zijn er menigvuldige voorbeelden van bijgebragt. Bovenal houde men in het oog, dat zij in zaken, die met den Godsdienst in geen onmiddelijk verband ſtonden, zich van de gewone uitdrukkingen der Joden bedienden; hoe zeer dezelve op eenig wanbegrip gegrond waren, Trouwens zij waren geenszins als hervormers in de Natuurkunde, Geneeskunst, Sterrekunde en andere wetenſchappen opgetreden. Zelfs alle godsdienſtige dwalingen konden zij niet op eenmaal bekampen en uitrooijen; maar zij moesten veel aan den tijd overlaten. Over menig verkeerd gebruik, over menig wanbegrip zwegen zij nog, wijl het nog geen tijd van ſpreken was, en er intusſchen andere meer nadeelige vooroordeelen en zeden te beſtrijden waren, Zoo kon Jezus, bij voorbeeld, de Samaritaanſche vrouw, *Joann.* IV, terwijl deze zich alleen op de Boeken van Moſes grondde, het Goddelijk gezag van de overige boeken des O. T. geleerd hebben. Geheel iets anders is het voorgeven, dat Jezus en de Apostelen ook zelve godsdienſtige dwalingen veroorzaakt, of zelfs wel bevestigd hebben: een voorgeven, het welk noch met de rondborſtigheid en opregtheid, waarmede zij wanbegrippen beſtreden, noch met de heilige verplig-

pligting van waarheidlievende leeraars overeenkomt. Er is in de laatste jaren door HAUFF, BEHN, HERINGA, VAN HEMERT, WINKLER, GASS en anderen, over dit onderwerp zoo veel geschreven, dat wij ons hier met weinige aanmerkingen kunnen vergenoegen.

In de eerste plaats kan men geenszins over de schikking naar dwaalbegrippen oordeelen, ten zij het eerst uitgemaakt zij, welke Godsdienstige meeningen toenmaals onder de Joden en onderscheidene Joodsche aanhangen heerschten, en in hoe verre deze meeningen verkeerd of bijgeloovig waren. Immers alle volksmeeningen kunnen niet terstond voor valsch en verkeerd verklaard worden. Integendeel konden er onder de in omloop zijnde denkbeelden ook zeer juiste wezen, die daarom door Jezus en de Apostelen behouden en bevestigd wierden. En wie, die den Goddelijken oorsprong van het O. T. met ons erkent, zal hier omtrent een oogenblik twijfelen?

In de volgende gevallen kan men aan geene schikking naar vooroordeelen denken; en dus ook geenszins aan leerstellingen of voorschriften, die slechts voor sommige personen, tijden en plaatsen dienen moesten. *Vooreerst*, wanneer de heilige Schrijvers in zaken van

Gods-

Godsdienst, in plaats van iets als de meening van anderen op te geven, uit eigen' naam spreken, en er geen de minste wenk van voorkomt, dat zij het uit toegevelijkheid voor anderen voordragen. *Ten tweede*, wanneer zij, het gene zij leeren, of als iets nieuws, of althans als iets, hetwelk nimmer op die wijze geleerd is, voordragen; of wanneer zij, het gene bereids door anderen gezegd is, uitdrukkelijk goedkeuren, verdedigen, en met andere leerstellingen of voorschriften verbinden. *Eindelijk* mag men geenszins aan eene bloote schikking naar vooroordeelen denken, wanneer zij eene leerstelling of voorschrift dikwijls, en wel voor onderscheidene lezers of hoorders, op onderscheide plaatsen, en in onderscheidene omstandigheden voordragen: wanneer zij zulk een leerstuk of voorschrift niet slechts bij gelegenheid aanroeren, maar bepaaldelijk en opzettelijk verkondigen, ook wel het tegendeel wederleggen, bewijzen bijbrengen, of beweegredenen tot deugd en troostgronden daar uit afleiden. Men ziet gemakkelijk in, hoe dit op velerlei leerstukken, zoo als de leere *van 's Heilands lijden en sterven tot vergeving der zonden*, *van de opwekking der dooden*, en andere kan toegepast worden. Doch wij kunnen hierin niet breeder uitweiden, en beroepen ons inzonder-

derheid op de *Verhandeling* van den Hoogl. HERINGA, *in de werken van dit Genootschap.*

5°. *Men kan in de Leere van Jezus en de Apostelen dit alleen voor altijd geldend houden, het gene, naar de regels der* GRAMMATIKALE *en* HISTORISCHE UITLEGGING, *er uit kan afgeleid worden.*

Hoe veel opzien de, door KANT voorgeslagene, zoogenaamde *Morele uitlegging* in de laatste jaren gemaakt hebbe, en hoe menigmalen dezelve reeds gebruikt, of liever gemisbruikt zij, om de stellige Christenleere uit de Heilige Schrift weg te verklaren; men komt huiden ten dage daarin overeen, dat zij geenszins bevoegd is, om de *Grammatikale* en *Historische* uitlegging te verdringen. Zij is in den grond niets anders, dan de *Allegorische* uitlegging, die in Alexandrie opgekomen, zich vervolgens heinde en verre verspreid heeft, en niet alleen door de Kerkvaders aangenomen is, maar ook naderhand van tijd tot tijd hare voorstanders heeft gevonden. Zij mag zich niet verder uitstrekken, dan tot de toepassing van het gene naar vaste uitlegregelen bewezen is door de heilige Schrijvers te zijn voorgedragen, en had liever, om misverstand

voor

voor te komen, den ouden naam van allegorische uitlegging moeten behouden. KANT zelf heeft dezelve nimmer de plaats der *Grammatikale* en *Historische* laten vervangen; en indien anders de beroemde Wijsgeer dit had willen doen, hij zou de geleerden van alle tijden tegen zich gehad hebben. In de zaak, die wij onder handen hebben, baat het derhalve ook niets te weten, welk eene toepasfing men van de eene of andere plaats maken kan. Het komt er alleen op aan, wat in dezelve waarlijk voorgedragen wordt, en zoodanig iets alleen kan voor eene altijdgeldende leerstelling of blijvend voorschrift aangenomen worden. Voorts willen wij het geenszins tegenspreken, dat de godsdienstleeraar nu en dan van de Morele uitlegging partij trekken kan. Wij gelooven veel eer, dat zij in zoodanig geval, wanneer hij, naar eene door Kerkelijk gezag ingevoerde gewoonte, over min gepaste teksten moet prediken, zijne eenige toevlugt is, om naar de behoeften zijner toehoorderen, nuttig en regt Christelijk te prediken. Doch ook dan moet de *Grammatikale* en *Historische* uitlegging nog altijd ten gronde gelegd, en 't geen men bij zoodanige gelegenheden, naar aanleiding van den tekst behandeld, uit andere plaatsen bevestigd worden.

BE-

BEKNOPT ONDERZOEK VAN EENIGE VOORSLAGEN TOT VEREENVOUDIGING VAN HET CHRISTELIJK LEERSTELSEL.

Al wie van de geſchiedenis der Godgeleerdheid, in de laatſte vijftig jaren, ſlechts eenige kennis heeft, kan er niet onkundig van zijn, langs hoe velerlei wegen het is beproefd geworden, om de Christenleere, te vereenvoudigen, gelijk men het noemt; door, namelijk, aan dezelve al het *ſtellige* (of *poſitive*) te ontnemen, en alzoo het Christendom aan den Natuurlijken Godsdienst te doen nabij komen, of daar mede geheel en al gelijk te ſtellen. Ging dit door, dan zouden vele grondleeringen en allergewigtigſte voorſchriften derzelver altijd geldend gezag verliezen. Geen wonder dus, dat men zich hier tegen met nadruk heeft verzet. Wij willen daaromtrent het een en ander, dat hier te pas komt, kortelijk in het midden brengen.

De eerſte vrage is, *of de Christenleere volmaakbaar zij?* Deze vrage kan zoo wel *bevestigend* als *ontkennend* beantwoord worden.
In

In zoo verre kan men geenszins de Christenleere voor volmaakbaar houden, dat dezelve gebreken of dwalingen bevatten zou, die te regtwijzing vorderen. Ook mist zij geenszins onontbeerlijke leerſtukken, die haar behooren toegevoegd te worden. Want er is nog niemand opgetreden, die zoodanige door Jezus en de Apostelen achtergehoudene of overgeſlagene leerſtukken heeft aangewezen, ten zij men daartoe ook gevolgtrekkingen, die in de geopenbaarde waarheden zelven liggen opgeſloten, rekenen wilde. Men kan echter in dien zin volmaakbaarheid aan de Christenleere toekennen; terwijl men waarneemt, dat de ſom der Godsdienstwaarheden van tijd tot tijd door de menſchen volkomener erkend en juister beoordeeld worden kan. Ook twijfelen wij geenszins, of men kan van tijd tot tijd meer en juister gevolgtrekkingen uit de duidelijke leeringen van het Christendom afleiden, die niet zoo letterlijk door Jezus en de Apostelen aangewezen zijn: waarbij wij ons echter zorgvuldig moeten wachten, om zulke gevolgtrekkingen, als tot de leere zelve onafſcheidelijk behoorende, aan iemand te willen opdringen. Men kan zich ook, ter verklaring der eigen gezegden van Jezus en de Apostelen, door den tijd van gepastere uitdrukkingen bedienen, en ſommige leerſtukken en

voorfchriften kunnen van tijd tot tijd door meer beſlisſende bewijzen bevestigd, en meer naar de behoefte van den tijd voorgedragen worden. Met dat alles moet men niet uit het oog verliezen, dat er voor eindige en door de zinnelijkheid bepaalde wezens altijd zekere punten zullen overblijven, welke althans in dit leven niet klaarder en volkomener zullen begrepen worden. Al verder vergete men niet, dat de fchoolfche en ſtelſelmatige voordragt in het onderwijs van Jezus en de Apostelen zeer ondoelmatig zou geweest zijn, en dat menige eenvoudige leerſtelling door ongepaste ſpitsvindigheid meer verdonkerd, dan opgehelderd is. Inzonderheid roekeloos is de voorſlag, om, uit kracht van de voorgewende volmaakbaarheid der Christenleere, al het ſtellige in dezelve te verwerpen. Bij het gene reeds te vôren over de waarde van dit ſtellige is gezegd geworden, voegen wij hier alleen nog deze aanmerking: Ware het ieder geoorloofd, om, volgens zijne wijsgeerige grondſtellingen, uit het Christendom af te zonderen, het gene hij oordeelt met dezelve niet overeen te ſtemmen, of dit als bloote begrippen van den ouden tijd aan een zijde te zetten, het ware te vreezen, dat men zoo lang zuiveren en reinigen zou, tot er niets van het ware Christen-

tendom, en deszelfs oorſpronkelijke geſtalte meer overbleef; zonder er iets, dat meer geldend, meer heilzaam is, en meer bemoedigend voor in de plaats te geven.

Op eene andere wijze tracht men de *Christenleere te verëenvoudigen, door het beeldrijke en figuurlijke van den Bijbel te overdrijven.* Wil men het zich verklaren, hoe de Bijbel van beeldrijke en figuurlijke ſpreekwijzen zoo vol zij; men denke niet ſlechts aan het zinnelijke der Oosterſche taal, en de noodwendigheid van de heilige Schrijvers, om zich daarnaar te ſchikken, maar aan de bepaaldheid van menſchelijke begrippen, en van alle menſchelijke taal in het gemeen. Eigenlijk gezegd moeten wij alle bovenzinnelijke dingen, willen wij ze voor onze rede bevattelijk maken, onder het beeld van iets ſtoffelijks, het welk wij kennen, voorſtellen. De volkomenſte Godsdienstleere, en het meest geoefend verſtand kan het gebruik van zulke voorſtellingen onder beelden niet ontberen. Wij zouden dezelve dan nog niet ontberen kunnen, wanneer wij al het ſtellige uit de Christenleere uitmonſterden, en ons aan den bloot Natuurlijken Godsdienst houden wilden. Even gelijk wij alle veranderingen en werkzaamheden onzer ziel door beelden moeten uitdrukken, die van ligchamelijke dingen ontleend zijn; zoo zijn ook de leerſtel-

 lin-

lingen van God, van deszelfs volkomenheden en werken, in den grond, niet anders dan zulke in beelden ingekleede voorſtellingen. Alle daarin bevatte begrippen voegen eigenlijk niet voor het oneindig volmaakte Wezen. Dit is voor ons geheel onbegrijpelijk; de Godheid *bewoont een ontoegankelijk licht.* Niets *gelijkſoortigs* met alle de ons bekende voorwerpen hebbende, kan op hetzelve ook geene benaming uit het rijk der verſchijnſelen of de zinnelijke wereld pasſen. Men denke hier ſlechts aan de uitdrukkingen, *rigter*, *handen*, *oogen*, *troon*, en zelfs aan het beminnelijk beeld van *vader*, hetwelk in de Heilige Schrift van God gebruikt wordt. Hetzelfde geldt nu van andere waarheden van den Godsdienst, zoo als *van de verzoening.* Immers is het onbetwistbaar, en wordt het thans ook meer en meer ingezien, dat ten dezen aanzien de Oude Godgeleerden een beter denkbeeld vormen, dan de latere Rationalisten. Deze toch weken, en wijken nog van de wetten der grammatikale uitlegkunde af, dewijl zij op elke plaats, waarin dit leerſtuk vermeld wordt, zulke en dergelijke denkbeelden: Jezus deed en verwierf deze en die gunstbewijzen *door zijne leere*, of *voor zoo verre de mensch zich verbetert*, tusſchenſchuiven, en er zoo

doen,

doende op toeleggen, om een wijsgeerig ſtelſel in een boek, dat volks onderwijs, naar de behoeften der eenvoudigſten zelfs ingerigt, in zich bevat, intevoeren; terwijl zij zelve intusſchen alle beeldrijke ſpreekwijzen niet kunnen ontberen. De Heilige Schrift bedient zich wel van onderſcheidene beelden en inkleedingen, om de te weeg gebragte verlosſing voorteſtellen; maar men moet tot ijdele kunstenarijen vervallen, om te loochenen, dat het denkbeeld van een *zoenoffer* het heerſchende zij, en dat het N. T. den regelregten invloed van 's Heilands lijden en ſterven op de begenadiging des zondaars leere. Voor het overige nemen wij hier mede alle de aanhangſelen, die de Kerkvaders met deze leere verbonden hebben, niet voor onze rekening, zoo als de meening, dat bepaalde zonden door bepaalde ſmarten zijn verzoend geworden, enz.

In plaats van ons met de optelling der menigerlei ſoorten van beeldrijke uitdrukkingen in den Bijbel op te houden; willen wij liever de volgende algemeene aanmerkingen maken over het gebruik van beelden in den Godsdienst. *Vooreerst*, kan de Godsdienstleeraar in zijne voordragt geenszins het gebruik van beelden ontberen. Hij is toch niet beſtemd, om zijne toehoorders met kou-

 de

de en onverſtaanbare beſpiegelingen, met afgetrokkene waarheden, of met de ſpitsvindige navorſchingen van ſofisten te onderhouden, maar om hun den Godsdienst bevattelijk voor te dragen, en zich daarop toe te leggen, dat zij verbeterd en tot zedelijk goede menſchen gevormd worden. Dit heilzaam doel zou hij geheel misſen, wanneer hij het oneigenlijke overal wegnemen, en de voorſtellingen van den Bijbel zoo fijn ontleden wilde, dat er niets van het beeldrijke en menschvormige overbleef. Evenwel moet de Godsdienstleeraar, *in de tweede plaats*, zich van zulke Ooſterſche en Joodſche beelden, die zijnen toehoorderen onverſtaanbaar zijn, of ligtelijk verkeerd begrepen worden, zoo veel mogelijk onthouden, of de uitlegging der zinnelijke voorſtellingen er nevens plaatſen. Daartoe behooren, bij voorbeeld, dezulke, die men in het Oude Testament van God vindt, *dat Hij den boog ſpant, en pijlen daarop legt*, en dergelijke, uit het N. T. als, bij voorbeeld, de zinnebeeldige voorſtelling van *het bloed der beſprenging*, *God is een verterend vuur*, bij welke eenvoudige Christenen al dikwijls aan het uitwendige van het beeld blijven hangen. Men houde zich doorgaans liever aan andere meer duidelijke en voor elk bevattelijke voorſtellingen van dezelfde

zaak,

zaak, en kieze daarvan, zoo veel mogelijk, flechts de algemeen aangenomene en meer verfijnde beelden, die duidelijke betrekking op de zedelijkheid hebben. Zoo leiden, bij voorbeeld, de uitdrukkingen, *Regter*, *Regent*, *Vader*, waar die nopens God gebezigd worden, op edele en verhevene begrippen. De Bijbelfche voorftellingen van *begenadiging*, *verlosfing*, *verzoening*, *vergeving*, zijn, wel uitgelegd zijnde, ook allezins Godewaardig; zij vertoonen ons intusfchen Gods genadig ontwerp met het diep bedorven menschdom flechts naar bekrompene bevattingen. Denken wij daarbij aan onze zedelijke fchuld en aan ons diep bederf, dan heeft de leere van den verzoeningsdood van Jezus zoo veel troostelijks, zoo veel opwekkelijks, zoo veel weldadigs, en dit vertoont zij ons zoo zinnelijk en begrijpelijk, ook onder treffende afbeelden in 't Heilige Avondmaal, dat nimmer iets heeft kunnen uitgedacht worden, het welk in Godewaardigheid en bruikbare nuttigheid daarbij kan in vergelijking komen. *In de derde plaats* behoort men zich te wachten, om, onder voorwendfel van het groot aantal beelden en figuren in den Bijbel, niet tot eene voor de zedelijkheid hoogst nadeelige onverfchilligheid, in zaken van Godsdienst, vervoerd te

worden. Zulks zal dan inzonderheid verhoed worden, wanneer men opmerkt, dat bij deze beelden de heiligste waarheden ten gronde liggen. Zoo is het, bij voorbeeld, eene, van de menschelijke natuur ontleende, en op de Godheid overgedragene, stelling, *God heeft de menschen lief:* en evenwel ontbreekt ons eene andere uitdrukking, waarin wij deze reine en zaligende waarheid bepaalder kunnen voorstellen. Wij blijven dus gerust bij dezelve. Om nog een ander voorbeeld bij te brengen; wij zijn gewoon te zeggen, *de ziel leeft na den dood des ligchaams voort:* schoon eigenlijk het woord *leven* slechts voor deze wereld past. Doch daar er geene uitdrukking uittedenken is, welke het denkbeeld van voortduring juister en bevattelijker aanduidt, blijven wij natuurlijk de gewone behouden. Alleenlijk verwisfele men zoodanige Bijbelsche gezegden, die van vreemde zeden ontleend zijn, en buiten onzen levenskring liggen, of die van den geest onzer tale te zeer afwijken, met andere duidelijkere uitdrukkingen, die even zeer in den Bijbel voorhanden zijn.

Nog een' anderen voorslag heeft men in de laatste jaren gedaan: te weten, *om zich, ten aanzien der leerstellingen en voorschrif-*

ten

ten, alleen aan het Bijbelſche te houden. Een groot deel der nieuwere Godgeleerden, vooral in Duitschland, helt er niet alleen toe over, om de ſtellige waarheden des Christendoms voor loutere *Problemata*, waarover elk naar believen denken kan, te verklaren; maar ook, om eene naauwkeurige beſchrijving en wetenſchappelijke rangſchikking derzelven, zoo wel voor onmogelijk, als voor onnoodig te houden. Zij ijveren dan ook met groote geestdrift tegen alle zoogenaamde Symboliſche boeken, die in onderſcheidene Proteſtantſche Kerkgenootſchappen, tot bevordering van overeenſtemming in het Christelijk onderwijs, zijn aangenomen, en willen zich alleen aan den Bijbel vasthechten, en de leerſtukken van den Godsdienst tot eenige weinige hoofdſtellingen terug brengen, waarin alle partijën behoorden zamenteſtemmen. Men kan niet ontkennen, dat de Christelijke liefde, zachtzinnigheid, verdraagzaamheid, en andere door het Christendom zoo ernſtig aanbevolene deugden, door het twisten en kampen over Godsdienſtige waarheden, menigmaal geheel verwaarloosd, en integendeel nijd, haat, en allerlei boosheid veelal in de plaats gekomen zijn. Dikwijls heeft men willekeurige en onnatuurlijke uitleggingen, en allerlei invallen en droome-

tijen, als gewigtige dingen, ja als geloofs-artikelen gepredikt, van welke men voorgaf, dat de zaligheid afhing. De edele eenvoudigheid van den Christelijken Godsdienst werd verdrongen, en daartegen een kunstig gebouw van ellendig formuliergeloof, hetwelk zich op Kerkvergaderingen en menschelijke besluiten grondde, opgetrokken. Ook leert de geschiedenis, dat, in weerwil van alle bepalingen in de aanzienelijkste Kerkvergaderingen, en alle tot handhaving derzelven in 't werk gestelde middelen, toch nimmer eenstemmigheid in de gevoelens heeft konnen te wege gebragt worden, maar daardoor zelfs verschillen en scheuringen geboren en uitgebroed werden. Ja, daar de Heilige Schrift leerstellingen bevat, welker volkomen begrip buiten het gebied des menschelijken vermogens ligt; en bovendien 's menschen aanleg, geestvermogens en ligchaamsgestel, en de luchtstreek, die hij bewoont, zoo zeer uit één loopen, is het allezins natuurlijk, dat over deze en gene Godsdienstige waarheden verschillende begrippen ontstaan zijn, en dat in de wijze van uitlegging en rangschikking derzelver van tijd tot tijd verandering heeft plaats gehad. Met dat alles moet men deze op zich zelve zeer gegronde waarnemingen niet te verre

trek-

trekken, of er dit gevolg uit afleiden, dat elke wijze van voorſtelling der Christelijke geloofsleere voor even goed, en het navorſchen van de waarheid in dit ſtuk voor overbodig mag gehouden worden. Het is, bij voorbeeld, waar, dat Gods eigenſchappen ons in den Bijbel bekend gemaakt zijn, opdat wij dezelve bewonderen en aanbidden zouden, en geenszins, opdat wij dezelve zouden pogen te doorgronden, hetgene immer boven ons bereik verheven is. (Men vergelijke de gepaste aanmerkingen van GREGORIUS *Nazianz. Orat.* XXXIV p. 536 S. S. ed. col 1690). Evenwel hoe duidelijker en juister de kennis van God is, des te beter invloed moet ook dezelve op 's menſchen hart en leven hebben. Wie God vreest en het goede werkt, is hem aangenaam; maar hoe naauwkeuriger men Gods deugden en geboden kent, hoe eerder men hiertoe kan geraken. Zoo komt het er in het leerſtuk der verzoening ook minder op aan, of men het in de verklaring met ANSELMUS, of met ABELARDUS, met GROTIUS, of met HULSHOF, houde; mits ons begrip maar in de praktijk tot onze ware verbetering, gegronde geruststelling en voldoende vertroosting diene. Maar hoe zou men kunnen twijfelen, of daartoe het eene begrip meer dan het andere bijdrage? En zal

zal elk, die redelijk denkt, niet altijd, het gene naast aan de waarheid is, verkiezen? Dwalingen zelfs hebben weleens een' heilzamen invloed op het menschelijk gemoed, ja dienen dikwijls tot middelen, om zedelijke doeleinden te bevorderen; maar zijn wij daarom geregtigd, om dezelve met de waarheid gelijk te stellen, en aan de eeuwige, heilige waarheid, geen' hoogeren rang toe te kennen, dan aan ongegronde verbeeldingen der menschen? Men mag het derhalve voor pligt houden, om, ten aanzien van alle zulke leerstellingen, die de grenzen der menschelijke kennis overschreiden, en daarom in het N. T. zonder nadere verklaring voor handen zijn, alleen bij de Bijbelsche uitdrukkingen te blijven stilstaan. Men mag het in die gevallen aan ieder een overlaten, er bij te denken, wat hij oorbaar vindt: mits maar de invloed van het geopenbaarde op het hart en op den wandel niet verloren ga. Langs dien weg zouden vele rampzalige twisten verhoed worden, en men zou het gevaar ontwijken, om willekeurig en aanmatigend te willen beslissen, hetgene voor onze zwakke bevatting te hoog is. Evenwel kan men onbeschroomd vastllellen, dat eene *zuiver Bijbelsche Godgeleerdheid* niet slechts aan groote zwarigheden onderhevig, maar eigenlijk gezegd

zegd onmogelijk zij, en dat nog altijd aan de *ſtelſelmatige (Sijſtematiſche) voordragt der Bijbelſche waarheden*, en aan de zoogenaamde *Symboliſche boeken* of *Formulieren van eenigheid*, eene wezenlijke waarde moet toegekend worden. Wij willen daarover nog eenige weinige aanmerkingen bijvoegen.

Het is buiten tegenſpraak ten hoogſten nuttig, en zelfs hoognoodig, om ons, ter verkrijging van juiste begrippen omtrent alle bijzondere leerſtellingen der Goddelijke Openbaring, en om alle menſchelijke bepalingen en bijvoegſelen er van af te zonderen, en tot verſterking en bevestiging van ons geloof, aan den Bijbel zelven te houden, en uit te vorſchen, waar zich menſchelijke meeningen en formulieren met deszelfs eenvoudige uitſpraken verëenigen. Wij betwisten verder niet, dat men deze en gene dingen, die door vele Christenen gemist kunnen worden, in leerſtelſels gebragt, en aan ſommige, uit den Bijbel alleen bij gevolgtrekking afgeleide ſtellingen, een groot gewigt gehangen heeft. Het kan ook niet geloochend worden, dat in het volks-onderwijs het gebruik van de taal der ſchole, en van wijsgeerige onderſcheidingen geheel ongepast en ondoelmatig is, en men zich daarbij liever van Bijbelſche en naar de algemeene vatbaarheid ge-

geschikte uitdrukkingen behoort te bedienen. Middelerwijl kan men het voorgeven, van zich alleen aan den Bijbel te willen houden, zeer misbruiken; en men loopt ook al ligt gevaar, om de spreekwijzen van den Bijbel zeer kwalijk te pas te brengen; vooral wanneer wij alleen door hen verstaan kunnen worden, die de geschiedenis der Joodsche natie, de Oostersche en andere oude gebruiken en taaleigen der Heilige Schrift behoorlijk kennen: in welk geval zij niet zonder bijgevoegde verklaring en opheldering mogen gebezigd worden. En hiertoe wordt de vergelijking van onderscheidene plaatsen benevens ervarenheid in de uitlegkunde gevorderd. Zoo zeer nu de Godsdienstleeraar, hoewel hij zijn onderwijs anders geenszins in de taal der schole inkleedt, ervarenheid behoort te bezitten, zoo noodig is voor hem bedrevenheid in de stelselmatige en Bijbelsche uitdrukkingen. Hij moet toch niet alleen in staat zijn, om tot vaste overtuiging voor zich zelven omtrent den schakel der waarheden te geraken, maar ook om nadenkende en naar grondige kennis dorstende Christenen een volledig onderrigt te geven, om twijfelaars te overtuigen, en tegensprekers te wederleggen. Voorts kan men bovendien de aanprijzing van het gebruik van een *Godgeleerd zamen-*

menstel met de volgende redenen bekleeden.

Vooreerst, laten zich menige stukken van den Godsdienst, noch zoo kort, noch zoo geschikt, voordragen zonder de taal der schole.

Ten tweeden, neemt de bepaaldheid der uitdrukkingen, die er in de taal der schole heerscht, den grond tot velerlei misvattingen weg.

Ten derden, bevordert de naauwkeurige kennis van het Godgeleerd zamenstel de regte beoordeeling van den onderlingen zamenhang der leerstukken; terwijl men, door zich op bijzondere Bijbelplaatsen buiten vergelijking met anderen te beroepen, al zeer ligt voor Christelijke waarheid houden zal, hetgene Jezus en de Apostelen, niet zonder nadere bepaling, voor algemeen geldend leere wilden gehouden hebben.

Eindelijk, is er veel, hetwelk buiten twijfel tot den Christelijken Godsdienst behoort, schoon het in den Bijbel niet uitdrukkelijk geleerd, of slechts even aangeroerd is geworden. Het N. T. vooronderstelt toch de kennis van sommige dingen uit Gods vroegere openbaringen, of uit den Natuurlijken Godsdienst; andere kunnen en moeten, door bondige gevolgtrekkingen uit hetgene uitdrukkelijk door Jezus en de Apostelen geleerd is, en door vergelijking van onderscheidene plaatsen, afgeleid, en er alzoo mede verbonden worden. Welk een

en ander ongetwijfeld tot de Christenleere moet gerekend worden. Dat men in diervoege, en door het gebruik van andere gepaste hulpmiddelen, een geregeld zamenſtel van Christelijke leerſtellingen kan opmaken, bewijst de menigte van grootere en meer beknopte zamenſtellen, die voorhanden zijn; terwijl men niet kan ontkennen, dat, hoe verſtrooid de Godsdienſtige leerſtellingen door geheel het N. T. heen voorkomen, echter in vele derzelver geleidelijke orde en gepast verband gevonden wordt. Er zijn toch ook in het N. T., zoo als vooral in de *tweede Verhandeling* gebleken is, *hoofddenkbeelden*, welke den weg wijzen, om het geheel onderwijs van Jezus en de Apostelen in zamenhang te brengen. Daaraan knoope men dan ook de waarheden van den Natuurlijken Godsdienst, en zelfs de Historiſche ſtukken van den Bijbel, en inzonderheid van het N. T., die eene zedelijke ſtrekking hebben.

Ten aanzien der *Symbolieſche boeken*, of *Formulieren van Eenigheid*, merken wij het volgende aan. *In de eerſte plaats* verdienen dezelve onze achting als geſchiedkundige getuigenisſen van het geloof der vroegſte Proteſtanten, die niets als goddelijk erkennen wilden, dan hetgene werkelijk in het onderwijs van Jezus en de Apostelen wordt gevonden. *In*

de

de tweede plaats mag men dezelve als een' band van vereëniging en overeenstemming in het volks-onderwijs, in onderscheidene Christen-genootschappen, aanmerken. *Bovendien* strekken dezelve tot verhoeding van ongeloof en zedeloosheid. Het kon trouwens niet anders, of zonder zulke voorschriften zouden onbedachtzame leeraars menig Bijbelsch geloofsstuk uitmonsteren, allerlei buitensporige meeningen in de Kerk voortplanten, verwarringen en scheuringen aanrigten, twijfelzucht en onverschilligheid bevorderen, en het verval der kerkelijke tucht benevens de zedeloosheid meer en meer in de hand werken. Ook zou het onvoorzigtig zijn, om het elken leeraar toe te vertrouwen, zich zelven een leerstelsel te vormen uit een boek, als den Bijbel, tot welks grondige uitlegging vele kundigheden vereischt worden. Voor het overige zal geen verstandig voorstander der Symbolische boeken dezelve willen gehouden hebben voor de bron, waaruit onze kennis van den Godsdienst moet geput worden, of voor den grond, waarop onze overtuiging van denzelven rusten moet. En wel verre, dat deze boeken de navorschingen van den Godgeleerden zouden beperken, is het integendeel deszelfs geheiligde pligt, om derzelver waarde vrij en ombeschroomd te toetsen. Het

zijn en blijven altijd menfchelijke uitfpraken, aan welke men zich in zoo verre alleen behoort te onderwerpen, als zij met den Bijbel overeenkomen.

Afzonderlijk onderzoek naar de kenmerken ter onderfcheiding der perfonelijke, tijdelijke en plaatfelijke voorfchriften van Jezus en de Apostelen van de altijd geldende.

Hoe zeer in de *tweede Verhandeling* de *verklaarde wil van Jezus en de Apostelen*, als het eenig zeker kenmerk, ter onderfcheiding der perfonelijke, tijdelijke en plaatfelijke leerftellingen en voorfchriften, is opgegeven, vinden wij het niet onvoegelijk, dat de laatstgenoemde, dat is de voorfchriften ook nog op zich zelve befchouwd worden. Wij twijfelen er wel niet aan, of het in die Verhandeling beweerde zijnen goeden grond behoude. Wij blijven het beweren, dat wij van het altijdgeldende eenes voorfchrifts door de regelregte of zijdelingfche verklaringen van Jezus en de Apostelen verre weg het beste overtuigd worden. Evenwel moe-

moeten wij ook erkennen, dat zulke verklaringen, ten aanzien der *voorſchriften*, veel zeldzamer in het Nieuwe Testament gevonden worden, dan ten aanzien der leerſtellingen: iets, het welk in de natuur der zake ligt. Daarenboven zijn de Christelijke leerſtellingen van dien aard, dat onze zwakke reden omtrent het altijd geldende derzelve niets beſlisſen kan, en dus eenig en alleen naar den wil van Jezus en de Apostelen, dat is, van God zelven, behoort onderzocht te worden. Maar de Zedeleer is veel meer voor ons bekrompen begrip berekend: althans, wanneer onze reden door de Openbaring voorgelicht is, mag zij geacht worden in ſtaat te zijn, om ook daar, waar Jezus en de Apostelen zwijgen, perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke voorſchriften van altijd durende te onderſcheiden. Op deze wijze is het *Zedekundig Zamenſtel* van den beroemden REINHARD, met alle andere geſchriften, van dien aard ontſtaan. En zelfs is zulk eene onderſcheiding, door middel van onze reden, volſtrekte behoefte, zullen wij niet een aantal voorſchriften ontberen, die tot een goed en gelukkig leven volſtrekt noodig zijn. Wij hebben het dan niet ongepast gevonden, hier een *Afzonderlijk onderzoek naar de kenmerken, ter onderſcheiding der perſone-*

 lijke

lijke, tijdelijke en plaatſelijke voorſchriften van Jezus en de Apostelen van de altijd geldende, te laten volgen. Wij willen *eerst* onderzoeken: *Waarom en hoe deze voorſchriften onderling moeten onderſcheiden worden; ten tweeden*, van dit onderzoek gebruik maken, om eenige perſonelijke, plaatſelijke en tijdelijke voorſchriften te leeren kennen.

I. Daar het voorgenomen onderzoek tweeledig is; moeten wij eerst op de *noodzakelijkheid* der voorgeſtelde onderſcheiding letten. Er is wel geen twijfel aan, of zelfs vele van die voorſchriften, die door de eerſte Christenen voor altijd geldend aangezien zijn geworden, ſlechts voor den eerſten tijd dienen moesten. Voorloopig wijzen wij op de aanprijzing van *een armoedigen ſtaat* op het voorſchrift om *zich los te maken van tijdelijke goederen*, op de verordening van het *ongehuwde leven*, de bepalingen omtrent *de echtſcheidingen*, enz. Wilden wij, ten dien aanzien, dezelfde bepalingen maken, als Jezus en de Apostelen ten hunnen tijde; wij zouden den weg openen voor menigerlei dwalingen, die aan den eenen kant voor de praktijk der Christenen hoogst ſchadelijk zijn zouden, en aan den anderen kant de beſtrijders van het Christendom in dezen waan zouden ſtijven, dat de Christelijke Godsdienst

in

n eene goede ſtaatsinrigting, en in het gemeen in deze tijden, niet kan behouden worden. Men heeft immers reeds beweerd, dat een echt Christen geen goed burger zijn kan, vermits de getrouwe aanklever van het Christendom die goederen verachten moet, welker gebruik en vermeerdering tot grondvesting en bewaring der maatſchappelijke welvaart onontbeerlijk zijn. Zulks is uit niets anders voortgevloeid, dan uit misverſtand der Heilige Schrift, het welk door deze en gene *Liturgiën* en *Ascetiſche boeken* mag zijn voortgeplant geworden. Vooral is het niet te loochenen, dat vele oude Kerkvaders daarin zeer het ſpoor bijſter geweest zijn, dat zij zulke voorſchriften des N. T., die buiten bedenking alleen op den eersten tijd zagen, als algemeen geldend beſchouwd en behandeld hebben. Laat ons, tot aanbeveling van hoognoodige voorzigtigheid in dezen, hiervan een paar voorbeelden bijbrengen. Jezus zegt in de bekende plaats, *Matth.* XIX: 21. *Zoo gij wilt volmaakt zijn, ga henen, verkoop, wat gij hebt, en geef het den armen, en gij zult eenen ſchat hebben in den hemel.* Niemand zal wel in onzen tijd beweren, dat dit een algemeen verbindend bevel is; dit deden echter vele Kerkleeraars. ORIGENES maakte (*in Comm. in Matth.*) de-

zen regel van algemeene toepasfing: want, na zich tot de verklaring dezer plaats vele moeite gegeven te hebben, helt hij daartoe over, om de volkomenheid, welke zoodanige verkoop der goederen te weeg brenge, uit de gebeden der door het uitgedeelde geld ondersteunde armen af te leiden: door welke de Christen, die met zijne tijdelijke goederen zoo milddadig te werk gaat, een' rijkdom van eeuwige goederen bekome. Hiervan is de verklaring van CRYSOSTOMUS (*Homil. in Matth.*) niet zeer verfchillende. Hij vergelijkt, namelijk, zoodanig een', die zijne goederen verkoopt, en aan de armen uitdeelt, met een' overwinnaar, en befchrijft het bezit der hemelfche fchatten als het loon, het welk deze op zijne overwinning verkrijgt. Ook hij vermoedt dus niet eens, dat er iets tijdelijks in deze woorden begrepen is; gelijk hij dan ook op andere plaatfen den lof der vrijwillige armoede hoogelijk verheft, en de rijkdommen, wegens de gevaren, met dezelve verbonden, gering wil gefchat hebben. Hij vindt er ook geene verdienften in, dat men de gevaren des rijkdoms vermijde, wijl hij het daarvoor houdt, dat men door het *bezitten* van dezelve zich tegen het voorfchrift van Christus, en buiten noodzakelijkheid in zulke gevaren begeeft. (Zie deszelfs *Homil.* VI. *in Epist. ad Tit.*) Ook HIERONYMUS merkt

merkt (*in Comm. ad h. l.*) aan, dat het in onze magt ſta, volkomen te zijn; doch dat wij dan verkoopen moeten, het gene wij hebben, en dit niet ſlechts voor een gedeelte, als Ananias en Saffira, maar alles zonder uitzondering, en de kooppenningen den armen geven moeten. Om hier een voorbeeld van een' anderen aard bij te voegen, beroepen wij ons op 's Heilands onderwijs over *het zweren*, *Matth.* V: 33 — 37. CHRYSOSTOMUS laat zich hierover (*Homil. in Matth.*) breedvoerig uit, en verbiedt den eed zonder eenige toegevendheid, als door Jezus ter dezer plaatſe verboden. Ook het eed zweren zal, volgens zijne meening, (*Homil.* IX. *in Act. Apost.*) deszelfs oorſprong in de veelgoderij hebben, en in 's menſchen zedelijke verdorvenheid gegrond zijn. Inzonderheid is de verklaring van HIERONYMUS, (*in Comm. ad h. l.*) merkwaardig. Het zweren bij God is, zijnes bedunkens, alleen vergund geworden: niet, wijl zulks met regt gedaan wordt; maar wijl het nog beter is, God dan den duivel dit offer te brengen. Evenwel zal het Christendom den eed niet veroorloven, wijl elke taal geloofwaardig zijn moet. Zoo ſpreekt hij op eene andere plaats, (*Comment. in Epist. ad Gal.*) van den eed, als eene, naar het eenſtemmig oordeel van alle verſtandige leeraars, ongeoorloofde zaak. Uit

 de

de plaaatſen der Griekſche Kerkvaders in het gemeen, die SUICERUS, *in Theſ. Eccleſ.* v. ὅρκος, bij een verzameld heeft, kan men dit beſluit trekken, dat ja den Joden, en in het gemeen den zwakken, het zweren vergund zij geworden; maar dat het Christenen, die naar de volkomenheid ſtreven, onwaardig zij, wijl deze, zoo wel als hoererij, echtbreuk en moord, ook drift en toorn, en zoo wel als den meineed, ook den eed zelven vermijden moeten. Dezelfde dwalingen, in het beoordeelen van andere voorſchriften des N. T., konden wij uit meer voorbeelden toonen. Doch men ziet buiten dat reeds duidelijk in, hoe weinig wij op de oude Kerkleeraars kunnen ſtaat maken: wanneer het op onderſcheiding van het perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke, en het algemeen geldende aankomt. En zij hebben zelve hunne dwalingen gevoeld: daar zij gewoon waren tusſchen *Conſilia* en *Praecepta Euangelica* (*Euangeliſche bevelen en raadgevingen*) onderſcheid te maken. Men vergelijke hetgene, in de *tweede Verhandeling*, hier over is bijgebragt.

Uit het een en ander ziet men, van welk een hoog belang het zij, dat de perſonelijke, plaatſelijke en tijdelijke voorſchriften des N. T. van de altijd geldende onderſcheiden worden. Doch nu is de vrage: *hoe zal men dit onder-*

derscheid vinden? Laat ons dezelve, trachten te beantwoorden. *Men onderzoeke dan, wat echt Bijbelsch is, en zondere de zaken zelve van de taal, waarin zij zijn voorgedragen, zorgvuldig af.* Wij willen niet herhalen, wat reeds boven in een ander stuk, nopens de opsporing van den *letterlijken zin*, enz. is gezegd, en alleen maar op de *populaire voordragt* van Jezus en de Apostelen opmerkzaam maken. Slechts bij de Schoolsche leermethode zijn bepalingen van alles mogelijk; maar de volksleeraar wordt daarvan teruggehouden door de bijzondere betrekkingen, waarin hij geplaatst is, en moet zich op de regelregte toepasfing zijner leere, op de gezindheden en den wandel zijner naaste toehoorders, voornamelijk toeleggen. Wil hij hartroerend spreken, dan mag hij zich met die menigte van bepalingen, door welke de toehoorders of ook de lezers alleen vermoeid worden, geenszins bezig houden. Hier komt bij, dat de Oosterling zich bovenal van eene nadrukkelijke en zinrijke taal bedient: waarom hij op het tegengestelde, van het gene hij verbiedt, eer te veel, dan te weinig drukt. Hij vordert *vernedering van zich zelven*, om *den hoogmoed* daar door te sterker tegen te werken, en stelt daarbij vast, dat men de noodige bepalingen

van zelfs vinden zal. Wil men voorbeelden uit het N. T., zoo zegt Jezus, *Matth.* V : 29. *Indien uw oog u ergert*, enz., waarbij deze vooronderſtelde bepaling: *Wanneer gij het kwaad op geene andere wijze voorkomen kunt*, om den indruk niet te verzwakken, weggelaten wordt. Jezus wilde alleen zeggen, dat men eer zijne geliefdſte neigingen tegengaan, en zijne hoogstgeſchatte bezittingen opofferen moet, dan zich daardoor in de verkrijging van hoogere geluksgoederen laten ſtoren. Wanneer hij, *Matth.* XVIII: 22. beveelt, dat men *zeventigmaal zevenmaal* vergeven zal; wil hij geenszins, dat men de beledigingen tellen, en het vergeven ook tot eenige bepaalde reizen uitſtrekken zal; maar alleen, dat men ſteeds tot vergeven zal geneigd zijn, dat men altijd een verzoenelijk hart zal hebben. Zegt hij weder op eene andere plaats, *Matth.* V: 39. *Zoo wie u op de regter wange ſlaat, keer hem ook de andere toe;* men moet ook hier niet aan den letter blijven hangen, maar behoort de inkleeding van de zaak zelve af te zonderen: want deze regel verbiedt alleen het verlangen of ſtreven naar zelfswraak. In alle deze en gelijke voorſchriften is ſlechts de inkleeding perſonelijk, plaatſelijk of tijdelijk; maar de zaak zelve is altijd geldend.

En

En dit bemerkt men, zoo dra men flechts deze voorfchriften met andere meer bepaalde uitdrukkingen voorftelt. Doch daartoe is men buiten ftaat, zonder eene naawkeurige kennis van de Bijbelfche leermethode. Intusfchen is geenszins alles, wat zich in het licht van een bepaald Bijbelsch voorfchrift vertoont, deswegens reeds algemeen geldend. Wij hebben boven gezien, hoe Jezus en de Apostelen hun onderwijs naar hunnen tijd inrigtten.

Wij moeten dus *nader onderzoeken, of hunne voorfchriften ook van ons moeten en kunnen gehouden worden.* Volgens het gene in de *tweede Verhandeling* is aangetoond, behooren wij dan in de eerfte plaats na te vorfchen, hoe Jezus en de Apostelen zich ten dien aanzien verklaren. Wij hebben gezien, dat deze verklaringen, zoo wel zijdelingsch, als regtftreeksch zijn kunnen: hoewel aan de laatfte het meefte gewigt te hechten is. De voorfchriften, bij voorbeeld, die *Matth.* X. *Luc.* IX. en X. voorkomen, leert Jezus zelf, dat alleen op zijne Apostelen pasfen. Even eens is het gefteld met menige raadgevingen van den Apostel Paulus, als over het *ongehuwde leven*, 1 *Cor.* VII. Waar nu in het verband zulke duidelijke wenken ontbreken, moet men, of tot de vergelijking van andere duidelijke

voor-

voorschriften de toevlugt nemen, of den geest van het Christendom laten beslisfen, of iets naar den wil van Jezus en de Apostelen voor algemeen geldend behoort gehouden te worden. Want ook de Zedeleer des Christendoms heeft hare hoofdstellingen, waarmede door vergelijking en zamenvoeging al het overige in harmonie komen moet. Het gene dus door den eenen regel onbepaald wordt gelaten, kan door vergelijking met een' anderen, of door deszelfs toetsing aan eene hoofdstelling der zedeleer, nu eens meer bepaald, dan eens uitgebreid, dan weder naauwkeuriger verklaard worden. Met dat alles moet men, ten aanzien der voorschriften, nog dikwijls in het onzekere blijven, ten zij men ook de vrage doe: of zij in alle tijden *kunnen* opgevolgd worden. Hier moet men dan zoo wel *de natuur der zake*, als *het gezond menschenverstand* raadplegen. En waarlijk voor hem, die eenmaal den geest der Christelijke zedeleere gevat heeft, is niets meer dan een gezond, zedelijk gevoel noodig; waardoor in de meeste gevallen, zonder eenig behulp van geleerdheid, zeer juist beslist wordt, of een voorschrift des N. T. nog voor ons al dan niet bruikbaar zij. Men denke, bij voorbeeld, alleen aan de bepalingen over *gastvrijheid*, *onthouding* van

zes

zekere ſpijzen, in één woord aan eene ganſche menigte van voorſchriften voor bijzondere perſonen, die wij in 't geheel niet meer kunnen opvolgen, of zonder nuttigheid zouden in acht nemen, wijl wij in andere betrekkingen, op andere tijden en plaatſen, onder andere omſtandigheden, wetten, inrigtingen en zeden, leven. Deze onderſcheiding van het bijzondere en algemeen geldende wordt gemakkelijker gemaakt, door de geſchiedkundige kennis der zeden, gebruiken en omſtandigheden, ten tijde van Jezus en de Apostelen, waarvan die van onzen tijd merkelijk verſchillen. Door deze onderling te vergelijken, leert men van zelve, dat de bevelen, *om zich niet meester te laten noemen*, *om zijn hoofd te zalven*, *om de voeten te waſchen*, en diergelijke, in geenen deele tot ons behooren, dan voor zoo verre men er algemeene gevolgtrekkingen, het menschdom in het gemeen betreffende, uit kan afleiden. Doch het gene wij tot dus verre gezegd hebben, zal helderer worden, wanneer wij er meer opzettelijk de toepasſing van maken op de perſonelijke, plaatſelijke en tijdelijke voorſchriften, die in 't N. T. voorhanden zijn. Wij zullen dan bevinden, dat bij ſommige derzelven de onderſcheiding gemakkelijker is, dan bij andere, en ook niet weinige

nige aantreffen, die te gelijk als perſonelijk, tijdelijk en plaatſelijk kunnen beſchouwd worden. Wij willen echter dezelve tot die ſoort brengen, waartoe zij het naaste behooren.

II. Wij gaan dan over om van het ondernomen onderzoek gebruik te maken, ter beoordeeling van eenige voorſchriften van Jezus en de Apostelen, die wij daardoor als perſonelijk, tijdelijk en plaatſelijk kunnen leeren kennen. Wij beginnen met de *perſonelijke* voorſchriften; doch gaan zoodanige geheel voorbij, die niemand in een' anderen zin nemen zal. Als daar zijn 's Heilands bevelen aan zijne Apostelen, om *hem te begeleiden, zich van hem te verwijderen, zich het een of ander te verzorgen, in de wereld met zijne leere om te gaan*; als mede, de bevelen van Paulus en andere Apostelen aan enkele perſonen, om *hun iets toe te zenden, tot hen te komen, dezen of genen wel op te nemen* enz. Die ſlechts eenig gezond menſchenverſtand heeft, ziet van zelfs het bijzondere van zulke voorſchriften, zonder de aanwijzing van iemand hoegenaamd daartoe te behoeven. Liever verwijlen wij een weinig bij de volgende. *Luc.* X: 41, 42 zegt Jezus: *Martha, Martha, gij bekommert en ontrust u over vele dingen: maar één ding is noodig:*

doch

doch Maria heeft het goede deel uitgekozen, hetwelk van haar niet zal weggenomen worden. Men zou zeer voorbarig uit deze woorden besluiten, dat hier de huisselijke bezigheid door den Heere afgekeurd wordt: 't gene tot vernedering van trouwe huismoeders zou moeten dienen beneden zulke, die onder het voorgeven van hoogere bezigheden den kostelijken tijd verspillen, welken zij aan haar dagelijksch werk en aan hare kinderen moesten gewijd hebben. Het tegendeel blijkt uit zoo vele vermaningen der Apostelen tot naarstigheid en huishoudelijkheid, 2 *Thess.* III: 6 vv. 1 *Tim.* V: 8 en elders. Ook spreekt Jezus alleen tot Martha, die zelve reeds te veel omslag maakte, en dus de hulp harer zuster gemakkelijk ontberen kon. *Matth.* VIII: 22 en *Luc.* IX: 60, geeft Jezus den regel: *Laat de dooden de dooden begraven*; doch ziet alleen op den persoon, dien hij tot zijne navolging geroepen had, en van wien hij vreesde, dat hij, bij de wederkeering naar zijn huis, door zijne magen en bekenden zou verleid worden, om van die navolging af te zien. En wat regt heeft men, daar Jezus alleen tot dezen persoon sprak, om zijne uitspraak zoo uit te leggen, als of de zorg voor hetgene alleen tot tijdelijk onderhoud betrekking heeft, voor elken Christen onbetamelijk wa-

ware. Hetzelfde geldt ook van de daarop volgende uitspraak, *Luc.* X: 62. *Niemand, die zijne hand aan den ploeg slaat, en ziet naar hetgene achter is, is bekwaam tot het koninkrijke Gods.* De toemalige gesteldheid der zaken, de bekende gezindheid der Joden jegens Jezus, en andere dingen leveren een' toereikenden grond tot zulke gezegden van Jezus op. Op eene andere plaats, *Matth.* XIX: 21 *Marc.* X: 21 *Luc.* XVIII: 22, beveelt Jezus den jongeling *het verkoopen zijner tijdelijke goederen, en het uitdeelen van dezelve aan de armen*: daar hem, uit hoofde van zijne gehechtheid aan zinnelijk genot en gemak, het bezit dezer goederen zou belemmeren in die deelneming aan het Evangelie, welke ten dien tijde gevorderd werd. Inachtneming der toenmalige tijdsomstandigheden, en vergelijking van dezelve met die van onze dagen leeren ons dezen regel enger bepalen, dewijl dezelve niet slechts persoonelijk, maar ook tijdelijk is. Veel moeite heeft het voorschrift van Jezus, *Luc.* XVI: 9, gegeven: *Maakt u zelven vrienden uit den onregtvaardigen Mammon.* Velen hebben er een' algemeenen regel in gevonden: *Maakt u de vereerders van God door weldadigheid tot vrienden.* Maar hoe men het ook keere, de woorden *uit den onregtvaardigen Mammon, ἐκ*

τοῦ

ου μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας, blijven bij zulk
ene opvatting altijd zonderling. Veel beter
; het de taal van Jezus betrekkelijk te ma-
en op de gierige, roofzuchtige Pharifeërs,
ie thans zijne toehoorders waren (*vers* 14).
Deze beveelt Jezus, dat zij hunne onregtvaar-
ig verkregene goederen gebruiken zullen,
m hunne vorige fchraapzucht uit te wis-
chen. Men vergelijke tevens, *Luc.* XIX:
— 10, waar Zacheus gezegd hebbende:
*zo ik iemand iets door bedrog ontvreemd
ebbe, dat geve ik vier dubbeld weder*, dit
n antwoord kreeg: *Heden is dezen huize
zligheid gefchied, nademaal ook deze een
zon Abrams is.*

Wij komen tot de *plaatfelijke voorfchrif-
en van Jezus en de Apostelen*, waarover veel
eer te zeggen valt. Hiertoe brengen wij
oreerst, *Matth.* XXIII: 6 — 12, waar
e Heiland verbiedt, dat *zijne jongeren
ekere eeretitels zullen aannemen*, of *zich ze-
eren rang aanmatigen.* Onder anderen wil
ij, dat zich niemand *Rabbi* noemen late,
ijl deze benoeming alleen den Mesfias toe-
omt. Ook mogen zij den naam van *Vader*
eenszins dragen, daar die eerenaam alleen
oor den hemelfchen Vader voegt. Het
laatfelijke van dit verbod blinkt zigtbaar
oor in de geheele reden van Jezus, waar-

in de verkeerdheden der Phariseërs tegengegaan worden. Algemeen was, namelijk, het verkeerd gebruik dezer eertitels, hetwelk, uit de trotsheid en den sektenijver der Rabbijnen ontstaan zijnde, tot voortplanting dezer ondeugden diende. Jezus vorderde dan, dat men slechts éénen God en éénen Messias erkennen, maar in geenen deele op menschelijk aanzien, op Petrus en Jacobus enz. bouwen, en zich van alles onthouden moest, waardoor partijzucht begunstigd werd; waarheen ook de vermaningen van Paulus, 1 *Cor.* I vv. strekten. Dezen algemeenen zin er afgerekend, was het voorschrift louter *plaatselijk*, en HIERONYMUS hangt er (*in Comm. ad Gal.* III) zonder grond een altijd geldend gewigt aan. Overal dus, waar geene bijgeloovige veréëring met dezen naam verbonden was, mogten zich de Apostelen zoo laten noemen. Van hier geeft zich Paulus zelf, 1 *Cor.* IV: 15 dezen naam, om zich daardoor als dien genen voor te stellen, die de Corinthiers tot het Christendom gebragt had. — Eene andere plaatselijke verordening is *het verbod van een tweede huwelijk voor eene diakonesse*, 1 *Tim.* V: 9, die, volgens den last van dien Apostel, slechts éénmaal getrouwd moest geweest zijn: zoodat, anders eerbare, weduwen van die kerkbediening uitgesloten waren.

ren. De plaatſelijke aanleiding van dit voorſchrift lag in de toenmalige meening van de Grieken en Romeinen, die het tweede huwelijk onvoegzaam oordeelden, en daarom alleenlijk *univirae*, *die alleen aan eenen man verbonden waren*, als Priesteresſen toelieten. De plaatſen, waarin zulks bewezen wordt, kan men bij GROTIUS en WETSTEIN lezen. Dat Paulus deze meening niet verdedigt, toont hij zelf met klare woorden in het verband *vers* 14, waar hij aan jonge weduwen het tweede huwelijk aanbeveelt; terwijl hij IV: 3, tegen die dwaalleeraars ijvert, die het trouwen verboden. Ook hierop zijn dan de vermaningen, *Rom.* XIV: 1 – 6, 22, 23, toepasſelijk, waar Paulus wil, dat men met zijn geweten in zulke gevallen zal raadplegen; zoodat men van de verordening omtrent de diakonesſen mogt afgaan, waar plaatſelijke zeden het elders verbodene vergunden. Voorts maakte het Oostersch gebruik, om de vrouwen van de mannen af te zonderen, benevens de groote ijverzucht der laatstgenoemden, het noodzakelijk, dat er leeraresſen en opzigteresſen in de Christenkerk aangeſteld wierden. Deze moesten bij uitſtekendheid den roem van onthouding hebben, als van eene deugd, die voor het vrouwelijk geſlacht de eerſte en voornaamſte was, daar zij zich,

 zelfs

zelfs door den minsten schijn van vorige losbandigheid, nutteloos zouden gemaakt hebben. En wie zal zich nu bij de gedachte, dat men ook het tweede huwelijk als losbandigheid beschouwde, over de verordening van Paulus verwonderen? Een ander voorschrift van dezen aard, waarover wij boven reeds het een en ander gezien hebben, is *Matth.* V: 33—37. Terwijl Jezus hier bezig is, met de wederlegging en teregtwijzing van oude Rabbijnsche verordeningen, schijnt het, of hij den eed in het gemeen verbiede, even gelijk de Mozaïsche wet de meineedigheid. Intusschen heeft men het langs menigerlei wegen beproefd, om aan 's Heilands woorden een' anderen zin te geven. Inzonderheid heeft de verklaring van MICHAËLIS, *Mosaisch Regt*, VI *deel*, bl. 153 vv., grooten naam gemaakt. De geleerde man oordeelt, dat Jezus niet den eed op zich zelven, maar slechts zekere toenmaals gebruikelijke formulieren van denzelven verbood, van welke men zich trouwens, wijl er Gods naam niet in begrepen was, tot bedriegerij bediende. Indien dit zoo ware, mogt men 's Heilands verbod voor louter plaatselijk en tijdelijk houden. En buiten tegenspraak waren er enkele Joodsche leeraars, zoo als de plaatsen bij WETSTEIN toonen, welke alleen den eed bij God

God voor gewigtig en verpligtend hielden; waartegen Jezus, (*Matth.* XXIII: 16) leerde, dat de eed ontwijfelbaar kracht heeft, van hoedanig formulier men zich ook bediene. Maar anders is het met *Matth.* V. gelegen, waar niet het eene formulier met het andere vergeleken, maar *het zweren* tegen het eenvoudig *ja* en *neen zeggen* overgesteld wordt. Hier wordt waarlijk *alle zweren* in het gemeen verboden, daar alles, wat boven *ja* en *neen* gezegd wordt, voor zondig wordt verklaard: en hiermede stemt *Jac.* V: 12 overeen. Maar hoe strookt daarmede, dat Paulus in zijne brieven menigmaal zweert, *Rom.* I: 9. IX: 1. 2 *Cor.* I: 23. XI: 10, 31. XII. 19. *Gal.* I: 20. *Phil.* I: 8. 1 *Thess.* II: 5, 10? De oude Uitleggers verklaarden dit wel voor geene werkelijke eeden, wijl God daar wel tot *getuige*, maar geenszins als *wreker* aangeroepen wordt; of zij hielden de uitdrukkingen, die wij daar aantreffen, voor bloote *Rhetorische Figuren*, die wel het aanzien, maar geenszins de kracht van eeden hadden; maar dan blijft nog de zwarigheid, dat Jezus zelf voor het Sanhedrin een' eed afgelegd heeft, *Matth.* XXVI: 63. Want dat zoodanig antwoord, als hij daar gaf, volgens de zeden der Joden, de kracht van een' eed had, is door GROTIUS

 ad

ad h. l. en MICHAËLIS t. a p. bewezen. Ook wordt, *Hebr* VI: 16, van het gebruik van den eed bij verfchillen voor de regtbank, zonder eenigen fchijn van afkeuring, gewag gemaakt, en dezelve *een einde van alle tegenfpreking* geheeten. Op dezen grond mag en moet men 's Heilands voorfchrift, *Matth.* V., nader bepalen: hetwelk ook door de natuur der zake wordt aanbevolen. Wij kunnen er toch niets ongeoorloofds voor den Christen inzien, om, wanneer hij door den burgerlijken regter daartoe geroepen wordt, eenen eed af te leggen, en dus ook zijne erkentenis van Gods deugden, inzonderheid van deszelfs alwetendheid te openbaren. Intusfchen is men over de wijze, waarop dit voorfchrift bepaald moet worden, zeer verdeeld. Sommigen verbeelden zich, dat enkel de noodelooze eeden door Jezus verboden zijn: anderen meenen, dat er flechts van zulke eeden gefproken wordt, die men in het gemeene leven om allerlei beuzelingen doet. De laatfte opvatting is zeker niet buiten alle waarfchijnelijkheid: evenwel wordt zij ook door de zwarigheid gedrukt, dat Jezus zonder uitzondering *allen eed* verbiedt. Hij zegt uitdrukkelijk, *zweert gantfchelijk niet*, (*μὴ ὀμόσαι ὅλως*), hetwelk men ten onregte heeft willen verzachten, door het met het

het volgende μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ enz. te verbinden. Wij voor ons meenen, dat men dit gebod van Christus te veel, in betrekking tot de burgerlijke ſtaatsinrigtingen, beſchouwd heeft. De zedelijke voorſchriften, welke Jezus, *Matth.* V, VI, VII aan zijne volgelingen gegeven heeft, zijn alleenlijk regels, naar welke zij zich *onderling* te gedragen hadden. In die betrekking, waarin zij tot elkanderen ſtonden, *moesten zij volſtrekt geen' eed doen*, daar zij allen gelijk, allen broeders en zusters waren, die elkander op *ja* en *neen* gelooven, en zich ook aan *ja* en *neen* houden moesten. En dit ſchrijft Jezus uit dien hoofde voor, om dat men onder de Joden zoo ligt, zoo onbezonnen met den eed te werk ging. Voor het overige laat de Zaligmaker het aan zijne plaats, of eenmaal, wanneer zijne leere het Joden- en Heidendom verdringen, en de regering in handen van Christelijke Overheden komen zou, den onderdanen eeden mogten opgelegd, en deze door hen mogten afgelegd worden. Het zou en ontijdig, en onvoorzigtig geweest zijn, wanneer hij zoo verre ware vooruitgeloopen. Hetzelfde geldt nu ook van het voorſchrift van *Jacob.* V: 12, hetwelk dus, zoo wel als dat van den Heiland, tot die tijden, en tot die plaatſen bepaald is, waarin het Christendom

dom alleen een ſtaat van broeders en zusters uitmaakt.

Wij moeten ook die *plaatſelijke voorſchriften* van het N. T. niet vergeten, welke op, in zich zelven onverſchillige, gewoonten betrekking hadden, maar echter door de Christenen, om geen noodeloos opzien te maken, behoorden in acht genomen te worden. Uit 1 *Cor.* XI: 3. vv. blijkt, dat de mannen, mogelijk voorname Joden, begonnen waren, om met gedekten hoofde te bidden, en de vrouwen daarentegen met ongedekten hoofde. Dit ſtreed tegen de gewone zeden, zoo wel van de Grieken en Romeinen, als van de Joden, volgens welke de mannen ſlechts ongedekt uitgaan, alle eerbare vrouwen integendeel niet zonder hoofddekſel in het openbaar verſchijnen mogten. Dat hoofddekſel der vrouwen was een teeken der beſcheidenheid, waarmede zij zich aan hare mannen onderwierpen; terwijl het ongedekte hoofd der mannen derzelver heerſchappij in den echten ſtaat aanduidde. Door een tegenſtrijdig gebruik kon het vermoeden verwekt worden, dat de Christelijke Godsdienst de mannen van hun voorregt berooven, en de vrouwen ven den pligt van onderworpenheid losmaken wilde. Ook de Apostel beſchouwt het van dien kant, dat door het gedekte hoofd

der

der mannen Christus, en door het ontbloote hoofd der vrouwen, de mannen zouden onteerd worden. Het algemeene, hetwelk in dezen plaatſelijken regel begrepen is, komt hier op neder, dat men zich overeenkomſtig de welvoeglijkheid in alle betrekkingen te gedragen heeft, en alles behoort te verwijderen, wat tot veronachtzaming der onderlinge pligten zou kunnen aanleiding geven. Even hetzelfde ligt in 's Apostels voorſchrift, 1 *Cor.* XI: 14, 15. verg. met 5, 6., over de *harendragt*. Terwijl het, namelijk, eene ſchande voor de vrouwen was, dat zij het haar ſcheren lieten, ſtrekte het in tegendeel den mannen tot onëere, dat zij lange en ongeſnedene haren droegen. Wil nu Paulus, dat men zich te Corinthe naar dat gebruik zou ſchikken; hij leert wel in het algemeen, dat inachtneming der betamelijkheid een pligt der Christenen is; maar zijn voorſchrift is evenwel eigenlijk niet meer dan plaatſelijk: gelijk alle voorſchriften, die de dragt en kleeding betroffen, wijl de gewoonten der volken, naar mate van het onderſcheid hunner zeden, ook daarin onderſcheiden zijn. Zoo was het werkelijk met de *harendragt*, waarover men weet, dat de Lacedemoniers anders, dan de overige Grieken, de Romeinen en de Joden, oordeelden. In verſchei-

dene plaatſen der brieven van Paulus, *Rom.* XVI: 16. 1 *Cor.* XVI: 20., 2 *Cor.* XIII: 12., 1 *Theſſ.* V: 26., waar het *kusſen* van elkander wordt aanbevolen, ligt weder de algemeene regel ten gronde, dat wij onze achting en welwillendheid jegens anderen op eene welvoegelijke, en aan de ingevoerde zeden overeenkomſtige, wijze betoonen zullen. Maar daarom is het niet noodig de Ooſterſche zeden na te volgen; volgens welke de begroeting van elkander met een kus geſchiedde. In eene vorige Verhandeling is reeds gewag gemaakt van 's Heilands bevel (*Matth.* X: 14., *Marc.* VI: 11., *Luc.* IX: 5, X: 11.) *Zoo iemand u niet zal ontvangen, noch uwe woorden hooren, uitgaande uit dat huis of uit die ſtad, ſchudt het ſtof uwer voeten af.* Hij zelf toont duidelijk genoeg, dat dit voorſchrift ſlechts plaatſelijk was: hij gaf hetzelve toch aan zijne leerlingen, bij hunne uitzending in Paleſtina, waarin zij, zonder door anderen geherbergd te worden, die zending niet volbrengen konden. Hij doelt dan op een gebruik bij de Joden, die uit andere landen in Paleſtina komende, gewoon waren het ſtof hunner voeten zorgvuldig afteſchudden, om, noch hunnen vaderlijken grond, noch zich zelven, door het mededragen en aanraken van dat ſtof, te verontreinigen. Men

Men vergelijke LIGHTFOOT en WETSTEIN. Van deze Joodſche gewoonte nu mogten de Apostelen zich bedienen bij de Joden, die de Euangelieleere hardnekkig verwierpen: gelijk Paulus dit dan ook deed, toen hij door de Joden uit Antiochie in Pifidië verdreven wierd, *Hand.* XIII : 51., en zoo ook naderhand, bij zijne mishandeling in de Synagoge te Corinthe, XVIII : 6. Hoe zeer intusſchen dit voorſchrift zich tot plaatſelijke zeden bepaalde, vloeit er toch deze algemeene regel uit voort, dat wij niet alleen den hoogſten afkeer van alle boosheid gevoelen, maar ook op zoodanige wijze aan den dag leggen moeten, als onze eigene zedelijke volmaking en de verbetering van anderen het best kan bevorderen. Ook tot zulke plaatſelijke voorſchriften brenge men, het gene, *Jac.* V : 13 — 18, gelast wordt, *Om bij kranken eenen Ouderling te roepen, die voor hun bidde.* Dit moest tot verbetering van het Joodsch gebruik dienen, volgens het welk men voor de kranken, het zij op hun eigen verzoek, het zij naar het verlangen hunner vrienden, gebeden deed, en hen tevens met olie zalfde. Vergel. LIGHTFOOT, *ad Matth.* VI : 17. en SCHOETGEN, *ad h. l.*

Voegen wij er nog eenige andere *plaatſelijke*

lijke voorſchriften bij, die hunne bijzondere betrekking hadden tot, toenmaals in gebruik zijnde, burgerlijke wetten. Terſtond valt onze gedachte op het gene Jezus en de Apostelen van de *veelwijverij* en *ſlavernij* gezegd hebben. Hunne algemeene voorſchriften van onbepaalde liefde tot den naasten, zoo als ook de leere van 's menſchen gelijke waarde, (*Matth.* V: 44. XXII: 39. *Gal.* III: 28.) ſtreden openbaar, zoo wel tegen de veelwijverij, als tegen de ſlavernij. Zoo wierd ook, bij de aanbeveling van huwelijkspligten de vereëeniging van éénen man met ééne vrouw vooronderſteld, (*Matth.* XIX: 4. *Marc.* X: 6. 1 *Cor.* VII: 2.), en op deze wijze wierd de veelwijverij ſtilzwijgend tegengegaan (verg. 1 *Tim.* III: 2, 12. *Tit.* I: 6.); terwijl een regelregt verbod niet veel meer, dan angſtige twijfelingen, of werkelijke minachting van den erkenden pligt zou veroorzaakt hebben. Wat de ſlavernij betreft, het is zoo; in de vermaningen aan Heeren en Meesters, (*Eph.* VI: 9. *Col.* IV: 1. *Philem.* 10—21.) wordt over derzelver onregtmatigheid gezwegen. Integendeel wordt het den ſlaven als pligt voorgeſchreven, om hunnen Heeren trouw en gehoorzaamheid te bewijzen, en hun lot geduldig te dragen. Doch zoo ſpreken de Apostelen, wijl zij aan de burgerlijke wet-

ten

ten, waarop het regt der Heeren gegrond was, niets veranderen konden. Hadden zij openlijk en regelregt over den algemeenen pligt der burgerlijke vrijheid gepredikt; dit zou de ſlaven tegen hunne meesters opgehitst, de openbare veiligheid in gevaar geſteld, en de Christenleere zelve in kwaden naam gebragt hebben. Ook geldt hier dezelfde aanmerking, welke wij boven nopens den eed maakten; Jezus en de Apostelen leerden geene grondbeginſelen van het natuur- of volkenregt: zij beſchouwden hunne gemeenten, als afgeſcheiden van den ſtaat, en konden dus alleen over broederlijke en zusterlijke verpligtingen ſpreken. Het was hun genoeg, en tevens met de omſtandigheden van tijd en plaats overeenkomſtig, den Heeren menſchelijkheid aan te bevelen, en in het gemeen dat alles in te ſcherpen, waardoor de ſlavenſtand meer in naam dan in de daad bleef voortduren. Zoo toonden zij den noodigen eerbied voor de toenmalige zeden, en werkten intusſchen tegen, het gene door de grondſtellingen des Christendoms verboden was. Even plaatſelijk was het bevel van Jezus: *Gaat henen en vertoont u den Priesteren*, *Luc* XVII: 14. Immers was hetzelve gegrond op de burgerlijke wetten van Mozes, (*Lev.* XIII: XIV.), volgens welke

den

den Priesteren uitdrukkelijk het opzigt over aanstekende krankheden toevertrouwd was. En zulks was eene zeer weldadige Inrigting, daar niemand van de heeling dezer krankheden meerdere kennis bezat, dan de Priesters, en tevens de meeste huidziekten, inzonderheid de melaatschheid, in het Oosten verschrikkelijke gevolgen hebben konden. De burgerlijke reinverklaring behoorde dus tot de Staatsinrigting in Palestina, en bij de behouding van dit opzigt der Priesters over de gezondheid kon dezelve niet anders dan het hoogste belang hebben. Ook met opzigt der Christelijke voorschriften over de *echtscheidingen* mag het *plaatselijke* niet voorbij gezien worden. Men merke derhalve op, dat, volgens de burgerlijke wetten van Joden en Grieken, de echtscheidingszaken niet van de burgerlijke Overheid beslist, maar aan het goedvinden van den echtgenoot overgelaten wierden. Men zie MICHAËLIS, *Mosaïsch Regt*, II Deel bl. 307. vv. en POTTER, *Archaeologia Graeca*, Tom. II. p. 243. Dien ten gevolge wordt er *Matth.* V: 32. XIX : 9. *Marc.* X : 9. *Luc.* XVI : 18. 1 *Cor.* VII: 15. van gesproken, als van eene zaak des huisselijken regts, en de echtscheiding aan het goeddunken van den man overgelaten; van welke Jezus, naar de wijze der

volks-

volksleeraars, slechts *ééne* aanhaalt, zonder daardoor andere volstrekt uittesluiten. De, in dit opzigt thans plaats hebbende, verordeningen zijn met de Christelijke grondstellingen geheel en al overeenkomstig.

Wij komen eindelijk tot de *tijdelijke* voorschriften. En hier moet men voor alle dingen den uitwendigen toestand der eerste Christenkerk van dien der hedendaagsche onderscheiden. Toenmaals was dezelve nog van geringen omvang: zij stond daarenboven zoo op zich zelve, en had zoo weinig met de burgerlijke staatsinrigting gemeen, dat zij aan den eenen kant, in de ontwikkeling harer leere, volkomene vrijheid genoot, en aan den anderen kant velerlei gewelddadigheden te verdragen had. De Regering der Romeinen, namelijk, mengde zich in de zaken der Kerk niet, behandelde de Christengemeente als eene louter Joodsche, (*Hand.* XVIII: 2, 13—17.), of zag haar geheel voorbij, zoo lang zij nog weinig uitgestrektheid had, en grootendeels uit menschen van geringen stand bestond, (1 *Cor.* I: 26, 27.), en zoo lang de bijeenkomsten alleen in de bijzondere huizen van de leden der Kerk gehouden wierden. Laat ons eenige voorschriften overwegen, die op dezen toestand der eerste Christenkerk betrekking hadden. Wij denken terstond reeds aan de tijdelijke voor-

schrif-

ſchriften over *de openbare berisping van enkele onwaardige leden der Gemeente*, *Matth.* XVIII: 16. Daar wil Jezus, dat, na vruchtelooze beproeving van eene afzonderlijke vermaning, het onderzoek en oordeel over de zaak aan de Kerk gebragt worde. Hieraan ſluit zich het voorſtel van Paulus, (1 *Cor.* VI: 2, 3.), dat de Christenen de wereld en de Engelen oordeelen zullen. Waarom hij de Corinthiers zeer ſterk berispte, dat zij procesſen voor heidenſche regtbanken bragten, en het oordeel der Kerke minachtten. Van Heidenſche of Joodſche rigters hadden de Christenen, inzonderheid wanneer zij over zulken klaagden, die geen Christenen waren, ſlechts onregt te verwachten; terwijl zij, door het geſchilvoeren voor die regtbanken, der gemeente haat en vervolging berokkenden. Paulus wil daarom, 1 *Tim.* V: 20, dat zij, welke als leden der gemeente misdaan hadden, openlijk voor dezelve zouden gewaarſchuwd worden: iets, waarvan ſlechts onder vrienden, bekenden, of nabeſtaanden, de gewenschte uitwerking te wachten was. Het *tijdelijke* nu van alle deze voorſchriften toonen Jezus en de Apostelen zelven, daar zij uit de vooronderſtelling van den toenmaligen toeſtand der Christenkerk uitgaan. Vergel. ook 2 *Theſſ.* III: 14, 15. *Tit.* III: 9, 10.

De-

Dezelfde aanmerking geldt nopens 's Heilands bevel *ter uitsluiting uit de gemeente*, *Matth.* XVIII: 17; waarbij hij wil, dat zulken, die te vergeefs in het openbaar vermaand zijn geworden, als heidenen en tollenaars zullen beschouwd, dat is, niet langer als Christenen zullen behandeld worden. Het tijdelijke van dit voorschrift ligt reeds in de vergelijking van *heiden* en *tollenaar*, en blijkt tevens uit het volgende 18de vers, het welk eenig en alleen tot de Apostelen behoort. Van hier berispt Paulus (1 *Cor.* V.) de Corinthiers, dat zekere ontuchtige door hen nog niet zij uitgesloten, verg. ook 2 *Thess.* III: 6, 14. 2 *Tim.* III: 2 — 5. *Tit.* III: 10. 2 *Joann.* 10. en andere plaatsen. Men begrijpt ligtelijk, dat men zich van geene geweldige middelen tot zulk eene uitsluiting bediende. Men ontweek veel meer den omgang met onwaardigen, die dan wel uit zich zelven van de openbare bijëenkomsten wegbleven, waardoor zij echter in hunne burgerlijke regten niets verloren. Alles geschiedde op eene, de zedelijkheid en het heil der gemeente bevorderende, wijze, en overeenkomstig de algemeene grondstellingen der Christenleere, *Matth.* XIII: 30., *Luc.* IX: 55. 2 *Cor.* X: 4, 5. De oogmerken der uitsluiting waren ten deele daarin gelegen, dat de

Gemeente door eenen naauwen omgang met dwaalleeraars of ondeugenden niet zou aangeſtoken worden, of in gevaar van verantwoording komen, (1 *Cor.* V: 6 — 8., 2 *Joann.* 11.); ten anderen deele ſtrekten dezelve ten beste van de uitgeſlotenen zelven, die in geval van bekeering weder mogten, ja moesten aangenomen worden. Voorts leert ook de natuur der zake het tijdelijke dezer verordeningen. Immers bij de verandering van den toeſtand der kerke, en bij derzelver verbindtenis met de burgerlijke regering, kon zulk eene uitſluiting wel niet anders dan ook burgerlijk nadeelig worden, en gevolgelijk zoo wel huichelarij, als ware vroomheid en deugd bevorderen. Uit het gemis van zekerheid en beſcherming, het welk in de eerſte Christenkerk plaats had, laten zich vele tijdelijke voorſchriften verklaren. Zoo hebben de vermaningen tot *ſtandvastigheid bij vervolgingen, verdraging van het onregt*, (*Hebr.* X: 32. XII: 1. vv. *Jac.* I: 2. V: 7. vv. 1 *Petr.* IV: 12. vv.) bij al het algemeen geldende, het welk zij bevatten, toch nog altijd eene inkleeding ontleend van dien eerſten tijd. Even eens is het gelegen met de aanprijzingen van *broederliefde*, inzonderheid jegens *armen en vreemden*, *Matth.* X: 42. XXV: 35, 36. *Rom.* XII:

9,

9, 10. *Gal.* VI: 10., 1 *Thesf.* IV: 9. *Hebr.* XIII: 1, 2., 1 *Petr.* IV: 9. Men vergelijke den ganfchen *derden brief van Joannes.* Te weten, toenmaals vorderde het doel van de voortplanting des Euangelies, dat reizende leeraars, op kosten der gemeente, rondgezonden en onderhouden wierden, waardoor tevens hunne voordragt in het openbaar gebillijkt wierd. Terwijl dan nu de pligten jegens geloofsgenooten ingefcherpt wierden, behoorde hierbij de waarfchuwing voor partijzucht en *particularismus* niet te ontbreken, gelijk dezelve ook uit de algemeene grondftellingen van *naasten- en vijandsliefde* van zelve volgt, (*Matth* V: 44. vv. 1 *Tim.* II: 1. vv.) Evenwel was het in een volksonderwijs niet noodig, zulk eene waarfchuwing overal te herhalen. Ook zou te dien tijde daardoor de nadruk der vermaningen tot broederliefde, die door de omftandigheden ten fterkften geboden wierd, verzwakt zijn geworden. Aan den anderen kant nogtans wierd het door den tijd geboden, dat, door de voordragt van den pligt der *vijandsliefde*, inzonderheid de Joodfche ftaat tegen de Samaritanen wierd tegengewerkt. Uit deze befchouwing der Christelijke zedeleer wordt het ook helder, dat men de voorfchriften tot dulding des onregts niet zoo verre moet

uitſtrekken, als of daar door den Christen het gebruik van zijn burgerlijk regt ontzegd wierd. En even min volgt uit de vermaningen tot broederliefde, dat men geloofsgenooten in alle gevallen boven anderen moet voortrekken, daar in den dringenden nood, en in het gevaar van vreemden, ook wel eens dringende redenen kunnen voorhanden zijn, om deze eer dan onze Medechristenen bij te ſpringen. Wat de zoogenoemde *goederengemeenſchap te Jeruſalem* betreft: reeds Jezus en zijne Apostelen hadden grootendeels van vrijwillige gaven, die vrienden en vriendinnen aanbragten, geleefd: en buiten dat hadden zij zich ook niet bij uitſluiting aan de uitbreiding des Christendoms kunnen wijden. Intusſchen was het voor hun toereikend, dat de huizen van welgezinde Iſraëlieten voor hun open ſtonden, en er van tijd tot tijd eenige bijdrage in de kasſe kwam. Naderhand was in de Jeruzalemſche Gemeente het getal der tot het Christendom overgekomene Israëliten, die door hunne voormalige geloofsgenooten verſtooten waren, en dus dat der arme Christenen zeer groot geworden. De nood vorderde dan, zouden deze armen geen gebrek lijden, eene gemeenſchappelijke kasſe, waartoe de meer gegoeden naar vermogen en welgevallen bijdroegen,

gen, (*Hand.* II : 44, 45. V : 4.) Deze deden zulks te gewilliger, daar zij van de aanstaande verwoesting kennis droegen, en dus ook voorzagen, dat hunne akkers en weiden en andere bezittingen in en rondom Jerusalem geheel of ten deele zouden verloren gaan. Uit deze kasse bekwam dan elk behoeftig huisgezin dagelijks het noodige. Maar daar de inkomsten tot genoegzame verzorging van alle nog immer ontoereikend bleven, hield Paulus het voor pligt, om naderhand ook de buitenlandsche gemeenten tot het geven van bijdragen op te wekken, (*Hand* XI : 29. *Rom.* XV : 25. 1 *Cor.* XVI : 1 — 4. 2 *Cor.* VIII en elders). Zoo wel uit de taal van dezen Apostel, en uit de woorden, waarmede in het N. T. van die armen verzorging gesproken wordt, als uit den aard dezer zake zelve blijkt, dat het eene inrigting voor den eersten tijd was. — Onder de *tijdelijke* voorschriften, halen wij hier 1 *Cor.* VII. nog maar even aan, waar de Apostel, volgens zijne eigene verklaring, uit hoofde van de toenmalige tijdsomstandigheden, het ongehuwde leven aanprees. Wij willen ook nog met één woord gewagen van zoodanige vermaningen, waartoe de toenmalige wetenschappelijke denkwijze aanleiding gaf, maar die algemeen geldend

worden, zoo dra de tijdsomſtandigheden aan die van Jezus en de Apostelen gelijk zijn. Vaakmaal is er ſlechts eene juiste uitlegging en een opgeſcherpt verſtand noodig, om ook zulke voorſchriften regt te bepalen. Zoo heeft men, bij voorbeeld, de bekende waarſchuwingen van Paulus, (1 *Cor.* I: 19. *Col.* II: 8.) tegen *menſchelijke wijsheid*, *de wijsbegeerte* enz. alleen, met het oog op den tijd des Apostels, van *de ſpitsvindigheden der reden*, van *de drogredenen der toenmalige Sofisten*, en derzelver *valſche kunsten en ſtreken* te verklaren, om het algemeen geldende van het tijdelijke te kunnen afzonderen. Wilden wij hier aan eene waarſchuwing tegen het gebruik *der reden zelve*, tegen *ware wijsheid*, en *echte wijsbegeerte* denken, dan zouden deze voorſchriften niet ſlechts tegen het gezond menſchen verſtand ſtrijden, maar ook tegen andere duidelijke uitſpraken, als *Rom.* XII: 2. XIV: 5. 1 *Theſſ.* V: 21. *Jac.* I: 25. 1 *Petr.* III: 15. volſtrekt inloopen.

Ver-

Verdediging van den Populairen vorm der Christelijke Zedeleer.

De zedeleer des Euangelies is geenszins n een' wetenſchappelijken en ſtelſelmatigen vorm, maar als een onderwijs des volks, met nſchikkelijkheid voor de geringe bekwaamheden van ongeoefende toehoorders, *zinlijk* n *populair* voorgedragen geworden. De menigvuldige proeven, om een wijsgeerig ſtelſel in de oorkonden der openbaring te zoeken, zijn geenszins een voldoend bewijs, dat er werkelijk zulk een ſtelſel te gronde ligt, wijl men die proeven met zeer verſchillende Theoriën genomen heeft, en die allen in den Bijbel heeft meenen aan te treffen. Intusſchen geven toch deze proeven aan de Christelijke zedeleer het eervol getuigenis, dat geoefende denkers derzelver juistheid en voortreffelijkheid erkennen, en haar ſtilzwijgend den lof toezwaaijen, dat zij de reſultaten der diepſte navorſchingen, bereids voor vele eeuwen, voor het gemeene menſchenverſtand bloot gelegd heeft. Aan den anderen kant echter toonen deze proeven, het gene door

velen ook reeds rondborstig is erkend, dat men den vorm der Christelijke zedeleer voor zeer onvolkomen hield, wijl men het noodzakelijk achtte dezelve te verbeteren, en tot een geordend ſtelſel om te werken. Zelfs opregte vereërders dezer zedeleer hebben niet zelden gewenscht, dat het den grooten Leeraar welgevallig geweest ware, om haar in eenen ſtelſelmatigen, volledigen, en voor alle tijden geldenden vorm zaam te ſtellen. Ook voelt men zich wel eens genegen, om te gelooven, dat Jezus zich al te zeer naar zijnen tijd geſchikt heeft; wanneer men let op zoo vele, onbepaald uitgedrukte, voorſchriften, die, blijkens de, in het voorgaande ſtuk, aangehaalde voorbeelden der Kerkvaders, zoo dra men ze woordelijk opvat, allerlei twijfelingen en dwalingen veroorzaken. Hier tegen kan men wel inbrengen, dat de ſchuld aan de uitleggers, en wel aan hun onjuist oordeel, hunnen ongevormden ſmaak, en in het gemeen aan gebrek van oplettendheid op 's Heilands bijzondere tijdsomſtandigheden was toeteſchrijven. Ook kan men langs den hiſtoriſchen weg toonen, dat een groot deel dier dwalingen, minder uit misverſtand van het N. T. als veel meer uit andere bronnen zij voortgevloeid. Zoo ontſtond, gelijk genoegzaam bekend is, de meening

ning van eene bijzondere heiligheid, en hooge volkomenheid, welke in de verachting van tijdelijke goederen, in het ongetrouwde leven, in den afkeer van burgerlijke bedrijven, zou gelegen zijn, lang voor den tijd van Christus. Immers de voorbeelden der *Esſeërs* en *Therapeuten* bewijzen, dat diergelijke meeningen en zoekingen, inzonderheid de zucht voor het *Eremietenleven*, reeds onder Ooſterſche volken voorhanden waren, eer de kennis van het Christendom tot hun gekomen was. De bron van zulke dwalingen zoeke men dan niet, althans niet alleen, in misverſtand van het Christendom. Met dat alles vond men zich in dezelve, (dit kan men niet loochenen), een' tijd lang verſterkt, om dat men letterlijk opvattede, het gene Jezus onbepaald geleerd had, en van zijne perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke verordeningen altijdgeldende voorſchriften maakte. Ook zouden vele, aan het Oosten eigene, meeningen en inrigtingen welligt in het Westen geen ingang gevonden hebben, wanneer zulks niet te gelijk met de Chriſtelijke zedeleer geſchied was. Eene korte verdediging van den vorm, waarin Jezus die zedeleer voorgedragen heeft, ſchijnt dan niet overbodig te zijn bij het onderzoek zoowel over het perſonelijke, tijdelijke en

 plaat-

plaatselije, als van het algemeen geldende derzelve.

De *voorname redenen*, waarom Jezus zijne zedeleer op eene *populaire wijze* voordroeg, hebben hare betrekking deels op *de eerste prediking* dezer zedeleer, deels *op derzelver bewaring voor volgende geslachten.*

Eene gestrenge schoolsche voordragt der zedeleere zou dezelve reeds daarom onbruikbaar gemaakt hebben, *wijl die den Joden volstrekt onbekend was.* In hunne scholen wierden gemengde vragen alleen bij manier van redentwist en, in den toon der gemeene zamenleving, behandeld, en hun schriftelijk onderwijs was in gelijkenissen, vertellingen, en spreuken ingekleed. Wilde Jezus alzoo bij zijne tijdgenooten ingang vinden, hij moest zich van de populaire leermethode bedienen. Naderhand konden de Apostelen reeds menig stuk bepaalder en algemeener uitdrukken, daar hunne brieven niet blootelijk tot inwoners van Palestina gerigt waren. Evenwel hadden ook zij niet met wijsgeeren van beroep, maar grootendeels met ongeletterde toehoorders of lezers te doen: ook zij droegen hunne zedeleer, dan eens aan bepaalde personen, dan weder aan Christenen van allerlei staat, of aan geheele gemeenten voor: zij moesten dus populair, en, met betrekking

tot

tot bijzondere gevallen of omſtandigheden, ſpreken of ſchrijven, en dus niet zelden perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke regelen in hunne voordragt inmengen.

Daarenboven moest de leere van Jezus en de Apostelen, zou zij ingang vinden en behouden blijven, zich reeds van eerſten af als eene, *op 's menſchen leven toepasſelijke, en tot verbetering van deszelfs gezindheid en wandel ſtrekkende, leere* openbaren. De eerſte proeven moesten het reeds bewijzen, wat deze leere uitwerken kon. Buiten dat zou derzelver voorrang voor de leere der Joodſche en Heidenſche geleerden niet hebben doorgeblonken. Er zouden geenszins zoo velen tot derzelver belijdenis aangemoedigd, en de leeraars zelven zouden er onkundig van geweest zijn, wat het ware, waarnaar zij voornamelijk te ſtreven hadden. En nu moesten de Christenen niet ſlechts bij het opvolgen dezer leere meer en meer overtuigd worden, dat zij van God was; maar zij moesten ook hun licht laten ſchijnen voor de menſchen, op dat ook anderen hunnen goeden wandel zagen, hen dan als echte volgelingen van Jezus erkenden, en tot navolging overgehaald wierden, *Matth.* V: 16. *Joann.* VII: 17. XIII: 35. Dit doel kon intusſchen ſlechts door een populair onder-

wijs

wijs bereikt worden. Alles moest zoo voorgedragen worden, als meest geschikt was, om de gemoederen te roeren, en op elks bijzondere betrekkingen toegepast te worden. Eene algemeene zedeleer is ook onbepaald, vermoeit, verwekt tegenzin, en wanneer al de toehoorder dezelve hoort en billijkt, doet zij echter nog geen nut: want hij gelooft immer, dat zij hem niet aangaat. Jezus handelde dus als een wijs geneesheer, die den kranken niet het geheele stelsel van leefregelen, maar slechts deze en gene derzelven voordraagt, van wier opvolging thans deszelfs herstelling afhangt.

De noodwendigheid der populaire voordragt, zoo van geheel het Euangelie, als inzonderheid van de zedeleer, blijkt verder uit *den aard van de voortplanting des Christendoms*. In plaats van door het aanzien van openbare wetten, of de tusschenkomst der burgerlijke regering verbreid te worden, wierd de nieuwe leere veeleer door Heidensche grooten en Joodsche Overheden onderdrukt. Den armen moest daarom het Euangelie gepredikt worden. Jezus zelf koos zijne jongeren uit de geringe burgerklasse, en vele jaren naderhand bestond het grootste deel der Chistenen uit arme en ongeletterde lieden. Daar nu de Christelijke Godsdienst

de

de wereldlijke befcherming miste, en van uitwendige hulpmiddelen geen gebruik maken kon; kon dezelve alleen door zijne inwendige waarde, en door de menigte van hun, die deze waarde erkenden en gevoelden, voortgeplant worden. Die eenmaal liefde voor deze leere gekregen hadden, en in dezelve belang ftelden, zochten zich eene naauwkeurigere en meer volledige kennis van dezelve te verfchaffen. Maar hoe zou een wijsgeerige, ftelfelmatige, en dus algemeene en dorre voordragt zulk eene belangftelling kunnen verwekt hebben? Of leert nog niet de hedendaagfche ervaring, zoo wel als de natuur der zake, dat de voordragt van het gene het volk, het publiek treffen zal, met de denkwijze en met de bijzondere omftandigheden der toehoorders moet overeenftemmen. Het is niet het werk van deze, maar van den leeraar, om de toepasfing te maken, en aan te wijzen, wat elk in zijn' kring te doen, en te laten hebbe.

Doch een ftelfelmatige voordragt der zedeleer zou niet alleen nutteloos, maar inderdaad *fchadelijk* geweest zijn, daar deze dan op velerlei wijzen kwalijk zou verftaan geweest zijn. Het is reeds elders getoond, hoe Jezus in de voordragt zijner leere van tijd tot tijd, om zijne toehoorders niet te

ver-

verwarren, van hetgene gemakkelijker was tot moeijelijker ſtukken overging. Hetzelfde geldt nopens de zedekundige voorſchriften. Waren alle bijzondere pligten, die uit de grondbeginſelen der Christelijke zedeleer voortvloeiden, van eerſten af voorgeſteld geworden; dan hadden vele, toen beſtaande, burgerlijke wetten en inrigtingen uitdrukkelijk moeten berispt, of verworpen worden; waardoor ſlechts wanorde, opſtand tegen de overheid, en haat tegen het Christendom zouden verwekt zijn. Het was genoeg, zoo er met de voordragt zoo veel algemeen geldends verbonden werd, dat daaruit, in vervolg van tijd, ook de verbetering der burgerlijke wetten en inrigtingen kon afgeleid worden. Even gelijk bij de opvoeding der kinderen vele dingen nog moeten verzwegen worden, zoo wordt zulks ook vereischt bij de beſchaving van eene zich nog in den kinderlijken toeſtand bevindende eeuwe.

Doch *ook voor lateren*, ja *voor den tegenwoordigen tijd heeft de populaire vorm der Christelijke zedeleer hare waarde.*

Een geheel volkomen zamenſtel zou niet ſlechts in den toenmaligen tijd, maar ook vele eeuwen naderhand niet verſtaan zijn geworden, en dus geenen indruk gemaakt hebben. Eene min volkomene voordragt, doch

die

die aan de ſtelſelmatige nabij kwam, zou, naar mate van de veranderingen der tijden en der behoeften, eene gedurige omwerking noodig gehad hebben: iets, hetwelk met onoverkomelijke zwarigheden zou zijn vereenigd geweest; ingeval men den vorm voor altijd geldend mogt gehouden hebben. Doch nu Jezus en de Apostelen eene geheel populaire, en naar de tijdsomſtandigheden ingerigte, leerwijze kozen, verklaarden zij zich ten duidelijkſten, dat zij geenszins een' ſteeds geldenden vorm der leere voorſchreven, maar het aan volgende geſlachten overlieten, en zelfs voor den pligt der nakomelingen rekenden, om den vorm naar de telkens veranderende behoeften te wijzigen. Ja er kon geen vorm uitgedacht geweest zijn, die minder dan die der Christelijke zedeleer het aanzien had van een' beſtendigen, en voor alle tijden voorgeſchrevenen regel, waaraan zich alle geſlachten houden moesten.

Bovendien heeft de populaire vorm van 's Heilands zedeleer dat voor, dat zij, op het gemeene leven toegepast, in bijzonderheden gaat, treffender en hartelijker dan koude leerſtelſels ſpreekt, en zich van zinnelijke voorwerpen, van beelden, van uitdrukkingen vol geest en leven bedient, eene, te allen tijde voortdurende, *praktiſche en*

Ac-

aesthetische waarde. Trouwens mogen de omstandigheden der menschen zich immer veranderen; de menschelijke natuur blijft zich echter gelijk, en de behoeften zijn over het geheel genomen dezelfde. Nog altijd zijn de gewone schooltermen, hoe nuttig zij ook in een ander opzigt zijn, voor de groote volksmenigte donker en onvruchtbaar. In tegendeel de, op het leven toegepaste, zedeleere, die den toehoorder onderscheidene oogpunten aanbiedt, waaruit hij de voorschriften des Evangelies beschouwen kan, doet de deugd in hare geheele schoonheid te voorschijn treden, en is bekwaam, om niet minder op de verbeelding en het hart, dan op het verstand en geheugen te werken.

Doch stellen wij nog eens, dat Jezus zijne zedeleer geheel en al volledig voorgedragen en alles uitgeput had; dan zouden wij zeker het voordeel genieten, dat wij een zamenstel, niet van een kortzigtig mensch, maar van den grootsten Leeraar zelven, leeren mogten; dan zou elke pligt afzonderlijk ingescherpt, voor elke ondeugd afzonderlijk gewaarschuwd zijn geworden; dan zouden wij alle deugden en zonden, met betrekking tot de bronnen, hulpmiddelen, behoedselen en uitvlugten, dan zouden wij alle mogelijke wijzigingen derzelve opgeteld en behandeld vin-

vinden. Maar wat zou aan den anderen kant daarvan het gevolg zijn geweest en nog zijn? De Bijbel zou vooreerst tot een boek van ontzaggelijke grootte zijn uitgewasſen, hetwelk aan deszelfs beoefening ten uiterſten nadeelig zou geweest zijn. Daarboven, indien alles voor ons zoo ontwikkeld was; dit zou den heilzamen ijver in het onderzoek verdoofd hebben. Zoo zouden alle de nageſlachten ook het onberekenbaar genoegen misſen, hetwelk met dit onderzoek verknocht is. Ja wij durven zeggen, dat men van 's Heilands zedeleer nog onkundiger zijn zou, dan zulks thans allerwege bevonden wordt. Genoeg alzoo, dat in de ſchriften des N. T. de kiemen tot ontelbare zedelijke voorſchriften liggen, die in hetzelve opgezocht en vervolgens ontwikkeld kunnen worden. Genoeg, dat ons zekere bronnen geopend zijn, waaruit het bruikbare voor alle tijden geſchept en afgeleid kan worden. En welk een' Christenpligt kan men bijbrengen, die niet uit de door Jezus en de Apostelen voorgedragene zedeleer zou kunenn beweezen worden?

VERVOLG

DER

BIJDRAGEN.

VERVOLG

DER

BIJDRAGEN

TOT DE

WERKEN

VAN HET

GENOOTSCHAP

TOT VERDEDIGING VAN DEN

HRISTELIJKEN GODSDIENST,

EGEN DESZELFS HEDENDAAGSCHE

BESTRIJDERS.

in DEN HAAG *bij*

DIERVE J. THIERRY EN C. MENSING EN ZOON.

MDCCCXVI.

Uitgegeven met Approbatie der Theologische Faculteit van 's Lands Hooge School te Leyden.

LEYDEN,
n 26 *November* 1816.

J. CLARISSE,

Fac. Theol. h. t. Decanus.

NALEZING OF BIJVOEGSEL

TOT DE

VERHANDELINGEN,

Over hetgeen in de Leerſtellingen en Voorſchriften van Jezus en de Apostelen betrekking had tot de perſonen, tijden en plaatſen, onder welke zij leefden,

EN TOT DE

PROEVE VAN BETOOG,

Dat de verklaarde wil van Jezus en de Apostelen ons volkomen geregtigt, om derzelver Leerſtellingen en Voorſchriften als algemeen geldend aan te nemen.

NALEZING.

Het is ons toegefchenen, dat bij de eerfte
ijdrage, ter beoordeeling van het geen in
e Leerftellingen en Voorfchriften van Jezus
n de Apostelen betrekking had tot de
erfonen, tijden en plaatfen, onder welke zij
eefden, nog wel iets, bij wijze van Nale-
ing, zou kunnen toegevoegd worden. Wij
neenden niet alleen aan het geftelde in de
oorgaande Verhandelingen, nog meerdere
astheid te kunnen geven, maar ook over
eze en gene dingen, welke wij te voren had-
en moeten voorbijgaan, nog eenig licht te
unnen verfpreiden. Het zij aan het oordeel
an den Lezer overgelaten, of wij ons in on-
e verbeelding bedrogen hebben. Dat wij al-
e herhaling niet vermijden konden, zal ieder
een van zelven begrijpen; ook brengt eene
nalezing dit uit haren aard mede. Wij voe-
gen er bij, dat dit ftuk belangrijker zou ge-
veest zijn, zoo wij die aanmerkingen, wel-

ke wij in de vorige Verhandelingen reeds gemaakt hebben, voor hetzelve hadden kunnen ſparen. Dit heeft echter niet kunnen geſchieden, omdat die Verhandelingen, door de aanleiding van derzelver vervaardiging, meer den vorm van bijeenverzamelde fragmenten hebben moesten, dan wel van een in Logiſche orde geſchikt opſtel. Niemand, vertrouwen wij, zal zoo onbillijk zijn, om dit bij zijne beoordeeling van ons werk uit het oog te verliezen. Even min zal men het ons ten kwade duiden, dat wij ons, even als te voren, om te meerder ruimte voor andere dingen te bewaren, van het menigvuldig aanhalen der gebruikte ſchriften hebben onthouden. Wij hebben alleenlijk gezocht, het algemeen geldende van 's Heilands leerſtellingen en voorſchriften, van het niet algemeen geldende nog wat nader te onderſcheiden, en tusſchen beiden op het een' en ander, hetwelk niet algemeen bekend was, opmerkzaam te maken.

In vijf Hoofdſtukken verdeelen wij den inhoud van deze Nalezing:

VOOREERST zullen wij trachten te toonen, *dat, hoe meer wij den aangewezenen weg, ter onderſcheiding van het perſonelijke en plaatſelijke, en van het algemeen geldende der leerſtellingen en voorſchriften van Jezus*

zus en de Apostelen, beschouwen, wij er zoo veel te meer in versterkt worden, dat dit de regte zij.

IN DE TWEEDE PLAATS zullen wij het een en ander aanmerken *over de behoedzaamheid, die men, bij het opsporen van het personelijke, tijdelijke en plaatselijke, en van het algemeen geldende, langs dezen weg hebbe in acht te nemen.*

TEN DERDEN zullen wij zien, *hoe wij, langs den aangewezenen weg, tot belangrijke ontdekkingen nopens de leer en voorschriften van het Euangelie komen.*

IN DE VIERDE PLAATS zullen wij *den weg aanwijzen, langs welken uit personelijke, tijdelijke en plaatselijke gezegden, algemeen geldende leerstellingen en voorschriften afgeleid, of deze door gene opgehelderd en bevestigd kunnen en moeten worden.*

EINDELIJK willen wij *over de belangrijkheid van het verrigte onderzoek nopens het tijdelijke, personelijke en plaatselijke, en het algemeen geldende* het een en ander in het midden brengen.

EERSTE HOOFDSTUK.

Waarin getoond wordt, *dat, hoe meer wij den aangewezenen weg ter onderſcheiding van het perſoonlijke, tijdelijke, en plaatſelijke, en van het algemeen geldende der leerſtellingen en voorſchriften van Jezus en de Apostelen beſchouwen, wij er zoo veel te meer in verſterkt worden, dat dit de regte zij.*

Hoezeer wij in de *vierde Verhandeling*, bladz 235 v v., de bevinding, dat het een of ander voorſchrift van het Euangelie ook door ons moet en kan gehouden worden, als een kenmerk, dat hetzelve algemeen geldend is, beſchouwd hebben, hebben wij, en te dier plaatſe, en vooral in de *tweede Verhandeling*, bladz. 82 v. v., ter ontdekking van het algemeen geldende der leerſtellingen en voorſchriften beide, een hooger kenmerk vastgeſteld. Dit was ons grondbeginſel, *dat de verklaarde wil van Jezus en de Apostelen ons volkomen geregtigt, om derzelver leer-*

ſtel-

ſtellingen en voorſchriften als algemeen geldend aan te nemen. De juistheid nu van dit grondbeginſel hebben wij trachten te bewijzen, en tegen anders denkenden te verdedigen. Wij hebben hiervan tot dus verre geen berouw: integendeel, hoe meer wij over de zaak nadenken, hoe meer wij er in verſterkt worden, dat men geen beteren weg ter onderſcheiding van *het algemeene*, en *niet algemeene* kan inſlaan. Twee dingen hebben inzonderheid onze opmerking naar zich getrokken, en wij willen dezelve onzen Lezeren voor oogen ſtellen.

Hoe meer wij de voordragt van Jezus en de Apostelen nagaan, hoe meer wij bevinden, dat zij zelven zich over het perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke, en over het algemeen geldende verklaard hebben. Dit is de eerſte bijzonderheid die wij bedoelden.

Men heeft ſlechts het Nieuwe Testament in handen te nemen, om te bemerken, dat met de algemeen geldende leer, welke hetzelve bevat, allerlei perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke dingen vereënigd zijn. De oorzaak dezer vereeniging is voornamelijk gelegen in de populaire voordragt, van welke Jezus en de Apostelen zich bedienden. Dezelve wordt hedendaags ook van allen aangenomen, zulken alleen uitgezonderd, die gee-

ne altijd geldende leer in het Nieuwe Testament erkennen. Doch deze kunnen hier geene ſtem hebben: vermits zij, den Goddelijken oorſprong der Openbaring loochenende, den Bijbel met elk ander boek gelijk ſtellen. Wij hooren hier geene anderen, dan Christenen, die in dit boek den regel van hun geloof en wandel eerbiedigen, en voor zoodanigen is dit ons onderzoek ook alleen geſchikt. Maar wie hunner kan er aan twijfelen, of het onderwijs van Jezus en de Apostelen een mengeling van perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke, en van algemeen geldende leerſtukken en voorſchriften zij: hetzij hij dit van voren uit den geest en vorm van het Nieuwe Testament beſluite, hetzij hij van achteren zulks uit den aard van menig leerſtuk of voorſchrift opmake? Of begeert men nog ſterker bewijs te hebben, men lette op de duidelijke verklaringen, die Jezus en de Apostelen zelven hier en daar nopens *het algemeene* en *niet algemeene* van hun onderwijs gegeven hebben.

Het zal niet onnuttig zijn, onze meening door het een en ander voorbeeld op te helderen. Nadat de Heiland de voetwasſching der leerlingen volbragt, en hen *zalig* genoemd had, die hem in onderlinge dienstvaardigheid zouden volgen, voegt hij er *Joann.* XIII:

XIII: 18 bij: *ik zegge niet van u allen.* Hij zonderde namelijk Judas zijnen verrader uit, als die, in plaats van zich door de navolging zijnes Meesters gelukkig te maken, zijn geluk door zijn gruwelijk bedrijf zou verwoesten. Men vergelijke KUINOEL's *Comment.* t. d. p. Bij eene andere gelegenheid, te weten, midden onder zijne voorſpellingen van het toekomende, wekt de Heere zijne Jongeren tot *waakzaamheid* op. Wij vinden dit *Luc.* XXI: 21 v. v. *Marc.* XIII: 33 v. v. De laatstgenoemde plaats is inzonderheid opmerkingwaardig. Immers, na de zijnen meer dan eens tot dezen pligt te hebben opgewekt, laat Jezus volgen: *en hetgene ik u zegge,* (*dat*) *zegge ik allen, waakt,* van welke woorden wij bij menigen uitlegger, b. v. GROTIUS, ROSENMULLER, KUINOEL, als ook in het *Specim. Hermen.* van den Eerw. VAN WILLES, *de iis, quae ab uno Marco etc.* vruchteloos opheldering zochten. Het verband leert, dat door πᾶσι (*allen*) zulken bedoeld zijn, die in dezelfde betrekking ſtonden tot Jezus, als dienstknechten tot een huisheer, en dus *zijne leerlingen*, het woord in den uitgeſtrektſten zin genomen. Deze moesten zoo wel waken, als zijne *twaalf leerlingen* bij uitnemendheid. Hoe die er aan gewoon waren, dat hun Meester nu eens alle

zijne hoorders, dan eens hen in het bijzonder in het oog had, blijkt uit de vrage van Petrus *Luc.* XII: 41: *Heere! zegt gij deze gelijkenis tot ons, of ook tot allen?* Jezus had hun namelijk eene diergelijke gelijkenis, als welke wij *Marc.* XIII lezen, voorgehouden. Hij had verder besloten met deze vermaning: *Gij dan zijt ook bereid: want in welk uur gij het niet meent, zal de Zoon des menschen komen.* Ja, mag ik eene gissing maken? dan moet, hetgeen *Luc.* XII. voorkomt, met *Marc.* XIII, als op denzelfden tijd gesproken, in harmonie gebragt worden. En dan wordt het ons helder, waarom Jezus zeide: *Hetgeen ik u zegge, dat zegge ik allen, waakt!* Trouwens, dit zal het antwoord geweest zijn op de vrage, welke de leerling volgens Lucas deed. Gelijk nu hier, hetgeen slechts voor sommigen, en hetgeen voor allen geldt, onderscheiden wordt; even zoo treffen wij zulks aan bij Paulus *Rom.* IV. Aldaar had de Apostel de lofspraken vermeld, welke het Oude Testament Abraham toezwaaide. Daarop gaat hij dus voort: *nu is het niet alleen om zijnent wil geschreven, dat het hem toegerekend is; maar ook om onzent wil, welken het zal toegerekend worden.* Zoo toont hij, dat de Christenen te Rome de belooning, welke aan Abraham geschonken

was,

was, evenzeer als deze geloofsheld verwachten mogten. Aan den anderen kant behoeft men zich alleen zijne bekende raadgevingen nopens het huwelijk, 1 *Cor.* VII. te herinneren, om in te zien, hoe hij het tegenwoordige van het toekomende onderfcheidde. *Ik houde dan*, zegt hij *vers* 26, *dit goed te zijn om den aanftaanden nood.* Alleenlijk dus uit hoofde der vervolgingen, die den Christenen voor de deur ftonden, acht hij het veilig, dat zij ongetrouwd blijven. Men vergelijke de *Eerfte Bijdrage*, bl. 111, waar wij deze plaats met een ander oogmerk gebruikten. In deze opmerkzaamheid op den tijd ging de Heiland zelf den Apostel voor. In zijne laatfte redenen toch, *Joann.* XVI: 1 volgg. voorfpelt hij zijnen Jongeren de verdrukkingen, welke hen van hunne vijanden wachtten: *Doch deze dingen*, voegt hij er bij, *heb ik u van het begin niet gezegd, omdat ik bij u lieden was*, of, met andere woorden: *om u niet voor den tijd te bedroeven.* Althans moet men, onzens inziens, 's Heilands gezegde, zoo wel als het geheele verband, geweld aandoen, wanneer men hier aan iets anders denkt, dan aan deszelfs *ftilzwijgen nopens de aanftaande vervolgingen*, en men behoeft, bij voorbeeld, STORRS opvatting in deszelfs *Opusc. Acad.* vol. III. p. 155. s.s.

 al-

alleen ter loops te lezen, om het gekunſtelde van dezelve te bemerken. Derhalve, om dit bij deze gelegenheid aan te ſtippen, leert Jezus zelf hier, dat eene aanzienlijke menigte der voorſpellingen, welke *Matth.* X voorkomen, tot de laatſte dagen van zijn leven moet gebragt worden. Verg. W. A. VAN HENGEL, in de *Verhandd. van Teylers Godgel. Genootſchap*, XXVII Deel bl. 64, en KUINOEL over de plaats van Joannes. Doch, om tot ons onderwerp terug te keeren, even gelijk Jezus hier den tijd in acht neemt, zoo doet hij het elders, zoo doet hij het ook *vers* 12, waar hij ronduit verklaart: *Nog vele dingen heb ik u te zeggen, doch gij kunt die nu niet dragen*

Het is derhalve niet te ontkennen, dat Jezus en de Apostelen hun onderwijs reeds in het algemeen, voor zoo verre het op ſommige, en voor zoo verre het op alle perſonen, tijden en plaatſen zag, onderſcheidden. Het mogt dus, van voren beſchouwd, al mogelijk zijn, dat zij, in geene wijsgeerige ſchole opgevoed, ook van die naauwkeurige bepalingen niet geweten hadden. Zulks mogt verder door het populaire van hunne voordragt waarſchijnlijk gemaakt worden. Nu houdt alle bedenking desaangaande op. Nu wordt het ten vollen klaar, dat zij zelven het alge-

gemeene, en het niet algemeene, in hun onderwijs duidelijk gekend en tevens ontdekt hebben. Nu mag men dan ook veilig befluiten, dat men de vrage, welke dingen flechts voor fommigen, en welke voor alle perfonen, tijden en plaatfen zijn, eenig en alleen uit hunne verklaringen behoort te beantwoorden. Of, wil men het een weinig ruimer nemen, wil men ook zonder hunne verklaringen, althans nopens de *Voorfchriften*, iets vastftellen, dit fchijnt toch voldoende te blijken, dat dezelve het eenig middel zijn, om in betwiste ftukken *tot volle zekerheid* te geraken. Reden genoeg dan, om op ons in het I Deel ontwikkeld, en boven reeds vermeld grondbeginfel met nieuwe kracht aan te dringen. En voor zoo verre wij befpeuren, kunnen er geene bedenkingen tegen ingebragt worden, behalve eene eenige, welke wij echter meenen gemakkelijk te kunnen oplosfen. Men kon namelijk op deze wijze redeneren: „ Genomen al, dat Jezus en de „ Apostelen *hun onderwijs in het algemeen* „ als een mengfel van dingen, die op alle, „ en van zulke, die flechts op fommige per„ fonen, tijden en plaatfen zagen, mogen „ aangemerkt en voorgefteld hebben; zulks „ betreft nog geenszins *de leerftukken en* „ *voorfchriften in het bijzonder*. Men kan

„ nog

„ nog altijd twijfelen, of zij zich omtrent „ het geldende en niet geldende van deze „ uitgelaten hebben. En hebben zij dat niet „ gedaan, dan mag het aangeprezen grond- „ beginfel wel juist en waar in zichzelve „ zijn; maar het kan evenwel niet gevolgd „ worden". Deze bedenking moet bij elk opmerkzaam lezer van zelve opkomen, en wij hebben dezelve in de *Eerfte Bijdrage*, bl. 128 volgg. even aangeroerd. Ook kan, hetgeen wij bl. 115 volgg. gezegd hebben, reeds tot derzelver oplosfing genoegzaam geacht worden. Doch wij willen zelfs den minsten fchijn, welke haar nog overbleef, pogen weg te nemen.

Inderdaad onderfcheiden Jezus en de Apostelen hunne algemeen geldende leerftukken en voorfchriften van zulke, die flechts op fommige perfonen, tijden en plaatfen zagen, zoo duidelijk, als men eenigzins kan verlangen. Hoewel toch het woord *πᾶς*, *πᾶσα*, *πᾶν* (*allen*) in den Hellenistifchen ftijl niet zelden *velen* te kennen geeft, zoo als men onder anderen bij SCHLEUSNER zien kan, wordt het echter bij de vermelding van leerftukken en voorfchriften menigmaal zoo gebruikt, dat het eene volftrekte, en tegen een geringer getal overgeftelde algemeenheid uitdrukt. Bekend zijn 's Heilands laatfte woorden

den *Matth.* XXVIII: 19: *Gaat dan henen, onderwijst alle volken;* waarmede de gelijkluidende, *Marc.* XVI: 15: *Gaat henen in de geheele wereld, predikt het Euangelie aan alle ſchepſelen*, moeten vergeleken worden. Hier ſtaat het woord *alle* over tegen de Joodſche natie. Tot dus verre immers had Jezus, als alleen *gezonden tot de verlorene ſchapen van het huis Israëls*, (*Matth.* XV: 24), zijn onderwijs alleen bij deze bepaald. Hij had zelfs (*Matth.* X: 5) zijnen Jongeren, toen hij hen tot voorbereiding zijner prediking door Palestina heenzond, geboden: *Gij zult niet henen gaan op den weg der Heidenen, noch ingaan in (eenige) ſtad der Samaritanen.* Maar nu was alles veranderd. Nu hadden de Joden hem verworpen en aan het kruis gedood. Nu moesten zijne Jongeren zich bij deze niet langer ophouden, maar overal door de geheele wereld het Euangelie verkondigen. Inzonderheid moesten allerlei menſchen niet alleen *gedoopt*, maar tot *het geloof* aan Christus, en tot *de betrachting van alles, wat hij geboden had*, opgewekt worden. Zoo verklaart Jezus uitdrukkelijk het algemeene zijner leerſtukken en voorſchriften: tenzij men zijne woorden met THIESZ *Neuer Kritiſcher Kommentar über das Neue Testament* II B. bl. 435, 436, en anderen, verwrin-

wringen wil. Vergelijk onder anderen VAN HENGELS *Verhandeling over Doop en Avondmaal*, in de *Nieuwe Verhandd. van het Genootschap voor het Jaar* 1811, bl. 29 volgg., op welke wij met den *Rec.* in de *Bijdragen tot de Beoef. en Gesch. der Godgel. Wetensch.* IV Deel 2 st. bl. 248 erkennen, dat wij in het *eerste Deel* dezer Bijdragen wel hadden mogen wijzen. Intusschen, even gelijk de Meester hier het algemeene van het niet algemeene onderscheidt, op dezelfde wijze doen zijne Apostelen, doet, bij voorbeeld, Petrus, *Hand.* X: 35: *In allen volke, die hem vreest en geregtigheid werkt, is hem aangenaam.* Hij stelt ook hier het woord *allen* tegen de Joden over, welke hij met de overige belijders van Jezus tot dus verre zich verbeeld had, dat alleen konden zalig worden. Nu, in tegendeel, leert hij, dat aan *het vreezen van God en het werken van geregtigheid de hemelsche* goedkeuring, niet slechts voor deze, maar voor *elk volk en ieder mensch* verbonden is. Dit wordt nog klaarder door de uitdrukking, die er voorgaat: *ik verneme in waarheid, dat God geen aannemer des persoons is:* eene uitdrukking, die ook bij Paulus van Gods uitgestrekte barmhartigheid jegens alle zijne veréerers gebezigd wordt *Eph.* VI: 9. *Rom.* II: 11.

Zal

Zal nu iemand twijfelen, of Jezus en de Apostelen hunne Godsdienst- en Zedeleer in derzelver uitgeſtrektheid tot allen weten voor te ſtellen; hnnne inachtneming van het onderſcheid tusſchen het algemeene en het niet algemeene blijkt nog duidelijker daaruit, dat zij ook het laatſte van het eerſte afzonderen. Zij gaven toch met vereischte klaarheid te kennen, wat zij alleen voor ſommige perſonen, plaatſen en tijden voorſtellen. Wij hebben daarvan bl. 109 volg. enkele voorbeelden bijgebragt. Laat ons er eenige bijvoegen. Het is bekend, hoe men het woord *Antichrist*, hetwelk bij *Joannes*, 1 *Joann.* II; 18, 22. IV: 3. 2 *Joann.* 7 voorkomt, van vroeger tijd af op allerlei ſoort van dwaalleeraars heeft toegepast. Nog ten tijde van GROTIUS verſtond men er vrij algemeen den Paus van Rome door, en men hield zich van de zekerheid zijner uitlegging zoo zeer overtuigd, dat men den grooten Man, wijl hij de zaak anders begreep, verketterde. Zie *Vervolg der Historie van het leven des Heeren Huig de Groot, door Adriaan van Cattenburgh*, bl. 319 volgg. En evenwel bepaalt Joannes zelf de benaming tot zulken, die loochenden, *dat Jezus de Christus was.* Bovendien zegt hij met ronde woorden: *Gelijk gij gehoord hebt, dat de Antichrist komt,*

(*zoo*)

(*zoo*) *zijn ook* NU (*νῦν*) *vele Antichristen geworden.* Wij hebben hem derhalve te verſtaan van *bepaalde* dwaalleeraars, die reeds ten zijnen tijde het Christendom verdierven, en mogen het woord alleen op zoodanigen van lateren tijd, als met dezelfde wanbegrippen beſmet waren, bij gevolgtrekking toepasſen. Men kan hier nazien de bekende *Verhandeling van* TITTMANN, *de Vestigiis Gnosticorum in N. T. fruſtra quaeſitis*, welke het te bejammeren is, dat in deszelfs *Opusc. Theol.* niet gevonden wordt. Om een ander voorbeeld bij te brengen, Paulus beſchrijft in den *Brief aan de Efeziers*, VI: 12 en II: 2 volgg de kracht, welke de Satan op 's menſchen gemoed uitoefende, om hetzelve tegen het Christendom op de allerbitterſte wijze te doen woeden. Maar nu zou men hieruit voorbarig beſluiten, dat het geweld van dezen boozen geest ten allen tijde zoo verſchrikkelijk is. De Apostel toch bepaalt zelf zijn onderwijs tot de dagen, welke hij beleefde. Hij ſpreekt uitdrukkelijk van *den geest, die nu werkt in de kinderen der ongehoorzaamheid*, waar het woordje *νῦν*, hetwelk door velen voorbij gezien is, volgens de juiste aanmerking van KOPPE, zijne eigenaardige kracht moet behouden.

Geen wonder waarlijk, dat de Apostelen

zulk

zulk eene onderſcheiding in acht namen: daar hen de Meester zelf was voorgegaan. Na dat hij op den laatſten avond van zijn leven Petrus zijnen aanſtaanden val voorzegd, en den Jongeren in het gemeen te binnen gebragt had, hoe wel het hun tot dus verre onder den dienst hunnes Meesters gegaan ware; onderrigt hij hen *Luc.* XXII: 36, dat nu juist het tegendeel hen wachtte: *Wie een' buidel heeft, die neme hem: desgelijks ook eene male: en die er geen heeft, die verkoope zijn kleed, en koope een zwaard.* Dit toch wil, mijnes inziens, eenvoudig zeggen, dat er nu *een tijd aanſtaande was, waarin de Jongeren zichzelven zouden moeten verzorgen en verdedigen.* Nu gevoelt een ieder wel, dat dit gezegde eenig en alleen op 's Heilands leerlingen past; maar zulks blijkt zonneklaar in de woorden ἀλλὰ νῦν (*maar nu*), tegen het vorige ὅτε ἀπέστειλα ὑμᾶς, (*als ik u uitzond*), overgeſteld. Eene diergelijke bepaling treffen wij aan in die rede van Jezus, waarin hij Jeruzalems verwoesting voorſpelt. Hij leert daar uitdrukkelijk, dat het *toen levend geſlacht* nog getuige van deze verſchrikkelijke gebeurtenis zijn zou *Matth.* XXIV: 34. *Marc.* XIII: 30. *Luc.* XXI: 32. Somwijlen ſchijnt Jezus zelf eene algemeene uitdrukking te gebruiken, die door zijne Jongeren, inzonder-

 heid

heid Joannes, nader bepaald wordt. Aanmerkelijk is ten dien aanzien, hetgeen gelezen wordt *Joann.* VII: 38: *Die in mij gelooft, gelijkerwijs de Schrift zegt, stroomen des levenden waters zullen uit zijnen buik vloeijen.* De Zaligmaker wil zeggen, dat zijn opregte veréërder niet slechts zelf tot eene volkomene kennis van den Godsdienst geraken, maar ook aan anderen dezelve mededeelen zal. Doch opdat men zulks niet van alle Christenen verstaan zou, merkt Joannes in het volgende vers aan, dat zulks zag op die uitstorting van den Heiligen Geest, met welke alleen de Apostelen en sommigen van deszelfs eerste belijders zijn begunstigd geworden. Voor het overige leze men NOESSELTS *Opusc. ad Interpretationem Sacr. Script. Fasc.* I. p. 48. s.s. Eveneens doet de Euangelist *Joann.* IV: 48: waar Jezus, bij gelegenheid, dat hem de koninklijke Hoveling om de genezing van zijnen zoon aanzocht, ten antwoord gaf: *'t En zij, dat gij lieden teekenen en wonderen ziet, zoo zult gij niet gelooven.* In den eersten opslag is deze taal ongepast: daar er alleen een antwoord aan den Hoveling gewacht wierd. Doch de aanteekening van den Euangelist *εἶπεν πρὸς αὐτόν* (*Hij zeide tot hem,*) neemt allen schijn van ongerijmdheid weg. Nu toch moe-

ten

ten wij het ons zoo verbeelden, dat Jezus bij dit algemeene zeggen den Hoveling aangezien, en dezen voornamelijk bedoeld heeft: schoon hij in het meervoudige getal sprak. Iets diergelijks vinden wij in zijne woorden *Luc.* XXII: 31: SIMON, SIMON! *zie, de Satan heeft* U LIEDEN *zeer begeerd, om te ziften als de tarwe.*

Intusschen heeft men bij deze verklaringen van Jezus en de Apostelen, nopens het niet algemeene van hun onderwijs, behoedzaamheid in acht te nemen. Want zoo lang zij niet uitdrukkelijk te kennen geven, dat dit onderwijs *eenig en alleen* op de door hen aangeduide personen, tijden en plaatsen ziet, blijft het nog altijd mogelijk, om hetzelve verder uit te strekken. Zoo zegt, bij voorbeeld, de Heiland *Luc.* IX: 26: *Zoo wie zich mijnes en mijner woorden zal geschaamd hebben, diens zal de Zoon des menschen zich schamen, wanneer hij komen zal in zijne heerlijkheid.* In de gelijkluidende plaats bij *Marc.* VIII: 38 wordt dit bepaald *tot het overspelig en zondig geslacht*, onder hetwelk de Heiland leefde, waartoe het ook gebragt wordt *Matth.* XVI: 28. *Marc.* IX: 1. *Luc.* IX: 27. Nu is het wel waar, dat zulks bij uitnemendheid gold van 's Heilands tijdgenooten, die, niettegenstaande hunne overtui-

ging van deszelfs hooge waarde, hem echter uit lage menschenvrees of uit ijdele gloriezucht verwierpen; maar nogtans blijft het eene waarheid voor alle tijden: *Dat wie zich Christus schaamt, door hem ook als zijn verëerder niet zal erkend worden.* Verg. *Matth.* X: 32, 33. *Luc.* XII: 8, 9. Reeds meer diergelijke verklaringen, dat iets met bepaling gezegd was, zijn ons boven ontmoet. Zoo kan men, bij voorbeeld, uit hetgeen wij over *Eph.* II: 2 aangemerkt hebben, niet besluiten, dat *volstrekt alle werking* van den Satan tot vervreemding der menschen van Christus in onzen tijd ophoudt. Even min kan men dit uit de spreekwijze *God dezer eeuwe*, 2 *Cor.* IV: 4, opmaken. Het eenige, dat er uit volgt, bestaat daarin, dat dezelve ten tijde van Christus en de Apostelen zich bij uitstek op 's menschen verleiding beijverd heeft.

Het een en ander versterkt er ons derhalve in, dat Jezus en de Apostelen zelven zich over het personelijke, tijdelijke en plaatselijke van hun onderwijs verklaard hebben. En dit geeft dan ook nieuwe kracht aan ons aangenomene grondbeginsel: *Dat de verklaarde wil van Jezus en de Apostelen ons volkomen geregtigt, om derzelver leerstellingen en voorschriften als algemeen geldend aan te nemen.*

Maar

Maar nu is er nog eene tweede zaak, welke ons van deszelfs juistheid schijnt te vergewissen. Namelijk, *hoe meer wij op hen letten, die andere wegen zijn ingeslagen, hoe meer wij gedrongen worden, om ons op den door ons aangewezenen weg te houden.*

Wij denken hier, *in de eerste plaats*, aan zulken, die de menschelijke rede als toetssteen van het algemeene en niet algemeene opgegeven, en dus een kenmerk *van voren* gesteld hebben. Zoo deden menige voorstanders der Kritische Wijsbegeerte, die niets, dan hetgeen binnen de grenzen der praktische rede ligt, voor algemeen geldend wilden hebben gehouden. Zij wierpen derhalve alles, wat voor het Christendom karakteristiek was, als personelijk, tijdelijk en plaatselijk, weg: en zoo handelden zij niet alleen ten aanzien der leerstukken, maar ook met menig voorschrift des Euangelies. Doch niet beter gingen velen te werk, die den schijn aannamen, van de zaak aan den Bijbel te toetsen; maar zoodanige regels in het midden bragten, waardoor de leer van Jezus en de Apostelen tot een' bloot natuurlijken Godsdienst vernederd werd. Weinig gunstiger althans kunnen wij oordeelen over hetgeen NIEMEYER, in zijne *Briefe an Christliche Religions-lehrer*, II *Samml.* voorgeslagen

heeft.

heeft. Zijne grondbeginsels toch vereënigen zich over het geheel tot hetzelfde, onzes inziens allergevaarlijkst, doel, en zijn daarom door ons in de vorige Bijdrage bl. 167 v. v. wederlegd geworden. En hoe velen komen met NIEMEYER in grondstellingen overeen! Men neme maar eens TELLER, in velen zijner geschriften, en ook nog in zijne *Beantwortung des Sendschreibens einiger Hausväter Jüdischer Religion*, bl. 29 volgg.: ECKERMANN, *Handbuch für das systematische Studium der Christl. Glaubenslehre*, III B. bl. 451 volgg. AMMON, *Biblische Theologie*, I B. bl. 54 volgg. der tweede uitgave: EBERHARD, *der Geist des Urchristenthums* III Th. bl 83 volgg. Men voege er bij WEGSCHEIDERS onlangs uitgekomene *Institutiones Theologiae Christianae Dogmaticae;* die, terwijl hij *bl.* 42 volgg. de volmaakbaarheid van het Christendom erkent, en elders niet schroomt, om de stoutste uitdrukkingen tegen het Goddelijk gezag van den Bijbel te gebruiken, evenwel aanmerkt: *dat uit de volmaackbaarheid des Christendoms niet volgt, dat hetzelve in eene bloote natuurleer veranderd worde.* Wij hebben slechts enkele bekende namen genoemd: want om allen te noemen, die hedendaags, hoe zij van elkanderen in redeneringen verschillen, daarin

in echter eindelijk overeenkomen, dat zij de menfchelijke rede tot toetsfteen van het algemeene en van het niet algemeene ftellen, zou ons de plaats ontbreken.

Hoe meer men zich intusfchen tot het naauwkeurig onderzoek dezer gefchriften inlaat, hoe meer men befpeurt, dat dezelve grove dwalingen bevatten. Wij zullen niet herhalen, hetgeen wij I Deel bl. 157 volgg. van de ongenoegzaamheid der menfchelijke rede, om een toetsfteen van het algemeene en het niet algemeene in de Christenleer te zijn, gezegd hebben. Wij willen het verkeerde hunner grondftelling alleen uit de uitkomst toonen. Immers zonderen zij, volgens dezelve, van de Christenleer zulke ftukken af, als wezenlijk tot het algemeen geldende derzelve behooren. Zij zelven erkennen toch, (althans grootendeels), dat, hetgeen zij verwerpen, tot het onderwijs van Jezus en de Apostelen behoort, en als zoodanig in het Nieuwe Testament gevonden wordt. Zulks erkennen ook anderen, die geheel of ten deele met hen eensdenkende zijn. „ De „ leerftukken", fchrijft PÖSCHEL in HENKE's *Mufeum für Religions Wisfenfchaft in ihrem ganzen umfange* II B. 3 ft. bl. 477, „ De leerftukken, over de *openbaring*, *in*„ *geving*, *wonderen*, zijn waarlijk niet uit

 „ de

„ de lucht gegrepen, integendeel zijn zij
„ openbaar op Bijbelſchen grond geteeld,
„ hangen met de grondſtellingen der Christen-
„ leer naauw zamen, en maken het eigenlijk
„ Bijbelsch karakter uit. Men kan verder niet
„ loochenen, dat de leerſtellingen van den
„ bovenmenſchelijken oorſprong en de God-
„ delijke waarde van Christus, van zijn
„ plaatsbekleedenden dood, van de opſtan-
„ ding en het oordeel tot den wezenlijken
„ inhoud van het Nieuwe Testament behoo-
„ ren, en als zuil en hoekſteen van het oor-
„ ſpronkelijk Christendom te beſchouwen
„ zijn, op welke de overige deelen, als op
„ hunnen grond, rusten". Eveneens drukt
zich een ongenoemde uit in GABLERS *Jour-nal für ausſerleſene Theologiſche Literatur*,
I B. 3 ſt. bl. 667. „ Om te weten wat Chris-
„ tendom zij, moest men aan een mensch
„ van een rijp verſtand, van genoegzame
„ ſpraakkunde, van beſliste onpartijdigheid,
„ en die, zoo het zijn kon, geene kennis
„ droeg van eenig Godgeleerd zamenſtel,
„ het onderzoek van het Nieuwe Testament
„ opdragen. Men mogt verwachten, van
„ hem te zullen vernemen, wat tot het
„ Christendom behoore: en dus te zullen
„ vernemen, hetgeen men zich van zijne ei-
„ gene, ook van zijne beste krachten, niet
„ be-

„ beloven kon: wijl men reeds lang partij „ gekozen had, en zich moeijelijk in den „ toestand van hem, die voor de eerste reize „ zag, wat het Christendom ware, kon ver- „ plaatsen. Ik twijfele geen oogenblik, of „ zoodanig een zou het leerbegrip der zoo- „ genaamde Regtzinnigen voor het regt „ Christelijke erkennen". Hetgeen hij hierop volgen laat, is mede nalezenswaardig: men kan er ook de aanmerkingen van GABLER bij vergelijken; doch wij durven niet te veel afschrijven. Hooren wij liever, hetgeen nopens den dood van Christus in het bijzonder gezegd wordt, in KRUGS *Briefe ueber die Perfektibilität der Geoffenbarten Religion*, bl. 314: „ Men kan, zonder tegen alle ge- „ zonde en natuurlijke uitlegging aan te drui- „ schen, het niet loochenen, dat de Apos- „ telen zeer dikwijls, zeer nadrukkelijk en „ zeer duidelijk van den dood van Jezus, als „ een' werkelijk verzoenenden dood, in de „ strengste beteekenis des woords, gewagen". Diergelijke verklaringen kan men ook hier en daar vinden in BAUERS *Biblische Theologie des Neuen Testaments*, BRETSCHNEIDERS *Historisch-Dogmatische Auslegung des N. T.* STÄUDLINS *Lehrbuch der Dogmatik und Dogmengeschichte*, en anderen. En al hangen wij juist het zegel niet aan al-

 les,

les, wat deze, over het geheel genomen, geleerde Mannen nopens het eigendommelijke der Christenleer zeggen; wij vergenoegen ons met hunne toestemming, dat men, de uitsprake der rede volgende, zulke dingen verwerpt, die tot het wezenlijk onderwijs van Jezus en de Apostelen behooren, ja die de bestanddeelen van hetzelve helpen uitmaken. Verwerpt men nu deze, dan verwerpt men het Christendom zelve. Maar hoe is dit laatste overeen te brengen met de algemeene erkentenis, dat het Christendom door alle tijden heen moet voortduren? Welk regt hebben zij, die zoo handelen, om zich Christenen te noemen: daar zij zelven, bij voorbeeld, niemand den naam van Kantiaan of Schellingiaan geven zullen, dan alleen aan zulken, die de hoofdstellingen dier wijsgeerige scholen vasthouden? Verraden zij dus zelven niet, dat zij, door het algemeene op de uitspraak der rede van het niet algemeene af te zonderen, verre van den regten weg afdolen?

Veel beter is W. T. LANG geslaagd, in FLATTS *Magazin für Christliche Dogmatik und Moral*, VII en VIII stuk. Deze Geleerde geeft waarlijk menige juiste aanmerking over de onderscheiding van het persoonelijke, tijdelijke en plaatselijke, en het alge-

ge-

gemeen geldende in de ſchriften des Nieuwen Testaments. Alleenlijk is het te bejammeren, dat zich het grootſte deel zijner Verhandeling niet met de beantwoording van deze vrage, maar met het onderzoek nopens de *Accommodatien* inlaat: ſchoon wij niet verzwijgen mogen, dat hij het een en ander beter dan zijne navolgers onderſcheidt. Hiermede ſtaat nu ook in verband, dat hij zich met het door ons aangeprezen grondbeginſel, zoo al deszelfs uiterſte trekken in zijn opſtel te vinden zijn, niet opzettelijk kan hebben bezig gehouden. En dit is dan ook de oorzaak, dat men bij de lezing van hetzelve tot die zekerheid, welke men met zoo veel reden verlangt, in geenen deele kan geraken.

Intusſchen kennen wij geen beter geſchrift over dit onderwerp, dan J. A. G. MEYERS *Onderzoek aangaande hetgeen in de leeringen en voorſchriften van Jezus en de Apostelen tijdelijk en plaatſelijk, of voor alle tijden en van een algemeen geldend gezag is.* Wij ſchrijven hier den titel der Nederduitſche Vertaling of Navolging over, waarvan men eene uitgeſtrekte beoordeeling vindt in den *Recenſ. ook der Recenſenten*, VII Deel 10 ſt. bl. 473 volgg. De Hoogduitſche uitgave, die reeds ten jare 1806 het licht zag, is aangekondigd geworden in de *Bibliotheek van Theol. Letterk.* VII D.

VII D. 2 ft. bl. 698 volgg. Van beide beoordeelingen zullen wij ook hier en daar gebruik maken. Wat MEYERS werk betreft; hetzelve verdient door ons te meer in acht genomen te worden: wijl hetzelve eene der drie Verhandelingen was, welke ten jare 1801 met zilver zijn bekroond geworden. MEYER maakt gewis de billijkfte aanfpraak op den lof, van de vrage over het perfonelijke, tijdelijke en plaatfelijke, en het algemeen geldende met veel bedachtzaamheid behandeld te hebben. Hij gaat uit van het geloof aan de leer van Jezus en de Apostelen, als bevattende Gods Openbaring, en vooronderftelt niet alleen derzelver Goddelijkheid, maar legt die ook tot grond voor zijne nafporingen. Wij kunnen niet nalaten er bij te voegen, dat hij over het geheel zijn onderwerp naauwkeurig onderzoekt, en ons fomwijlen zeer gewigtige aanmerkingen mededeelt. Zoo zegt hij, bij voorbeeld, *bl.* 30 der Hoogduitfche Uitgave, dat, wanneer er van niet algemeene ftellingen des Nieuwen Testaments gefproken wordt, zulks alleen op de voorfchriften, en niet op de leerftukken betrekkelijk kan gemaakt worden. Hij verftaat hier zeker door *leerftukken*, zoodanige, aan welke men in de volle kracht van het woord dezen naam geeft, en dan voelen wij

ons

ons gedrongen, om zijne uitſpraak volkomen te beamen.

Wij kunnen echter aan al hetgeen hij in het midden brengt geen bijval geven. Hij neemt twee grondregels, ter onderſcheiding van het perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke, en het algemeen geldende, aan, waarvan de eerſte deze is: „Hetgeen Jezus of zijne „Apostelen nopens Godsdienſtige onderwer- „pen duidelijk, bepaald en nadrukkelijk als „hunne eigene meening, of het eerst ge- „leerd, of ook, (wanneer zij het reeds „aangenomen vonden), verbeterd en be- „krachtigd hebben, moet, bijzonder indien „het meermalen herhaald wordt, of allen „er in overeenſtemmen, als ſchriftuurleer, „en niet als tijdelijke leerwijze aangezien „worden: tenzij er zekere kenteekenen, of „duidelijke wenken waren, die te kennen „gaven, dat men de bloote en van het in- „wendige af te zonderen hulle, of den lou- „ter voor dien tijd voegenden leervorm had". Wie, die dezen grondregel aandachtig leest, ſtemt ons niet volkomen toe, dat dezelve veel te uitgebreid, en tevens met te veel bepalingen verbonden is? Doch, hetgeen bovenal de aandacht naar zich trekt, hoe meer men denzelven toetst, hoe meer men overtuigd wordt van deszelfs ongenoegzaamheid

in meer dan één opzigt. Dezelve brengt ons ook terstond tot eene nieuwe, en zeer moeijelijke vrage, wat *Godsdienstige onderwerpen* zijn? en zulks zonder noodzake, daar leerstukken en voorschriften van zelve den Godsdienst vooronderstellen. Nu hebben wij nog niet gezegd, dat de schrijver hier de vrij gewone fout begaat, van met zijn onderwerp het onderzoek nopens de Accommodatiën te verwarren: iets, hetwelk der opmerking van den *Recensent ook der Recensenten* ontsnapt is.

Doch al konden wij dezen eersten grondregel al volkomen goedkeuren; zulks zou daarom het geval niet zijn met den tweeden: „ Hetgeen naar eene juiste en gezonde uit„ legging als de klare, doorgaande en eigen„ lijke zin der heilige oorkonden erkend is „ geworden, mag, wanneer het als van Gods „ wege geopenbaarde leere zal worden aan„ genomen, niet met de rede, en hare oor„ spronkelijke wetten, (in de erkenning van „ hetgeen waar, en in de beoordeeling van „ hetgeen redelijk is), strijden. Doch, „ wegens de beperktheid onzer rede, be„ hoeven ons niet alle leerstukken *gansch en* „ *al* verstaanbaar te zijn. Genoeg, wanneer „ dezelve niet *tegen* de rede zijn, of wan„ zij zich van eene praktikale zijde vertoo„ nen, om ze dan, zoo wegens deze hunne

„ prak-

„ praktikale nuttigheid, als uit hoofde van „ het gezag der Heilige Schrift, voor ſtuk„ ken des geloofs geheel en al aan te nemen". De Heer MEYER vervalt hier tot den misſlag, dien de meesten bij dit onderzoek begaan hebben, van namelijk het gezag der menſchelijke rede in te roepen: een gezag, hetwelk wij in de vorige Bijdrage meenen getoond te hebben, dat althans bij de toetſing van het algemeene en niet algemeene der *leerſtellingen* niet kan gevolgd worden. Het kon derhalve ook niet anders, of zijn grondregel moest zoo gebrekkig uitvallen, en zoo vele onzekerheden overlaten, als wij werkelijk in denzelven bevinden. Ja wij durven zeggen, dat wij met zoodanigen regel geen haar breedte gevorderd zijn. Nam men denzelven algemeen aan; dan ontſtond er een nieuwe ſtrijd. Hetgeen de een beweerde, dat niet tegen de rede inliep, en eene praktikale nuttigheid had, bleef de ander als ongerijmd en ſchadelijk verwerpen. En zoo was men in het einde met de onderſcheiding van hetgeen ſlechts voor ſommige, en hetgeen voor alle perſonen, tijden en plaatſen diende, even verlegen als te voren. Daarenboven zien wij niet in, hoe deze regel met den vorigen kan overeengebragt worden: daar immers de duidelijke, bepaalde en nadrukke-

lij-

lijke uitspraak der Heilige Schrift nopens deze zaak beslist. Althans wij begrijpen niet, hoe men volgens MEYERS grondstellingen verwachten kan, dat de leer van Jezus en de Apostelen eenigzins met de rede en hare oorspronkelijke wetten zou strijden.

Men zou nog eenige andere aanmerkingen tegen MEYERS Verhandeling maken kunnen. Zoo verzwakt hij, bij voorbeeld, de kracht van zijn betoog tusschen beiden, door gebrek aan Logische orde. Van dien aard is, althans onzes inziens, hetgeen bl. 234 volgg. *over de waarde van het stellig-Historiesche in den Godsdienst*, en bl. 241 volgg. *over de onveranderlijke voortduring van voorwerpelijke waarheden, en gevolgelijk ook van de leerstellingen des Christendoms*, gezegd wordt. Hoe juist ook alles zij, wat hier wordt voorgedragen; het mist zijne regte plaats; daar het geheel op zichzelve staat: en het zou van veel meer kracht geweest zijn, ware het elders ingevlochten. Zoo komt het ons ook voor, dat de Schrijver er zich te weinig op toelegt, om het algemeene der zedelijke voorschriften van het personelijke, tijdelijke en plaatselijke af te zonderen. Hij houdt zich in de *laatste Afdeeling* wel met de Christelijke Zedeleer bezig, en, hetgeen hij daarover verhandelt, is ten vollen lezenswaardig;

maar

maar wij hadden onder anderen gewenscht, dat hij zijne grondregels eveneens op een en ander voornaam voorschrift had toegepast, als hij zulks te voren ten aanzien van de leer *der zonde en strafwaardigheid, der verzoening en der opstanding* gedaan heeft. Doch wij willen onze aanmerkingen over deze Verhandeling niet vervolgen. Wij zouden er geheel over gezwegen hebben, had er ons de loop van dit ons werk niet van zelve toe geleid, om door de beoordeeling van onze voorgangers in dit onderzoek te toonen, dat, zoo wij al met onzen arbeid tot de beslissing der zake niet genoeg toebrengen, nogtans de onderneming zelve niet overbodig is.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Waarin het een en ander wordt aangemerkt over de behoedzaamheid, die men bij het opsporen van het personelijke, tijdelijke en plaatselijke, en van het algemeen geldende langs dezen weg hebbe in acht te nemen.

Wij vertrouwen nu, de juistheid van het door ons opgegeven grondbeginsel nog wat

nader getoond, en mogelijk dezen en genen tot opvolging van hetzelve overgehaald te hebben. Intusschen mogen wij niet ontveinzen, dat men bij die opvolging behoedzaamheid heeft in acht te nemen: en zulks minder uit hoofde van de moeijelijkheid der zaak zelve, dan wel daarom, dat de menigvuldige verkeerde oordeelvellingen der Geleerden iemand zoo ligt van het regte spoor kunnen afleiden. Wij willen dan in dit Hoofdstuk het een en ander *over die behoedzaamheid* aanmerken: ten einde men in het opsporen van het personelijke, tijdelijke en plaatselijke, en van het algemeen geldende, behoorlijk te werk ga.

Wij bepalen ons tot vier regels, waarvan de eerste deze is: *Men vorme zich een regt begrip van hetgeen hier door het personelijke, tijdelijke en plaatselijke, en door het altijd geldende bedoeld wordt.*

De aard van de boeken des Nieuwen Testaments brengt het van zelven mede, dat er allerlei dingen in moeten gevonden worden, die niets met den Godsdienst gemeen hebben. Zij zijn grootendeels voor bijzondere personen vervaardigd, en handelen ook van vele zeden en gebruiken in de menschelijke zamenleving, welke wij onder ons niet kennen. Er worden bijzonderheden in opgehelderd,

derd, en raadgevingen in voorgedragen, welke tot de Geloofs- en Zedeleer des Euangelies in geene de minste betrekking staan. Doch het spreekt van zelve, dat deze bij het onderzoek nopens het algemeene en niet algemeene der leerstukken en voorschriften volstrekt niet in aanmerking komen. Trouwens, zij zijn ook van dien aard, dat niemand twijfelt, of zij alleen tot sommige personen, tijden en plaatsen behoorden. Om een paar voorbeelden, de eerste de beste, die ons in het oog vallen, aan te halen; de Zaligmaker gebiedt *Matth.* X: 7, 8 zijnen Jongeren: *Henen gaande, predikt, zeggende: het koninkrijk der hemelen is nabij gekomen.* Maar wie, van gezonde hersenen, ziet niet, dat zulks alleen den leerlingen, vóór dat het Christendom door den dood en de verheerlijking van Christus was daargesteld, als de boodschap op hunne reize door Palestina werd opgelegd? zoo schrijft Paulus in de bekende plaats 2 *Tim.* IV: 13: *Den reismantel, dien ik te Troas bij Carpus gelaten heb, breng mede, als gij komt, en de boeken, inzonderheid de pergamenten.* Zoodanig iets heeft nooit iemand ter wereld op zichzelven toegepast, noch zal iemand immer op zichzelven toepassen. Het zou dus eene dwaze vrage zijn, of deze en dergelijke dingen

algemeen of niet algemeen geldend zijn. In tegendeel raken zij het onderwerp, waarover wij thans handelen, volstrekt niet; dan voor zoo verre men zich van dezelve tot opheldering of bevestiging van het een of ander kan bedienen. In zulk een geval kunnen zij zelfs ongemeenen dienst bewijzen: wijl zij, als het ware, punten zijn, van waar men kan uitgaan, om nopens andere stukken tot zekerheid te geraken. Wij zullen derhalve meermalen op dezelve als zoodanige terugkomen.

Ons onderzoek strekt zich dan alleen uit tot zaken van den Godsdienst. Doch door dit in het oog te houden is men nog geenszins tegen alle dwaling beveiligd. Wij hebben boven reeds geklaagd over de verwarring van het onderzoek nopens *de Accommodatiën*, met de vrage over het algemeene en niet algemeene der leerstellingen en voorschriften: eene verwarring, waarvoor de *Recensent ook der Recensenten* met alle regt waarschuwt. Want hoewel het een met het ander zeer naauw verwand is, zijn het toch twee verschillende zaken, waarvan geene kan beslist worden, zoo men dezelve niet zorgvuldig onderscheidt.

Dat Jezus en de Apostelen hun onderwijs naar de vatbaarheid hunner hoorders en lezers ingerigt hebben, mogen wij van hunne wijs-

beid

heid vertrouwen, en leert bovendien hunne eigen taal. Het is even zeker, dat zij, om hun doel te bereiken, zich niet slechts van de volkstaal bediend, en hunne redenen naar den volkssmaak ingekleed, maar ook wel eens uitdrukkingen, beelden en bewijzen gebruikt hebben, die alleen voor hunne land- en tijdgenooten konden gelden. Reeds van ouden tijd af is dit door alle verstandigen in de Christenkerk erkend geworden. Men zie CARUS *Historia Antiquior Sententiarum Ecclesiae Graecae de accommodatione Christo inprimis et Apostolis tributa.* Alleenlijk is de groote vrage: *In hoe verre Jezus en de Apostelen zich naar 's menschen vooroordeelen geschikt hebben?* En in de laatste jaren is er naauwelijks een boek over de Geloofs- en Zedeleer, of over de Uitlegkunde aan het licht gekomen, waarin men niet het zijne heeft willen bijdragen, om dezelve te beantwoorden. Ook hebben velen dit onderwerp in opzettelijk daartoe ingerigte Verhandelingen onderzocht. Inzonderheid is zulks geschied in Duitschland. Men zie de Schrijvers, aangehaald bij KEIL, in deszels *Elementa Hermeneutices Novi Testamenti*, pag 92 volgg. In ons Vaderland hebben, om geene anderen te noemen, twee geleerde Mannen, HERINGA en VAN HEMERT, zich op de navor-

ſching dezer zaak toegelegd: de eerſte in de *Werken van dit Genootſchap voor het jaar* 1789, de andere in de *Verhandelingen van* TEYLERS *Godgel. Genootſchap*, XII Deel. Door deze vereënigde, hoewel wijd uit één loopende pogingen is men nu aan den eenen kant vrij algemeen overtuigd geworden, dat men alle ſchikking van 's Heilands onderwijs en dat zijner Apostelen naar 's volks wanbegrippen niet ontkennen kan aan den anderen kant is men ook genoodzaakt geworden, toe te geven, dat noch Jezus, noch de Apostelen, de dwalingen immer geleerd of begunstigd hebben. Die over de zaak nog iets voortreffelijks lezen wil, neme REINHARDS Verhandeling: *Utrum et quando posſint oratores divini in adminiſtrando munere ſuo dimittere ſe ad vanas hominum opiniones*, in deszelfs *Opusc. Academ.* Vol. I. p. 473—510. WINKLER noemt het verſchil nog onbeſliſt, en belooft, zijne gedachten over dit onderwerp nader te willen bekend maken, in zijne *Proeve over Jezus geſchiktheid als leeraar en over zijne leerwijze*, *Voorber.* bl. IX. Ons komt het nog altijd voor, dat men, bij gebrek van alleszins voldoende regelen, niet in ſtaat is, om ten aanzien van verſcheidene plaatſen des Nieuwen Testaments zoodanige bepalingen te maken, die voor alle verdere tegenſpraak den

toegang fluiten. Waren wij zoo verre gevorderd, van door zulke regels geleid te worden; dit zou aan het onderzoek nopens het perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke, en het algemeen geldende der leerſtellingen en voorſchriften zeker niet weinig hulp verſchaffen.

Doch, gelijk wij boven begonnen te zeggen, zonder dit hulpmiddel kan men in het onderzoek nopens het algemeene en niet algemeene van de leer des Euangelies wel ſlagen, en zelfs moet men zorgen, dat men het een van het ander naauwkeurig afzondere. Het onderwerp, hetwelk wij behandelen, bepaalt zich eenig en alleen *bij de zaken*, welke Jezus en de Apostelen voordroegen: het andere ſtrekt zich ook uit tot hunne *leerwijze*, redeneringen en geheele voordragt. Bij het laatſte heeft men vooraf na te vorſchen, welke de gevoelens van Joden en Heidenen geweest zijn, en vervolgens: of Jezus en de Apostelen hun onderwijs naar dezelve gerigt hebben: bij het eerstgenoemde twijfelt men niet, of Jezus en de Apostelen naar hunne eigene mening geſproken hebben: men gaat alleen na, voor wie hunne uitſpraken gelden, en de vrage over de Accommodatiën moge er eens van ter zijde inkomen; zij is toch verre af, van hoofdzaak te zijn. Wat

 meer

meer is, het algemeen geldende ſtaat tegen het perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke niet als waarheid tegen onwaarheid over: integendeel wordt het eene zoo wel als het andere voor waarheid erkend: het verſchil ligt alleen daarin, of deze waarheid voor alle, dan ſlechts voor ſommige tijden gezegd was: maar geheel anders is dit met het onderzoek naar de Accommodatiën gelegen. Daarin wordt waarheid overgeſteld tegen onwaarheid, of tegen het geen blootelijk als hulſel, ſchaal, inkleeding, als naar de vooroordeelen ingerigte voorſtellingswijze kan aangemerkt worden. Men vergelijke LANGS *Verhand.* in FLATTS aangehaald *Magazin* VII ſt. bl. 2, 3. Laat ons de zaak met eenige voorbeelden ophelderen. Paulus ſchrijft 1 *Tim.* II; 13: 14: *Ik late de vrouw niet toe, dat zij leere, noch over den man heerſche, maar* (*wil*), *dat zij in ſtilheid zij: want Adam is eerst gemaakt, daarna Eva: en Adam is niet verleid geworden; maar de vrouw, verleid zijnde, is in overtredinge geweest.* Hetgeen de Apostel hier inſcherpt, is *de onderworpenheid van de vrouw aan den man*, waaraan niemand twijfelen zal, of hij dezelve werkelijk als een' pligt beſchouwde. Het is alleen de vrage, of dit gebod in zijne ganſche uitgeſtrektheid alleen ten dien tijde, toen

toen de vrouwen in zeer vernederenden ſtaat verkeerden, dan wel ten allen tijde gelden moest? Hoe men deze vrage ook beantwoorde, is voor ons thans hetzelfde. Genoeg, dat dezelve niets gemeen hebbe met eene andere, of namelijk de redenering, de bewijsvoering van Paulus in den Joodſchen ſmaak gehuld zij? Zulks betreft alleen de voordragt, en geenszins de zaak zelve. Men kan met HEINRICHS *in Annot. ad h. l.* erkennen, dat de vermelding van Adam en Eva hier niet tot elks overtuiging ſtrekt, en door den Apostel alleen voor zijne tijdgenooten gebezigd is, zonder dat er uit volgt, dat de leer zelve thans niet meer behoeve aangenomen te worden. Zoo blijkt 's Heilands onderrigt *nopens den onreinen geest*, *Matth.* XII: 43—45 reeds bij den eerſten opſlag, naar de meening des volks te zijn ingerigt, en bij nader onderzoek bevinden wij werkelijk de Joden in die verbeelding, dat de booze geesten in woestijnen woonden. Verg. KUINOEL t. d. p. Van dit dwaalbegrip nu maakt de Heiland gebruik, om de ſteeds toenemende verharding van het gemoed, hetwelk tegen overtuiging zondigt, levendig af te beelden. Dus moeten wij ons wachten, van te denken, dat Jezus zelf dit letterlijk geloofd hebbe. Doch zoo iets kan alleen be-

toogd worden bij de behandeling van het geschilstuk nopens de Accommodatiën. Maar van eene andere natuur is het bevel *Matth.* V: 42: *Geef den genen, die (iets) van u bidt, en keer u niet af van den genen, die van u leenen wil.* Hier verklaart de Zaligmaker zijn eigen gevoelen: gelijk iedereen zal toestemmen. Alleenlijk kan hij zulks slechts zijnen tijd- en landgenooten bevolen hebben. Dit moet hier nagegaan worden, en dus verschilt ons onderzoek van het vorige hemelsbreedte. Voegen wij er nog een voorbeeld bij? Lezen wij de Allegorie, door welke Paulus de voortreffelijkheid van het Christendom boven den Mozaïschen Godsdienst, *Gal.* IV: 22 volgg. wil voorstellen; dan kunnen wij tweederlei gevoelen aannemen, of dat Sara en Hagar in waarheid het toekomende hebben afgeschaduwd, of dat de Apostel zich van derzelver personen alleen om den wil der Galatiërs bedient. Het laatste zal elk verstandige gewis verkiezen. Men zie, behalve KOPPE en anderen, inzonderheid den Hoogleeraar BORGER t. d. p. En zoo heeft dan Paulus geschreven, hetgeen wel voor zijne eerste lezers, maar geenszins voor anderen en op zichzelve waarheid was. Vergelijken wij hierbij nu een of ander gezegde, waaromtrent de vrage ontstaat, of

het

het perſonelijk, tijdelijk of plaatſelijk, dan wel algemeen geldend zij. Nemen wij, bij voorbeeld, 1 Cor. XIV: 29: *dat twee of drie Propheten ſpreken, en dat de anderen oordeelen:* dit gebod behoudt dezelfde waarde, hetzij men het alleen van kracht rekene voor de Corinthiers en andere tijdgenooten van den Apostel, hetzij men de verpligting, om hetzelve op te volgen, tot alle tijden uitſtrekke.

Wij gaan over tot een tweeden regel, welke deze is: *Men toetſe alles ſtiptelijk aan de regelen der gezonde Uitlegkunde.*

Even gelijk in andere gevallen, zoo kan men ook bij het onderzoek van hetgeen perſonelijk, plaatſelijk en tijdelijk, en hetgeen algemeen geldend is, den bal geweldig misſlaan; wanneer men niet alles aan de regels der gezonde Uitlegkunde toetst. Wij hebben dit ook in het oog gehouden, toen wij in de vorige Bijdrage bl. 184 volgg. de vrage beantwoordden: *Hoe kunnen wij den verklaarden wil van Jezus en de Apostelen leeren kennen?* Thans willen wij wat nader aanwijzen, hoe noodzakelijk deze behoedzaamheid zij.

Men treft in het Nieuwe Testament menigmaal zulke uitdrukkingen aan, waarin iets, hetwelk wezenlijk altijd geldend is, als perſonelijk, tijdelijk of plaatſelijk ſchijnt te zijn

voor-

voorgesteld geworden. Vergenoegt men zich nu met de oppervlakkige lezing van zoodanige plaatsen; men wordt al spoedig door dien schijn bedrogen. Doch dan alleen leert men dezelve uit het regte oogpunt beschouwen; wanneer men, van uitlegkundige beginselen uitgaande, in den geest van Jezus en de Apostelen tracht door te dringen. Wanneer de Zaligmaker in die beroemde bergrede, *Matth.* V: 5 zegt: *Zalig (zijn) de zachtmoedigen: want zij zullen het aardrijk beërven;* dan schijnt hij alleen voor zijne Jongeren, of althans voor de bewoners van Palestina te spreken. Dezen toch was de belofte geschied, van dit land in vrede te zullen bezitten. Verg. *Psalm* XXXVII: 11. *Van dit land* zeggen wij: want dat door τὴν γῆν *Palestina* kan bedoeld worden, zal niemand ontkennen, die het spraakgebruik van Jezus en de Apostelen kent. Vergel. BIEL en SCHLEUSNER, welke laatste ook te regt *Matth.* XXIV: 30 aanhaalt, waar de onzen min naauwkeurig geschreven hebben: *Alle geslachten der aarde.* Dit gezegde schijnt derhalve niet van allen te gelden, maar tijdelijk en plaatselijk te zijn: en zoo moet men bij eene oppervlakkige lezing wel denken. Maar zien wij de zaak een weinig dieper in, dan komt het ons weldra zonderling voor,

dat

dat zoodanige tijdelijke en plaatſelijke belofte midden onder de algemeene beloften van louter geestelijke zegeningen gevonden worde. Wat meer is; wanneer wij de geſchiedenis van de eerſte Christenkerk raadplegen, dan beſpeuren wij, dat de Apostelen en eerſte belijders des Heeren, verre van zulk een vreedzaam bezit des lands gehad te hebben, overal verdrukt, verjaagd en vervolgd zijn geworden. En nu beginnen wij te beproeven, of wij de plaats zoo kunnen uitleggen, dat zij algemeen geldend zij. Nu ontdekken wij eindelijk, dat dezelve zoo behoort uitgelegd, en dus verſtaan te worden *van ware aardſche gelukzaligheid*, welke Jezus den zachtmoedigen in het gemeen, in eene beeldrijke, en van Gods oude belofte ontleende taal toezegt. Zoo hecht Paulus, *Eph.* VI: 3, aan de veréering van vader en moeder, in een' verhevener zin, dan Mozes, de belofte van *langlevendheid op aarde*. De Zaligmaker zelf belooft, *Marc.* X: 29, 30, verg. *Matth.* XIX: 29. *Luc.* XVIII: 29, 30 aan zijne Jongeren, die huizen, broeders, zusters, vader, moeder, vrouwen, kinderen, akkers, om zijnen wil verlaten hadden, eene honderdvoudige vergoeding op aarde, waardoor wel het genot van ligchamelijke zegeningen niet uitgeſloten, maar bovenal dat

van

van geestelijke bedoeld wordt; zie 1 *Tim.* IV: 8. *Rom.* VIII: 24. 2 *Cor.* I: 3 volgg. en verg. GROTIUS en andere uitleggers over *Matth.* V: 5. Eene andere plaats, waarin iets, hetgeen wezenlijk algemeen is, voor niet algemeen schijnt verklaard te worden, is *Hebr.* VI: 1, 2: *Daarom nalatende het beginsel der leere van Christus, laat ons tot de volmaaktheid voortvaren: niet wederom leggende het fundament van de bekeering van doode werken, en van het geloof in God, van de leere der doopen en van de oplegging der handen, en van de opstanding der dooden, en van het eeuwig oordeel.* Immers hier zou men bij den eersten opslag zeggen, dat de gewigtigste leerstukken van den Godsdienst worden voorgedragen als dingen, die voor volwassenen in het Christendom van weinige waarde zijn, en die dus, zoo als men bij gevolgtrekking besluiten mag, geenszins tot de eigenlijke leer van Jezus en de Apostelen behooren. En dit heeft zelfs meer dan eenen Geleerden zoo gestooten, dat hij ook op grond van deze plaats de echtheid van den geheelen brief betwijfeld, of dezelve bestreden heeft. Men denke aan BOSVELD's *Proevend onderzoek naar den schrijver van den Brief aan de Hebreën*, in de *Bibl. van Theol. Letterk.* I Deel bl. 225 volgg. en

EICH-

EICHHORN, *Einleitung in das Neue Testament*, III B. 2 Hälfte bl. 444, 461. Doch hetgeen bij het eerste lezen vreemd voorkomt, laat zich uit de gesteldheid der Hebreën gemakkelijk verklaren. Het is niets meer, dan schikking naar den smaak der Joodschgezinde Christenen, dat de schrijver de Allegorische verklaring van de oudste Bijbelboeken *volmaakter* noemt, dan de ontwikkeling van de leer der bekeering, der opstanding enz. Want hoe zou zulks zijn eigen gevoelen kunnen geweest zijn: daar hij Hoofdst. V: 12 uitdrukkelijk zegt: *gij zijt geworden (als) die melk van noode hebt, en niet vaste spijze?* Deze plaats behoort dan eigenlijk bij het onderzoek nopens de Accommodatiën, en wij zouden ons door een' blooten schijn bedriegen laten; wanneer wij, op grond van dezelve, de door den schrijver aangehaalde leerstukken voor personelijk, tijdelijk, of plaatselijk houden wilden. Men zie ook hier VAN HENGEL's bovengemelde Verhandeling *over Doop en Avondmaal* bl. 79 volgg.

Wij gaan tot een tegengesteld geval over. Wanneer wij, uit hetgeen ons bij de eerste lezing voorkomt, een besluit zouden trekken, dan zouden wij menig gezegde voor algemeen geldend verklaren, hetwelk toch in

in den grond ſlechts perſonelijk, tijdelijk, of plaatſelijk is. Dan ook in dezen kan ons de gezonde Uitlegkunde te regt helpen, en moet dus nimmer door ons veronachtzaamd worden. De Heiland betuigt tot Martha, *Joann.* XI: 25: *Die in mij gelooft, zal leven, al ware hij ook geſtorven.* Zulks heeft zoo zeer het voorkomen, van op alle ware Christenen te zien, dat bijna alle Uitleggers, tot KUINOEL toe, de woorden in dien zin uitgelegd hebben. Evenwel zijn wij van oordeel, dat deze opvatting zeer kwalijk ſtrookt met het volgende vers: *En een iegelijk, die leeft, en in mij gelooft, zal niet ſterven in eeuwigheid.* Wij voelen ons dan genoopt, om 's Heilands woorden in een' bepaalder zin te nemen, zoodat zij voornamelijk, of alleenlijk op den geſtorven' Lazarus doelen: wiens herleving de Zaligmaker dan, hoewel voor Martha nog raadſelachtig, voorzegt. En dat deze uitlegging niet tegen den aard der tale inloopt, zal, dunkt ons, iedereen toeſtemmen. Zie VAN HERWERDEN's *Verklaring van het Euangelie van Joannes,* IV Deel bl. 265 volgg. Van gelijken aard is, onzes inziens, de uitſpraak van Joannes, 1 *Joann.* V: 19: *Wij weten, dat wij uit God zijn, en dat de geheele wereld ligt in het booze.* Het laatſte ſchijnt werkelijk eene algemee-

meene verklaring te zijn nopens de verdorvenheid en misdadigheid des geheelen menschdoms: in hoedanigen zin de plaats menigmaal wordt uitgelegd. Doch, niettegenstaande wij deze leer als Bijbelleer eerbiedigen, houden wij het toch daarvoor, dat zij alhier niet geleerd wordt. Immers, *de geheele wereld*, (ὁ κόσμος ὅλος); wordt tegen ware *Christenen* overgesteld: zoodat, terwijl deze *kinderen van God* zijn, en als zoodanig *de zonde haten* (III: 9,) gene aan dezelve is overgegeven. Verg. ROSENMULLERI *Scholia ad h. l.* Men moet dus, bij de uitdrukking *de geheele wereld*, slechts aan een bepaald gedeelte van het menschdom denken, en wel aan de toenmalige wereld, zoo als zij buiten het Euangelie leefde, dat is, aan Joden en Heidenen. Men moge derhalve 's Apostels woorden bij gevolgtrekking op later tijden toepassen; zij bevatten, eigenlijk gezegd, niets meer dan eene beschrijving der gesteldheid van zijnen tijd, welke dus slechts in schijn algemeen is. Welligt geldt hetzelfde ten aanzien van *Hebr.* XI: 6; waar de onzen de woorden χωρὶς δὲ πίστεως ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι vertaald hebben: *maar zonder geloof is het onmogelijk* (*Gode*) *te behagen.* Deze woorden toch kunnen even gevoegelijk aan het voorgaande verbonden worden: zoo-

dat men dezelve op deze wijze vertale: *maar zonder geloof was het hem onmogelijk* (*Gode*) *te behagen*. De invulling van het *voornaamwoord* (αὐτὸς) wordt, zoo in het Nieuwe Testament als elders, zeer dikwijls vereischt, en dus kan dit de voorgeflagene opvatting niet beletten. Zij fchijnt integendeel door het volgende niet weinig te worden aangeprezen: want de woorden δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ θεῷ hebben alle voorkomen, van eenen overgang te maken tot het algemeene. Is nu dit alles zoo, dan behoort ook dit gezegde tot de zoodanige, waarin iets algemeen geldend fchijnt te zijn, hetwelk inderdaad perfonelijk, tijdelijk of plaatfelijk is. De Schrijver van den brief fchijnt toch nopens de menfchen in het gemeen te verklaren, dat het hun zonder het geloof onmogelijk is, Gode te behagen, maar door middel der Uitlegkunde leeren wij, dat hij zulks alleen nopens Henoch verklaard heeft.

Wij komen tot een' derden regel: *Men onderfcheide naauwkeurig tusfchen de voordragt eener zaak, en de zaak zelve.*

Wij hebben reeds gezien, dat geheel het onderwijs van het Nieuwe Testament op eene naar de behoeften van den gemeenen man ingerigte en voor elk bevattelijke wijze is voorgedragen; dat zeer vele gezegden in beelden,

van den Israëlitischen Godsdienst ontleend, zijn ingekleed, en een voornaam gedeelte bepaaldelijk op bijzondere personen, tijden en plaatsen betrekking had. Hieruit volgt derhalve, dat ook de leerstukken en voorschriften menigmaal in zoodanige uitdrukkingen zullen zijn voorgesteld, als alleen voor den eersten Christentijd pasten. Maar het zou zeer voorbarig zijn, daaruit het besluit te trekken, dat deze leerstukken en voorschriften zelven daarom alleen voor dien tijd gelden. Men behoort veeléer te onderzoeken, of mogelijk alleen de vorm, waarin zij zijn voorgedragen, personelijk, tijdelijk en plaatselijk ware. En zulks zal men inderdaad niet zelden bevinden. Wij hebben boven melding gemaakt van 's Heiland gezegde *Matth.* XII: 43—45, waarmede men *Luc* XI: 24—26 kan vergelijken. Hoezeer nu dat geheele beeld van den boozen Geest personelijk, tijdelijk en plaatselijk, of liever naar den smaak der Joden in dien tijd ingerigt ware; ligt er, onzes inziens, ontwijfelbaar eene algemeen geldende leer in, en wel deze: dat hij, die zich tegen zijne overtuiging aankant, meer en meer in verblinding en ondeugendheid toeneemt. Zoo schrijft Paulus aan de Christenen te Rome, *Rom.* VI: 4: *Wij zijn met hem begraven door den doop in den dood, op*-

 dat,

dat, gelijkerwijs Christus uit de dooden opgewekt is tot de heerlijkheid des Vaders, alzoo ook wij in nieuwigheid des levens wandelen zouden. Het beeld, hetwelk de Apostel gebruikt, is genomen van de toenmalige wijze van doopen. De indompeling van den Christen in het water wordt vergeleken bij de nederdaling van den gestorven' Verlosser in het graf: terwijl weder tegen de oprijzing uit het water, de herrijzing van Christus uit de dooden overgesteld wordt. Daar wij nu niet in het water nederdalen, en uit hetzelve weder oprijzen, spreekt het van zelve, dat er tot ons niet gezegd kan worden: *Wij zijn met hem begraven door den doop.* KOPPE heeft, in navolging van anderen, te regt aangemerkt, dat dit geheele beeld, door de invoering der besprenging, voor ons die kracht heeft verloren, welke het in de eerste Christentijden had. Maar hieruit volgt niet, dat de zaak zelve ons niet zou aangaan. Wat meer is, zelfs deze vergelijking kan voor onzen tijd dienen: *Gelijk Christus in het ligchaam gestorven is, zoo moeten wij der zonde afsterven, en, gelijk hij uit de dooden tot een nieuw leven is opgewekt, zoo moeten wij ook in deugd en godvrucht een nieuw leven leiden.* Voegen wij er nog een ander gezegde van denzelfden Apostel bij, te weten 1 *Cor.*

5: 7, 8: Ons Pascha is voor ons geslacht, (namelijk) Christus: zoo dan laat ons feest houden, niet in den ouden zuurdeesfem, noch in den zuurdeesfem der kwaadheid en der boosheid; maar in de ongezuurde (brooden) der opregtigheid en der waarheid. Niemand zal beweren willen, dat dit voor ons zoo gepast is, als voor Christenen, ten tijde van Paulus. Immers dan moesten wij, even als de Joden, Pascha vieren, en wel met ongezuurde brooden. Maar men gevoelt ligtelijk, dat zelfs de Korinthiërs 's Apostels taal niet eigenlijk moesten opvatten. Verre toch van te begeren, dat de Joden de kerkplegtigheden van Mozes zouden voortzetten, wilde hij juist het tegendeel. Hij heeft zich van het Paaschfeest enkel als beeld bediend, om op hetzelve de gewigtigste leer te gronden. *Christus zelf heeft voor ons den dood ondergaan: dus moeten wij ons, van alle zonden losrukkende, door de beoefening van deugd en godvrucht, God met een vrolijk harte dienen.* Dit is, indien wij ons niet vergisfen, de altijd geldende waarheid, die in deze beeldrijke voordragt ligt opgesloten.

Leerstukken en voorschriften, in zoodanige beelden gewikkeld, zagen wij, dat voor bijzondere personen voorgedragen waren. Doch zulks blijkt nog klaarder, wanneer zij

op deze perfonen uitdrukkelijk toegepast worden: gelijk niet zelden in de Schriften des Nieuwen Testaments gefchiedt. Dan zijn zij *in zoo verre* niet algemeen, als zij regelregt op perfonen van hunnen leeftijd, of op bijzondere plaatfen zien. Maar hieruit volgt niet, dat zij niet verder zouden kunnen uitgeftrekt worden. Hoe? worden niet zeer dikwijls leerftukken en voorfchriften, fchoon zij algemeen geldend zijn, zoo voorgefteld, als of zij eenig en alleen voor de hoorders of lezers van Jezus en de Apostelen van kracht waren? Wie herinnert zich niet de vermaning van Jezus, *Joann.* XIII: 14: *Indien dan ik, de Heere en de Meester, uwe voeten gewasfchen heb, zoo zijt gij ook fchuldig elkanders voeten te wasfchen?* Iedereen ziet, dat dit bevel aan diezelfde Jongeren gegeven is, die gewoon waren Jezus Heer en Meester te noemen. Doch dat men hetzelve zoo niet op te vatten hebbe, als of Jezus zijn voorbeeld letterlijk, dat is, in het eigenlijk voetwasfchen, wilde nagevolgd hebben, meenen wij te voren reeds getoond te hebben. Hij wilde dan veeleer, dat zijne leerlingen zich van alle zelfsverheffing onthouden, en daarvan overtuigd, dat zij allen gelijke regten hadden, elkanderen de opregtfte en onbepaaldfte dienstvaardigheid zouden betoo-

toonen. En hoezeer dit gebod regelregt de Jongeren raakte; daaruit volgt niet, dat het geene kracht had voor volgende tijden: waarvan reeds uit deszelfs aard het tegendeel blijkt. Het is zoo, wij willen ook niet ontkennen, dat zelfs de dienstvaardigheid in het eigenlijk voetwasfchen moest uitblinken, zoodra zulks, gelijk dikwijls in het oosten, een pligt van broederlijke liefde wierd. Maar ook dit betrof niet alleen de leerlingen; neen, het ftrekte zich tot allen uit, die in het geval kwamen, van dezen pligt te moeten uitoefenen, en nog heden ten dage zijn er alle Oosterfche Christenen aan gehouden. Van denzelfden aard is het bevel van Paulus, *Col.* II: 18: *Dat (dan) niemand u overheerfche naar zijnen wil in nedrigheid en dienst der Engelen.* Men heeft hier gevraagd, wat de Apostel door *dienst der Engelen* bedoelde. Sommigen hebben gedacht aan godsdienstige verëering, welke men den Engelen bewees, gelijk de getuigenisfen der Ouden leeren, dat velen in Klein-Azië deden. Vergel. HEINRICHS t. d. p. en HUG *Einleitung in die Schriften des N. T.* II Th. bl. 291 volgg. Anderen hebben de woorden liever verftaan van een' dienst, welke de Engelen zelven Gode zouden bewijzen. Dit gevoelen is inzonderheid door hen omhelsd geworden, die

geene wederlegging der Gnostieken in de Schriften des Nieuwen Testaments meenden te vinden, als ERNESTI, TITTMANN en anderen. Zie VAN BEMMELEN, die ook tot dat gevoelen overhelt, in zijne *Dissert. Exeg-Crit. de Epistolis Pauli ad Eph. et Colosſ. inter ſe collatis* pag. 121 s. Doch de geheele plaats is zoo moeijelijk, dat, wilde men over dezelve uitweiden, men eene uitgebreide Verhandeling ſchrijven moest. Alleen zouden wij nog in bedenking geven, of men ook door θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων, *vrijwillige onthouding van het huwelijk, om daardoor Gode te dienen*, zou kunnen verſtaan. De verwisſeling dezer woorden met ἐθελοθρησκείᾳ, (*eigenwillige* [*Gods*] *dienst*, *vers* 23, heeft ons op deze gedachte gebragt: terwijl daar terſtond ἀφειδίᾳ σώματος op volgt, dat is, *verachting van het ligchaam*, gelijk het door OECUMENIUS verklaard wordt. Al verder blijkt uit *vers* 16, dat *vers* 18 niet meer van de onthoudiug van ſpijze en drank kan geſproken zijn; en daar er toch, blijkens het volgende, ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ (*door het verſtand zijnes vleeſches*; iets ligchamelijks ſchijnt bedoeld te zijn, blijft geene gedachte, onzes inziens, aannemelijker dan die aan de onthouding des huwelijks. Vraagt HEINRICHS

nu

en ook: „ welke Godsdienst der Engelen
„ den menschen ooit zoo bekend is geweest,
„ dat zij het hebben kunnen ondernemen,
„ om hunne Godsvereëering naar denzelven
„ te vormen”? dan antwoorden wij, derzelver ongehuwde leven. Dat de Joden hiervan geweten hebben, wordt duidelijk genoeg uit 's Heilands taal, *Matth.* XXII: 30, *Marc.* XII: 25, *Luc.* XX: 35, 36: waar hij redeneert uit iets, hetwelk ook zijne tijdgenooten geloofden, namelijk, dat *de Engelen niet trouwden, en niet uitgetrouwd werden.* Wat wonder, dat dit ongetrouwde leven door menig dwaalhoofd als een' dienst is aangemerkt, welken de Engelen Gode bewezen, en zulks door den menschen ter navolging is voorgesteld geworden? Doch wij hebben ons reeds te lang opgehouden bij eene bloote gissing. Hoe men dezelve ook beschouwe, men vertale eenvoudig: *Niemand verleide u door een vertoon van welgevallen aan zelfsvernedering en engelendienst.* Verg. NOESSELTI *Exercitat. ad S. S. Interp.* pag. 238 s. s. Dit is nu, om op ons onderwerp terug te komen, in de eerste plaats en regelregt tot die van Colossen gezegd, en in zoo verre personelijk en tijdelijk; maar vervolgens heeft het betrekking tot allen, die zich in dergelijke verzoekingen en om-

 stan-

ſtandigheden als de Colosſenſers bevinden mogten. Ook ligt er voor alle menſchen dezelfde les in, welke wij ontvangen uit 's Heilands woorden *Matth.* XV: 9: *Te vergeefs eeren zij mij, leerende leeringen, die geboden van menſchen zijn.*

Wij kunnen nu de zaak omkeeren, en aanmerken, dat leerſtukken of voorſchriften ook wel zonder eenige bepaling kunnen zijn voorgedragen: hoewel dezelve des niettegenſtaande voor perſonelijk, tijdelijk of plaatſelijk te houden zijn. Dit laat zich gemakkelijk begrijpen. Trouwens, daar Jezus en de Apostelen eigenlijk voor hunne tijdgenooten ſpraken of ſchreven, zonder regelregt op toekomende geſlachten te zien, behoefden zij in zekeren zin nergens bepalingen te maken. Hebben zij dit niet zelden gedaan; wij moeten zulks dank weten aan hunne wijsheid, die de leer des Euangelies als eene leer voor alle eeuwen verkondigende, ook te gelijk zorgde, dat men, met naauwkeurigheid te werk gaande, het algemeene van het niet algemeene zou kunnen onderſcheiden. Maar diezelfde wijsheid vorderde, dat zij het ook zeer dikwijls aan latere lezers moesten overlaten, om zelven de wegen tot die onderſcheiding op te zoeken. Elke bladzijde des Nieuwen Testaments geeft dan daarvan voorbeelden

op:

op: zoodat het onnoodig is, bij enkele te vertoeven.

Wij gaan liever voort tot onzen laatſten regel: *Men wachte zich in twijfelachtige gevallen te beſliſſen, of eene leerſtelling of een voorſchrift algemeen geldend, dan wel perſonelijk, tijdelijk en plaatſelijk zij; doch houde tevens onder het oog, dat zulke gevallen zeer zelden voorkomen.*

Al wie zich eenigermate in de Uitlegkunde van het Nieuwe Testament geoefend heeft, zal geen bewijs noodig hebben, dat er in hetzelve zeer vele plaatſen zijn, welke twee- of meerderlei verklaringen lijden. En zulks bevindt men niet zelden in zoodanige plaatſen, waarin het van de uitlegging afhangt, of zij louter perſonelijk, tijdelijk en plaatſe- zijn, dan wel algemeen geldende leerſtukken of voorſchriften bevatten. Het komt doorgaans wel zoo uit, dat de eene uitlegging meerdere waarſchijnelijkheid heeft, dan de andere. Nu eens dient het verband der redenering, dan eens het ſpraakgebruik des ſchrijvers, dan weder de vergelijking van oudere ſchrijvers, om de keuze gemakkelijk te maken. Doch het gebeurt ook wel eens, dat, na alles op de naauwkeurigſte wijze getoetst te hebben, men evenwel nog verlegen ſtaat, aan welke uitlegging men de voorkeur geven zal,

zal, of dat althans de bewijzen voor de eene niet genoeg overwegen, om de andere onbepaald te verwerpen. In zulk een geval beslisse men nu ook niet, of een leerstuk of voorschrift slechts voor sommige, dan wel voor alle personen, tijden en plaatsen zij voorgedragen. Ja zelfs onthoude men zich van zulk eene beslissing, offchoon al dit leerstuk of voorschrift nergens in den Bijbel nader bepaald worde. Laat ons het gezegde met een voorbeeld ophelderen: Iedereen kent de fraaije redenering van Paulus 1 *Cor.* XIII: 8 — 13, te lang, om over te schrijven. Men verstaat dezelve gewoonlijk van het toekomend leven: en zoo leert ons de Apostel: „ dat na dit leven het gebrekkige van onze „ kennis met alles, waaraan thans onze be„ krompenheid waarde hecht, zal ophouden, „ en in een volkomen weten veranderen. „ Maar wat ook dan vergaan moge, de lief„ de, die in het Christendom zelfs meer dan „ geloof en hoop is, vergaat nimmermeer". Dit zijn inderdaad niet alleen leerzame, maar ook troostrijke waarheden, welke niemand twijfelen zal, of zij tot alle personen, tijden en plaatsen betrekking hebben. Doch wij mogen niet verbergen, dat er ook eene andere uitlegging van deze plaats bestaat, die door SEMLER, KRAUSE en anderen is omhelsd

ge-

geworden. Zij beschouwen het namelijk zoo, dat Paulus den staat des Christendoms ten zijnen tijde, tegen deszelfs toekomenden staat hier op aarde overstelle Neemt men dit aan, dan verklaart de Apostel het volgende: „ Thans is ons inzigt van het Euangelie nog „ zeer gebrekkig Wij zien de dingen slechts „ duister in. Wij zijn als kinderen, die de „ een naar het spreken van vreemde talen, „ de ander naar eene hoogere kennis, een „ derde naar iets anders verlangen. Maar „ deze eerstelingen zullen eenmaal ophouden. „ Wij zullen eenmaal mannen worden, en „ tot eene volkomene kennis geraken. Dan „ blijven zeker wel geloof en hoop in waar„ de, doch boven deze beide zal altijd de „ liefde verheven zijn. Deze is de hoofdzaak „ in het Christendom, en vergaat nimmer„ meer". Volgens deze uitlegging is het onderwijs van den Apostel slechts personelijk en tijdelijk. Maar nu is de vrage, welk gevoelen de voorkeur verdiene? Grammatikale en historiesche opmerkingen gelden hier alleen, en dan bevinden wij, dat beide hare waarschijnelijkheid hebben. Althans wij voor ons, schoon wij het gewoon gevoelen nog meest toegedaan zijn, oordeelen ook de bewijzen voor het andere zoo aannemelijk, dat wij volstrekt niet durven beslissen. En

zoo volgt hieruit van zelve, dat wij ook niet beslisfen mogen, of ons hier eene leer voor sommige, dan wel voor alle tijden zij voorgedragen. Voor het overige mag de Lezer in zijne gedachte nopens deze plaats van ons verschillen: wij hebben van dezelve alleen ter opheldering gebruik gemaakt, en het zal ons altijd genoeg zijn, dit doel bereikt te hebben. Intusschen zie niemand voorbij, hetgeen wij ook reeds met een woord aanmerkten, dat namelijk zulke gevallen zelden voorkomen, dat twee- of meerderlei uitleggingen waarschijnelijkheids genoeg hebben, om ons in de keuze verlegen te maken. Nu eens is eene uitlegging, alleen uit onoplettendheid op het taalëigen, of het spraakgebruik des schrijvers ontstaan; dan eens heeft eene andere alleen daardoor de opmerkzaamheid tot zich getrokken, dat zij door een geleerd Man is aangeprezen geworden. Het spreekt van zelve, dat men aan zulk eene uitlegging geene waarde hecht, en dus niet in twijfel staat, of men iets als algemeen, of als niet algemeen hebbe te beschouwen. De Zaligmaker verklaart, bij voorbeeld, *Matth.* XIX: 14: *Laat af van de kinderkens, en verhindert hen niet, tot mij te komen: want derzulker is het koninkrijk der hemelen.* Nu is het in den eersten opslag niet onaardig te zeggen,

gen, dat door de laatste uitdrukking die kinderen, welke tot den Heiland gebragt wierden, als toekomende leden van het Messiasrijk voorgesteld worden: wanneer de belofte slechts personelijk is; maar wanneer men *Marc.* X: 15 en *Luc.* XVIII: 17 vergelijkt; bemerkt men spoedig, dat deze opvatting ongegrond is, en dat er van zulken gesproken wordt, die den kinderen in nederigheid en ootmoed gelijk zijn. Wij hebben dus eene, zich tot allen uitstrekkende verklaring, dat zoodanigen waardige leden van de Christenkerk zijn, en de hemelsche gelukzaligheid beërven zullen. Van denzelfden aard is, onzes inziens, de bekende uitspraak van Petrus, *Hand.* IV: 12: *De zaligheid is in geen' anderen.* Immers, hoezeer MICHAËLIS, BOLTEN en anderen, bij het woord σωτηρία alleen aan de *ligchamelijke genezing* denken: zoodat Petrus gezegd zal hebben, *dat de kreupele door niemand dan Jezus genezen was geworden*, komt ons deze opvatting geheel ongegrond voor. Het volgende toch: *Want daar is ook onder den hemel* enz., hetwelk men zou moeten wringen, om het van tijdelijke behoudenis te verstaan, schijnt duidelijk genoeg te leeren, dat de Onzen te regt vertaald hebben, en men alleen aan de geestelijke gelukzaligheid, die het Euangelie schenkt,

den-

denken kan. Het is dus buiten alle tegenspraak, dat hier iets geleerd wordt, hetwelk ons geheel het Nieuwe Testament verzekert, dat zich tot alle tijden uitstrekt. Men zie HEINRICHS t. d. p. en KYPKE, *Observat. Sacr. in N. F. Libros*, Tom. II. p. 28, 29, benevens andere schrijvers, aangehaald door DINDORF *ad* MORI *Versionem et Explic. Act. Ap. ad h. l.* En dus zullen wij ook deze plaats te regt hebben bijgebragt, zoo om onze meening te bevestigen, als op te helderen.

DERDE HOOFDSTUK.

Waarin gezien wordt, hoe wij langs den aangewezenen weg tot belangrijke ontdekkingen nopens de leer en voorschriften van het Euängelie komen.

Hebben wij nu in het *tweede Hoofdstuk* dezer Verhandeling aangewezen, welk eene behoedzaamheid men hebbe in acht te nemen, om het personelijke, plaatselijke en tijdelijke in de leerstukken en voorschriften des Nieuwen Testaments van het algemeen gelden-

(s)lende langs den voorgeſlagenen weg te leeren onderſcheiden; wij moeten nu bij de proeven zoeken te toonen, dat wij langs denzelven tot belangrijke ontdekkingen komen. Het is wel ons oogmerk niet, onze krachten aan eene ſchifting van het algemeene en niet algemeene in de geheele leer van Jezus en de Apostelen te wagen, en dus ook uit ons grondbeginſel alles af te leiden, wat wij tot de onveranderlijke Geloofs- en Zedeleer des Euangelies te brengen hebben. Behalve dat onze vermogens daartoe ontoereikend zijn, duldt zulks het beſtek van dit Hoofdſtuk niet, hetwelk in dat geval tot een uitgeſtrekt boekdeel zou uitloopen. Ook herinneren wij ons, hetgeen wij in de vorige Bijdrage bl. 115 volgg. reeds ten dezen aanzien gedaan hebben, zonder zulks ter dezer plaatze te willen herhalen. Neen; gelijk deze ganſche Verhandeling alleen tot bevestiging ſtrekt, van hetgeen wij te voren betoogd hebben, zoo willen wij in dit Hoofddeel ook nieuwe bewijzen voor de juistheid van ons grondbeginſel aanvoeren, en alleen eene Nalezing of nadere opheldering geven van leerſtukken en voorſchriften, welke wij langs den aangewezenen weg, of als perſonelijk, tijdelijk en plaatſelijk, of als algemeen geldend leeren kennen.

Dit Hoofdſtuk ſplitst zich van zelve in twee deelen, waarvan het eerſte de leerſtellingen van Jezus en de Apostelen, het tweede derzelver voorſchriften betreffen zal. Het is wel zoo, de populaire voordragt van het Nieuwe Testament brengt het mede, dat beide niet zelden in elkander ſmelten. Wie merkt dat, bij voorbeeld, niet op in het zeggen van den Zaligmaker, *Matth.* VI : 6: *Wanneer gij bidt, ga in uwe binnenkamer, en uwe deure geſloten hebbende, bidt uwen Vader, die in het verborgen is, en uw Vader, die in het verborgen ziet, zal het u in het openbaar vergelden.* Hier is de leerſtelling de openbare vergelding van het verborgen gebed, en daarop wordt de vermaning gegrond, van in het verborgen te bidden. Doch zelfs uit dit voorbeeld blijkt het, dat men nogtans leerſtelling van voorſchrift onderſcheiden kan: terwijl men bovendien eene menigte plaatſen heeft, waarin beide afzonderlijk worden voorgedragen. Wij beginnen derhalve met de naſporing, van hetgeen in de leerſtellingen voor alle, en van hetgeen ſlechts voor ſommige perſonen, tijden en plaatſen bepaald is.

Wanneer wij van perſonelijke, plaatſelijke en tijdelijke *leerſtellingen* ſpreken, moet men dit woord niet met *volſtrekte waarheden* verwis-

wisselen. Deze zijn altijd dezelfde, hangen van geene omstandigheden af, en moeten dus algemeen geldende wezen. Alleenlijk kan de invoering des Christendoms eenige bepalingen noodzakelijk gemaakt hebben, welke wel waarheden voor dien tijd waren, maar niet verder uitgestrekt behooren te worden. Ook kunnen de toenmalige zeden en gewoonten de grond voor zulke bepalingen geweest zijn. Hiertoe rekene men ook beloften en voorspellingen, welke op zekere personen of plaatsen zien, en alreede zijn vervuld geworden: om nu niet te spreken van de beelden en bewijzen, welke Jezus en de Apostelen dikwijls alleen voor hunne tijdgenooten gebruikt hebben.

Om dan het niet algemeene der leerstukken aan te toonen, moeten wij dezelfde grondstellingen volgen, welke wij in de vorige Bijdrage bl. 97 — 101 en 109 — 112 hebben opgegeven. Passen wij derhalve dezelve toe op de zoo bekende verklaring van den Zaligmaker nopens *de zonde tegen den Heiligen Geest*, *Matth.* XII: 31, 32. *Marc.* III: 28, 29. *Luc.* XII: 10, waarover nog onlangs door den geleerden VAN NUYS KLINKENBERG geschreven is geworden; de Zaligmaker zegt daar: *Zoo wie eenig woord gesproken zal hebben tegen den Zoon des menschen,*

het zal hem vergeven worden; maar zoo wie tegen den Heiligen Geest zal gesproken hebben, het zal hem niet vergeven worden, noch in deze, noch in de toekomende eeuw. Wanneer wij het geheele verband naauwkeurig nagaan, dan ziet de Heiland baarblijkelijk op de snoode lastering der Joden, dat hij zijne wonderen door de kracht van Beëlzebul, den opperften der Duivelen, verrigtte. Hij noemde dezelve eene zonde tegen den Heiligen Geest: wijl die wonderen zoo weldadig en zoo heerlijk waren, dat zij niet anders, dan gewrochten van God of Gods Geest zijn konden: terwijl men tegen zijne eigene overtuiging moest handelen, zoo men zulks loochende, en dezelve aan een boos Wezen durfde toeschrijven. Nu stelt Jezus deze misdaad tegen de zonde jegens den Zoon des menschen, dat is, de verachting en verwerping van hem als Messias, uit hoofde van het onaanzienlijke van zijn persoon en de geringheid zijner afkomst. En wordt deze vergevelijk geheeten; de zonde tegen den Heiligen Geest heeft, volgens Jezus, *noch in deze, noch in de toekomende eeuw*, dat is, *nimmer*, (*Marc.* III: 29), vergevinge te wachten. Wij willen nu niet onderzoeken, of men dit in de volle kracht der woorden, dan wel, volgens DOEDERLEIN, op eene populaire wij-

wijze te verſtaan hebbe, zoodat men de woorden niet te veel hebbe te drukken. Men zie, behalve de ſtraks aangeroerde *Disſert. Hermeneutico-Theol. de Peccato in Spiritum Sanctum* van VAN NUYS KLINKENBERG, en het boven reeds vermelde *Specimen Hermeneuticum* van B. VAN WILLES, ook eene Verhandeling over dit onderwerp van den Eerw. G. J. VAN RYSWYK, *in de Biblioth. van Theol. Letterkunde*, V Deel 1 ſt. bl. 321 volgg., alsmede de aanmerkingen van een' ongenoemden, ald. VII Deel 1 ſt. bl. 459 volgg. Genoeg; de geheele zamenhang leert ons, dat het onderwijs van den Zaligmaker alleen den tijd betreft, in welken hij op aarde omwandelde. En, (hetgeen hier voornamelijk in aanmerking komt), zulks maken wij niet ſlechts uit den loop der redenering op; maar het wordt ons uitdrukkelijk berigt door Marcus, in eene plaats, waarop het verwonderlijk is, dat vele zoo weinig gelet hebben. Immers, na 's Heilands verklaring nopens de zonde tegen den Heiligen Geest vermeld te hebben, voegt hij er *vers* 30 bij: *Want zij zeiden: hij heeft eenen onreinen geest.* Hij bepaalt derhalve de uitſpraak van Jezus alleen tot deszelfs tijdgenooten, die deze lastering voortbragten, en dus alleen tot een tijd, waarin wonderen verrigt

 wer-

werden, welke men aan den Duivel kon toeschrijven. Het is dan de verklaarde wil van het Nieuwe Testament, dat men dit leerstuk als personelijk en tijdelijk beschouwe. — Gaan wij tot eene andere plaats over. De Apostel Paulus, *Rom.* II bezig zijnde, om de Joden over hunne snorkerij wegens hunne voorregten en uitwendige plegtigheden te bestraffen, laat zich *vers* 25 dus uit: *De besnijdenis is wel nut, indien gij de wet doet; maar indien gij een overtreder der wet zijt, zoo is uwe besnijdenis voorhuid geworden.* Leest men dit oppervlakkig, dan zou men zich ligt verbeelden, dat de besnijdenis op zichzelve, mits er de volbrenging der zedelijke wet mede vereenigd wordt, door den Apostel, als hare nuttigheid hebbende, wordt aangeprezen. Maar bij een weinig nadenken bespeurt men, dat zulks regelregt zou aanloopen tegen den geest des Christendoms, hetwelk de Mozaïsche plegtigheden, als onnoodig geworden instellingen van den ouden tijd, ja als beletselen voor den waren Godsdienst van het hart, verwerpt. Inzonderheid kant zich Paulus tegen derzelver voortduring aan, en nergens sterker, dan in den Brief aan de Galatiërs, *Gal.* V: 6 zegt hij: *In Christus Jezus heeft noch besnijdenis eenige kracht, noch voorhuid; maar het geloove, door de*

lief-

liefde werkende: en een weinig te voren, *vers* 2, laat hij zich tot de Heidenen dus uit: *Ziet, ik Paulus zegge u, zoo gij u laat besnijden, dat Christus u niet nut zal zijn.* Over welke plaatsen men BORGERS *Interpretatio* vergelijke; alsmede HESSELINKS *Uitlegkundig Woordenboek*, II druk, bl. 279 v., om geene anderen te noemen. Blijkt het nu hieruit, dat men de woorden: *De besnijdenis is wel nut*, bezwaarlijk als eene aanprijzing dezer oude plegtigheid beschouwen kan; men kan er even veilig uit opmaken, dat de Apostel geenszins zoo zal gesproken hebben, om zich naar de vooroordeelen te schikken. Hoe zou die onverschrokken voorstander der Christelijke vrijheid, die zich elders over de besnijdenis zoo vernederend uitliet, zulk eene toegevelijkheid jegens de Romeinen hebben kunnen gebruiken, om hun regelregt het tegendeel te schrijven? Er blijft alleen een derde over, namelijk, dat de Apostel de besnijdenis nuttig genoemd heeft voor zulke Christenen uit de Joden, die in hun gemoed overtuigd waren, dat zij bij dezelve blijven moesten, en zich noch van deze plegtigheid, noch in het gemeen van de Mozaïsche inrigtingen mogten losscheuren. Voor zulken was het inderdaad nuttig, het een en ander in heilige waarde te houden: wijl het in zoo

verre gehoorzaamheid aan God was. Integendeel mogt het den naam van vermetelheid dragen, dat men moedwillig geboden overtrad, welke men geloofde, dat nog immer van kracht waren. Neemt men deze uitlegging aan, dan mag men besluiten, dat het onderwijs van Paulus zich alleen tot zijne voormalige geloofsgenooten uitstrekte, om, wanneer de Mozaïsche inrigtingen haar aanzien onder de Christenen verliezen zouden, dan ook geheel te vervallen. Doch dit is niet slechts eene gissing, welke zich, onzes bedunkens, door hare eenvoudigheid aanprijst; maar de Apostel zelf leert ons op andere plaatsen, dat wij hem zoo te verstaan hebben. Men vergelijke *Rom.* XIV: 1 volgg. 1 *Cor.* VII: 18. VIII: 8 volgg. en men zal er niet aan twijfelen, of Paulus het voor hen, die nog te zwak waren, om het onnoodige der Mozaïsche plegtigheden in te zien, betamelijk en nuttig oordeele, zich aan derzelver opvolging stiptelijk te houden. Ja men zal bevinden, dat hij dezulken ten strengsten veroordeelt, die, onder voorwendsel van Christelijke vrijheid, hunne zwakkere geloofsgenooten ergeren, of zelven ten dezen aanzien tegen de inspraak van hun geweten zondigen. Op dezelfde wijze moeten wij te werk gaan met vele vermaningen des Apos-

tels,

tels, 1 *Cor.* XI: 3 volgg. tot inachtneming der welvoegelijkheid onder de Corintische mannen en vrouwen Hij leert hen onder anderen: *Dat een man met ongedekten, eene vrouwe met gedekten hoofde bidden moet: dat het voor eene vrouw leelijk is, geschoren te zijn, of het haar afgesneden te hebben: dat een man geen lang haar behoort te dragen: terwijl zulks integendeel voor eene vrouwe voegt.* Nu wordt een deel van deze stelregels nog wel huiden ten dage in onze zamenleving opgevolgd; maar de vrage is: geschiedt zulks, omdat wij ze in het Nieuwe Testament lezen? Moeten wij dezelve voor algemeen geldend houden; of zijn ze enkel plaatselijk en tijdelijk geweest? En is deze de reden, waarom men menigmaal onder Christenen van sommige derzelve afwijkt, zonder dat iemand zulks met de taal van Paulus bestraft? Waarlijk, de Apostel wijst duidelijk genoeg aan, dat hij alleen van de gewoonte der Grieken uitgaat, en dus dingen leert, welke onder andere zeden niet te pas kwamen. Hij spreekt bij herhaling van het *schandelijke*, en integendeel weder van het *betamelijke.* Hij gewaagt ook, *vers* 14, wel van *de natuur*, volgens welke het ontëerend voor een' man is, lang haar te dragen; doch dat het woord *natuur* niet veel meer zegt, dan *gewoonte*,

kan men reeds bij CHRYSOSTOMUS aangeteekend vinden; men vergelijde ook KRAUSE t. d. p. Doch hetgeen mij voorkomt in dezen het meeste af te doen, is het 16 *vers*, waar wij in onze vertaling lezen: *Doch indien iemand schijnt twistgierig te zijn, wij hebben zulke gewoonte niet, noch de gemeente Gods.* Daar dit met het vorige in verband staat, leert het in alle geval, dat de Apostel eene betwistbare zaak had voorgesteld, en dus geeft hij duidelijk genoeg te kennen, dat hetgeene leerstelling was, aan welke hij bepaaldelijk alle belijders van Jezus, ook in volgende tijden, wilde verpligten. Doch dit zou nog klaarder in het oog vallen, wanneer wij 's Apostels woorden op eene andere wijze mogten uitleggen. Hij schrijft letterlijk, *εἰ δέ τις δοκεῖ φιλόνεικος εἶναι, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὐδὲ αἱ ἐκκλησίαι τοῦ θεοῦ.* Nu vult men gewonelijk achter het eerste lid dit in: *wij mogen het lijden:* maar zulks kenschetst, onzes inziens, zekere onverschilligheid, welke wij bij Paulus bezwaarlijk kunnen vooronderstellen. Daar te boven heeft het gezegde: *noch wij, noch de gemeente Gods hebben de gewoonte, om twistgierig te zijn*, tenzij men het voor *Ironie* houde, iets lafs en onbeduidends, zoo als wij het bij den Apostel niet plegen aan te

tref-

treffen. Wij zouden derhalve aan eene andere invulling de voorkeur geven, en de woorden op deze wijze verklaren: *Indien iemand twisten wil, of dit een en ander op zichzelve geoorloofd zij; wij betuigen, dat noch wij, noch eenige Christen-gemeente die gewoonte hebben, om van het betamelijke af te wijken.* Intusschen geven wij deze verklaring voor niets hooger, dan voor eene gissing op. Doch kon men er toe overgaan, om dezelve te volgen, dan blonk het zeker nog veel helderder door, dat Paulus zelf wel eens zijne stelregels als louter tijdelijk en plaatselijk aanmerkt. Men verg. de vorige Bijdrage bl. 248, 249.

Wij komen tot de algemeen geldende leerstukken, welke wij volgens de gelegde grondstellingen in de vorige Bijdrage bl 101—107 en 112—115 hebben na te vorschen. Wij noemen namelijk een leerstuk algemeen geldend, hetwelk Jezus en de Apostelen daarvoor, hetzij regelregt, hetzij zijdelings verklaren: en gaan wij van dit beginsel uit, dan leeren wij niet zelden als zoodanig kennen, hetgeen velen hedendaags als personelijk, tijdelijk en plaatselijk uit den Christelijken Godsdienst uitmonsteren.

Men heeft in de laatste jaren het Historiesche gedeelte des Christendoms van deszelfs

Ze-

Zedekundige waarheden willen afzonderen: als of het eerstgenoemde alleen voorgaande tijden betroffen had. Meer dan ééne voortreffelijke Verhandeling, waarin de voorstanders van dit gevoelen opgenoemd en wederlegd worden, kan men in het *Magazin van* FLATT en SUSKIND vinden, onder anderen de *Bemerkungen über den Vorschlag, die historische Auctorität Jesu in eine blos moralische, in dem Katechetischen Unterrichte zu verwandeln*, XII st. bl. 164 volgg. en XIII st. bl. 98 volgg. Bepalen wij ons bij eenige bijzonderheden. Onder de gebeurtenissen in het leven van Jezus waren zeker geene belangrijker, dan deszelfs dood, opstanding en verheerlijking. Hoezeer men in de laatste dagen getwijfeld heeft, of Jezus wel waarlijk gestorven geweest zij, zoo als inzonderheid is gedaan door PAULUS, in deszelfs *Theologisch-Kritischer und Historischer Commentar über das N. T.* III Th. 2 Ausg. bl. 810 volgg., wien nog onlangs gevolgd zijn DE WETTE, in deszelfs *Bibl. Dogm.* bl. 211, en WEGSCHEIDER, *Instit. Theol. Christ. Dogm.* pag. 223, 239 volgg., is zulks door de Schrijvers des Nieuwen Testaments te duidelijk en te eenstemmig geleerd geworden, dan dat wij ons tegen deze waarheid eenigzins zouden laten voorinnemen: zoo als de-

zel-

zelve ook voor eenige jaren door Doctor RENSING, gelijk iedereen weet, verdedigd is. Doch niet alleen heeft het Nieuwe Testament den dood van Jezus als zeker, maar ook als eene voor alle tijden geldende leer voorgedragen. Althans onzes inziens verklaart Joannes dit uitdrukkelijk *Joann.* XIX: 33. volgg. Allerwaarſchijnlijkst verzet zich daar de Euangelist tegen dwaalgeesten van zijnen tijd, die, om de opſtandig van Jezus uit de dooden te beter te kunnen beſtrijden, voorgaven, dat hij niet geſtorven was. Hij verhaalt daarom, dat de krijgsknechten werkelijk bevonden, dat hij dood was, en nu ook vermeld hebbende, hetgeen zij verder met Jezus deden, laat hij deze krachtige taal hooren: *En die het gezien heeft, die heeft het getuigd, en zijn getuigenis is waarachtig: en hij weet, dat hij zegt, hetgeen waar is, opdat ook gij gelooven moogt.* Hij verpligt dus alle zijne lezers tot geloof aan den dood van Jezus, en daar hij denzelven als ontwijfelbaar beſchrijft, kan niemand, die zich aan de leer van het Euangelie houdt, dien als onverſchillig beſchouwen. Eveneens is het gelegen met de opſtanding van den Zaligmaker, welke het grootſte ſtruikelblok voor onze tegenſtanders geweest is, en nog is; maar zelfs door zulken, die anders van de Christenleer

ver-

verre afwijken, verdedigd is geworden. Men zie onder anderen BAUERS *Biblische Theologie des N. T.* I B. bl. 358—373, wiens redeneringen over 's Heilands hemelvaart *bl.* 373—381 ook nalezenswaardig zijn: en vergelijke STÄUDLINS *Lehrbuch der Dogmatik und Dogmengeschichte*, bl. 443, en de door hem aangehaalde Schrijvers. Intusschen heeft NIEMEYER, *Volks- en Beoefenende Godgel.* IV Afd. 2 Hoofd. met meer anderen, het zoo laten voorkomen, of wij bij deze waarheid geen belang meer hadden: hetwelk in de daad zeer zonderling is. Want stellen wij dit vast, gelijk wij het gerust mogen vaststellen: *Jezus Christus is aan het kruis gestorven, en daarna uit de dooden opgewekt;* dan vordert reeds het ongemeene der gebeurtenis alle belangstelling tot aan het einde der wereld toe. Intusschen is de voorname grond, waarop wij het altijd geldende van 's Heilands opstanding bouwen, in den verklaarden wil der Heilige Schrift gelegen. Voegen wij, bij hetgeen in de vorige Bijdrage bl. 117 volgg. gezegd is, nog de vergelijking tusschen *Hand.* XVII: 3 en 1 *Thess.* II: 13. In laatstgenoemde plaats prijst Paulus die van Thessalonica op deze wijze: *Wij danken God zonder ophouden, dat, als gij het woord der predikinge Gods van*

ons

ons ontvangen hebt, gij dat aangenomen hebt, niet als der menschen woord, maar, (gelijk het waarlijk is), als Gods woord, dat ook werkt in u die geloofd. En een weinig te voren getuigt hij, *het Euangelie Gods te* Thesſalonica gepredikt te hebben. Hij beſchouwt derhalve, hetgeen hij aan die Gemeente nopens het Christendom had voorgehouden, als eene Goddelijke leer, die het wezen van den Godsdienst uitmaakt, en onafſcheidelijk met denzelven verbonden is: zoodat zij aanſpraak maakt op het geloof van ieder Christen in alle volgende tijden. Nu is alleen de vrage, waarin beſtond de prediking des Apostels te Thesſalonica? Wat verſtaat hij door het Euangelie, welks geloof als Goddelijke waarheid hij thans zoo zeer prijst? Dit leert ons Lucas, *Handd.* XVII: 3, waar hij, berigt hebbende, dat Paulus drie Sabbathen achter elkanderen in de Joodſche Sijnagoge over de Schriften handelde, dus voortgaat: *openende en voor (oogen) ſtellende, dat de Christus moeste lijden en opſtaan uit de dooden, en dat deze Jezus is de Christus, dien ik, (zeide hij), onder ulieden verkondige.* De opſtanding van Christus behoorde dan tot de Goddelijke leer, welke van het Christendom niet kon afgezonderd worden. Wat men tegen dit ons beſluit zou kun-

kunnen inbrengen, zien wij inderdaad niets: of het moest de bedenking zijn, dat Paulus in zijnen Brief *dit* onderwijs niet bedoeld heeft. Doch ook deze bedenking vervalt bij het eerste onderzoek. Paulus moet buiten twijfel het oog gehad hebben op het onderwijs, hetwelk hij *deze keer* te Thesfalonica gegeven had: want kort na zijne vlugt van daar heeft hij den brief geschreven, zoo als door de Geleerden algemeen erkend wordt. Zie MICHAËLIS, *Inleiding in de Goddelijke Schriften van het N. V.* II D. 1 bl. bl. 444, om HUG, EICHHORN en anderen niet te noemen. Nu heeft hij toen geen ander onderwijs gegeven, dan hetgeen *vers* 3 vermeld is: daar hij, blijkens het gansche verband, kort na den derden Sabbath in haast vertrokken is. Wat meer is, de Gemeente, aan welke hij vervolgens den brief schreef, had hij gesticht in dezelfde Sijnagoge, waarin hij tot de Joden sprak, en door dezelfde leere van Jezus lijden en opstanding, welke hij hun predikte: want er volgt terstond in het 4 *vers*: *En sommigen uit hen geloofden, en werden aan Paulus en Silas toegevoegd, en van de Godsdienstige Grieken eene groote menigte, en van de voornaamste vrouwen niet weinige.* Is er dus geen twijfel aan, of 1 *Thesf.* II: 13 het onderwijs

Handd.

Handd. XVII: 3 bedoeld worde; men kan het evenmin betwijfelen, of de leer van 's Heilands opſtanding voor alle perſonen, tijden en plaatſen zij. Van hier, dat dezelfde Apostel in zijnen *tweeden brief aan Timotheus*, welks echtheid ook onder ons getoond is in de *Bijdragen tot de Beoef. en Geſch. der Godg. Wet.* III. Deel. IV. ſt. bl. 305 volgg, *Hoofdſt.* II: 8, uitdrukkelijk beveelt: *houdt in gedachtenis, dat Jezus Christus uit de dooden is opgewekt*: of, gelijk SCHLEUSNER de woorden zeer juist heeft uitgelegd, *houdt altijd bij uw onderwijs de leer van 's Heilands opſtanding in het oog: herinner dezelve onophoudelijk, op dat elk er gedurig aan gedenke.* — Wat de verdere verheerlijking van Jezus betreft, behalve de plaatſen in de vorige Bijdrage, bl. 119, 120 aangehaald, pleiten voor het algemeen geldende dezer leer ook nog andere, inzonderheid zoodanige, waarin het altijddurende der heerſchappij van Christus geleerd wordt. Van dien aard is de taal *Hebr.* VII: 24, 25: *Deze, omdat hij in eeuwigheid blijft, heeft een onvergankelijk Priesterdom: waarom hij ook volkomen kan zalig maken de genen, die door hem tot God gaan: alzoo hij altijd leeft om voor hen te bidden.* Dat hier de altijddurende heerſchappij van Christus, in tegenoverſtelling der vergankelijk-

 heid

heid van het Levitisch Priesterschap, voorgedragen wordt, kan niemand met reden betwijfelen. Maar behoeft het dan nog betoog, dat zulks de Christenen van alle tijden tot eerbiedig geloof aan deze heerschappij verpligt? Behoeft het betoog, dat, wanneer Paulus zegt, 1 *Cor.* XV: 25: *Hij moet als Koning heerschen, tot dat hij alle de vijanden onder zijne voeten zal gelegd hebben;* wij hem dan ook in onzen tijd als zoodanig vereëeren moeten? En wanneer de Apostel elders, *Eph.* I: 22, schreef: *Hij heeft alle dingen zijnen voeten onderworpen, en heeft hem der gemeente gemeente gegeven tot een hoofd boven allen;* kan hij dan iets anders gewild hebben, dan dat de christenheid tot in de laatste eeuwen toe daaraan, als aan eene zekere waarheid, zou vasthouden? Voorts zal niemand met ECKERMANN en vele anderen stellen, dat dit overdragtige spreekwijzen zijn, welke alleen de zegepraal der christenleer te kennen geven, zoo hij de verhandelingen der Hoogleeraren ROYAARDS, VAN VOORST en HERINGA, *Over de Koninklijke waardigheid van Jezus Christus*, raadpleegt.

Leert ons zoo de verklaarde wil van Jezus en de Apostelen het Historiesche gedeelte des Euangelies als altijd geldend kennen; dezelve dringt ons evenzeer, om ook andere leerstel-

lin-

ſlingen des N. T. uit zulk een oogpunt te beſchouwen. Het is bekend, hoe men in de laatſte jaren over de uitlegging der oudſte Fragmenten *Gen.* I, II, III, getwist heeft: terwijl velen eindelijk daartoe zijn overgegaan, om de daar geboekte verhalen voor loutere Mythen te houden; gelijk onder ons de geleerde Schrijver der *Geſprekken over de Mythen in den Bijbel* bl. 94 volgg. Anderen hebben zich tegen dit gevoelen met nadruk verzet, zoo als de Hoogl. PAREAU in zijne *Disputatio de Mythica ſ. ſ. Interpretatione*, in *De Verhandd. van Teyl. Godg. Gen.* XXV. Deel op verſcheiden plaatſen.

En het gezag van het N. T. noopt ons ook, om in deze oude ſtukken berigten van wezenlijk gebeurde dingen te zoeken: zoo als onder anderen, in hetgeen Mozes van de wording des menſchelijken geſlachts uit twee voorouders verhaalt. Wij bedoelen inzonderheid de betuiging van Paulus *Handd.* XVII: 26, *Hij heeft uit éénen bloede het geheele geſlacht der menſchen gemaakt, om op den geheelen aardbodem te wonen.* De Apostel verklaart dit niet alleen ſtellig, en wel in eene redevoering tot heidenſche menſchen, die tegen zulk eene leer bevooroordeeld zijn moesten; maar hij vereenigt het ook als waarheid met de overige ſtukken van den godsdienst, die hij verkon-

digde. Ja hij ſtelt het met zijn overig onderwijs tegen de dwalingen van de tijden der onwetendheid, *vers* 30, over. Toetſen wij deze uitſpraken aan de door ons omhelsde grondbeginſels; dan kan het in geene bedenking komen, of de leer van den oorſprong des menschdoms uit één paar ouders, voor alle perſonen, plaatſen en tijde gelde. Eene andere waarheid van den godsdienst is die van Gods geestelijke natuur, welke ons de Zaligmaker voordraag *Joann.* IV: 24, *God is een geest.* Hare heilzaamheid en voortreffelijkheid zal niemand ontkennen: ten zij zulken alleen, die zich aan Pantheistiſche dwalingen hebben overgegeven. Maar dat het eene waarheid is, die bij alle Christenen gelden moet, wordt ook uitdrukkelijk door den Zaligmaker geleerd. Hij zegt toch niet alleen, dat alle Gods ware vereerders hem als een geestelijk wezen aanbidden moeten; maar hij voorſpelt zulks als iets, dat zeker te verwachten was, en tegen de dwalingen zou overſtaan, welke nu nog algemeen heerschten. Even algemeen geldende mogen wij noemen de *prediking van bekeering en vergeving van zonden in den naam van Jezus.* Zulks toch ſtelt de Zaligmaker *Luc.* XXIV: 47 als iets voor, het welk in Gods plan beſloten lag. En nu gewaagt hij er van tot zijne jongeren, niet als

iets,

iets, het welk met den tijd zou ophouden, maar het welk bestendig zou voortduren, Hij zegt, dat die bekeering en vergeving in zijnen naam moeten gepredikt worden *allen volken, beginnende van Jeruzalem:* welke uitdrukking het algemeen geldende van deze prediking aanwijst; genomen ook, dat door *πάντα τὰ ἔθνη allerlei volken* bedoeld wierden.

Ware het hier de plaats, om de geheele godsdienstleer te ontwikkelen; er bleef ons nog een aantal bijzonderheden over, omtrent welke wij den verklaarden wil van Jezus en de Apostelen hooren konden. Uit zulke leerstukken, die wij op grond van dezen wil voor algemeen geldende erkennen moesten, konden wij vervolgens bij wettige gevolgtrekking vele andere afleiden. Door al het verzamelde onderling te verbinden, zou er dan eindelijk een geheel leerstelsel ontstaan. En welligt heeft deze of gene onzer lezers van ons verwacht, dat wij het ten laatsten zoo verre brengen zouden. Maar hoe kon men dit van ons vergen, die enkel als *Uitleggers* te werk gaan, en te werk gaan moeten? Hoe kan men uit het oog verliezen, dat wij geen onderzoek doen naar de leerstukken zelve; maar naar de bijbelplaatsen, waarin dezelve voorgedragen worden? Bevindt men nu, dat wij den regten weg, ter afscheiding van het perso-

nelijke, tijdelijke en plaatſelijke, en het algemeen geldende, gekozen hebben; dan heeft men alleen onze aanwijzing te volgen, om te kunnen bepalen, wat godsdienstleer voor allen zij. Inmiddels meenen wij te mogen verzekeren, dat het geen als *hoofdleer in het N. T.* voorgeſteld, en tot het *eigendommelijke van het Christendom* gerekend wordt, gerust voor *algemeen geldende* kan gehouden worden. Vooreerst toch is dat groote ſtuk, het welk Jezus en de Apostelen als den grond van de geheele Christelijke Geloofsleer aanmerkten, voor zoodanig uitdrukkelijk verklaard geworden: wij bedoelen *de leer van Jezus als den Christus, of den Verlosſer van zondaren.* Wie ook in de laatſte jaren deze leer als onnoodig voor onzen tijd moge willen uitmonſteren; Jezus zegt met ronde woorden, *dat een iegelijk, die aan hem in die betrekking gelooft, het eeuwige leven zal hebben, Joann.* III: 16. Het is zoo, hij ſpreekt tot Nikodemus; maar zulks vermindert de kracht zijner uitdrukking volſtrekt niet: daar hij juist dezen man, en alle Joden met hem, in hunne bekrompene gedachten, als of alleen de Joden de heilgoederen van den Mesſias te wachten hadden, tegengaat, en den zaligen invloed van het geloof aan hem tot de *geheele wereld* uitſtrekt. En indien wij met

ſom-

ſommigen mogen aannemen, dat de rede van den Heiland met *vers* 17 volgg. door die van den Euangelist vervangen wordt, verheft deze, door zijne uitlegging en bevestiging van 's Meesters woorden, het algemeen geldende van het geloof aan Jezus, als Verlosſer, boven allen twijfel. Men leze KNAPPS *Commentatio in colloquium Christi cum Nicodemo*, in deszelfs *Scripta varii argumenti*, Tom. I. p. 238. s. s., en vergelijke den Hoogleeraar BORGER, in zijn onlangs uitgekomen werk, *De conſtanti et aequabili Jeſu Christi Indole, Doctrina, ac docendi Ratione*, Pars I. p. 179. Niets komt ons intusſchen beſlisſender voor, dan de taal van Jezus tot Petrus, nadat die hem voor *den Christus* erkend had, *Matth.* XVI: 17: *Zalig zijt gij, Simon Bar Jona: want vleesch en bloed heeft u (dat) niet geopenbaard, maar mijn Vader die in de hemelen is.* Zoo blijkt toch dit ſtuk geen gewrocht te zijn van ontſtelde verbeelding; maar eene buiten tegenſpraak Goddelijke waarheid, die als zoodanig regt heeft op het geloof van alle Christenen. Wat meer is; wanneer de Zaligmaker vervolgens zegt: *Op deze Petra zal ik mijne Gemeente bouwen, en de poorten der helle zullen dezelve niet overweldigen*, doelt hij wel alleen op Petrus, en niet op de door den leerling afgelegde belij-

denis; maar echter is het verband van die belijdenis met deze belofte zoodanig, dat wij er de waarheid: *Jezus is de Christus*, uit leeren kennen als grond van het Euangelie, welke nooit zou ondermijnd worden. En wat is dit anders, dan eene uitdrukkelijke vermelding van het algemeen geldende dezer waarheid? Men vergelijke eenige *Aanmerkingen over Matth.* XVI: 13 *verv. verg. Marc.* VIII: 7 *verv Luc.* IX: 18 *verv.* in het *Christelijk Magazijn*, IV Deel III ft. bl. 276 volgg. — Wij voegen hier eene tweede aanmerking bij, deze namelijk, dat het algemeen geldende van het Euangelie zelve, zoo als het door Jezus en de Apostelen geleerd wordt, het algemeen geldende van alles, wat in hetzelve hoofdleere is, van zelve medebrengt. Men zie, wat wij hierover in de vorige Bijdrage, bl. 112— 114 gezegd hebben. Wij willen wel niet ontkennen, dat men twee dingen onderfcheiden kan, de altijddurendheid van den Christelijken Godsdienst, en die van de leerftukken, welke ten tijde van Jezus en de Apostelen met denzelven verknocht waren; doch beide zijn tevens zoo naauw verbonden, dat de altijddurendheid van het eene die van het andere noodzakelijk fchijnt in te fluiten. Daarenboven vinden wij in het Nieuwe Testament niet alleen beloften nopens de toekomen-

mende algemeene omhelzing des Christendoms, zoo als, behalve op de aangetogene plaatsen, *Matth.* XXVI: 13; maar ook wordt *de leer* zelve onveranderlijk geheeten. Petrus wenscht den Christenen, 1 *Petr.* I: 23 geluk, dat zij wedergeboren waren *door het levende en eeuwig blijvende woord Gods*: waardoor buiten alle bedenking de *Christenleer* moet verstaan worden. En opdat men zulks niet zou aanmerken, als alleen in het voorbijgaan gezegd, vestigt hij er de aandacht zijner lezers nu nog opzettelijk op. Hij vergelijkt deze leer *vers* 24, 25, zijne woorden van Jezaïas ontleenende, met het vergankelijke der aardsche dingen: *Alle vleesch is als gras, en alle heerlijkheid des menschen*, (of, gelijk anderen lezen, *van hetzelve*), *is als eene bloeme des gras. Het gras is verdord, en zijne bloem is afgevallen; maar het woord des Heeren blijft in eeuwigheid: en dit is het woord, dat onder u verkondigd is.* Kan het altijd durende der Christenleer duidelijker, dan in deze taal, voorgedragen worden? Men vergelijke POTT t. d. p. Wij behoeven nu bovendien niet opmerkzaam te maken op zulke plaatsen, waarin de Christenleer, als dezelfde voor Jood en Griek, voor dienstbaren en vrijen, beschreven wordt; zoo als *Gal.* III: 28, *Col.*

III: 1. Wij behoeven niet te wijzen op betuigingen, gelijk die van Paulus *Eph.* IV: 13: *Tot dat*, (of *opdat*) *wij allen zullen komen tot eenigheid des geloofs*, of op deszelfs verklaring *Col.* I: 23, dat dezelfde leer, welke de Colossensen hadden aangenomen, *onder alle menschen, zonder onderscheid, gepredikt was geworden.* Wij meenen genoeg gezegd te hebben ter overtuiging, dat alles, wat hoofdleer van het Euangelie is, als voor alle personen, tijden en plaatsen geldende moet geëerbiedigd worden.

Wij hebben ons nopens het algemeen geldende der leerstukken wat breeder uitgelaten: wijl ons zulks voorkwam, van het meeste gewigt te zijn. Doch ook ten aanzien van *de voorschriften des Euangelies* kunnen wij langs den aangewezenen weg tot belangrijke ontdekkingen komen. Wij hebben reeds in de vorige Bijdrage, inzonderheid bl. 226 volgg., eene menigte van personelijke, tijdelijke en plaatselijke voorschriften opgenoemd, welke wij niet alleen uit de duidelijke uitspraken van Jezus en de Apostelen, maar ook uit den aard der zake als zoodanig leerden kennen. Wij kunnen ons derhalve ter dezer plaatze bekorten. En dat zal ons niemand kwalijk nemen: daar men vrij algemeen met ons in de

grond-

grondbeginselen overeenkomt, en ook in de toepassing zoo zeer niet verschilt.

Wanneer men 's Heilands gezegde tot de Samaritaansche Vrouw *Joann.* IV: 21 volgg. leest, en daarin onder anderen zijne voorspelling opmerkt, dat zich Gods aanbidders weldra niet bij dezen of genen tempel bepalen zouden; moet men er natuurlijk uit opmaken, dat hij ook de offeranden als iets beschouwd heeft, het welk met der tijd moest ophouden. En des niettemin zegt hij *Matth.* V: 23, 24: *Zoo gij uwe gave zult op het altaar offeren, en aldaar gedachtig wordt, dat uw broeder iets tegen u heeft; laat daar uwe gave voor het altaar, en ga henen, verzoen u eerst met uwen broeder, en kom dan, en offer uwe gave.* Hij prijst dus openbaar het *offeren* aan, en dit zonder eenige bepaling: zoo dat men het ligt als een onveranderlijk gebod beschouwen kon. Doch nu leert ons de redenering met de Samaritaansche Vrouw, dat het alleen op dien tijd ziet, waarin de kerkplegtige wetten nog niet afgeschaft waren. En zoo ontvangen wij een' klaren wenk, dat de onbepaalde voordragt van eenig voorschrift de algemeen geldende kracht van hetzelve niet bewijst. Zoo ontvangen wij, bij voorbeeld, eene handleiding, om regt te begrijpen, het geen *Matth.* VI: 16 volgg. voorkomt:

komt: *Wanneer gij vast, toon geen droevig gezigt — maar zalf uw hoofd, en wasch u aangezigt!* zulks trouwens behoeft men nu ook voor geen volſtrekt gebod te houden, en men zou zeer voorbarig handelen, om daaruit tot de billijkheid en pligtmatigheid van het vasten onder Christenen te beſluiten. Er volgt zeker wel: *Op dat het van de menſchen niet gezien worde, als gij vast, maar van uwen Vader, die in het verborgen is, en uw Vader, die in het verborgen ziet, zal het u in het openbaar vergelden.* De Zaligmaker ſchijnt dus aan *het vasten* eene goddelijke belooning vast te hechten: gelijk ook door GROTIUS en andere Uitleggers is opgemerkt geworden. Anderen willen, dat hij niet zoo zeer aan het vasten, als wel aan het zich Gode overgevend gemoed de vergeldingen beloofd heeft. Zie, bij voorbeeld, KOECHERS *Analecta in IV Euang.* ad h. l. Maar alle zwarigheid verdwijnt, naar ons inzien, zoodra men over deze plaats op dezelfde wijze als over *Rom.* II: 25 oordeelt. Men zie, het geen wij bl. (58) daarover aanteekenden. Zoo lang dus het vasten door den invloed van het Euangelie niet was afgeſchaft, en men zich uit gemoedelijke overtuiging aan die ligchamelijke oefening onderwierp; kon elk een, die dit uit gehoorzaamheid aan Gods ge-

geboden deed, op de belooning van den hemelschen Vader staat maken. Men vergelijke BROES *Aanmerkingen over het Euangelium van Matthaeus*, III. *Proeve*, bl. 20. — Een ander persoonelijk en tijdelijk bevel ligt ook opgesloten in het gezegde van Jezus *Matth.* XIX: 12: *Daar zijn gesnedenen, die zich zelven gesneden hebben om het koninkrijk der hemelen.* Althans prijst hij duidelijk genoeg het ongetrouwde leven als bevorderlijk voor het Christendom aan, en daarop kon men zich gronden, om het huwelijk der godsdienstleeraars te veroordeelen. Doch dat zulks alleen op sommigen zijner gezanten ziet, die, om het Christendom te beter voort te planten, zich van het huwelijk onthielden, leert de aard der zake. Men zie KUINOEL t. d. pl. Het kan zeker geen volstrekt bevel voor alle 's Heilands leerlingen, ja zelfs niet eens een bevel geweest zijn: daar anders geen Apostel zich het trouwen zou veroorloofd hebben: gelijk wij toch uit 1 *Cor.* IX: 5 moeten opmaken, dat althans door sommigen, na hunne verbindtenis met Jezus, geschied is. Wij lezen daar toch: *Hebben wij niet magt, om een wijf, eene zuster zijnde (met ons) om te leiden, gelijk ook de andere Apostelen, en de broeders des Heeren en Cephas.* Wij zien daar ook, dat

dat Paulus zulks op zichzelve niet afkeurt? en wij hebben elders reeds getoond, dat, wanneer hij zelf voor eenigen, 1 *Cor.* VII, het ongetrouwde leven aanprees, hij zulks alleen deed om den drang der tijden. Zie de vorige Bijdrage, bl 110 volgg. — Voegen wij er nog een plaatfelijk en tijdelijk bevel van den Zaligmaker bij, *Luc.* XIV: 13, 14: *Wanneer gij een' maaltijd zult houden, zoo noodt armen, verminkten, kreupelen, blinden, en gij zult zalig zijn, omdat zij niet hebben, om het u te vergelden: want het zal u vergolden worden in de opſtanding der regtvaardigen.* Wij keuren het geheel niet af, dat gegoede menfchen nu en dan eens hunne behoeftige Medechristenen onthalen. Wij vinden het een trek van edele menfchenliefde, dat men enkele dagen van het jaar daartoe heiligt, om deugdzame armen aan zijne tafel te doen aanzitten, en hen dus doende niet alleen door fpijs en drank te verkwikken; maar door vriendelijken omgang uit het gevoel hunner vernedering op te heffen. Doch het is eene andere vrage, of Jezus dit hier eigenlijk bedoeld hebbe? En die zijn wij gedrongen, ontkennend te beantwoorden; is het al niet uit hoofde van deszelfs uitdrukkelijke verklaring; dan toch krachtens den aard der zake. Het bevel vooronderſtelt, dat

de

de armen uit verminkten, kreupelen en blinden bestonden, dat die aan de deuren van den tempel of de Sijnagogen, of op de hoeken der straten bedelden (verg. *vers* 21); waarvan het een en ander niet op alle tijden en plaatsen toepasselijk is. Ook werd het in het Oosten gegeven, waar het onderscheid tusschen de rangen en standen veel geringer is, dan in onze gewesten. En hetgeen het meeste afdoet, 's Heilands taal was alleen eene toepassing van de wet nopens de offermaaltijden, *Deut.* XXVI: 12—14, op de maaltijden in het gemeen, welke door den Israëliet op Sabbath gehouden werden.

Op dezelfde wijze heeft men te handelen, om te kunnen bepalen, wat voorschriften voor alle personen, tijden en plaatsen zijn. Wij kunnen over het algemeen zeggen, dat de gewigtigste, welke de doorgaande Zedeleer van het Nieuwe Testament uitmaken, daartoe behooren gerekend te worden. Deze leeren zich dan uit hunnen aard als algemeen kennen: terwijl niet zelden de verklaarde wil van Jezus en de Apostelen zulks bevestigt. En zijn wij wegens het algemeen geldende van eenig voorschrift verzekerd, dan is wederom hetzelve de bron, waaruit andere, die in het Nieuwe Testament zoo niet worden gekenmerkt, kunnen afgeleid

wor-

worden. Petrus schrijft aan de Christenen 1 *Pet.* V: 7 *Werpt alle uwe bekommernisse op hem: want hij zorgt voor u.* Zeer ligtelijk zou men dit voor een personelijk en plaatselijk gebod houden kunnen, en het verstaan van eene vermaning, om al het kwaad, hetwelk de eerste belijders van Jezus om de voortplanting des Christendoms treffen mogt, geduldig te dragen, en onder alle bezwaren het toekomende aan God over te laten. Het verband schijnt zelfs zulk eene bepaling van dit voorschrift te begunstigen. Want, het geen in het volgende *vers* gelezen wordt: *Zijt nuchteren* (*en*) *waakt: want uwe tegenpartij de Duivel gaat om als een brullende leeuw, zoekende wien hij zou mogen verslinden,* ziet buiten twijfel op de gevaren, welke de Christenen van dien tijd te ondergaan hadden, en alleen bij gevolgtrekking kan uit deze taal iets voor onzen tijd ontleend worden. Ja men zou zulk eene opvatting te eerder verkiezen: daar ook 's Heilands woorden *Matth.* VI: 15: *Zijt niet bezorgd voor uw leven, wat gij eten, en wat gij drinken zult: noch voor uw ligchaam, waarmede gij u kleeden zult,* eigenlijk alleen tot de leerlingen schijnen te behooren, die zich geheel onbekommerd om hun dagelijksch onderhoud aan de prediking des Euangelies moesten toewijden. Men zie

ook

ook *vers* 26 — 34 en *Matth.* X: 29 — 31. Doch vooreerst is het laatstgenoemde onderwijs van dên Zaligmaker nog iets meer dan personelijk en tijdelijk: gelijk inzonderheid uit de tegenoverstelling zijner toehoorders niet als leerlingen, maar als menschen tegen de vogels en de bloemen blijkt; en doelt het al in de eerste plaats op de jongeren, het kan vervolgens alle zijne vereêrders zonder onderscheid betreffen. Daarenboven schrijft Petrus niet zoo zeer aan verkondigers van het Euangelie, als wel aan deszelfs belijders in het gemeen, en heeft God voor deze in die bange tijden gezorgd, hoe veel te meer zal hij voor ware Christenen in geruster dagen zorgen: zoodat zij alle hunne bekommernissen op hem werpen kunnen. Wat *vers* 8 betreft; ook die vermaning, *zijt nuchteren en waakt*, moge door de vermelding der toenmalige gevaren zijn aangedrongen; zij zelve is daarom niet binnen de grenzen van dien tijd bepaald, maar kan en moet zelfs een regel voor den wandel van iedereen blijven: waarvan zij alleen, die de leer van de bewijzen niet weten te onderscheiden, het tegendeel kunnen aannemen. Er is derhalve geene reden, waarom wij 's Apostels voorschrift tot vertrouwen op God, personelijk en tijdelijk noemen zouden. Letten wij op den aard

van hetzelve; dan doet het zich voor als zoo redelijk, als zoo geheel en al overeenkomende met de beginselen van allen Godsdienst, dat wij niet twijfelen kunnen, of het tot de laatste eeuwen toe zijne kracht behoude. Letten wij op de leer van het Nieuwe Testament; dan bemerken wij, dat het daarin uitdrukkelijk tot allen uitgestrekt wordt. Aan den eenen kant toch wordt het als eene onveranderlijke waarheid voorgedragen, dat God de belangen zijner vereêrders op de teederste wijze behartigt: zoo als door Paulus, *Rom.* VIII: 28: *Wij weten, dat den genen, die God liefhebben, alle dingen medewerken ten goede.* Aan de andere zijde ziet men diergelijke voorschriften aan allerlei menschen en gemeenten gegeven: zonder dat dezelve eenigermate bepaald worden: zoo als *Phil.* IV: 6: *Weest in geen ding bezorgd; maar laat uwe begeerten in alles, door bidden en smeeken, met dankzegging bekend worden bij God.* — Voegen wij er nog een ander algemeen voorschrift bij, te weten *Matth.* V: 44: *Hebt uwe vijanden lief, zegent ze, die u vervloeken, doet wel den genen, die u haten, en bidt voor de genen, die u geweld aandoen en u vervolgen.* Wij gaan hier voorbij, hetgeen meer dan eens door de vijanden des Christendoms tegen dit gebod, als ware het ongerijmd

ſijmd en onmogelijk, is aangevoerd geworden: daar zulk eene aantijging alleen op misverſtand van hetzelve gegrond is. Wij vooronderſtellen gerust de hooge waarde en Goddelijkheid van hetzelve. Alleen is de vrage, of het mogelijk ſlechts kracht voor de Apostelen en eerſte belijders van het Euangelie had? Deze toch hadden met 's menſchen boosheid bovenmate te ſtrijden Zij hadden de hevigſte grieven en ſmarten, de bitterſte vervolgingen te verduren. En zij moesten immers, als de verkondigers der hemelſche leer, de eerſte proeven geven van derzelver hemelſchen invloed: welke voornamelijk in liefde voor de vijanden moest uitblinken. Ook waren zij, voor welke God zoo bijzonder zorgde, in ſtaat geſteld tot eene opoffering en zelfsverloochening, waartoe de gewone mensch niet ſchijnt te kunnen geraken. In den eerſten opſlag pleit waarlijk dit een en ander voor het perſonelijke en tijdelijke van dit voorſchrift; doch bij nadere overweging der zake blijkt zulks ongegrond te zijn. Hetgeen een ſieraad van het Christendom is, is dit ten allen tijde, en hoe veel gemakkelijker kunnen wij in onze geruste dagen onze vijanden liefhebben, dan de Apostelen in hunne verdrukking. Ook misſen wij daartoe de noodige hulp van God

 niet

niet. Geen wonder dan, dat reeds de redenen, met welke Jezus dit voorschrift aandringt, ons een' wenk geven van deszelfs altijd geldende kracht: zoo als hetgeen *vers* 45 terstond volgt: *Opdat gij moogt kinderen zijn uwes Vaders, die in de hemelen is: want hij doet zijne zonne opgaan over boozen en goeden, en regent over regtvaardigen en onregtvaardigen.* En kan men tot zijne overtuiging iets meer verlangen, dan de verklaringen der Apostelen? Petrus schrijft, 2 *Pet.* I: 7: *Voegt bij de godzaligheid broederlijke liefde, en bij de broederlijke liefde, liefde (jegens allen).* Hij schrijft dit niet alleen aan iedereen, zonder uitzondering; maar draagt het ook als eene zaak van den godsdienst voor, en dus als iets, hetwelk onafscheidelijk is van het Christendom. Inzonderheid moeten wij hooren de taal van Paulus, *Rom.* XII, waar wij als een' *Commentarius* over de woorden van den Zaligmaker aantreffen. Hij zegt daar: *Zegent ze, die u vervolgen: zegent en vervloekt niet! vergeldt niemand kwaad voor kwaad! wreekt u zelven niet, maar geeft den toorn plaatse.* Het laatste is zooveel als: *geeft den toorne Gods, of aan de wraak van God plaatse*, dat is, gelijk er 1 *Pet.* II: 23 staat: *Hij gaf het over aan dien, die regtvaardig oordeelt.*

Zoo

Zoo wordt dit gezegde onder andere begregen door KOPPE en GREVE, terwijl reeds in ouden tijd CHRYSOSTOMUS en THEOPHYLACTUS hen voorgingen. Doch al volgt men eene andere uitlegging, zulks loopt tegen ons oogmerk volstrekt niet in: wij houden er ons van verzekerd, dat niemand deze vermaningen van Paulus anders, dan als algemeen geldende kan beschouwen: zoodat ze ons ook van het algemeene van 's Heilands gebod vergewissen.

VIERDE HOOFDSTUK.

Waarin de weg wordt aangewezen, langs welken uit personelijke, tijdelijke en plaatselijke gezegden algemeen geldende leerstellingen en voorschriften afgeleid, of deze door gene opgehelderd en bevestigd kunnen en moeten worden.

Er zijn dan in het Nieuwe Testament niet weinige personelijke, plaatselijke en tijdelijke voorschriften en leerstellingen, het laatste

woord in die beteekenis genomen, welke wij er in het vorige Hoofdſtuk aan gegeven hebben. Maar zijn deze nu voor het Christendom in het gemeen nutteloos? Dit zij verre! Reeds boven hebben wij ter loops aangemerkt, dat zij voor alle perſonen, plaatſen en tijden dienstbaar kunnen gemaakt worden. Dat dit van zeer groot belang is, zal geen mensch in twijfel trekken. Doch het is zeer bezwaarlijk, daartoe den regten weg te vinden. Laat ons beproeven, of wij iets kunnen in het midden brengen, hetwelk deze zaak eenigermate opheldert.

Om dan *den weg aan te wijzen, langs welken uit perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke gezegden algemeen geldende leerſtellingen en voorſchriften afgeleid, of deze door gene opgehelderd en bevestigd kunnen en moeten worden*, bepalen wij ons tot drie ſtukken, waarvan dit het eerſte is: *perſonelijke, plaatſelijke en tijdelijke gezegden van Jezus en de Apostelen zijn van dien aard, dat er algemeen geldende leerſtellingen of voorſchriften uit kunnen afgeleid, of door dezelve bevestigd en opgehelderd worden.*

Het is reeds, van voren beſchouwd, niet waarſchijnelijk, dat de perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke gezegden van Jezus en de Apostelen voor ons nutteloos zijn zouden.

Laat

Laat het toch waar zijn, dat de Schrijvers van het Nieuwe Testament hunne Boeken en Brieven niet als Werken, die de eeuwen verduren zouden, geſchat hebben: iets, hetwelk vooral een' verdediger gevonden heeft in KRUMMACHER: (Men zie deszelfs *Historiſche en Aeſthetiſche Beſchouwing van den geest en form der Euangeliſche Geſchiedenis*, bl 39 volgg. en elders, en verg. *den Recenſent ook der Recenſenten*, VII Deel bl. 474.) Hieruit volgt niet, dat de Voorzienigheid geene hoogere bedoelingen met hunne voortbrengſels gehad heeft. Integendeel doet ons de beſchouwing van den oorſprong en de bewaring der Christenleer onbeſchroomd vastſtellen, dat God ook gewild heeft, dat die geſchriften, welke thans het Nieuwe Testament uitmaken, nooit zouden verloren gaan. En daar wij niet ontkennen kunnen, dat dezelve onder Goddelijk toezigt vervaardigd zijn, (men leze PLANCKS *Einleitung in die Theologiſche Wisſenſchaften*, I Th. bl. 369 volgg.); mogen wij zelfs aannemen, dat God dan ook alles zoo zal hebben ingerigt, dat zij tot eene beſtendige voortduring bekwaam waren. Wij mogen dus vertrouwen, dat God aan de nakomelingſchap geene Godsdienstboeken zal hebben in handen gegeven, waarvan verre het grootſte gedeel-

te alleen door de eerste tijden met vrucht zou kunnen gebruikt worden: hoedanig het geval zou wezen; wanneer wij van de personelijke, tijdelijke en plaatselijke gezegden van Jezus en de Apostelen geene partij meer trekken konden. Neen; maar met Gods wijsheid en goedheid weten wij het best overeen te brengen, dat wij ook nog uit die gezegden algemeen geldende leerstukken en voorschriften kunnen afleiden, of deze door dezelve ophelderen en bevestigen.

Men zou mogelijk de personelijke, tijdelijke en plaatselijke gezegden van Jezus en de Apostelen nog in twee soorten onderscheiden kunnen: zoodat men tot de eene soort rekende de zulke, die volstrekt niet op allen toepasselijk zijn, en tot de andere, zoodanige gezegden, bij welke naauwkeurige bepaling vereischt wordt, om algemeen te worden. Maar, onzes inziens, leert de aard der zake, dat uit beide soorten leerstellingen of voorschriften zijn af te leiden, of deze ook door beide kunnen opgehelderd en bevestigd worden; de laatstgenoemde intusschen, dat is, de voorschriften, komen hier voornamelijk in aanmerking: daar men tegen ééne niet algemeene leerstelling ten minsten twintig niet algemeene voorschriften in het Nieuwe Testament aantreft. Men verwondere zich daarom niet,

dat

dat hetgeen in dit Hoofdſtuk zal gezegd worden, grootendeels alleen tot de voorſchriften zal betrekking hebben. Hetzij het dan niet algemeene voorſchriften, hetzij het niet algemeene leerſtellingen zijn, het komt ons immer voor, dat zij in zeker derde gelijk ſtaan met geſchiedenisſen. Een ieder weet, dat deze bijzondere perſonen, tijden en plaatſen betreffen; maar wie zal het daarom loochenen, dat men uit dezelve, door middel van aftrekking, algemeene regels en lesſen kan afleiden, of dat er zeer vele andere dingen door opgeheld en bevestigd kunnen worden? En waarom zou men nu niet op dezelfde wijze met de leerſtellingen en voorſchriften des Nieuwen Testaments mogen te werk gaan? Men neme, bij voorbeeld, 's Heilands woorden: *Matth.* V: 41: *Zoo wie u zal dwingen eene mijle te gaan, ga met hem twee (mijlen).* Dit houdt iedereen voor een gebod, geheel en al naar de omſtandigheden van den eerſten Christentijd geſchikt; maar vloeit er evenwel niet van zelve deze gevolgtrekking uit voort: dat toegevelijkheid, inzonderheid bijaldien deze voordeel doet aan de zaak van den Godsdienst, boven halſtarrigheid verre te verkiezen is? Men ga nog verder, men toetſe zelfs die voorſchriften, welke eenig en alleen zekere bepaalde perſonen, tijden

 en

en plaatsen raakten; en men zal hetzelfde ontwaren. Zoo sprak, bij voorbeeld, de Zaligmaker, *Matth* XXVI: 34: *Voorwaar ik zegge u, dat gij in dezen zelfden nacht, eer de haan gekraaid zal hebben, mij driemaal zult verloochenen.* Beschouwt men nu deze woorden van eene leerstellige zijde, dan doet zich van zelve deze waarheid voor: Jezus kende het toekomende. Let men er van den zedekundigen kant op, dan treedt deze leering te voorschijn: dat men op zoodanigen tijd, waarop men het meest wegens zichzelven gerust is, dikwijls in het grootste gevaar verkeert van te zondigen. Voegen wij er nog een voorbeeld bij. Wanneer Paulus, 1 *Tim.* V: 23, aan den Opziener der Ephesische Gemeente schrijft: *Drink niet langer water (alleen), maar gebruik een weinig wijns, om uwe maag, en uwe menigvuldige zwakheden;* dan heeft zulks eenig en alleen betrekking op Timotheus. Maar zou dit gezegde daarom geheel nutteloos voor ons wezen? Volgt er niet van zelve uit, dat zulken, die zich in gelijke zwakheid bevinden, niet alleen wijn mogen, maar moeten drinken? Ja leert ons de aard der zake niet er zelfs dit uit afleiden, dat het een hooge Christenpligt is, voor zijne gezondheid te zorgen? En zoo vinden wij nieuwe kracht

voor

voor hetgeen ons elders in den Bijbel bevolen wordt.

Wij kunnen te geruster uit perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke gezegden algemeen geldende leerſtellingen en voorſchriften afleiden, en die daardoor bevestigen of ophelderen: daar zelfs Jezus en de Apostelen ons daarin voorgegaan zijn. Deze toch hebben zich op dezelfde wijze, of van de uitſpraken des Ouden Testaments, of van de gebeurtenisſen van hunnen tijd, of van bekende ſpreuken bediend, gelijk iedereen' bekend is. Van hier dan ook, dat men, van den vroegſten tijd, hetgeen eigenlijk genomen, ſlechts de eerſte Christenen raakte, op de belijders van het Euangelie in het gemeen toegepast heeft. Het is zoo, men is hierin te verre gaan, zoo als BARBEYRAC's *Traité de la Morale des Pères de l'Egliſe*, ROSENMULLER's *Historia Interpretationis Librorum Sacrorum in Eccleſia Christiana*, en andere geſchriften, leeren kunnen; doch niemand zal daarom de verkeerdheid van het grondbeginſel zelve beweren willen. Ook na de Hervorming hebben de beste Uitleggers, LUTHER, MELANCHTHON, KALVIJN, DE GROOT, niet geaarzeld, uit perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke gezegden algemeene gevolgtrekkingen af te leiden. En nadat men zich in de

de laatste jaren op de navorsching van dit onderwerp bijzonder heeft toegelegd, is zulks door allen, die daaraan hunnen arbeid besteed hebben, volkomen gebillijkt geworden. Men zie onder anderen MEYER t. a. p. bl. 38 volgg. en LANG t. a. p. VII st. bl. 9, 10. Wat de wijze betreft, waarop men algemeene waarheden en leeringen uit het persoonelijke, plaatselijke en tijdelijke trekken kan, ook daarover hebben verscheidene geleerde Mannen gehandeld: zoo als MORUS in deszelfs Verhandeling, ten titel voerende: *Exemplum cogitandi de Religione, nominatim de Officiis, ex Cap.* XIII *Epistolae Pauli ad Romanos depromtum*, en in eene andere: *De notionibus universis in Theologia*, te vinden in deszelfs *Dissert. Theolog. et Philol.* Vol. I. Ed. II. pag. 218 volgg. 239 volgg. SEYFFART, *Comment. de Locis N. T. Communibus rite constituendis*, en NITZSCH, *Comment. de Judicandis morum praeceptis.* Het is in navolging van deze en andere Geleerden, dat wij nu dit onderwerp ook wat nader willen onderzoeken: waartoe wij te bereidvaardiger overgaan: daar zich, voor zoo verre wij weten, niemand met hetzelve in onze taal opzettelijk heeft bezig gehouden

Wij komen derhalve tot ons tweede stuk, en willen toonen, *hoe de overbrenging van*

per-

perfonelijke, tijdelijke en plaatfelijke gezegden tot algemeen geldende leerftellingen en voorfchriften behoore te gefchieden.

Bij de overbrenging van het perfonelijke, tijdelijke en plaatfelijke tot algemeene leerftellingen en voorfchriften komt het vooral aan op de wijze, waarop zulks behoort te gefchieden. Doch die is zeer eenvoudig, en laat zich gemakkelijk aantoonen. Het fpreekt van zelve, dat niemand hier naar eigen willekeur kan te werk gaan. Er is volftrekt een leiddraad noodig, langs welken algemeene regelen of lesfen uit het niet algemeene afgeleid worden: en die leiddraad kan geene andere zijn, dan het Nieuwe Testament zelve. Te weten, wanneer men zoodanig eene afleiding ondernemen wil, moet men eerst omzien naar zulke leerftukken of voorfchriften, welker algemeen geldende kracht aan geenen twijfel onderworpen is. Heeft men deze gevonden; dan weet men ook terftond, hoe verre men in de overbrenging gaan kan, en alles loopt geleidelijk af. Toonen wij dit met eenige voorbeelden. De Zaligmaker zegt, *Matth.* XVIII: 20: *Waar twee of drie vergaderd zijn in mijnen naam, daar ben ik in het midden van hen.* En dit zegt hij openbaar tot zijne leerlingen: zoodat het evenveel is, of er gelezen wierd: *waar twee*

of

of drie uwer (ὑμῶν) *vergaderd zijn* enz. De Heiland schijnt zijne Jongeren voor oogen te houden, dat er tot volvoering van den hun *vers* 18 gegevenen last juist geene talrijke vergadering noodig, maar ook een klein getal voldoende is: wijl hij zelf, schoon naar het ligchaam afwezig zijnde, hun in alles, wat zij in zijnen naam verrigten, zal helpen en bijstaan. Het is omtrent hetzelfde, als hetgeen Jezus kort voor zijne hemelvaart beloofde, *Matth* XXVIII: 20: *Ziet, ik ben met u lieden alle de dagen, tot de voleinding der wereld.* Men zie alleen KUINOEL's *Comment.* t. d. p. Het gezegde geldt derhalve slechts zulken, die vertrouwen konden, dat, al wat zij op aarde binden zouden, in den hemel zou gebonden — en al wat zij op aarde ontbinden zouden, in den hemel zou ontbonden wezen. Met dat alles kan men er deze algemeene stelling uit afleiden: *Jezus Christus helpt zijne vereerders ten allen tijde en in alles, wat zij ten beste van het Euangelie verrigten:* maar dit doet men dan door middel van plaatsen, welker altijd geldende kracht buiten twijfel is, bij voorbeeld. *Eph.* I: 20—22. Zou het toch nog altijd de vrage zijn, of men de hulp van Christus tot alle tijden mogt uitstrekken; wij worden hiervan ten vollen verzekerd door

eze verklaring: *Hij heeft hem gezet tot zij-
e regterhand in den hemel, verre boven
lle overheid, en magt, en kracht, en heer-
chappij, en allen naam, die genaamd
vordt, niet alleen in deze wereld, maar ook
n de toekomende: en heeft alle dingen zijnen
oeten onderworpen, en heeft hem der ge-
neente gegeven tot een hoofd boven allen.*
Men zie KOPPE en andere uitleggers, en,
om niet meer te noemen, BECK, *Commen-
arii Historici decretorum Religionis Chris-
ianae et formulae Lutheriae*, pag. 561, 562. —
De laatstgenoemde woorden brengen ons op
le gedachte aan eene andere plaats uit den-
elfden brief, namelijk *Eph.* II: 1 volgg.
Daar zegt Paulus tot de Epheſiers: *Dat zij
dood waren in zonden en misdaden, dat zij
van nature kinderen des toorns waren* enz.
Hij wil hen daardoor, als *ſtrafwaardig om
hunne zonden en misdaden, en door dezelve
hoogst rampzalig*, voorſtellen. Nu hebben
velen deze woorden ook wel op zulken toe-
gepast, die in het Christendom geboren en
opgevoed zijn; maar met hoe weinig regt
zulks geſchied zij, kan het geheele verband
leeren. De Apostel beſchrijft daar eenig en
alleen den toeſtand van Joden en Heidenen,
ſpreekt daarom in den voorledenen tijd (ἦμεν
τέκνα φύσει ὀργῆς enz.), en voegt er uit-
druk-

drukkelijk bij: *Dat zij nu met Christus levend gemaakt, opgewekt, en in den hemel gezet waren.* Men zie KOPPE's *Excurs.* II. *in Epist. ad Ephes.* Uit deze plaats dan, op zichzelve genomen, kan men 's menschen algemeene bedorvenheid en straffschuldigheid evenmin regtstreeks bewijzen, als uit de woorden: *Daar is niemand, die goed doet,* die *Psalm* XIV: 1 gelezen, en *Rom.* III: 10—12 aangehaald worden. Doch het is eene andere vrage, of men dezelve, door middel van gezegden, die eene algemeen geldende kracht hebben, niet van het plaatselijke, tijdelijke en personelijke ontdoen kan? En men behoeft de woorden maar even in het verband te beschouwen, om daarop onbewimpeld ja te zeggen. De Apostel verklaart in het *derde vers*, dat de Joden, even als de Heidenen, verkeerd hadden *in de begeerlijkheden hunnes vleesches, doende den wille des vleesches en der gedachten;* in één woord dus, dat zij geheel en al naar hunnen bedorven' zin en lust geleefd hadden: en dit is de grond, waarom hij hen kinderen des toorns, en dood in zonden en misdaden noemt. Wij mogen hieruit besluiten, dat alle Christenbelijders, die aan Joden en Heidenen in dat derde gelijk zijn, ook denzelfden naam verdienen te dragen, en dus in den

grond

grond even rampzalig en ſtrafwaardig zijn. En zoo komen wij van zelfs tot de leer der algemeene bedorvenheid en der goddelijke vergeldingen, welke ons elders, als bij voorbeeld, *Joann.* III: 6. *Jac.* III: 2. 1 *Joann.* I: 8—10, wordt voorgedragen. Zoo ziet men, hoe uit perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke leerſtellingen en voorſchriften algemeen geldende kunnen en moeten afgeleid worden. Intusſchen hebben wij ten aanzien der laatstgenoemde in de vorige Bijdrage, bl. 226 volgg. aangemerkt, dat tot afleiding van deze niet volſtrektelijk andere Bijbelplaatſen noodig zijn, maar men zijne, door de rede verlichte, openbaring tot leiddraad gebruiken kan. Zoo lezen wij, bij voorbeeld, *Matth.* V: 40—42: *Zoo iemand met u regten wil, en uwen rok nemen, laat hem ook den mantel. En zoo wie u zal dwingen, eene mijl te gaan, ga met hem twee (mijlen). Geef den genen, die (iets) van u bidt, en keer u niet af van den genen, die van u leenen wil.* De natuur der zake leert ons dit bijzondere tot dezen algemeenen regel brengen: *Gebruik alle die toegevendheid, die de zaak van den Godsdienst kan bevorderen.* En dit verſchilt zelfs niet veel van de algemeene vermaning des Apostels, *Rom.* XII: 18: *Indien het mogelijk is, zoo veel in*

n is, houdt vrede met alle menschen. Doch ook zelfs zulke gezegden, welke het ongerijmd zijn zou, op andere personen, tijden en plaatsen toe te passen, laten zich nog wel tot algemeenheden brengen. Zoo besluit, bij voorbeeld, Paulus, naar zijne gewoonte, den *Brief aan de Philippensen*, *Phil.* IV: 21, 22: *Groet alle heiligen in Christus Jezus. U groeten de broeders, die met mij zijn. Alle de Heiligen groeten u, en meest, die van het huis des Keizers zijn.* Dit geldt eenig en alleen van de menschen tot, en aangaande welke de Apostel schreef. Met dat alles leert ons dit de *betamelijke beleefdheid in onze woorden, schriften, en in den ganschen wandel bewijzen.* En wie is ons behulpzaam, om er deze gevolgtrekking uit af te leiden? Immers de Apostel, wanneer hij *vers* 8 uitdrukkelijk beveelt: *Al wat lieflijk is, al wat wel luidt, zoo daar eenige deugd is, en zoo daar eenige lof is, datzelve bedenkt.*

Intusschen moeten wij hier de aanmerking maken, dat niet slechts bijzondere Bijbelplaatsen; maar ook algemeene Christelijke grondbeginsels het middel zijn, van hetwelk wij bij deze afleiding, opheldering en bevestiging hebben gebruik te maken. Het is daarom hoogst nuttig, zoodanige grondbeginsels

fels bijeen te verzamelen, en deze dan op perfonelijke, plaatfelijke en tijdelijke gezegden toe te pasfen. Men neme, bij voorbeeld, de volgende, *Matth.* V: 48: *Weest volmaakt, gelijk uw hemelfche Vader volmaakt is.* VII: 12: *Alle (dingen), die gij wilt, dat u de menfchen zouden doen, doet gij hun ook alzoo.* XXII: 21: *Geeft den Keizer, dat des Keizers is, en Gode, dat Godes is. Handd.* V: 29: *Men moet Gode meer gehoorzaam zijn, dan den menfchen. Rom.* XII: 15: *Verblijdt u met den blijden, en weent met den weenenden.* XIII: 10: *De liefde is de vervullinge der wet.* XIV: 23: *Al wat uit het geloof niet is, dat is zonde.* Men kan ook hier de vrage opperen nopens het hoofdbeginfel der Christelijke Zedeleer, waaromtrent zeer onderfcheiden gedacht is geworden, en nog gedacht wordt. Sommigen hebben daartoe de grondftelling der Kantiaanfche Wijsbegeerte voorgedragen, doch behalve, dat daaromtrent niet zonder allen grond is aangemerkt, dat zij ten laatften op niets meer dan op *betamelijkheids-* of *waarheidsgevoel* uitloopt, heeft zij 't gezag van den Bijbel niet voor zich. Men zie GARVE's *Ueberficht der Principiën der Sittenlehre,* p. 123 f. — Anderen verkiezen het boven reeds vermelde grondbeginfel, *Matth.* VII: 12:

Alles wat gij wilt enz. Maar het bepaalt zich enkel tot pligten der menschelijke zamenleving, en drukt alleen de belangelooze goedwilligheid uit: het kan dus geene hoofdstelling zijn, waaruit de geheele Zedeleer, die ook tot God en ons zelven betrekking heeft, kan afgeleid worden. Zelfs ook zulke Geleerden, die 's Heilands woorden, *Matth.* XXII: 37—40, nopens *de liefde tot God en de naasten*, als zoodanig Gebod des Euangelies, waaruit alle andere moesten ontwikkeld, en waartoe dezelve weder als tot het middenpunt moesten gebragt worden, en dus als het grondbeginsel der geheele Zedeleer wilden beschouwd hebben, hebben, onzes inziens, meer den schijn, dan het wezen der zake gevolgd. Zeker kan men niet ontkennen, dat dit gebod der liefde hoogst voortreffelijk is: daar het de beoefening der pligten gemakkelijk maakt, en zich door eenvoudigheid aan allen aanprijst; evenwel moet men tevens toegeven, dat hetzelve nog hooger beginsels vooronderstelt, en dus geenszins het laatste zijn kan. Of men er zou durven bijvoegen, dat het ja wel tot de vrije werking onzer handelingen betrekking heeft, maar nogtans de neiging der ziel niet uitsluit, en dat deze wel kan voorgehouden, maar geenszins bevolen worden, willen wij niet beslis-

ſen. Genoeg, *de liefde tot God en de naasten* is wel een der Christelijke grondſtellingen, maar daarom nog geen *wetenſchappelijk beginſel*, hetwelk tot grond van de geheele Zedeleer zou gelegd zijn: en zelfs ſtrookt het met de populaire inrigting en voordragt van het Christendom zeer weinig, dat Jezus van zulk een beginſel zal zijn uitgegaan, en daartoe alle zijne geboden gebragt hebben. Hetzelfde merken wij tegen hen aan, die *de volmaking van ons zelven* als het hoogſte einde beſchouwd willen hebben: hoewel wij ook ten dezen aanzien toegeven, dat niet weinige plaatſen ons dit als ons voornaamſte doel trachten in te prenten: zoo als de bovengemelde *Matth.* V: 48: *Weest volmaakt, gelijk uw Vader in den hemel volmaakt is.* Men zie REINHARD's *Syſtem der Christlichen Moral*, I B. 5 Aufl. bl. 9—11. Eigenlijk, kan men zeggen, wordt geheel de Christelijke Godsdienst, en dus inzonderheid de Zedeleer, van *Gods wil*, als eerſte hoofdwet en grondwet, afgeleid. Zoo zegt, bij voorbeeld, de Zaligmaker, *Matth.* VII: 21: *Niet een iegelijk, die tot mij zegt, Heere, Heere! zal ingaan in het koningrijk der hemelen, maar die doet den wil mijnes Vaders, die in de hemelen is.* Doch wij willen geene afzonderlijke gezegden aanhalen;

len; daar op elke bladzijde de opvolging van Gods wil, als hetgeen ons hoogfte doel zijn moet, bevolen wordt: waarom ook de Heiland zijne leerlingen, en vervolgens ons, bidden leert, *Matth.* VI: 10: *Uw wil gefchiede, gelijk in den hemel, (alzoo) ook op de aarde.* Zulk eene voorftelling van Gods wil nu is in den Christelijken Godsdienst, die eene buitengewone openbaring tot grond van zijne Geloofsleer legt, en alle zijne geboden als voorfchriften van God zelven, en als ontwijfelbare verpligtingen aan den Allerhoogften opgeeft, ten vollen *confequent.* Ook is het gebod tot gehoorzaamheid aan God zoo eenvoudig en bevattelijk, dat het volkomen gefchikt mag genoemd worden, om op het volk te werken: terwijl verder uit deszelfs opvolging 's menfchen tijdelijke en eeuwige gelukzaligheid van zelve volgt. Met dat alles moeten wij ook hier herinneren, hetgen wij zoo even nopens de ongepastheid van een wetenfchappelijk grondbeginfel voor het Christendom gezegd hebben. En bovendien blijft bij het gebod: *doe Gods wil*, of, gelijk Petrus het uitdrukt, *men moet Gode meer gehoorzaam zijn, dan de menfchen*, nog altijd de vrage over, welke dan eigenlijk Gods wil zij? Uit overweging van welk een en ander wij dan liever be-

rusten in de aanneming van onderscheidene grondstellingen, zoo als wij er boven eenige opgenoemd hebben; zullende ons iedereen toegeven, dat dezelve door de geheele Christelijke Zedeleer gevolgd worden, en dus buiten tegenspraak het middel zijn, om het personelijke, tijdelijke en plaatselijke tot algemeen geldende voorschriften te brengen, of het een door het ander op te helderen en te bevestigen.

Laat ons dan door middel dezer grondbeginsels de wijze der overbrenging in eenige proeven toonen. Het besluit der eerste Jeruzalemsche Kerkvergadering, *Handd.* XV: 20, is, schoon men ook de verklaring van HEINRICHS goedkeure, buiten twijfel alleen ten gevalle der Christenen uit de Joden gemaakt. Men zie, onder anderen, MICHAËLIS t. d. p. Evenwel geeft hetzelve stof tot verscheidene algemeene regelen. Wij leeren er uit, dat niet zelden gedragingen, welke aan elkanderen schijnen gelijk te zijn, nogtans in beginselen en in zedelijkheid veel verschillen. Wij maken er al verder uit op, dat zekere dingen, die in zichzelve volmaakt onschuldig en geoorloofd zijn, echter, uit aanmerking der bijzondere omstandigheden en betrekkinnen, ten hoogsten schadelijk en strafbaar kunnen worden. Ook ligt er zeer duidelijk

de gevolgtrekking in opgesloten, dat men zich in onverschillige dingen naar het oordeel der zwakkeren behoort te schikken, en door zulke toegevendheid allen aanstoot te vermijden. Ja men gaat geenszins het spoor te buiten, met er ook dit gevolg uit te trekken, dat de gemeenzaamheid met zondaars zeer gevaarlijk voor het hart kan worden, zoo dra het waant, tegen de verzoekingen beveiligd te zijn. Bij deze afleidingen en ophelderingen nu gingen wij niet willekeurig te werk, maar lieten wij ons door de grondbeginselen des Christendoms leiden. Men vergelijke eens *Rom.* XIV, XV, 1 *Cor.* VIII, IX, X, en oordeele, of wij van deze onze handelwijze te hoog opgeven. Een ander tijdelijk en plaatselijk gebod vinden wij *Rom.* XII: 13: *Jaagt de herbergzaamheid na*: want zulks was hoogst noodzakelijk in een' tijd, waarin de belijders van Jezus vervolgd werden, en enkel door onderlinge barmhartigheid leven en werken konden. Ook bestonden er overal, inzonderheid in het Oosten, zoodanige herbergen niet, als thans onder ons Europeërs den reizigers een veilig verblijf verschaffen. Van hier, dat hetzelfde gebod zeer dikwijls in het Nieuwe Testament vermeld en aangedrongen wordt, 1 *Tim.* III: 2. *Hebr.* XIII; 2, 1 *Petr.* IV: 9, waar het dan ook

ook bijzonder van de onderlinge verzorging der Christenen verklaard wordt. De Heiland was reeds voorgegaan met de vordering, dat men hem zou herbergen, *Matth.* XXV: 35, 38, en had dit *vers* 40 dus uitgelegd: *voor zoo veel gij (dit) aan eenen van deze mijne minste broeders gedaan hebt, zoo hebt gij (dat) mij gedaan.* Houden nu bij ons de redenen op, waarom wij dit gebod in zijne gansche uitgestrektheid tot een' regel van ons gedrag stellen zouden; dit nogtans blijft een algemeen voorschrift: *Betoont de herbergzaamheid aan zulken, die dezelve behoeven:* of, met andere woorden, *weigert aan zulken uwer medechristenen, die buiten uwe hulp zouden ongelukkig zijn, de herbergzaamheid niet.* En waarop grondt zich deze regel? Immers op het grondbeginsel der algemeene menschenliefde, hetwelk door geheel de Christelijke Zedeleer heerscht. Ja in hetzelfde verband, waarin de herbergzaamheid bevolen wordt, treft men ook het voorschrift van broederliefde aan: als *Rom.* XII: 10, *Hebr.* XIII: 1, 1 *Petr.* IV: 8. — Van een' anderen aard is het bevel 1 *Thess.* V: 19, 20: *Blus̈cht den geest niet uit, en veracht de Profetiën niet.* Dat hetzelve op de eerste tijden ziet, en de verpligting der Christenen, ten aanzien van hen, die met buiten-

gewone gaven van den Heiligen Geest bedeeld waren, regelt, kan niemand met reden ontkennen. Maar dit neemt niet weg, dat wij allen hier het voorschrift ontvangen *van alles, wat de kennis en beoefening des Euangelies bevorderen kan, te begunstigen.* Dit volgt van zelve uit het Christelijk beginsel, om bij te dragen tot alles, wat stichtelijk is. Wat meer is, in het verband vinden wij twee grondstellingen, die ons regt geven tot deze afleiding: te weten: *vers* 21: *Beproeft alle dingen, behoudt het goede*, en *vers* 22: *Onthoudt u van allen schijn*, (of liever *van alle soort*), *des kwaads.*

Het is derhalve klaar en duidelijk, hoe wij in het afleiden der algemeen geldende leerstellingen en voorschriften uit personelijke, plaatselijke en tijdelijke, zoo als ook in het ophelderen en bevestigen van dezelve, te werk gaan moeten. Doch men heeft nu tevens kunnen zien, hoedanige leerstellingen en voorschriften wij door middel van deze afleiding verkrijgen; zij verschaft ons namelijk niet zelden zoodanige, die nergens in den Bijbel uitdrukkelijk worden voorgedragen, en evenwel tot de Christelijke Geloofs- en Zedeleer buiten tegenspraak behooren. Derzelver gemis in den Bijbel heeft men eenig en alleen te verklaren uit de populaire voordragt

van

van Jezus en de Apostelen, welke geene wetenschappelijke ontwikkeling der geheele leer toeliet. Men vergelijke onze *Verdediging van den Populairen vorm der Christelijke Zedeleer*, in de vorige Bijdrage, bl. 263 volgg. Men versta dit intusschen geenszins in dien zin, als of werkelijk nieuwe leerstukken of voorschriften uit die bijzondere gezegden zouden ontleend worden: neen, maar het kunnen geene andere zijn, dan gevolgtrekkingen van zoodanige, die reeds elders gevonden worden, en die dus langs dezen weg opgehelderd of bevestigd worden. Wij willen dit nu nog met eenige voorbeelden staven. Toen de Heiland aan het kruis hing, en zijne moeder met Joannes bij hetzelve stond, zeide hij, *Joann.* XIX; 27 tot eerstgenoemden: *Zie uwe moeder*; waardoor hij zijne moeder, voor welke hij nu niet meer zorgen kon, aan de teederheid van zijnen meestgeliefden Jonger aanbeval. Dit is geheel personelijk en tijdelijk; maar, behalve dat wij uit deze taal 's Heilands ongemeene grootheid van ziel leeren kennen, levert het gezegde ons een zeer treffend voorschrift voor alle kinderen op: dit namelijk, *dat het een kind betaamt, ook bij zijn afsterven, zooveel mogelijk voor het heil zijner ouders te zorgen.* Doch dit is geen nieuw gebod; het is niets

meer,

meer, dan eene wettige gevolgtrekking uit dat hoofdbevel: *Eert uwen vader en moeder*, hetwelk ook in het Nieuwe Testament wordt aangedrongen, *Matth.* XV: 4, *Eph.* VI: 1 volgg. Voorts hebben sommige uit 's Heilands woorden nog wel andere dingen afgeleid; maar doorgaans ten onregte: zoo als STRIGELIUS, die in deszelfs *Hypomnemata in omnes libros Novi Testamenti*, p. 222, er uit besluit, dat de zorg voor de Kerk, jegens welke Christus met dezelfde liefde als jegens zijne moeder gezind is, aan godvruchtige Leeraars en bestuurders wordt aanbevolen: Doch welke gevolgtrekking een ieder ziet, dat op de Allegoriesche uitlegging dezer plaats gebouwd is. — Opmerkelijk is het gebod; hetwelk Paulus den Heeren, *Col.* IV: 1, voorlegt: *Gij Heeren, doet* (*uwen*) *dienstknechten*, (δούλοις, dat is, *slaven*), *regt en gelijk, wetende, dat ook gij eenen Heer hebt in de hemelen.* Iets dergelijks treffen wij aan *Eph.* VI: 9, en vooral in den *Brief aan Philemon.* Dat dit alleen op dien tijd ziet, waarin de slavernij algemeen, en wel op de wreedaardigste wijze, gedreven werd, zal geen bedachtzaam uitlegger ontkennen. Men zie onder anderen CALVINI *Comment. in Eph* VI: 9. Wij kunnen hier nu ook onze verpligting jegens onze diensba-

baren leeren kennen, volgens welke wij *hen met zachtheid en menschelijkheid moeten behandelen.* Doch dit is geene nieuwe leer, maar zij is in het voorschrift van algemeene menschenliefde reeds volkomen gegrond. Het zou iets nieuws zijn, wanneer men er *het geoorloofde der slavernij* uit wilde opmaken; gelijk het ons heugt, dat men over eenige jaren, bij de verklaring van den *Brief aan Philemon*, heeft pogen te doen. Trouwens, deze wettiging van ware gruwzaamheid mogen wij, ter eere van het Euangelie, zeggen, dat nergens in hetzelve gevonden wordt. Neen, maar deszelfs grondbeginselen verbieden ons ten sterksten, dat wij zoodanig iets aan de Christenleer toedichten. Men zie de vorige Bijdrage, bl. 252. En hoe klaar spreekt dezelfde Paulus, 1 *Cor.* VII: 21: *Zijt gij een dienstknecht zijnde geroepen? Laat u (dat) niet bekommeren: maar indien gij ook kunt vrij worden, gebruik dat liever! Hoe klaar!* zeggen wij: want dat hij in een' tijd, waarin de slavernij door het publiek gezag gewettigd was, niet klaarder spreken, dat hij de slavernij niet regelregt veroordeelen kon, zonder aan het Christendom den haat van allen te berokkenen, moet iedereen van zelven opmerken. De aanhaling der laatstgenoemde woorden brengt ons op

de

de gedachte aan een ander gezegde, hetwelk even te voren gelezen wordt, te weten, 1 *Cor.* VII: 10, 11: *Den getrouwden gebiede niet ik, maar de Heere, dat het wijf van den man niet ſcheide: en indien zij ook ſcheidt, dat zij ongetrouwd blijve, of met den man verzoene, en dat de man het wijf niet verlate.* Dit bevel grondt zich geheel en al op het gebruik der Joden, volgens hetwelk de vrouw den man alleenlijk verliet, terwijl de man de vrouw van zich afſtootte. Met dat al kan en moet men hetzelve ten allen tijde tegen de echtſcheiding gebruiken, als, op zichzelve genomen, door het Euangelie afgekeurd: en dan gaat men volgens deszelfs doorgaande leer te werk. Doch nu is de vrage: kan men er deze gevolgtrekking uit afleiden: *Dat de echtſcheiding in allen gevalle door het Christendom verboden wordt?* Dit zou een nieuw gebod zijn, hoedanig nergens in het Nieuwe Testament voorkomt, maar het zou te gelijk zeer onregtmatig, ja regelregt ſtrijdig wezen tegen de eigen' verklaring van den Zaligmaker, *Matth.* V: 32: *Ik zegge u, dat zoo wie zijn wijf verlaten zal, anders dan uit oorzake van hoererij, die maakt, dat zij overſpel doet.* Uitdrukkelijk noemt Jezus hier het geval van hoererij, als waaruit vergunning der echtſcheiding voortvloeit,

vloeit, en dus kan men de woorden van den Apostel niet dan onder die bepaling verſtaan. Waarom hij nu zoo bij uitlating mag geſproken hebben, kan men bij de Uitleggers, zoo als CALVINUS, onderzocht vinden.

Wij komen tot het derde ſtuk. *Bij de overbrenging van het perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke tot het algemeen geldende moet men met de grootſte voorzigtigheid te werk gaan.*

Dat men bij deze overbrenging aan gevaarlijke dwalingen blootgeſteld is, leert, onzes inziens, reeds *de aard der zake.* Men treft toch een aantal perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke gezegden in het Nieuwe Testament aan, waaruit met weinige moeite zoodanige dwalingen kunnen gehaald worden. Er zijn er, die men maar in het voorbijgaan heeft in te zien, om hiervan overtuigd te worden. Neem, bij voorbeeld, eens de taal van Paulus, *Rom.* XIV: 15: *Verderf dien niet met uwe ſpijze, voor welken Christus geſtorven is*, of, hetgeen nog ſterker uitdrukking is, 1 *Cor.* VIII: 13: *Indien de ſpijze mijnen broeder ergert, zoo zal ik in eeuwigheid geen vleesch eten, opdat ik mijnen broeder niet ergere.* Hoe gemakkelijk kan een dweepziek hoofd daaruit tot het ongeoorloofde van deze of gene ſpijze, inzonderheid van

van het vleesch eten besluiten! De ondervinding staaft deze opmerking met een aantal bedroevende daadzaken. Wij hebben boven getoond, dat hetgeen de Heiland, *Matth.* XII: 31, 32, van *de zonde tegens den Heiligen Geest* leerde, alleen zag op zijne tijdgenooten, die zijne wonderen aan den Duivel durfden toeschrijven. Wij mogen er nu wel deze algemeene gevolgtrekking nit afleiden: *dat zonde, tegen de overtuiging des gemoeds begaan, de grootste en schrikkelijkste zonde is.* Maar hiermede hebben zich velen niet vergenoegd. Men heeft er uit willen besluiten, dat ook Christenen zich aan de zonde tegen den Heiligen Geest schuldig, en zich daardoor de vergeving en gelukzaligheid onverkrijgbaar maken kunnen. Dit heeft, gelijk bekend is, vele zwakke zielen, ook na de tijden der hervorming, jammerlijk ontrust, en baart hier en daar nog heden ten dage ijdele vrees en kommer. Reeds vroeg zijn de Kerkvaders in de verkeerde uitlegging en toepasfing dezer woorden voorgegaan, gelijk men bij GROTIUS *in Annot ad h. l.* zien kan, die zelf ook niet genoeg het personelijke en tijdelijke schijnt te hebben in het oog gehouden. — Onder de vereischten der Kerkopzienders rekent Paulus, 1 *Tim.* II: 2, dat zij zijn *éëner vrouwe man:* en zoo ook on-

onder de vereischten der Diakonessen, 1 *Tim.* V: 9, dat zij weduwen zijn, *met éénen man gehuwd* geweest. Wij hebben in de vorige Bijdrage, bl. 68 en elders, reeds op deze voorschriften opmerkzaam gemaakt, en iedereen, vertrouwen wij, zal met ons erkennen, dat zij zeer wijsselijk zijn ingerigt voor eenen tijd, waarin men de tweede huwelijken algemeen veroordeelde. Het eenige gevolg, dat men er als algemeenen regel uit trekken kan, komt op *de noodwendigheid van een ingetogen leven voor Kerk- en Armenbestuurders* neêr. Maar hoe jammerlijk hebben de Kerkvaders gedwaald, met uit deze en andere plaatsen, even als of zij voor alle personen, plaatsen en tijden golden, het in zichzelve ongeoorloofde van een tweede huwelijk, niet alleen voor bestuurders, maar ook voor Christenen in het gemeen, te halen, en zulk een huwelijk, als tegen Goddelijke wetten strijdende, volstrektelijk te veroordeelen! TERTULLIANUS reeds heeft er geheele boeken over geschreven, zoo als: *de Monogamia*, *de Exhort. Castitat.*, en de overigen zijn hem gevolgd: gelijk men onder anderen zien kan in BARBEYRAC's reeds aangehaalde *Traité de la Morale des Pères de l'Eglise*, Chap. IV, §. 1. s. s. Deze geleerde Man deelt ons een schromelijk aantal van dwalingen mede, die

 de

de Kerkvaders, zelfs uit plaatfen, welker bijzondere bedoeling den onnoozelften in het oog valt, begaan hebben. Vroeg, bij voorbeeld, Jezus *Matth.* XVII: 25, 26, aan Petrus: *De koningen der aarde, van wien nemen zij tollen of fchattinge? van hunne zonen, of van de vreemden?* en maakte hij op het antwoord van Petrus: *van den vreemden,* dit befluit op: *zoo zijn dan de zonen vrij;* hij zegt dit blootelijk van zichzelven, die Gods Zoon was: terwijl hij zich om geene andere reden van het meervoudige getal bedient, dan wijl hij van *koningen, zonen* en *vreemden* gefproken had. Dit is door KUINOEL zeer juist bewezen geworden. Maar wie moet zich dan over HIERONYMUS niet verwonderen, die *in Comment. ad h. l.* uit dit gezegde afleidt, dat de Christenen vrij van fchot en lot behooren te zijn? Men vergel. BARBEYRAC, Chap. XV. §. 6. Zoo zijn er ook niet weinige geweest, die de de woorden van Petrus, 2 *Petr.* III: 16, misbruikt hebben, om aan de Brieven van Paulus een fmet van duisterheid aan te wrijven: en zulks niet flechts onder de dwaalgeesten der eerfte Christenëeuwen, maar zelfs onder de beftrijders van den Bijbel na de hervorming, en in onzen tijd. En evenwel fchrijft Petrus, zoo men zijne woorden al

van *de Brieven*, *en* niet van de daarin vervatte *zaken* te nemen heeft, niets ten laste van dezelve. Hij noemt ze moeijelijk te verstaan, niet als of zij zulks in zichzelve waren; maar om de zwakheid en vooroordeelen der toenmalige lezers, van welke hij er uitdrukkelijk bijvoegt, dat zij eveneens de overige Schriften tot hun verderf verkeerden. Zijne verklaring is dan enkel personelijk en plaatselijk, en wil men er iets algemeens uit trekken, dan behoort het dit te zijn: *Dat vooroordeel en onverstand allerlei duisterheden in de Heilige Schrift meent te vinden.* Maar waartoe meer voorbeelden? Men leze alleenlijk ROSENMULLER's *Historia Interpretationis Librorum Sacrorum in Ecclesiae Christiana*, en men zal niet twijfelen, of de meeste behoedzaamheid er toe vereischt worde, om uit het personelijke, tijdelijke en plaatselijke iets algemeens af te leiden, of er zoodanig iets door te willen ophelderen en bevestigen.

Het is derhalve van de uiterste noodzakelijkheid te zorgen, dat men zich een regt begrip vorme van de algemeen geldende leerstukken of voorschriften en grondbeginsels des Euangelies, door middel van welke men uit het personelijke, tijdelijke en plaatselijke regelen of lessen voor alle personen, tijden en plaatsen verkrijgt. Zoo stopt men eene voor-

 na-

name bron der dwalingen, welke bij deze overbrenging begaan zijn, en nog kunnen begaan worden: want niets vervoert meer tot valſche gevolgtrekkingen aangaande de Geloofs- en Zedeleer, dan misvatting van den geest en inhoud des Christendoms zelve. De Zaligmaker zegt *Luc.* XII: 47, 48: *Die dienstknecht, welke geweten heeft den wil zijnes Heeren, en (zich) niet bereid, noch naar zijnen wil gedaan heeft, die zal met vele (ſlagen) geſlagen worden: maar die (denzelven) niet geweten heeft, en gedaan heeft (dingen), die ſlagen waardig zijn, die zal met weinige (ſlagen) geſlagen worden.* En dit is de ſlotſom eener gelijkenis, welke Jezus volgen doet op eene andere, waarin hij zijne toehoorders tot waakzaamheid had opgewekt. Petrus namelijk had hem gevraagd: *Heere! zegt gij deze gelijkenis tot ons, of tot allen?* waar hij, door *ons*, *zichzelven benevens zijne medeleerlingen*; door *allen*, *de ſchare* bedoeld had. Nu had Jezus in eene tweede gelijkenis getoond, dat de eerſte, en dus ook de pligt tot waakzaamheid, zoo voor de ſchare als voor de leerlingen gold. Daarop wijst hij *vers* 47, 48 aan, dat men dit evenwel niet te ver trekken moest, en dat de verantwoordelijkheid zijner leerlingen, als die een grondig onderrigt in de

de Euangelieleer verkregen, veel grooter was, dan die van de fchare, welke dit onderrigt, of geheel, of ten deele miste. Het blijkt derhalve, onzes bedunkens, dat de Heiland alleen van en tot zijne tijdgenooten fpreekt. Intusfchen volgt er van zelve deze algemeene regel uit: *Dat 's menfchen onverantwoordelijkheid meerder of minder is, naar mate van zijne bekrompener of uitgeftrekter kennis van den Godsdienst.* Dit is volgens de grondbeginfels des Euangelies. Maar hoe fchromelijk kan men hier mistasten, wanneer men omtrent deze dwaalt! Men zou er uit kunnen opmaken, *dat de meerdere of mindere gelegenheid om die uit te breiden*, hier niet zoo zeer in aanmerking komt; of ook dit, *dat zelfs zij, die Gods wet niet kennen, om hunne ongelijkvormigheid aan dezelve ftraf te wachten hebben.* Maar men ftelle hiernevens de grondftelling van Paulus *Rom.* II: 12: *Zoo velen als er zonder wet gezondigd hebben, zullen ook zonder wet verloren gaan, en zoo velen als er onder de wet gezondigd hebben, zullen door de wet geoordeeld worden.* Het Euangelie verklaart derhalve de wet der natuur voor den toetsfteen van zulken, die niet in de gelegenheid geweest zijn om hooger onderrigt te verkrijgen, Het is evenzeer onveranderlijke Christenleer, welke dezelfde Apostel *Rom.* VII: 8 voordraagt: *Zonder de*

 wet

wet is de zonde dood; en die men vindt bij *Jac.* IV: 17: *Wie dan weet goed te doen, en niet doet, dien is het zonde.* Wij kunnen dus 's Heilands woorden niet anders verstaan, dan van hen, *die den wil des Heeren zoo goed niet weten.* En zulk eene uitlegging vordert niet alleen het doel der voorgaande gelijkenis, maar voornamelijk het volgende: *Een iegelijk, wien veel gegeven is, van dien zal veel geëischt worden: en dien men veel vertrouwd heeft, van dien zal men overvloediger eischen:* waarin de tegenstelling van hen, *wien weinig gegeven en vertrouwd is*, duidelijk ligt opgesloten. — Een ander aanmerkelijk gezegde van Jezus lezen wij *Luc.* XIII: 3, 5: *Indien gij u niet bekeert, zoo zult gij allen insgelijks vergaan.* Te regt heeft DE GROOT bij deze woorden aangemerkt, dat er van eene zigtbare straf der Joden gewaagd wordt, welke dan bestond in Jeruzalems verwoesting, de ter dood brenging van honderdduizenden, en de verstrooijing der overigen. Het is derhalve eene bedreiging, welke men alleen als persoonelijk, tijdelijk en plaatselijk beschouwen kan, en welke daarom voornamelijk wordt voorgesteld, wijl de Joden door hunne bekeering de bezoeking nog konden afwenden. Vergel. *Luc.* XIX: 42. Nu kan men uit dezelve wel

eene

eene gevolgtrekking voor onze dagen ontleenen; maar de vrage is, welke? Dwaalt men ten aanzien van de grondleer des Euangelies, die den goddeloozen geenszins voorspoed hier op aarde ontzegt, en hem eerst zijne straf voorspelt in een ander leven; dan kan men dus besluiten: *dat het verderf ook in deze wereld de zonde zal achtervolgen*: of, om nog nader te komen, *dat een geslacht, hetwelk zich met de Joden in het zondigen gelijk stelt, ook als de Joden zal uitgeroeid worden.* En hoe gevaarlijk kunnen in het einde zulke besluiten worden! Wij zeggen nu nog niet eens, dat zoo doende de *Theocratie* onder Israël met de algemeene Godsregeering wordt verward. Veel liever leide men dan uit 's Heilands taal dit af: *dat de straf, hetzij hier, hetzij hier namaals, het misdrijf zeker achtervolgt.* Zoo gaat men te werk op grond van het Euangelie, en erlangt tevens opheldering en bevestiging van deze groote waarheid: *God zal wrake doen over de genen, die hem niet kennen, en aan het Euangelie van Jezus Christus niet gehoorzaam zijn*, 2 *Thesf.* 1: 8.

Uit de aangehaalde voorbeelden, die wij gemakkelijk konden vermenigvuldigen, ziet men derhalve, dat de leerstukken, voorschriften en grondbeginsels des Euangelies

regt behooren verstaan te worden, zal men algemeene lessen of regelen uit het personelijke, plaatselijke en tijdelijke afleiden. Doch dit is nog niet genoeg. Men kan, trouwens, overeenkomstig de Christelijke Geloofs- en Zedeleer handelen, en evenwel onwettige en willekeurige gevolgtrekkingen uit de gezegden van Jezus en de Apostelen afleiden. Bij de overbrenging van eene plaats, die slechts hunne tijdgenooten bedoelde, komt niet alleen de vrage in aanmerking: is dit Christelijk? maar ook eene andere: ligt dit in die woorden en uitdrukkingen? En omtrent deze mag alleen de Grammatikaal-Historiesche Uitlegkunde beslisschen. Men vergelijke de beantwoording der vrage: *Hoe kunnen wij den verklaarden wil van Jezus en de Apostelen leeren kennen?* in de vorige Bijdrage, bl. 184 volgg., en hetgeen wij boven bl. 43 volgg. gezegd hebben. Aanmerkelijk is de taal van Paulus, *Tit.* III; 10: *Een kettersch mensch verwerp na de eerste en tweede vermaning:* en wij hebben reeds te voren aangetoond, dat zij buiten twijfel een tijdelijk gezegde bevat, en uit de inrigtingen der eerste Christenkerk moet verklaard worden. Wil men nu hieruit een' algemeene regel trekken; dan kon het welligt deze zijn: *Men dulde geenszins iemand, die van de hoofdleer des*

Euan-

Euangelies afwijkt, in zijne Christelijke gemeenschap. Met zulk eene overbrenging zou men ook tegen de voorschriften en grondbeginselen des Christendoms niet zondigen: daar deze dit uit hunnen aard vorderen. Men zou dus iets bekomen, dat inderdaad waar en goed was, en daardoor andere gezegden van Jezus en de Apostelen ophelderen en bevestigen. Maar het is eene andere vrage, of deze regel daarom uit de taal van Paulus kan opgemaakt worden? En daarvan gelooven wij het tegendeel: daar, gelijk bekend is, door *αἱρετικὸς* geenszins een dwalende bedoeld wordt, maar een *sektenmaker*, en wel voornamelijk zoodanig een, die te gelijk een *zedebederver* is. Men passe dus dit Apostolisch bevel nooit in die uitgestrektheid op onze Christenen toe: waaronder zich zelden zulke ketters opdoen, als, bij voorbeeld, omstreeks den tijd der hervorming *de Wederdoopers te Munster* waren. Men kan in hetzelve ook wel andere algemeene lessen vinden, zoo als, bij voorbeeld, deze: *Dat men nooit behoort onverschillig te zijn omtrent de leer en den wandel van hen, die met ons tot de Christenkerk gerekend worden.* Eveneens is het gelegen met de leer van Paulus en Barnabas, *Handd.* XIV: 22: *Dat wij door vele verdrukkingen moeten ingaan in het koningrijk*

Gods. Dit was, helaas! maar al te waar in een' tijd, waarin de belijders van Jezus door Joden en Heidenen op de verschrikkelijkste wijze vervolgd, geplaagd en gepijnigd werden. Waarom Lucas ook vermeldt, dat dit door de Euangeliepredikers gezegd werd, om de zielen der Christenen te versterken, dat is, te bemoedigen en tot standvastigheid bekwaam te maken. Verg. *Selecta e Scholis* VALCKENARII *in libros quosdam Novi Testamenti*, a Clar. WASSENBERGH, Tom. I. p. 517, 518. Evenwel leeren wij er deze belangrijke waarheid uit: *Dat rampen en tegenspoeden niet vreemd zijn van de opregte belijdenis des Euangelies.* En dit is alleszins overeenkomstig met den geest des Christendoms, hetwelk zelfs met Jacobus verklaart: *Acht het voor groote vreugde, wanneer gij in velerlei verzoekingen valt.* Ja, wat meer is, Jezus en de Apostelen maken *de verdrukkingen onafscheidelijk van Gods ware veréerders*: iets, hetwelk ook de aard der zake medebrengt: daar het niet anders kan, of ongeveinsde vroomheid verwekt zich den spot, den laster, en ook wel de vervolging van ondeugenden. Men zou derhalve ligtelijk vervoerd kunnen worden, om uit de bovengemelde woorden deze leering te trekken: *Ook Christenen moeten, zullen zij zalig*

lig worden, *vele verdrukkingen verduren.* En zoo doende zou men van de grondbeginsels des Euangelies niet afwijken. Maar volgt daaruit, dat men naar behooren te werk gegaan is? Dit zij verre. Het gezegde der Euangeliepredikers kan wel aanleiding geven om ons bij de verdrukkingen, als gevolgen van de getrouwe nakoming van de voorschriften des Christendoms, te bepalen; maar in geenen deele kan deze waarheid er door een wettig besluit uit getrokken worden. Er wordt toch alleen van die smarten en kwellingen gewaagd, welke de eerste belijders van Jezus, op bevel of door toelating *der hoogste magten*, ondervinden moesten. En, Gode zij dank! wij beleven tijden, waarin zulke onregtvaardigheden niet meer plaats hebben, maar de naam van Christus door Koningen en Wetgevers voorgestaan en verdedigd wordt.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Waarin het een en ander in het midden gebragt wordt over de belangrijkheid van het gedane onderzoek, nopens het tijdelijke, perſonelijke en plaatſelijke, en het algemeen geldende.

Het is niet te verwonderen, dat zich in de laatſte jaren zoo velen met het onderzoek naar het perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke, en het algemeen geldende in de leerſtellingen en voorſchriften van Jezus en de Apostelen hebben ingelaten. Er kan toch, in het uitgebreide veld der Godgeleerdheid, naauwelijks iets gevonden worden van zooveel belang, als de onderſcheiding van hetgeen in het Nieuwe Testament voor ſommige, en hetgeen voor alle perſonen, plaatſen en tijden gezegd en geſchreven is. Of wij zoo gelukkig geweest zijn, om tot het regt verſtand dezer zaak iets wezenlijks bij te dragen, laten wij ter beoordeeling aan deskundigen over. Wij hebben mogelijk iets gewaagd, door

door het onderzoek op eene geheel andere wijze in te rigten, dan wij hetzelve bij onze voorgangers vonden. Welligt treft ook de Lezer zoo vele nieuwe opmerkingen over het Nieuwe Testament, zoo veel opheldering en bevestiging van de Geloofs- en Zedeleer in ons opstel niet aan, als hij wel gewacht had. En waar wij al iets nieuws poogden voort te brengen, zijn wij misschien van het regte spoor afgeraakt. Doch hoe dit ook zij; dit zal niemand loochenen, dat de hoofdzaak, welke wij behandelden, van het uiterste belang moet geacht worden. Maar laat ons, om dit te beter te doen in het oog vallen, *deze belangrijkheid nog wat nader toonen.*

Vooreerst *meenen wij het verrigt onderzoek belangrijk te mogen noemen voor het geloof aan het Euangelie.*

De onderscheiding van hetgeen in het Nieuwe Testament slechts sommige, en van hetgeen alle personen, tijden en plaatsen betreft, moet uit haren aard voor het Euangelie zeer voordeelig zijn. Het kon eene tegenwerping tegen het Euangelie worden, en is het werkelijk menigmaal geweest, dat deszelfs algemeen geldende leerstellingen en voorschriften onder het personelijke, tijdelijke en plaatselijke dermate verward zijn, dat het zijne bruikbaarheid reeds lange verloren heeft.

heeft. Tot aandrang dezer tegenwerping kon men zich beroepen op de menigvuldige geschillen, die de Christenen reeds van vroegen tijd af, onder elkander gevoerd hebben, nopens hetgeen door hen moest behouden worden. Hoe velerlei gezegden hebben deze tot regel van hun geloof en wandel aangenomen, die de anderen verworpen hebben! En deze onderlinge afwijkingen duren nog heden ten dage voort. Welligt kon men zelfs uit den geheelen vorm en inrigting van het Nieuwe Testament, uit de verbinding van leerstukken en voorschriften met allerlei regelen en lessen voor bijzondere personen, tijden en plaatsen het gevolg trekken, dat het Christendom door Jezus en de Apostelen niet was in de wereld gebragt, om tot het einde derzelve beleden en betracht te worden. Maar deze, en alle andere bedenkingen vervallen; wanneer wij in de behandeling van ons onderzoek eenigermate geslaagd zijn. En al hebben wij nu en dan misgetast; de twee voornaamste dingen, waarop het hier aankomt, meenen wij voldoende bewezen te hebben: Vooreerst, dat het onderwijs van Jezus en de Apostelen zichzelve voordoet als eene vereeniging van leerstellingen en voorschriften voor sommige, en voor alle personen, tijden en plaatsen: ten tweede, dat zij zel-

zelven kenmerken ter onderscheiding opgeven, welke voor den bedachtzamen duidelijk en beslissend genoeg zijn, om zich voor verwarring van het bijzondere met het algemeene te wachten. Het Euangelie is dan geen mengelmoes van allerhande ongelijksoortige dingen; maar eene algemeene Geloofs- en Zedeleer, die tot het einde der wereld moet voortduren. Het is *eene kracht Gods tot zaligheid een iegelijk, die gelooft*, en zoo onveranderlijk, dat, *al kwam er een Engel uit den hemel, die een ander Euangelie verkondigde*, wij hem echter niet gelooven mogten. Zie de betuigingen van Paulus, *Rom.* I: 16 en *Gal.* I: 6, en vergelijk de vorige Bijdrage, bl. 112, 113 En is hetzelve intusschen in zijn geheel zoo ingerigt, en tevens met zulke leerstellingen en voorschriften voorzien, als tot deszelfs invoering en eerste voortplanting vereischt werden; Jezus en de Apostelen hebben echter gezorgd, dat men altijd dit personelijke, plaatselijke en tijdelijke van het algemeen geldende kon onderkennen. Wat zal men nu, tegen zulk een onderwijs, hetwelk de hoogste wijsheid ademt, inbrengen?

Wij gaan verder, en noemen het verrigt onderzoek ook daarom belangrijk voor de goede zaak des Euangelies: wijl de bijzondere

re

te deelen, welke hetzelve uitmaken, daardoor zuiverder te voorschijn treden. Hoe nuttig namelijk vele personelijke, tijdelijke en plaatselijke leerstellingen en voorschriften van Jezus en de Apostelen voor de eerste Christenen waren; zij zouden de Schriften des Nieuwen Testament inderdaad ontsieren; wanneer zij moesten voortduren. Men bewijst dus eene weldaad aan die Schriften, met derzelver bepaalde strekking aan te toonen, en ze als zoodanige af te zonderen van hetgeen volgens de bedoeling der heilige mannen algemeen geldend is. Niemand kan hieraan met eenigen grond twijfelen: tenzij hij alles voorbijzie, wat wij in den loop dezer Verhandeling aangevoerd hebben. Maar laat ons nog iets tot nadere opheldering en bevestiging bijbrengen! Lezen wij *Matth.* VI: 17: *Als gij vast, zalf uw hoofd, en wasch uw aangezigt;* wij verklaarden dit in de vorige Bijdrage, bl. 99, op grond van de geheele Christenleer, voor een personelijk en tijdelijk bevel. Aanzienlijke Kerkgenootschappen integendeel zagen het van ouds af, en zien het nog voor altijddurend aan. Van hier de algemeenheid, waarmede thans nog het vasten gehouden wordt, en zelfs ook wel hier en daar onder Protestanten. Maar hoe ontsierend is zulk eene nietsbeduidende pleg-

tig-

tigheid; die alleen voor het zinnelijk Israël diende, in eenen godsdienst, waarin *God in geest en in waarheid* moet worden *aangebeden*, en welks *einde* is *de liefde uit een rein hart, en uit een goed geweten, en uit een ongeveinsd geloof* (*Joann.* IV: 24. 1 *Tim* I: 5.) Op eene andere plaats, namelijk *Joann.* VIII: 7, zegt de Zaligmaker: *Die van u lieden zonder zonde is, werpe eerst den steen op haar.* Beschouwt men dit als eene algemeen geldende uitspraak, dan klinkt het ten uitersten vreemd en ongerijmd. Hoe? Moet men zich volstrekt van geene zonde bewust zijn, om de grove zonden van anderen, die tegen de eerste wetten der maatschappij aanloopen, te straffen? Of, om nader te komen, moet men de overspeelster vrijlaten, omdat men zelf van die zonde, en dus ook van de begeerte, niet volkomen rein is? Dit is ook door WETSTEIN, SEMLER en anderen aangemerkt, die deze geheele plaats voor onecht houden. Geen wonder; zoo iets is in geenen deele overeen te brengen met het Christendom, hetwelk eene leer van orde bevat, en *de overheid* beschrijft als *Gods dienaresse, eene wreekster tot straffe den genen, die kwaat doet*, *Rom.* XIII: 4. Maar nu wende men het daarheen, om 's Heilands uitspraak zoo te nemen, dat zij alleen op de be-

schuldigers der overspeelster doelde. Nu houde men het daarvoor, dat hij met deze woorden zich van eene zaak heeft afgemaakt, welke hij wist, dat men hem uit boosaardige list voorleide, en dat hij tevens deze gelegenheid heeft aangegrepen, om zijne vijanden op hunne eigene ondeugendheid opmerkzaam te maken. Dan is de algemeen geldende leer geene andere, dan deze: *Wat ziet gij den splinter, die in het oog uwes broeders is, maar den balk, die in uw oog is, merkt gij niet? Matth.* VII: 3. En alle zwarigheid, die men tegen het antwoord van Jezus kon inbrengen, verdwijnt van zelve. Vergel. STÄUDLIN's *Prolusio, qua Pericopes de adultera Joann.* VII: 53—VIII: 11. *veritas et authentia defenditur.* Genoeg reeds, om te doen zien, dat men eenen wezenlijken dienst bewijst aan de zaak van het Euangelie, door de altijd geldende Geloofs- en Zedeleer van alles, wat personelijk, tijdelijk en plaatselijk is, te reinigen.

Hieruit vloeit dan ook voort, dat het Euangelie door dit onderzoek voor 's menschen gelukzaligheid heilzamer wordt. Het spreekt toch van zelve, dat, hoe reiner, hoe meer van bijvoegsels en verouderde dingen gezuiverd, de leer van het Euangelie te voorschijn treedt; zij zoo veel te sterker invloed op het

men-

menschelijk hart moet maken. Doch het kan ook nog afzonderlijk getoond worden, hoezeer dit onderzoek die gelukzaligheid bevordere. Trouwens neemt hetzelve niet alleen zulke leerstellingen en voorschriften, die het Euangelie ontsieren zouden, zoo zij als algemeen beschouwd wierden, uit deszelfs Geloofs- en Zedeleer weg; maar het verheft den Christen ook boven zulke dingen, die de belijdenis en betrachting van den godsdienst min of meer belemmeren. Het belemmert ontwijfelbaar den godsdienst, wanneer men zich, met LAVATER en anderen, inbeeldt, dat alle onze gebeden, die wij met ootmoed en vertrouwen op God doen, verhooring erlangen. Want ontwaart men zulks in de gevolgen niet, dan wordt men moedeloos, en begint Gods magt, wijsheid of goedheid te verdenken: behalve dat zulks geschikt is, om tot trotschheid, en ook wel tot dweeperij te verleiden. Men is derhalve aan de zaak van den godsdienst nuttig; wanneer men de drogredenen voor zulk een gevoelen wegneemt, en dit geschiedt onder anderen door de onderscheiding van het personelijke, tijdelijke en plaatselijke van het algemeen geldende. De voorstanders van dit gevoelen toch hebben zich ook beroepen op plaatsen, als *Joann.* XIV: 13: *Zoo wat gij begeeren zult in*

in mijnen naam, dat zal ik doen: opdat de Vader in den Zoon verheerlijkt worde. Maar wij vragen van onzen kant: welk besluit kunnen wij daaruit tot de verhooring van *onze* gebeden opmaken? Op zijn hoogst vergewist het ons in onze dagen, dat God *alle onze begeerten, die tot bevordering van het rijk van waarheid en deugd dienen*, vervullen zal. Voor het overige doelt de belofte eenig en alleen op 's Heilands leerlingen, die zich van de verhooring dier gebeden, welke zij als zijne plaatsvervangers op aarde, en tot uitbreiding van den godsdienst deden, mogten overtuigd houden: zoodat zij ook wonderen zouden kunnen verrigten, wanneer zij God om de noodige krachten aanriepen. Men zie NOESSELT's *Opuscula ad Interp. S. S.* Fasc. II. p. 57, en BRINK's *Afscheid van Jezus van zijne leerlingen*, bl. 148, en vergel. het gezegde in de vorige Bijdrage, bl. 66, 67. Dat nu zulk eene uitlegging aan de regte beoefening van den godsdienst bevorderlijk is, behoeven wij zeker niet te betoogen. Dezelfde aanmerking geldt ten aanzien van 1 *Cor.* XI: 28, 29: *De mensch beproeve zichzelven, en ete alzoo van het brood, en drinke van den drinkbeker. Want die onwaardiglijk eet en drinkt, die eet en drinkt zichzelven een oordeel, niet onderscheidende het ligchaam van Christus.*

Hoe

Hoe vele menſchen hebben zich van eeuwen her over deze woorden wel bezwaard! Hoe velen laten zich nog door dezelve van de viering der heiligſte plegtigheid terughouden, of in het vrijmoedig en vertrouwelijk gebruik van brood en wijn ſtoren: en dat niettegenſtaande zij boven anderen geſchikt waren, om regte verkondigers te zijn van den dood des Heeren! En waaruit ontſtaat deze wankelmoedigheid? Immers alleen uit de verwarring van het tijdelijke en plaatſelijke met het algemeen geldende: alleen uit den waan, dat de woorden van den Apostel ook regelregt hen gelden. *Uit den waan*, zeggen wij: want reeds uit het 30ſte en volgg. *verzen*, waarin van de tijdelijke ſtraffen gewaagd wordt, die zich de Corinthiërs door hun ſchandelijk Avondmaalvieren op den hals haalden, blijkt zonneklaar, dat er alleen tot en van hen geſproken wordt, en dat men de taal van Paulus niet verder mag uitſtrekken, dan tot de dagen van de invoering des Euangelies, welke met wonderen en teekenen, en buitengewone bezoekingen vergezeld ging. Men zie VAN HENGEL's boven aangehaalde *Verhand. over Doop en Avondmaal*, bl. 83 volgg. Ook door deze opheldering zal niemand ontkennen, dat men het geluk der Christenen zeer helpt bevorderen, en zoo is

het met honderd andere gelegen. Intusschen is men aan den anderen kant niet onnuttig door de bevestiging van het geloof aan zulke leerstellingen en voorschriften, die tot deze gelukzaligheid, hetzij meer, hetzij min, bijdragen. En dat ook dit te weeg gebragt wordt door de onderscheiding van hetgeen door Jezus en de Apostelen voor alle, en voor sommige personen, tijden en plaatsen gezegd en geschreven is, kan reeds het verband der zoo even aangehaalde woorden leeren. Zoo zeer het toch in het oog liep, dat de taal van Paulus, *vers* 28, 29, zijne tijdgenooten alleen betrof; zoo klaar en onwederspreekelijk is het, dat hij de Avondmaalsviering zelve als eene altijddurende plegtigheid beschreven heeft: waartoe men alleen te letten heeft op zijne woorden, *vers* 26: *Verkondigt den dood des Heeren, tot dat hij komt.* Verg. het door ons voorgedragene in de vorige Bijdrage, bl. 122 volgg. Nu erkent elk regtschapen Christen met ons te zeer de heilzaamheid van deze gedachtenis aan het lijden en sterven van Christus, en het verband van dezelve met de geheele Christenleer, om in het betoog van derzelver onveranderlijke waarde geene bijdrage tot het geluk van zichzelven en zijne medemenschen te vinden. Eveneens is het gesteld met de bewijzen voor het al-

algemeen geldende van zoo vele andere waarheden, als wij t. a. p. bl. 115 volgg. en in deze Verhand. bl. 64 volgg. overwogen hebben: *Zoo als het lijden en ſterven van Christus, tot vergeving der zonde.* Volgde men LOEFFLER's gevoelen, in zijne *Predigten, mit einer Abhandlung ueber die Kirchliche Genugthungslehre*, bl. 28 voorgeſteld, dan zou ook dit leerſtuk onder het perſonelijke en tijdelijke van het Nieuwe Testament moeten gerangſchikt worden. Maar dan verviel ook de vrijmoedigheid, de troost, de hoop van 's Heilands opregten verëerder: dan verloor de Christenleer zelve verband en zamenhang. Het is dan, onzes inziens, hoogstbelangrijk voor de zaak des Euangelies, dat wij de ſteeds blijvende kracht van deze waarheid trachtten te verdedigen. Men vergelijke LANG's Verhand. *Ueber das fortdaurende verhältnisz des Todes Jeſu zur Sündenvergebung*, in FLATT's *Magazin*, V ſt. bl. 240 volgg. VI ſt. bl. 47 volgg.

In de tweede plaats *kan het verrigt onderzoek belangrijk voor de Christenkerk geheeten worden.*

De uitwendige geſteldheid der Christenkerk is, van meer dan éénen kant beſchouwd, niet voordeelig. Inzonderheid lijdt dezelve verbazend veel door de ſcheuringen tusſchen

 Chris-

Christenen en Christenen, die dezelve niet alleen ontſieren, maar ook verzwakken. Hoe natuurlijk is het dan, dat alle regtſchapenen zulk eene verdeeldheid innig betreuren! zij is ook regelregt ſtrijdig tegen de oorſpronkelijke inrigting des Christendoms. Hooren wij alleen den Apostel Paulus, *Eph.* IV: 3 volgg. Hij wil, dat de Efeziërs, en aan wien hij verder ſchrijven mag, *zich benaarſtigen zullen, te behouden de eenigheid des geestes, door den band des vredes: één ligchaam is het, en één' geest, gelijkerwijs gij ook geroepen zijt tot ééne hope uwer beroepinge: éénen Heere, één geloof, éénen doop; één' God en Vader van allen, die daar is boven allen, en door allen, en in u allen.* Zoo ſpreekt hij in den geest van alle zijne medebroeders, en wat meer is van zijnen grooten Meester. Dooh reeds zijne tijdgenooten begonnen dit heilig gebod te overtreden: vervolgens namen de twisten en geſchillen gaande wegs meer toe; en wie zal het beleven, dat alle de partijen onder de Christenen vereenigd worden? Laat hier en daar, door den invloed van bekwame en aanzienlijke mannen, al eenige verbroedering te weeg gebragt worden. Laat men van tijd tot tijd de wereld vervullen met geſchriften, waarin op de ineenſmelting der Genootſchappen wordt

wordt aangedrongen; er is geene verééniging te denken, dan door de nadering en overeenkomst der gevoelens nopens de Geloofs- en Zedeleer van Jezus en de Apostelen. Zoo lang men over deze onderling verſchilt, blijven ook de onderſcheidene partijën beſtaan; of weet men zich hier en daar al zamen te voegen, zulks wordt ten laatſten de bron, of van nog veel heviger twisten en verdeeldheden, dan men te voren had, of van de beklagelijkſte overſchilligheid omtrent de waarheid zelve. Met dat alles willen wij niet ontkennen, dat vereëeniging heilrijk voor de zaak van het Euangelie zijn zou. Daardoor moest deszelfs glans en luister verhoogd worden in het oog van zulken, die nog immer voortgaan, hetzelve te beſtrijden en te verwerpen. Daardoor moest het al verder in ſtaat geſteld worden, om zich veel overvloediger uit te breiden onder Joden, Muhammedanen en Heidenen. En, om het voornaamſte niet te vergeten, daardoor zou hetzelve tot verſterking van geloof, en tot bevordering van deugd en gelukzaligheid onder de belijders van Jezus veel meer werken, dan wij ons nu verbeelden kunnen. Hoe hartelijker wij dan zelven verlangen, dat de vereëeniging der Christen-partijen éénmaal tot ſtand komen moge; hoe begeeriger wij zijn, om daartoe

 ook

ook het onze toe te brengen. Van dien kant willen wij dan ook ons onderzoek over het perfonelijke, tijdelijke en plaatfelijke, en het algemeen geldende als belangrijk befchouwd hebben. Wij zijn, trouwens, van oordeel, dat onder alle middelen, welke men tot die gewenschte vereëeniging gebruikt, dit één der beste is, dat men het eene met het andere behoorlijk leert onderfcheiden.

Inderdaad de verfchillen der Christenen en Christen-partijen beftaan niet zelden daarin, dat deze zich aan leerftukken en voorfchriften nog verbonden rekenen, welke gene voor louter perfonelijke, tijdelijke of plaatfelijke regelen en lesfen houden. Om het gefchil te beflechten, raadplege men dan den aard der zake! Maar zeer zelden zal men dan nog overeenkomen. Waar zal men derhalve de eindelijke beflisfing vinden, dan in de uitfpraken van Jezus en de Apostelen, welker gezag en achtbaarheid door elk, die den naam van Christus noemt, behoort erkend te worden? Men verkieze hen dan tot zijne vraagbaken, en daar wij gezien hebben, dat zij niet alleen het perfonelijke, tijdelijke en plaatfelijke van het algemeen geldende afzonderen, maar zelfs kenmerken ter onderfcheiding aan de hand geven, zou hunne raadpleging niet vruchteloos zijn. Onder-

fchei-

ſcheidene partijën zouden langs dezen weg leeren inzien, dat de Geloofs- en Zedeleer, welke zij zich gevormd hebben, ook dingen behelst, welke tot den Godsdienst niet meer behooren. Zij, die wanen, het volledigſte en alleen ware Godsdienstſtelſel uit de eigene uitſpraken van Jezus en de Apostelen afgeleid en aangenomen te hebben, zouden zoo het ligst de oogen kunnen openen, om zoo wel hetgeen hun nog ontbreekt, als hetgeen zij verkeerdelijk behouden hebben, te leeren kennen. En zoo zouden allen tot ſtandvastige aankleving van het ware Christendom kunnen geleid worden. Over dit ſtuk vindt men eenige niet onaardige wenken in J. F. VOIGTLÄNDERS *Plan einer in allen ihren Theilen vollendeten Reformation der Christlichen Kirche.*

Wij komen tot het derde of laatſte ſtuk: *Wij beſchouwen het verrigt onderzoek ook als belangrijk voor Christen-Leeraars.*

Even gelijk Jezus in de eerſte plaats, en vervolgens zijne Apostelen, ons de beste voorbeelden zijn, om onzen geheelen levenswandel naar Gods welbehagen in te rigten; zoo zijn zij inzonderheid de voorbeelden voor Christen-Leeraars, als zoodanige. Moet, volgens het oordeel van oude en nieuwe kunstregters, het hoofddoel van alle onder-

wijs

wijs zich daarheen ſtrekken, dat de toehoorders van de voorgedragene waarheden overtuigd, en bewogen worden, om dezelve in beoefening te brengen; bij de Apostelen, en vooral bij hunnen grooten Meester, vinden wij dit doel niet alleen beoogd, maar ook op de heerlijkſte wijze bereikt. Men heeft van eeuwen her de *Socratiſche leerwijze* aangeprezen, en zulks met alle regt; maar hoezeer die van Jezus, aan wien zich de Jongeren in vervolg van tijd ſpiegelden, daartoe zij berekend geweest, om op vernuftigen en onnoozelen te gelijk, om dus op het geheele volk te werken, heeft nog onlangs WINKLER, in zijne boven aangehaalde *Proeve over Jezus geſchiktheid als Leeraar, en over zijne leerwijze*, uitnemend getoond. Men vergelijke ook BRINK, *De leer en leerwijze van Jezus ontwikkeld, bijzonder voor ongeleerden.* Intusſchen verdient voor alle dingen hun onderwijs daarom geroemd te worden: wijl het eene vereëeniging van perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke en van algemeen geldende leerſtellingen en voorſchriften bevat. Zie MEYER's *Beytrag.* enz. bl. 63 volgg., waar er ook zeer op wordt aangedrongen, dat Christen-Leeraars hen hierin navolgen. En waarlijk een ieder hunner kan het nut van zijn onderwijs niet beter be-

vor-

vorderen, dan door hetzelve juist naar de omſtandigheden der menſchen, waaronder hij verkeert, in te rigten. Terwijl men met de voordragt van algemeene regelen of lesſen, al wordt er geene geleerdheid of welſprekendheid aan geſpaard, weinige of geene vrucht doen zal, heeft men integendeel van het perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke de zegerijkſte gevolgen te wachten. Wanneer de Leeraar daarmede, hetzij in zijne leerredenen, hetzij in gemeenzame geſprekken, te voorſchijn treedt, bemerken de toehoorders, dat het hen aangaat, trekken zij het dus zichzelven ook aan, en worden zij niet alleen in ſtaat geſteld, maar ook het gemakkelijkst bewogen, om er gebruik van te maken voor hun hart en wandel. Daarenboven is zulk eene navolging van Jezus en de Apostelen volſtrekt noodzakelijk, zal het Euangelie door de Christenheid in beoefening gebragt worden. Laat toch een' enkelen onzer toehoorders doorzigtig genoeg zijn, om de algemeene regelen en lesſen op zijne bijzondere omſtandigheden toe te pasſen; laat ook onze Christen-Gemeente, over het geheel genomen, een' hooger trap van beſchaving bereikt hebben, dan het Joodſche volk, aan hetwelk de Zaligmaker en zijne Jongeren hunne leer moesten prediken; evenwel is de groo-

groote hoop even min, als zij dat ooit geweest is, daartoe bekwaam, om uit het algemeene juiste gevolgtrekkingen te maken. De Leeraar moge dan de heerlijkste waarheden verkondigen, die verkondiging gaat voor de menigte of vruchteloos voorbij, of deze leidt er allerlei valsche, en inderdaad gevaarlijke besluiten, uit af. Wij kunnen er nog bijvoegen, dat er zulk een verbazend verschil tusschen de denkbeelden, zeden, gebruiken en handelingen der tijdgenooten van Jezus en de Apostelen, en tusschen die van onze dagen plaats heeft, dat aan de voordragt van het personelijke, tijdelijke en plaatselijke, als aan eene wezenlijke behoefte, moet voldaan worden.

Het verrigt onderzoek schijnt ons nog in een ander opzigt belangrijk voor Christen-Leeraars toe. Zijn er niet weinigen, die zich in hunne leerredenen niet slechts van duidelijke en algemeen geldende uitspraken der Heilige Schrift, maar ook van louter Oostersche beelden en toespelingen, plegen te bedienen; reeds zij mogen uit het verhandelde besluiten, hoe onverstandig en ongepast zij daarin te werk gaan. Anderen, die personelijke, plaatselijke en tijdelijke leerstellingen en voorschriften onder hun Christelijk onderwijs mengen, kunnen hier nog veel meer leeren. Bij zeer

velen

velen toch ontftaat deze verkeerdheid uit blooke onbedachtzaamheid of onkunde van den aard des Nieuwen Testaments, en vinden zij zich nu ten dezen aanzien onderrigt en te regt gewezen; dan kan het niet anders, of zij moeten, en het onvoegzame, en het nadeelige hunner handelwijze bemerken. Zeker is onze arbeid geene volledige fchifting van hetgeen voor alle, en hetgeen flechts voor fommige perfonen, tijden en plaatfen gezegd en gefchreven is: maar dezelve kan toch den weg banen voor grondiger onderzoek, kan den Christen-leeraar wapenen, om in alle gevallen zich voor verwarring van het een met het ander te hoeden. Wanneer hij zich, bij voorbeeld, bezig houdt met de vermaning en beftraffing van zondaars in het gemeen; dan zal hij niet zonder bepaling gebruik maken van 's Heilands woorden, *Matth.* XVIII: 3: *Voorwaar zegge ik u, indien gij u niet verandert, en wordt gelijk de kinderkens, zoo zult gij in het koninkrijk der hemelen niet ingaan.* Hij zal begrijpen, dat zulks alleen gezegd werd tot de leerlingen, die aan elkanderen den rang in het Mesfiasrijk wilden betwisten, en dat dus niet van de verbetering des gemoeds in het gemeen, maar van zedigheid en nederigheid in het bijzonder gewaagd wordt. Hij zal dus 's Heilands verklaring alleen

leen op den verwaanden en naijverigen toe-passen: zoo als de voorstelling van het kind dit van zelve medebrengt. Wanneer hij zoo ook zijne jeugdige toehoorders tot liefde jegens hunne ouders aanspoort, en van de woorden des Apostels, *Eph.* VI: 3: *Opdat het u welga, en (dat) gij lange leeft op aarde*, gebruik maakt, zal hij dezelve niet in de uitgestrektste kracht nemen. Zij zijn toch heden ten dage geenszins eene belofte, dat God door zijne bijzondere tusschenkomst het leven van hen sparen zal, die hunnen ouderen gehoorzaam zijn; maar alleen eene voorstelling van den gewonen loop der dingen onder Gods heilig en wijs bestuur, volgens welken zij dan, die dezen pligt uitoefenen, hunne gezondheid en krachten bewaren, en daardoor hunne langlevendheid bevorderen. Verg. ROSENMULLER's *Scholia ad h. l.* Of wanneer hij over AGURS *bekende bede*. *Spreuk.* XXX: 8, 9 handelen mag, zal hij de rijken, en zelfs de ondeugende rijken, nimmer aanspreken met de taal van *Jac.* V: 1 volgg: *Welaan nu, gij rijken, weent en huilt over de ellendigheden, die over u komen!* enz. daar de Heilige Schrijver deze bedreiging in verband stelt met de tijdelijke straffen, welke aanstaande waren. Zoo zal, om nu niet meer te noemen, de Christen-

Leer-

Leeraar het perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke ſteeds van het algemeen geldende afſcheiden.

Doch aan den anderen kant kan het verrigt onderzoek nog eene andere nuttigheid voor Christen-Leeraats hebben. Heden ten dage werpen velen als perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke leerſtellingen en voorſchriften weg, hetgeen de onderſcheidene Christen-Genootſchappen tot dus verre als wezenlijke ſtukken der Geloofs- en Zedeleer beſchouwd hebben. De Christen-Leeraar ſtaat dan wel eens in twijfel, wat hij te kiezen hebbe. Maar komen er werkelijk voldoende kenmerken van het bijzondere en algemeene in den Bijbel zelven voor, en hebben wij in deze en de vorige Verhandeling die kenmerken regt opgegeven en beoordeeld; dan moet zijne verlegenheid in zijne keuze, althans in vele gevallen, wijken: dan leeren hem de eigene uitſpraken van Jezus en de Apostelen, hoe onregtmatig zij handelen, die al het buitengewone uit het Christendom willen wegnemen. Zoo wordt hij uit het gevaar gered, van ook te verwerpen, hetgeen Jezus en de Apostelen gewild hebben, dat tot het einde der wereld zou voortduren. Zoo rust daarenboven zijn geloof aan de Godsdienst- en Zedeleer des Euangelies niet op eene loſſe

 hoop,

hoop, of op het gezag zijner ouders en meesters, maar op eigen overtuiging. Wanneer over de eene of andere leerſtelling, of over de geboden van Jezus en de Apostelen geſchil is, dan ſlaat hij het Nieuwe Testament op, dan onderzoekt hij het onderwijs dier Heilige Mannen zelven, en dan wordt dit zijn ſlotſom: Het is verklaarde wil van Jezus en de Apostelen, dat dit leerſtuk door alle menſchen geloofd, dat dit voorſchrift door alle menſchen opgevolgd worde. Langs dezen weg is hij juist in ſtaat geſteld, om in de prediking der altijd geldende Christenleer getrouw te volharden. Volgt hij zijnen Heer in de voordragt van het perſonelijke, tijdelijke en plaatſelijke, zulks maakt in het wezen zijner leere geene verandering; maar hij past ten allen tijde op zichzelven toe, hetgeen deze aan Paulus voorhield, *Handd.* XXIII: 11: *Gelijk gij te Jeruzalem van mij betuigd hebt, alzoo moet gij ook te Rome getuigen.* En wat men derhalve in den Godsdienst poge te veranderen; dit blijft bij hem ſteeds de hoofdwaarheid, van welke hij uitgaat, en tot welke hij terugkeert: *Dit is een getrouw woord, en aller aanneming waardig, dat Christus Jezus in de wereld gekomen is, om zondaren zalig te maken*, 1 *Tim.* I: 15.

Date Due
